

TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ SIFATLARIN ANLAM

ÇÖZÜMLEMELERİ

Burcu Ece ERKINAY

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Ocak, 2011

Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ SIFATLARIN ANLAM
ÇÖZÜMLEMELERİ

Hazırlayan
Burcu Ece ERKINAY

Danışman
Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

AFYONKARAHİSAR 2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkçe Sözlük’ teki Sıfatların Anlam Çözümlemeleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.01.2011

Burcu Ece ERKINAY

ÖZET

TÜRKÇE SÖZLÜKTEKİ SIFATLARIN ANLAM ÇÖZÜMLEMELERİ

Burcu Ece ERKINAY

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

OCAK 2011

Danışman: Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Günümüzde sürekli artış hâlinde olan bilginin, bireylere etkili bir biçimde sunulması, eğitimcilerin başlıca problemlerindendir. Artış gösteren ve karmaşık olduğu düşünülen bilginin, daha kolay öğretilmesi ve karmaşıklığın giderilmesi için eğitimciler çeşitli çalışmalara yönelmişlerdir. Bu yönelme beraberinde “Kavram Haritaları” kavramını getirmiştir.

Eğitim ve öğretimde yeni teknikler kullanmak şarttır. Kullanılan bu teknikler, eğitimde, bilimde kaliteyi arttırır. Kavram haritaları da bu yeni tekniklerden biridir. Yenilik ile birlikte eğitimde anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirme de önemli bir husustur. Anlamlı bir şekilde yapılandırılmadan elde edilen bilgiler, kısa bir müddet sonra unutulmaktadır. Anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan en etkili ve verimli yöntemlerden biri de geniş kullanım alanına sahip görsel bir yöntem olan kavram haritalarıdır.

Bu çalışmanın amacı, sözlükte yer alan anlamlı birimlerin taşıdıkları ve yükledikleri anlam inceliklerini ortaya koymaktır. Tezin amacı ise, Türkçedeki sıfatların anlam bilimsel çözümlerinin yapılarak elde edilen verilerin tablolar halinde sunulması ve Türk dilinin

zengin bir sahası olan sıfatların anlamsal ilişkileri düzleminde geniş bir şekilde ele alınarak kavram haritaları halinde ayrıntılı biçimde ortaya konulmasıdır. Ayrıca elde edilen verilerin analizinin ve değerlendirmesinin yapılarak dil bilimi çalışmalarına yeni bir boyut kazandırılmasıdır.

Bu metodun daha önce dil bilim sahasında ayrıntılı bir şekilde ele alınıp çalışılmamış olması, bu çalışmaya yeni bir çalışma alanı oluşturması açısından taşıyabileceği önemin yanında diğer bazı alanlarda kullanılmasına rağmen, uygulanması açısından çok elverişli olan dil bilimi sahasındaki eksikliğe değinme açısından da bir ilk olma özelliği kazandırmaktadır.

Çalışmada, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde ki sıfatlar derlenmiş, bunlar anlamsal ilişkileri içerisinde değerlendirilmiş, sınıflandırılmış ve bu çerçevede anlam bilimsel tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolarla kavram haritaları oluşturulmuştur. Bu tablolarda sıfatların birbiriyle kesiştiği ortak anlamsal kesitler; birbirinden ayrıldığı anlamsal noktalar açıkça gösterilmiş ve tablolar yorumlanarak analiz yapılmıştır.

Kavram haritaları yöntemi ile geleneksel öğretim yöntemi arasında farklar vardır. Bu araştırma, bu farklılığın ışığında “sıfatlar” konusuna dil bilim sahasında farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Sunulan bakış açısının ve kavram haritaları ile meydana getirilen görsel bilginin bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kavram, Kavram Haritaları, Sıfatlar, Anlamli Öğrenme, Dil bilim.

ABSTRACT

MEANING ANALYSIS OF ADJECTIVES IN TURKISH DICTIONARIES

Burcu Ece ERKINAY

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

JANUARY, 2011

ADVISOR: Associate Professor. Ahmet AKÇATAŞ

At the present time, presentation of constantly increasing information in an effective way to individuals is one of the major problems of educators. Educators tended to variety works to make teaching of knowledge, which is thought to be increased and complex, easier and eliminate the complexity. This attitude brought about the notion of "Concept Maps".

It is essential to use new techniques in education and teaching. These techniques are used to improve the quality in education and science. Concept maps are one of these techniques. Beside novelty, it is a significant point to achieve meaningful learning as well. The information which is not constructed meaningfully is forgotten in a period of time. One of the most effective and productive methods which provide meaningful and permanent learning is concept maps. They are visual methods which have a wide area of usage.

The purpose of this study is to present the subtleties of meaning that morphemes carry and attribute in dictionaries. The aim of the thesis is to make scientific meaning analysis of adjectives in Turkish and to present collected data with tables. The other aim is to present in detail semantic relationship of adjectives which have a wide place in Turkish language, by the way of Concept Maps. Besides, the other purpose is to add a new dimension to linguistic studies by assessing and analysing the collected data.

This method has not been studied in detail before in the area of linguistics. It will not only create a new study field for this study but also it will be the one by touching on

insufficiency in the field of linguistics which is suitable to carry out although it is used in some areas.

In the study, the adjectives which are in Turkish dictionaries of Turkish Linguistic Society were gathered. Their semantic relationship was assessed and classified. At this point scientific tables of meaning were formed. Concept maps were formed with these tables. On these tables, the semantic parts of adjectives that crossed one another and semantic points that differ one another were showed clearly. Finally the tables were interpreted and analysed.

There are differences between concept maps and traditional teaching method. This research, in the light of differences, had a different point of view about ‘‘adjectives’’ in the field of linguistics. This point of view and visual knowledge that occurred with concept maps will light the way for studies which will be done in that field.

Key words: Concept, Concept Maps, Adjectives, Meaningful Learning, Linguistics.

ÖNSÖZ

Araştırmamın başından sonuna kadar yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanın Doç. Dr. Ahmet Akçataş'a, Yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren emek veren Doç. Dr. Abdullah'a Şengül'e, Beni her daim destekleyen sevgili aileme, bu çalışmada emekleri olan kardeşim Hadra Kübra Erkınay, arkadaşım Sümeyra Egici'ye, hoşgörüsü ve yardımlarından ötürü, yüksek lisans tez aşamasında öğretmenlik yapmış olduğum Bekir Gökdağ Lisesi müdür yardımcısı Fırat Ağgöl'e ve bana pozitif enerji veren sevgili öğrencilerime teşekkürü bir borç bilirim.

Burcu Ece Erkınay

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	VII
ÖZET	VII
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.1.1. Problem Cümlesi.....	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	6
1.5. VARSAYIMLAR.....	8
1.6. SINIRLILIKLAR	8
1.7. TANIMLAR.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAM HARİTALARI NASIL HAZIRLANABİLİR?	10
2. KAVRAM HARİTALARI HANGİ AMAÇLARLA KULLANILABİLİR....	11
2.1. PLANLAMA.....	11
2.2. YANLIŞ KAVRAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI	11
2.3. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARACI OLARAK KAVRAM HARİTALARI	12
2.4. İLERİ DÜZENLEYİCİ OLARAK KULLANMA	13

2.5. SORU SORMA VE TARTIŞMA ORTAMI OLUŞTURMA.....	13
2.6. ÇALIŞMA HAFIZASININ AŞIRI YÜKLENMESİNİN ÖNLENMESİ.....	13
3. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENİM STRATEJİSİ OLARAK KULLANILMASI	14
3.1. KAVRAM HARİTALARININ KULLANIMI.....	14
3.2. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİMİ PLANLAMADA VE HAZIRLAMADA KULLANIMI	14
3.3. KAVRAM HARİTALARININ BAŞLANGIÇ AŞAMASINDA KULLANIMI	15
3.4. KAVRAM HARİTALARININ ARAŞTIRMA AŞAMASINDA KULLANIMI	15
3.5. KAVRAM HARİTALARININ AÇIKLAMA AŞAMASINDA KULLANIMI	15
3.6. KAVRAM HARİTALARININ GELİŞTİRME AŞAMASINDA KULLANIMI	16
3.7. KAVRAM HARİTALARININ DEĞERLENDİRME AŞAMASINDA KULLANIMI	16
4. KAVRAM HARİTASI SUNMA YOLLARI	17
5. KAVRAM HARİTALARININ ÇİZİMİ	18
6. KAVRAM HARİTALARININ HAZIRLANMASI	19
6.1. KAVRAM HARİTASININ ELEMANLARI	20
6.2. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR.....	20
6.3. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN İZLENMESİ GEREKEN GENEL AŞAMALAR	21
7. KAVRAM HARİTASI TÜRLERİ	22
7. 1. ÖRÜMCEK HARİTA.....	22
7. 2. BALIK KILÇIĞI HARİTASI.....	22
7. 3. SINIFLAMA HARİTASI	22
7. 4. OLAYLAR ZİNCİRİ DİZİNLERİ (ZİNCİR KAVRAM HARİTASI).....	22
8. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİM SÜRECİNDE KULLANILMASI	23

9. KAVRAM HARİTASI NİÇİN YARARLIDIR.....	29
10. KAVRAM HARİTASININ DEZAVANTAJLARI	32
11. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENMEDE KULLANILMASI.....	32
12. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	33
12.1. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR	33
12.2. YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	37
13. KAVRAM HARİTALARININ SINIRLILIKLARI	43
14. SIFATLAR.....	44
14.1.NİTELEME SIFATLARI.....	46
14.1.1. KARŞILAŞTIRMA SIFATLARI	46
14.1.2. PEKİŞTİRME SIFATLARI.....	47
14.1.3. KÜÇÜLTME SIFATLARI	47
14.1.4. UNVAN (SAN) SIFATLARI	47
14.2. BELİRTME SIFATLARI	48
14.2.1. İşaret Sıfatları.....	49
14.2.2. Soru Sıfatları.....	49
14.2.3. Belgisiz Sıfatları.....	49
14.2.4. Sayı Sıfatları.....	50
14.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları	50
14.2.4.2. Üleştirme Sayı Sıfatı	50
14.2.4.3. Kesir Sayı	50
14.2.4.4. Sıra Sayı Sıfatı.....	51
14.2.4.5. Topluluk Sayı Sıfatı	51
14.3. SIFATLARIN AD OLARAK KULLANILMASI.....	52
14.4. İKİLEMELERİN SIFAT OLARAK KULLANILMASI.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM	53
--------------------------------	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	173
----------------------------------	------------

4.1. SONUÇ	173
4.2. ÖNERİLER	175
KAYNAKÇA	177
EKLER DİZİNİ.....	191
Sıfatlar Sözlüğü	191

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1. BOY (Sayfa 54)

ŞEKİL 2. UZUN BOY (Sayfa 54)

ŞEKİL 3. KISA BOY (Sayfa 55)

ŞEKİL 4. ÇOCUK (Sayfa 57)

ŞEKİL 5. YARAMAZ (Sayfa 58)

ŞEKİL 6. SEVİMLİ (Sayfa 58)

ŞEKİL 7. ZEKİ (Sayfa 59)

ŞEKİL 8. DUYGULAR – RUH HALLERİ (Sayfa 61)

ŞEKİL 9. MUTLU (Sayfa 62)

ŞEKİL 10. MUTSUZ (Sayfa 62)

ŞEKİL 11. NEŞELİ (Sayfa 63)

ŞEKİL 12. ÜZGÜN (Sayfa 64)

ŞEKİL 13. ÇİLELİ (Sayfa 65)

ŞEKİL 14. KARAMSAR (Sayfa 65)

ŞEKİL 15. KURUNTULU (Sayfa 66)

ŞEKİL 16. KARARSIZ (Sayfa 66)

ŞEKİL 17. UĞURSUZ (Sayfa 67)

ŞEKİL 18. UĞURLU (Sayfa 67)

ŞEKİL 19. TALİHLİ (Sayfa 68)

ŞEKİL 20. GÜCENMİŞ (Sayfa 68)

ŞEKİL 21. ÖFKELİ (Sayfa 69)

ŞEKİL 22. KAYGILI (Sayfa 69)

ŞEKİL 23. UTANGAÇ (Sayfa 69)

ŞEKİL 24. YORGUN (Sayfa 70)

ŞEKİL 25. DUYGULU (Sayfa 71)

ŞEKİL 26. AŞIK (Sayfa 71)

ŞEKİL 27. ERKEK (Sayfa 78)

ŞEKİL 28. GÖRÜNÜM (Sayfa 79)

ŞEKİL 29. MİZAÇ (Sayfa 79)

ŞEKİL 30. KİBAR (Sayfa 80)

ŞEKİL 31. KILIBİK (Sayfa 80)

ŞEKİL 32. GÖZ (Sayfa 82)

ŞEKİL 33. ŞEKİL (Sayfa 83)

ŞEKİL 34. RENK (Sayfa 83)

ŞEKİL 35. BAKIŞ (Sayfa 83)

ŞEKİL 36. PÖRTLEK (Sayfa 84)

ŞEKİL 37. MAVİ (Sayfa 84)

ŞEKİL 38. DONUK (Sayfa 84)

ŞEKİL 39. KADIN (Sayfa 87)

ŞEKİL 40. İFFETLİ (Sayfa 88)

ŞEKİL 41. BECERİKLİ (Sayfa 88)

ŞEKİL 42. PASAKLI (Sayfa 88)

ŞEKİL 43. ÇEKİCİ (Sayfa 89)

ŞEKİL 44. ÇİRKİN (Sayfa 89)

ŞEKİL 45. CİLVELİ (Sayfa 90)

ŞEKİL 46. GEÇİMSİZ (Sayfa 90)

ŞEKİL 47. GÜZEL (Sayfa 91)

ŞEKİL 48. NAZİK (Sayfa 91)

ŞEKİL 49. TATLI DİLLİ (Sayfa 92)

ŞEKİL 50. KİLO (Sayfa 95)

ŞEKİL 51. KİLOLU (Sayfa 96)

ŞEKİL 52. ŞİŞMAN (Sayfa 96)

ŞEKİL 53. KISA VE ŞİŞMAN (Sayfa 97)

ŞEKİL 54. ÇOK ŞİŞMAN (Sayfa 97)

ŞEKİL 55. TOPLU (Sayfa 98)

ŞEKİL 56. İRİ (Sayfa 98)

ŞEKİL 57. KABA (Sayfa 99)

ŞEKİL 58. ZAYIF (Sayfa 99)

ŞEKİL 59. CILIZ (Sayfa 100)

ŞEKİL 60. ÇOK ZAYIF (Sayfa 100)

ŞEKİL 61. ÇELİMSİZ (Sayfa 101)

ŞEKİL 62. İNCE YAPILI (Sayfa 101)

ŞEKİL 63. ZAYIF VE GÜÇSÜZ (Sayfa 102)

ŞEKİL 64. KONUŞMA (Sayfa 106)

ŞEKİL 65. TATLI DİLLİ (Sayfa 107)

ŞEKİL 66. YALAN SÖYLEYEN (Sayfa 107)

ŞEKİL 67. GEVEZE (Sayfa 108)

ŞEKİL 68. MEKÂN (Sayfa 111)

ŞEKİL 69. GÖRKEMLİ (Sayfa 112)

ŞEKİL 70. ISSIZ (Sayfa 112)

ŞEKİL 71. GÜRÜLTÜLÜ (Sayfa 113)

ŞEKİL 72. YIKIK (Sayfa 113)

ŞEKİL 73. DAR (Sayfa 114)

ŞEKİL 74. AYDINLIK (Sayfa 114)

ŞEKİL 75. SAKİN (Sayfa 114)

ŞEKİL 76. MİKTAR (Sayfa 117)

ŞEKİL 77. ÇOK (Sayfa 118)

ŞEKİL 78. AZ (Sayfa 119)

ŞEKİL 79. BÜTÜN (Sayfa 119)

ŞEKİL 80. TEK (Sayfa 120)

ŞEKİL 81. NADİR (Sayfa 120)

ŞEKİL 82. PARA (Sayfa 123)

ŞEKİL 83. CÖMERT (Sayfa 124)

ŞEKİL 84. CİMRİ (Sayfa 124)

ŞEKİL 85. TUTUMLU (Sayfa 125)

ŞEKİL 86. TUTUMSUZ (Sayfa 125)

ŞEKİL 87. YOKSUL (Sayfa 126)

ŞEKİL 88. KANAATKÂR (Sayfa 126)

ŞEKİL 89. ZÜĞÜRT (Sayfa 127)

ŞEKİL 90. ZENGİN (Sayfa 127)

ŞEKİL 91. MADDİ SIKINTISI OLAN (Sayfa 127)

ŞEKİL 92. PARAGÖZ (Sayfa 128)

ŞEKİL 93. DEĞERSİZ (Sayfa 128)

ŞEKİL 94. SAĞLIK (Sayfa 131)

ŞEKİL 95. SAĞLIKLI (Sayfa 132)

ŞEKİL 96. SAĞLIKSIZ (Sayfa 132)

ŞEKİL 97. ENGELLİ (Sayfa 133)

ŞEKİL 98. YAŞ (Sayfa 135)

ŞEKİL 99. YAŞLI (Sayfa 135)

ŞEKİL 100. GENÇ (Sayfa 136)

ŞEKİL 101. ZAMAN (Sayfa 137)

ŞEKİL 102. SÜREKLİ (Sayfa 138)

ŞEKİL 103. ESKİ (Sayfa 138)

ŞEKİL 104. FASILALI (Sayfa 138)

ŞEKİL 105. KADEMELİ (Sayfa 139)

ŞEKİL 106. KISA SÜREN (Sayfa 139)

ŞEKİL 107. SONSUZ (Sayfa 139)

ŞEKİL 108. ZEKÂ (Sayfa 141)

ŞEKİL 109. ZEKİ (Sayfa 142)

ŞEKİL 110. ZEKİ OLMAYAN (Sayfa 142)

ŞEKİL 111. BÖN (Sayfa 143)

ŞEKİL 112. BUDALA (Sayfa 143)

ŞEKİL 113. SALAK (Sayfa 144)

ŞEKİL 114. ANLAYIŞSIZ/ KAVRAYIŞSIZ (Sayfa 144)

ŞEKİL 115. AKILSIZ (Sayfa 145)

ŞEKİL 116. KABA VE ANLAYIŞSIZ (Sayfa 145)

ŞEKİL 117. APTAL (Sayfa 146)

ŞEKİL 118. AĞIZ (Sayfa 150)

ŞEKİL 119. BAŞ (Sayfa 152)

ŞEKİL 120. CAN (Sayfa 155)

ŞEKİL 121. GÖNÜL (Sayfa 157)

ŞEKİL 122. YÜZ (Sayfa 159)

ŞEKİL 123. İKİLEMELER 1 (Sayfa 161)

ŞEKİL 124. İKİLEMELER 2 (Sayfa 150)

ŞEKİL 125. İKİLEMELER 3 (Sayfa 163)

ŞEKİL 126. İKİLEMELER 4 (Sayfa 164)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ait problem durumuna, araştırmanın amacına, önemi ve yöntemine, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Her gün yeni bilginin ortaya atıldığı ‘Bilgi ve Teknoloji Çağı’ olarak adlandırılan bu zamana ayak uydurabilecek bireyler çağımızın ihtiyaç listesinin en üst listesini oluşturmaktadır. Bu listeyi oluşturan bireyler yeni teknolojinin üretildiği yeni icatların meydana getirildiği devirde teknolojinin ve icadın beraberinde getirdiği bilgiyi sistemli, doğru ve etkili biçimde bireylere sunmakla, aktarmakla görevlidir

Günümüzde gelişim ve değişim teknolojinin etkisi ile hızla olmaktadır. Bu hızlı gelişim ve değişimin paralelinde insanların öğrenmeye olan ihtiyaçları da artmaktadır. Çağımızda pratik bilgi esastır. Pratik bilgi ise beraberinde ‘Az zamanda çok şey öğrenmek ve öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlamak’ ilkesini beraberinde getirmektedir. Bu ilke ile eğitimcilerin, öğrenilen bilgilerin daha sonraki zamanlarda da hatırlanmasını ve kullanılmasını sağlamak en önemli görevlerinden biri olmuştur. Kalıcı öğrenmeyi sağlamak ve öğrenilen bilgilerin tekrardan öğrenilmesine ihtiyaç bırakmamak eğitimcileri farklı teknikler bulmaya yönlendirmiştir.

Bilimsel kavramların anlaşılması ve basite indirgeyerek anlatımı son zamanlarda araştırmacı ve öğretmenlerin önem verdiği konulardandır. Bu önemsemenin nedeni araştırmacı ve eğitimcilerin, öğrencilerin bilimsel konu, kavram ve terimleri anlamada, soyut kavramları somutlaştırmada çektiği sıkıntıların farkında olmalarıdır.

Öğrenmenin anlamlı olabilmesi için bilgiyi alan kişinin öğrendikleri ile eski bilgilerinin bağlantılı olması gerekir. Alıcının önceki bilgilerinde kavram yanlışları varsa yeni bilgilerin eski bilgilerle bağdaşması oldukça güç bir hal alır. Kavram yanlışlarının oluşmasının nedeni ise kimi eğitimciler ve kitaplar olarak gösterilebilir.

Kalıcı ve etkin diğer bir deyimle anlamlı öğrenmeyi sağlamada öğretmenlerin görevi oldukça büyüktür. Anlamlı öğrenme öğretmen merkezli, öğrencinin pasif, kendisine öğretileni tartışmasız kabul eden eğitim sistemine tamamıyla karşıdır. Maalesef ülkemizde yıllardır öğretmen merkezli dersler uygulandığı için öğrenciler grup çalışmalarından, görsel aktivitelerden, anlamlı öğrenmeyi sağlayan etkinliklerden uzak kalmıştır.

Bilim ve eğitim dünyasına katkıda bulunmak isteyen ülkeler mevcut eğitim sistemlerini sorgulamaktadır. Bu sorgulamanın temelinde düşünen, üreten, sorun çözen eğitimci ve araştırmacılar bulunmaktadır. Bu sorgulamanın hedeflerinden biri de öğrenciyi sınıfta sessizce oturarak kendisine verilen bilgiyi kayıtsız şartsız kabul eden pasif konumdan kurtarmak ve onu düşünen, üreten bir konuma taşımaktır. Eğitim sisteminde temel amaç varılanları aktarmaktan çok, öğrenciyi var olanlara ulaştırma becerisini ulaştırmak olmalıdır. Eğitim sistemi ezberlemeye değil, anlamlı öğrenmeye dayanmalıdır. Anlamlı öğrenme ise kavramlar arasında doğru ilişki kurmaya dayalıdır. Kavramların doğru ilişkilendirilmesi sonucu ise kavram haritası tekniği meydana gelir.

1.1.1. Problem Cümlesi

Kavram haritaları anlamlı öğrenmede etkili bir yöntem midir?

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte yer alan sıfatlar sınıflandırılmış, anlamsal ilişkileri içinde derlenmiştir. Tablolarda sıfatların olumlu,

olumsuz nitelikleri, eş, yakın, uzak anlamları ve ortaya çıkışlarına göre nitelikleri belirtilerek tablo analizleri yapılmıştır. Oluşturulan bu analizlerle Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe derslerinde sözlük kullanmanın önemi vurgulanarak eğitimde araştırmanın ve öğrencinin pasif konumda olmamasının gerekliliğinin önemi dile getirmek istenmiştir.

Geleneksel öğrenme ile anlamlı öğrenme arasında farklar vardır. Bu araştırmanın amaçlarından biri ise bu farklılığın ışığında, anlamlı öğrenme eğilimlerinin araştırmaları sonucunda bulunan kavram haritası yöntemi ile “sıfatlar” konusuna dil bilim sahasına farklı bir bakış açısı getirerek oluşturulan görsel bilgi ile bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır.

Dil bir bütündür ve dili oluşturan kavramlar, kelimeler birbirinden ayrı düşünülemez. Dilin araştırılmasında, öğrenilmesinde ve incelenmesinde birbirleri ile bağlantılı olan sözcük ve kavramların kalıcı olarak öğretilmesi için görsel bilgiye ihtiyaç vardır. Görsel bilgiye ulaşmanın yollarından biri de kavram haritaları ile tablolar meydana getirmektir meydana getirilen tablolarla anlam bilime de katkıda bulunma amaçlanarak tabloların analizi yapılmalıdır. Çalışma da sıfatları analiz eden tablolarla dil bilim ve anlam bilim ışığında sıfatların dil araştırmalarında önemini ortaya koymaya çalışmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dili öğrenmenin, araştırmanın, incelemenin yolu kavramları öğrenme ve öğretmeden geçer. Kavramlar ise soyut oldukları için öğretilmesi ve öğrenilmesi zordur. Soyut olan kavramlar aynı zamanda bilginin yapı taşı niteliğindedir ve yaratıcı düşünmek kavramlar vesilesi ile meydana gelir.

Bilginin ve dilin temelini oluşturan kavramlar bazı özelliklere sahiptir. O özelliklerden bazıları şunlardır:

Fidan'a göre kavramların özellikleri aşağıdaki gibidir:

1. Kavramlar, somuttan soyuta derecelendirilebilir.
2. Kavramlar, basitten karmaşığa doğru bir sıralama gösterirler.
3. Bazı kavramlar birbirleriyle ilişkili birçok kavramı içerir.
4. Kavramların temel özellikleri tanımlama veya fonksiyonel yönlerden olabilir.
5. Kavramların kritik veya kritik olmayan özellikleri vardır.
6. Kavramlar, dikey ve yatay organizasyon içerisindedirler.
7. Kavramlar kişiden kişiye değişen ve değişmeyen olmak üzere iki türlü anlam taşırlar.
8. Kavramlar sürekli gelişen ve yeni anlamlar kazanan sınıflamalardır. Kavram gelişimi bireyin gelişimi ile iç içedir.
9. Kavramlar hangi yollarla kazanılırsa kazanılsın, onlara yalnız kişinin kendi yaşantıları anlam kazandırır.
10. İnsanlar kavramların önemli bir kısmını sembolik şekillerle zihinlerine yerleştirirler ve hatırlarlar (Fidan, 1985'den Aktaran: Kendirli 2008: 4-5).

Ülgen'e göre ise kavramın özellikleri şunlardır:

Kavramların çeşitli özellikleri vardır. Bunlar:

1. Kavramların algılanan özellikleri bireyden bireye değişebilir.

2. Kavramların bazı özellikleri bazen birden fazla kavramın üyesi olabilirler.
3. Kavramlar objelerin ve olayların hem doğrudan hem de dolaylı olarak gözlenebilen özelliklerinden oluşurlar.
4. Kavramlar çok boyutludur.
5. Kavramların özellikleri de kendi içinde birer kavramdır.
6. Kavramlar kendi içlerinde, özelliklerine uygun belli ölçütlere göre gruplanabilirler.
7. Kavramlar aralarındaki etkileşime dayanarak, bir bütünlük oluştururlar; bunlar Kavram Haritaları adı altında incelenmektedir (Ülgen 2004'den Aktaran: İyilik 2007: 14-15).

Soyut bilgi niteliğini taşıyan kavramların somutlaştırılması belirli yöntemlerle olur. Kavram haritaları da bu yöntemlerden biridir. Kavram haritalarının soyut kavramlar arasındaki ilişkiyi grafiklere dökerek görsel bir şölen sunup anlamlı öğrenmede ve oluşturduğu bu kolaylıkla dil öğrenimi ve dil incelenmesindeki önemi büyüktür.

Kavram haritaları:

1. Dilin araştırılmasında ve öğrenilmesinde
2. Bilgilerin organizasyonunda
3. Kavram yanlışlarını saptamada
4. Farklı ve yüksek seviyeli düşünme yeteneğini geliştirmede

5. Konunun öğretilmesinde ve dersin anlaşılmasında
6. Değerlendirme yapımında önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca Kavram haritalarının özellikleri şu şekilde de sıralanabilir:

1. Kalıcı öğrenme sağladığı,
2. Öğrenme gücünü çeken öğrencilere yardımcı olduğu,
3. Öğrencilerin kompleks yapıları bir bütün olarak algılamalarını sağladığı,
4. Öğretmene bir konu alanında öğrencilerin sahip olduğu bilgileri gözleme ve hangi öğrencinin daha çok yardıma ihtiyacı olduğunu ayırt edebilme şansı tanıdığı,
5. Anlam uzlaşmalarına yardımcı olduğu görülmüştür (Kocalar, 2006: 32).

Dilin öğrenilmesinde ve öğretilmesinde isimler ve fiiller önemli unsurlardır. Sıfatlar da ismi niteledikleri için dili oluşturan önemli unsurlardandır. Dilin her unsuru birbiriyle zincir hâlinde olduğu ve birbirini tamamladığı için ayrıca bir önem taşımaktadır. Önem taşıyan bu unsurlar derinlemesine incelenmeye muhtaçtır. Türkiye Türkçesi Gramerinin birçok konusu gibi sıfatlarında derinlemesine incelenmesi, gramer açısından büyük önem taşımaktadır.

Dilciler, sıfat konusunu incelerken, sıfatların daha sonraki incelenmesinde kullanılacak türden sıfatlar hakkında bazı tanımlar geliştirmişlerdir. Bu tanımlar daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutabileceği için önem taşımaktadırlar.

Bu tanımlardan bazıları:

Koç, “Bir varlığı niteleyen ya da belirten kelimelerdir” demiştir sıfatlar için (Koç 1990: 129-146).

Dilmen ve Korkmaz, ise sıfatın ismin anlamını sınırlayan bir kelime olduğu düşüncesindedirler (Dilmen 1933: 212), (Korkmaz 1992 : 132-133).

Bilgegil ve Ergin sıfatın vasıf ve belirtme ismi olduğunu söylemişlerdir. (Bilgegil 1982: 189), (Ergin 1981 : 232-246).

Kononov genel bir tanım yaparak sıfatın söz öbeği olduğunu dile getirmiştir (Kononov, 1968 : 225).

Ediskun, sıfatın bir ismin ya doğal ve sürerli ya da geçici bir niteliğini gösterebildiğini, doğal ve sürerli niteliğin ismin özünden ayrılmayan ona yapışık gibi duran nitelik olduğunu; geçici niteliğin ise, bir süre için isme takılı duran nitelik olduğunu vurgulamıştır (Ediskun, 1993: 132'den aktaran: Birin, 2001: 1-5).

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın temelini kavram ve tablolar bölümü oluşturmaktadır. Literatür tarama aşamasında öncelikle otuz üç tane Kavram haritaları ile ilgili tez incelenmiştir. Bu incelenen tezlerden çalışmanın hemen hemen her safhasında istifade edilmiştir.

Kavram bölümünün ilk kısmı yani kavram haritaları hakkında genel bir bilgi veren kısım bu tezlerin derlenmesi, özeti niteliğindedir. Her konu başlığı ayrı bir tezdten seçilmiştir. Kavram bölümümün ikinci kısmında ise sıfatlar konusu ile ilgili bilgi verilmiş, tablolar kısmına ilk adımlar atılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın tablolar yani sıfat konusunun anlam bilimsel çözümlerinin yapıldığı kısım tezin en önemli kısmıdır. 2009 basım Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğündeki tüm sıfatlar taranmış, alt başlıklar oluşturabilecek, eş, yakın, uzak anlamlarıyla çalışmaya zenginlik katabilecek sıfatlar derlenmiştir. Derlenen bu sıfatlar eş, yakın, uzak, olumlu, olumsuz anlam ilişkileri içinde ve istiare mecaz gibi ortaya çıkışlarına göre değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu değerlendirme ve

sınıflandırma çerçevesinde anlambilimsel tablolar oluşturulmuş, oluşturulan bu anlam bilimsel tablolar ile kavram haritaları meydana getirilmiştir. Tablolar sıfatların kesiştiği ortak anlamsal kesitleri; birbirinden ayrıldığı anlamsal noktaları açıkça göstermiştir.

Yapılan bu araştırmanın, kavram haritaları ile oluşturulan görsel bilginin bu alanda yapılacak çalışmalara örnek olması umulmaktadır.

1.5. VARSAYIMLAR

Araştırmacı, araştırma süresince ön yargılı değildir.

1.6. SINIRLILIKLAR

1. Araştırma 2010-2011 yılı ile
2. “Türkçe Sözlükteki Sıfatların Anlam Çözümlemeleri” konusu ile
3. Kavram haritası tekniği ile
4. Bu araştırma sonucunda elde edilen veriler ile
5. Konu ile ilgili araştırmaların taranması ile
6. Türkçe Sözlüğün TDK yayınları 2009 baskısı ile sınırlıdır.

1.7. TANIMLAR

Kavram: Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünü, imge; bir nesne varlık ya da oluşun anlamsal imgesi; gösterilen (Vardar, 2007 : 132).

Kavram Haritası: Kavramları kavramlar arasındaki ilişkilerle birlikte sergileyen grafiksel araçlardır. Anlamalı öğrenme sağlayan öğretim stratejisidir. İnsanların nasıl öğrendikleri ile anlamalı öğrenme konuları arasında köprü kuran bir öğrenme/öğretme stratejisidir. Bir kavram haritası daha geniş bir kavram başlığı altındaki kavramların birbirleriyle ilişkilerini gösteren iki boyutlu bir semadır (Kaptan 1998 : 95-99'dan aktaran: Yener, 2006 : 22).

Sıfat: Varlığının belirmesi, bir ada bağlı olan ve onunla aracısız –ardılsız- ilişki kuran biçimbirimlere sıfat denir. Adın niteliğini gösterir. Bu bağlamda yer alan ad ve sıfat bir birlik oluşturur (Adalı, 2004 : 36).

Dil bilim: Sosyal bir kurum olan dilin genel ve özel niteliklerini ve dil olaylarını inceleyen; dillerin doğuşlarını, zaman içindeki gelişmelerini, yeryüzündeki yayılışlarını ve aralarındaki ilişkileri araştıran ve niteliği bakımından diğer birtakım bilim dalları ile de yakın ilişkileri bulunan bilim dalı.

Günümüzde dil bilimi terimi, dili yeryüzündeki ortak nitelikleri ve bütün belirteleri ile alan genel dil biliminin yerini almış durumdadır. Ses bilimi, biçimsel ses bilimi, şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi, kelime bilimi, ad bilimi, lehçe bilimi dil biliminin başlıca başlıca dallarıdır. Dil biliminin, dil olaylarını tasvirî olarak inceleyen dalı tasvîri dil bilimi; dil olaylarının değişme ve gelişme seyrine bakmadan belirli bir zaman süresi içinde inceleyen dalı eş zamanlı dil bilimi, dil olaylarını tarihî gelişme ve değişme süreci içinde inceleyen dalı da art zamanlı dil bilimi diye adlandırılır (Korkmaz, 2007 : 68-69).

Anlamalı Öğrenme: Gerçekleşen her yeni öğrenmenin önceden öğretilmiş bilgilerle anlamalı bir şekilde bütünleşmesiyle oluşan öğrenmedir (Erdoğan, 2000'den aktaran Günhan, 2009 : 7).

İKİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAM HARİTALARI NASIL HAZIRLANABİLİR?

1. Öğretilcek konunun kavramları listelenir. Kavramlarla ilgili açıklama gerekmez. Eşya ve olayların tekil örnekleri, özel adlar kavram olmadıkları için bu listeye alınmaz. İlkeler ve kavramlar arası ilişkiler de bu listeye dâhil değildir.

2. Kavramlar listesinden en genel veya en üst düzeyde olan sözcük ayrı bir sayfanın başına yazılır. Bu bir kavram olabileceği gibi bir tema da olabilir. Bundan sonra öğretilmek istenen ilişkili kavramlar aşamalı bir düzende sayfaya yerleştirilir. Düşey düzenlemede en genel kavram en üstte, eşit genellikteki kavramlar aynı satırda, diğerleri genellik derecelerine göre azalan sırada sayfanın altına doğru sıralanır.

3. Kavramlar haritadaki diğer sözcüklerden kolayca ayıt edilebilmelidir. Bunun için kavramlar kutu veya yuvarlak içine alınmalıdır.

4. Öğretilmek istenilen kavramlar arası ilişkiler genelleme ve ilkeler ayrıca listelenir.

5. Kavram haritasında iki kavram arasındaki ilişkiyi göstermek üzere iki kutu bir çizgi ile bağlanır. İlişki bu çizginin üzerine birkaç kelimelik bir ibareyle yazılır. Bu ilişki haritadaki kavramlardan en az birini ilgilendiren bir önermedir. İlişkiler ve ilkeler kutulanmaz. Bu hallerde ilişkinin yönü önemli olduğu için belirtilecek ilişki yönü ok ile gösterilir. İlişkileri içermeyen bir kavram haritası daha ziyade bir akış diyagramına benzer, öğretimde yeterince etkili olmaz.

6. Kavram haritası gereğinden fazla şişirilmemelidir. Harita başlangıçta basit tutulmalıdır. Harita çok sayıda kavramı, ilişkiyi ve ilkeyi içeriyorsa önce en önemli elemanları topluca gösteren bir genel harita, sonra genel haritanın bölümlerini ayrı ayrı gösteren ayrıntılı haritalar yapılmalıdır.

7. Bu aşamalardan sonra kavram haritası tamamlanmış olur. Ancak bu süreç içerisinde dikkat edilmesi gereken bazı konular vardır. Tüm harita genelinde oradan oraya atlanmamalıdır, güçlü temeli olmayan başlıklar seçilmemelidir. Bu başlıklar seçilirken

aranacak en güçlü sebep öğrencilerin daha önceden edindiği bilgilerin devamı niteliğinde olmasıdır. Dersin uygun aşamaları süresince önceden öğrenilmiş bilgilerle yeni kavramların ilişkilendirilmesi sağlanmalıdır (Kaptan 1998’den aktaran Yener, 2006: 12-13).

2. KAVRAM HARİTALARI HANGİ AMAÇLARLA KULLANILABİLİR?

Kavram Haritaları planlama, yanlış ortaya çıkartılması, kavram yanlışlarının giderilmesi, ileri düzenleyici ve değerlendirme aracı olarak kullanılabilir.

2.1. PLANLAMA

Günlük yaşamda bir işin yapılmadan önce kapsamlı bir şekilde planlanması, sonuçta elde edilen ürünün kalitesine etkisi büyük olacaktır. Bu nedenle planlamanın önemi büyüktür. Müfredat değişikliklerinde, şirket politikasının belirlenmesinde, kompozisyon yazılmadan önce kavram haritaları kullanılarak planlama yapılabilir. Kavram haritaları ile yapılan planlamanın düz planlamaya göre daha faydalı olduğu düşünülmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada bir grup öğrenci tarafından kavram haritaları düz planlama tekniğine karşı kullanılmış ve düz planlama tekniğini kullanan kontrol grubu öğrencileri ile test grubu öğrencilerinin ortalama sınav puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Kavram haritaları ana konuları ve bunlar arasındaki kavramsal ilişkiyi gözler önüne serdiği için öğrenciler kavram haritası ışığında daha iyi kompozisyon yazmışlardır (Bahar 2001: 53-67’den aktaran Ramazan Çatalkaya, 2005: 38-42).

2.2. YANLIŞ KAVRAMLARIN ORTAYA ÇIKARILMASI

Yanlış veya hatalı kavramlar, bilimsel olarak doğru olmayan ama öğrencilerin kendilerine has bir biçimde anlamlaştırdıkları kavramlardır. Yanlış kavramlar hem yeni öğrenilen bilginin tekrar yapılandırılmasına ket vurduğu hem de kavramlar arasında anlam bütünlüğünü bozduğu için bir elektrik devresinde kısa devreye yol açan problemlili tellere benzer. Örneğin öğrenciler oksijenli solunum esnasında havadan alınan oksijenin, karbondioksite dönüştüğüne inanmaları veya karbondioksitin oksijene dönüştüğünü ifade etmeleri kavram yanlışlarına verilebilecek örneklerden birisidir. Kavram yanlışlarının düzeltilmesi kolay bir iş değildir. Öğrenci oluşturduğu kavram yanlışını sahiplendiği için bu kavram yanlışını değiştirmek istendiğinde büyük bir direnç gösterir. Kavram yanlışlarının düzeltilmesi raftaki eski kitabı alıp yerine yenisini koymak gibi değildir.

Öğrencinin bu hatalı kavramlarla yüz yüze gelmesi hem görsel hem de sözel olarak hatalı bilginin gözler önüne serilmesi gerekmektedir. Bu açıdan kavram haritaları bu misyonu üstlenebilecek hem öğretmen hem de öğrenci tarafından kullanılacak son derece etkili bir metottur. Kavram yanlışlarının düzeltilmesinde kullanılan tekniklerden biri de kavram haritalarıdır. Kavram yanlışlarının düzeltilmesi ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda kavram haritalarından yararlanılmıştır (Bahar, 2001: 53-67).

2.3. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ARACI OLARAK KAVRAM HARİTALARI

Özellikle fen alanları eğitimde kavram haritalarının bir ölçme değerlendirme aracı olarak kullanılabilirliğini gösteren çeşitli çalışmalar vardır (Bolte, 1999; Gaffney, 1992; Markham, H. & diğ., 1994; Novak, 1990). Bu amaçla da genellikle Novak tarafından gerçekleştirilen puanlama sistemi veya buna alternatif olarak farklı puanlama sistemleri geliştirilmiştir (Bahar, 2001; Mergendoller & Sacks, 1994; Santhannam, H.B. & diğ.,1998; Vargas & Alvarez,1992). Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar başarılı öğrencilerin kavramlar arasında hayli karmaşık ilişkiler kurabildiği ve gelişmiş ağısı bir kavram çatısına sahip olduklarını göstermiştir (Mintzes. J. J, Wandersee & Novak, 1997). Ayrıca bilişsel yapıdaki karmaşık organizasyonun problem çözme ve diğer bilişsel aktiviteleri kolaylaştırdığı ortaya koymuştur (Baxter, Elder & Glaser, 1996). Kavram haritalarının kompozisyon yazımı için bir planlama tekniği olarak sunulduğu bir çalışmada da (Bahar, 2001). öğrencilerin planlama için kullandıkları kavram haritası puanları ile kompozisyonlarda kullandıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve öğrencilerin kavram haritasında belirtmedikleri kavramlara kompozisyonlarında değinmedikleri belirlenmiştir. Öğrenciler tarafından yapılan kavram haritaları farklı şekillerde değerlendirilebilir. Kavram haritalarını değerlendirmek amacı ile:

a) Novak ve Gowin tarafından geliştirilen standart puanlama sistemi ve ağırlıklı kavram haritası puanlama sistemi gibi, bu puanlama sisteminin farklı versiyonları.

b) Kavram haritaları için dereceleme ölçekleri kullanılabilir. Fakat aynı kavramları kullanarak, aynı bilgi seviyesine sahip oldukları farz edilen iki öğrencinin kavram haritasının aynı olması imkânsızdır. Çünkü bilginin zihinde yapılanması buna bağlı olarak bilginin anlaşılabilmesi bireyden bireye farklılıklar oluşturur. Kavramların birey için ifadesi farklı olduğu için aynı konu hakkında farklı bireylerin yaptıkları kavram haritalarının belli bir

kalıba göre değerlendirmek yeteri kadar güvenilir ve objektif bir yöntem olduğu tartışma konusudur. (Bahar, 2002: 53-67).

2.4. İLERİ DÜZENLEYİCİ OLARAK KULLANMA

İleri düzenleyici Ausubel tarafından ortaya koyulan bir ön öğretim stratejisidir. Bu strateji genellikle yeni bir konuya başlanırken kullanılır. Konuya başlarken kavram haritası yardımı ile konu ile ilgili temel kavramlar sunulur. Burada asıl amaç öğrencilerin ön bilgilerindeki eksiklikleri tespit edebilmektir. Ön bilgilerdeki eksiklikler tespit edildikten sonra, konu anlatımına başlamadan önce bu eksiklikler giderilerek anlamlı öğrenmenin oluşması sağlanır. Bu strateji uygulanırken yeni ünite ile ilgili kavram haritası tepegöz kullanılarak öğrencilere gösterilebilir ve kavram haritası üzerinde öğrencilere kavramlar arasındaki ilişki ayrıntılı şekilde açıklanır. Sunulan bu kavram haritasında çok fazla detaya inilmemelidir. Ünite işlenmeye devam edildikçe her alt ünite ile ilgili daha detaylı kavram haritaları oluşturulabilir. Alt ünitelerde oluşturulan kavram haritaları, ilk yapılan kavram haritasıyla karşılaştırılabilir (Bahar, 2001: 53-67).

2.5. SORU SORMA VE TARTIŞMA ORTAMI OLUŞTURMA

Soru sormanın anlamlı öğrenmede önemi büyüktür. Sınıf ortamında veya ders çalışırken sorulan iyi bir soru ilgiyi teşvik ederek düşünmeyi kamçılar, öğrenilen materyalin anlamını açıkça ortaya koyarak tartışmaya neden olur. Fakat genellikle öğrenciler sınıf ortamında soru sormaktan çekinirler. Genellikle bu durumlarda sessiz kalırlar. Öğretmenin kavram haritalarını soru sorma ve tartışma ortamı oluşturma açısından kullanabilir. Kavram haritalarında bazı kavramların yeri boş bırakılarak veya ara kavramlar verilmeyerek, soru-cevap şeklinde öğrenciler tarafından tamamlanması istenebilir. Farklı öğrenci fikirleri sınıfta tartışmaya sunulabilir. Hatta öğrencilere sınıfta beraberce oluşturulan bir kavram haritası iskeletine nelerin eklenebileceği tartışılabilir (Bahar, 2001: 53-67).

2.6. ÇALIŞMA HAFIZASININ AŞIRI YÜKLENMESİNİN ÖNLEMİ

Yapılan birçok araştırmada (örn., Johnstone & El-Banna, 1996; Johnstone, Hogg & Ziane, 1993) çalışma hafızasının kapasitesinin öğrenmeyi etkileyen faktörlerin biri olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma hafızası, uzun dönemli hafızaya aktarılmadan önce bilginin tutulduğu, işlem yapıldığı ve organize edilip şekillendirildiği beyin bölgesidir. Bu alanın en

önemli özellikleri, sınırlı bir kapasitesi olması, gelen bilgiyi tutma ve operasyon fonksiyonlarını aynı anda yapmasıdır (Johnstone, 1991). Kavram haritasının gerek çizimi, gerekse haritanın çizildikten sonra kullanımı sırasında her ana kavrama tek tek yoğunlaşma ve her ana kavramı adım adım genişletme, bilginin kafada karışmasını önleyeceği, çalışma hafızası üzerinde bir birimlik zamanda işlem yapılacak bilgi miktarını azaltacağı için bu bölgenin taşıyabileceğinden daha fazla yüklenmiş olmasını önlemiş olacaktır. Fakat her konuda olduğu gibi kavram haritasında da fazla detaya inilmesi, fazla ara bağlantıların oluşturulması öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyebilir (Bahar 2001: 53-67'den aktaran Ramazan Çatalkaya, 2005: 38-42).

3. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENİM STRATEJİSİ OLARAK KULLANILMASI

3.1. KAVRAM HARİTALARININ KULLANIMI

Kavram haritaları bir öğretim stratejisi olarak, öğretim modelinin her aşamasında uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Kavram haritaları, bir konu süresince pek çok defa kullanılabilir. Bu aşamaları şöyle belirtebiliriz; öğretimi planlama ve hazırlama aşaması, başlangıç aşaması, araştırma aşaması, açıklama aşaması, geliştirme aşaması ve değerlendirme aşaması.

3.2. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİMİ PLANLAMADA VE HAZIRLAMADA KULLANIMI

Kavram haritaları, içerikteki bilgi yapısının ve ilişkilerin görülmesine yardımcı olduğu için öğretim programının hazırlanmasında, yıllık planların ve günlük planların yapılmasında bir planlama aracı olarak kullanılabilir ve kendisi kavram haritası hazırlayabilir. Bir kavram haritasına bakılarak, öğrenci seviyesini ve diğer öğretim faktörlerini göz önünde bulundurma şartı ile programın hangi kavramları içereceği konusunda bir karara varılabilir. Böylece öğrencilerin yanlış kavramsallaştırmaları engellenmiş olur. Çünkü kavram haritaları, kavramlar arası bağlantıları, ilişkileri mantıklı olarak görme şansı tanır. Bu mantıkta derste öğrencilere kavramsal ilişkilerin ne kadar derinlik ve genişlikte verileceği konusunda karar verilmesine yardımcı olur (Martin ve diğerleri, 1997). Bu karar, öğrenme aktivitelerinin ve uygun değerlendirme şeklinin seçimini de içerir. Kavram haritalarına başvurmaksızın yapılan planlama faaliyetlerinde öğretmenlerin

hatırladıkları ya da tercih ettikleri kavramlara yöneldikleri görülmüştür. Bu da program geliştirme ve ders planlamada büyük hatalara neden olmaktadır. Kavramlar birbiri ile bağıntısız seçilebilmekte, bu ise öğrencilerin şaşırmasına yeni anlamları almakta güçlük çekmesine neden olmaktadır. Çünkü öğrenciler, eski bilgileriyle yeni öğrendikleri arasında bağlantı kuramamakta, sonuçta ezberleme yolunu seçmektedir (Akyürek, 2003: 65-68'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

3.3. KAVRAM HARİTALARININ BAŞLANGIÇ AŞAMASINDA KULLANIMI

Eğer öğrencilerin kavram hakkında önceden bilgileri varsa, bu aşamada kavram haritası yöntemini kullanmak en uygun stratejilerden birisidir. Bu aşamada, kavram haritaları öğrencilerin kavram hakkında önceden bir şeyler bilip bilmediklerini belirlemek amacıyla da kullanılabilir. Öğrencilerden o andaki anlattıklarına göre bir kavram haritası yapmaları istenebilir. Bu da sınıfımızdaki öğrenciler arasındaki en genel yanlış anlamaları belirleyip düzeltmek için bir fırsat verecektir. Kavram haritası bir başlangıç çalışmasında kullanılırsa, daha sonraki aşamalarda öğrencilerden aynı kavramı yeniden haritalandırmaları istenebilir. Böylece öğrencilerin öğrenmelerinde de ne kadar önemli bir gelişme olduğunu görsel olarak ölçme olanağı elde edilmiş olur (Kaptan, 1999'dan aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

3.4. KAVRAM HARİTALARININ ARAŞTIRMA AŞAMASINDA KULLANIMI

Bu aşamada, kavram haritası öğrencilerin kavram değişiklikleri hakkındaki görüşlerini sergilemelerini sağlar ve onlar kavramların yeni yönlerini araştırdıkça konular da gelişir. Bu çalışma sırasında, öğrencilere kısmen tamamlanmış bir harita verip, kavramı araştırıp öğrendikçe bu haritayı tamamlamalarını istemek özellikle de öğrenciler kavram haritası yöntemini yeni öğreniyorsa çok uygun olacaktır. Öğrenciler daha önce kavram haritası yapmışlarsa aynı haritayı kullanabilir ve farklı renkte bir kalem kullanarak onu değiştirebilirler. Bu değişiklikler de, bir kavramı araştırdıkça ne kadar çok yeni bilgi öğrendiklerini yansıtacaktır (Sökmen ve Bayram, 2000'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

3.5. KAVRAM HARİTALARININ AÇIKLAMA AŞAMASINDA KULLANIMI

Açıklama aşamasında bir kavram haritası yapmak, öğrencilerin bir kavramdan ne anladıklarını görsel olarak yansıtmaları nedeniyle uygun olacaktır. Eğer kavramlar çok zor değilse, bunu kendileri yapabilirler; aksi halde onlara kısmen tamamlanmış bir harita verip

gerisini tamamlamaları istenebilir. Okuduklarında kavramlardan ne anladıklarını özetlemeleri istenip, daha sonra bir kavram haritası çizmeleri istenebilir. Öğrencinin öğrenme sistemine bakarak, not alma ya da taslak çıkarma gibi yöntemlerle alternatif olarak kullanılan kavram haritası da çok yararlı olabilir. Bazı öğrenciler için taslak çıkarmak çok güç olabilir ve bu öğrenciler için kavram haritası daha doğal bir alternatif olabilir. Ayrıca, eğer öğrenciler daha önceki bir aşamada aynı kavramın bir haritasını yapmışlarsa, bu ikisini karşılaştırmak ilginç olacaktır (Sökmen ve Bayram, 2000'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

Kavram haritaları öğretim sürecinde birer öğretim aracı olarak işe koşulabilir. Kavramlar soyut düşüncelerdir ve öğrencilerce öğrenilmeleri zordur. Kavram haritaları yardımıyla kavramlar bir dereceye kadar somutlaştırılmış olur. Öğretim esnasında haritaların grafik araçları şeklinde kullanılması öğrencilerin dikkatini odaklamakta, düşünce ve keşifleri organize etmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca kavramların hiyerarşik ilişkilerle birlikte anlaşılmasını sağlar (Roth ve Roychoudhury, 1992'den aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

3.6. KAVRAM HARİTALARININ GELİŞTİRME AŞAMASINDA KULLANIMI

Bu aşamada öğrencilerin, açıklama bölümünde çizmiş oldukları bir kavram haritasını aynı kavram için yeniden kullanmaları, fakat farklı renkteki kalemlerle geliştirme çalışmasında öğrendikleri doğrultusunda eklemeler yapmaları uygun olacaktır. Gelişme aşamasındaki kavram haritası, çapraz bağlantıları ve ileri düzeydeki önermeleri ile bir önceki aşamanınkinden daha karmaşık görünebilir. Aynı zamanda, kısmen tamamlanmış bir haritayı öğrencilere vermek de, geliştirmekte oldukları bir kavram hakkındaki bir sınıf ya da grup tartışmasını başlatmak için uygun bir yoldur (Kaptan, 1999'dan aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

3.7. KAVRAM HARİTALARININ DEĞERLENDİRME AŞAMASINDA KULLANIMI

Kavram haritaları değerlendirme amacıyla da kullanılabilir. Öğretimin başında öğrencilerin ön kavramsallaştırma düzeylerini, dersin sonunda öğrendiklerini görmek amacıyla öğrencilerden haritalar çizmeleri istenebilir. Kavram haritası, pek çok değerlendirme çalışmalarına uygun bir metottur. Öğrencilerin bir kavramı ne kadar iyi anladıkları konusunda yararlı ipuçları sunmaktadır. Aynı zamanda, öğrencilerin anlamakta güçlük çektikleri kavramları belirlemek açısından da olasılıklar yaratır. Kavram haritası bazı

öğrencilerin daha fazla ilgisini çekeceğinden ve bir kavramın haritaya dökülmesinin tek bir yolu olmadığından, başlangıçta öğrencilerin çizdiği haritalara not verilmemesi tavsiye edilir. Böylece öğrencilerin bir kavramı ne kadar iyi anladıklarını onlara söyleme ya da takıldıkları yerleri çözebilme fırsatı elde edilmiş olur. Haritada öğrencilere zorluk çıkaran alanları belirledikten sonra, bireysel olarak yanlış anlamaları tartışıp haritayı yeniden çizmeleri istenebilir. Bu da öğrencilerin kavramları anlama ve aralarındaki ilişkileri çözümleyebilmelerini sağlayacaktır. Öğrenciler kavram haritası yapmaya alıştıklarında artık, yaptıkları haritalar not verilerek değerlendirilebilir. Bununla birlikte öğrencilerin haritalarında sundukları örneklerin bütünlüğü ve niteliği, notla değerlendirilirken en önemli öğelerdir, haritanın nasıl yapıldığı o kadar önemli değildir (Kaptan, 1999'dan aktaran Gürhan, 2009 : 23-26).

4. KAVRAM HARİTASI SUNMA YOLLARI

Kavram haritaları oluşturulurken dikkat edilmesi gereken önemli hususlar ve takip edilmesi gereken bir sıra vardır:

- 1- Öncelikle öğrencinin seviyesine uygun bir konu, metin seçilmeli; konu öğrencinin önceki bilgilerinin bir devamı niteliğinde olmalı
- 2- Haritalanacak metin iyice okunmalı; metnin en önemli düşüncesi, en genel kavramı veya teması ana kavram olarak seçilmeli
- 3-Daha sonra bu en önemli kavramla ilgili anahtar kavramlar seçilmeli
- 4- Seçilen bu ana kavram ve anahtar kavramlar listelenmeli
- 5- Her kavram haritada yalnızca bir kez yer almalı, en az bir önermenin elemanı olmalı
- 6- Kavramlarla ilgili açıklama ve ilkeler listede yer almamalı
- 7- Ana kavramla ilgili diğer kavramlar belli bir düzende sayfaya yerleştirilmeli
- 8- Aynı önem seviyesindeki kavramlar aynı hiyerarşik düzeyde bulunmalı, aynı düzeyde bulunan kavramlar aynı renk ya da şekilde olmalı

- 9- Kavramlar birbirlerinden kolay ayırt edilebilsin diye ya kutu ya da yuvarlak içine alınmalı
- 10- Kavramlar listelendikten sonra kavramlarla ilgili ilişki ve genellemeler listelenmeli
- 11- Haritada yer alan iki kavram arasındaki ilişki gösterilmek isteniyorsa, iki kutu arasına çizgi çizilmeli. Çünkü ilişkinin yönünü gösteren oklar çok önemlidir.
- 12- Çizilen bu çizginin üstüne listeden seçilecek olan bir ilişki birkaç kelimeyle yazılmalı
- 13- İlişki ve önermeler kutulanmamalı; gerektirmelerle ifade edilmeli
- 14- Her bir ilişki en az bir kavramı ilgilendiren bir önerme olmalı
- 15- Haritaların değişik bölümlerinde çapraz bağlantılar yer almalı
- 16- Bu bağlantılar harita içindeki kavramların nasıl sentezlendiğini göstermeli
- 17- Haritaya güçlü bir temeli olan başlık seçilmeli; ayrıca bu başlık öğrencilerin önceki bildiklerini harekete geçirmeli
- 18- İçinde çok kavram ve önermelerin olduğu bir harita öğrencilere fayda vermeyeceği için haritalar basit olmalı haritalama işi bittikten sonra ufak bir paragrafla çizilen harita özetlenmelidir. (Şenay, 2007: 24-25).

5. KAVRAM HARİTALARININ ÇİZİMİ

Kavram haritaları, kavramlar arasındaki bağlantıyı ve hiyerarşiyi göze hitap edecek şekilde sergileyerek kavramların zihne yerleşmesinde etkili olmaktadır. Kavram haritaları, hiyerarşik olarak düzenlenen kutular veya dairelerden oluşur. Özellikleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Aynı önem seviyesindeki kavramlar aynı hiyerarşik düzeyde bulunurlar.

2. En genel kavram, haritanın en üst kısmında ve ortada bulundurulur ve diğerlerinden fark edilir derecede büyük yazılır.

3. Kutucuklar içerisine alınan iki ya da daha fazla kavram, kelime veya kısa cümlelerle birbirleriyle ilişkilendirilirler.

4. Haritanın birçok kısmında kavramlar arası çapraz bağlantılar bulunabilir. Bu bağlantılar haritayı yapan kişinin kavramları nasıl sentezlediğini ve bütünleştirdiğini gösterir.

Kavram haritası yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

1. Öncelikle öğrencilerin üzerinde kolay yoğunlaşabilecekleri basit bir konu başlığı seçilmelidir.

2. Kavramlar içerisinden en önemli olan kavram, sayfanın en üstüne kutucuk ve daire içine alınarak yazılmalıdır.

3. Tek yatay çizgi halinde kavramları göstermekten kaçınılmalıdır.

4. Önermeler yukarıdan aşağıya doğru veya bağlantıyı gösteren ok yönünde okunur.

5. Oklar sadece önermenin yönünü belirtmek için kullanılır.

6. Kavramlar arası ilişkiler ve önermeler kutulanmaz.

7. Her kavram, haritada sadece bir kez kullanılmalıdır.

8. Her kavram, haritada en az bir önermenin elemanı olmalıdır.

9. Özel isimler ve spesifik örnekler haritanın en alt kısmında olmalıdır. Fakat bunlar kutucuk içine alınmamalıdır (Kurada, 2006: 42).

6. KAVRAM HARİTALARININ HAZIRLANMASI

6.1. KAVRAM HARİTASININ ELEMANLARI

Kaptan'a göre, kavram haritaları hiyerarşik olarak düzenlenen daireler veya kutulardan oluşmaktadır ve bir kavram haritası oluşturulurken aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

1. En genel ya da temel kavram, kavram haritasının ya en üst kısmında ya da ortasında yer alır.
2. Aynı genel seviyeye ait kavramlar yaklaşık aynı hiyerarşik seviyede bulunur.
3. Daha özel kavramlar daha genel ve kapsayıcı kavramların altında gruplanır ya da bağlantı kurulur.
4. Haritanın değişik bölümleri arasında çapraz bağlantılar görülür.
5. Bu bağlantılar, haritayı yapan kişinin kavramaları nasıl sentezlediğini ve bütünleştirdiğini göstermektedir (Kaptan, 98: 95-99).

6.2. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

Kaptan 'a göre kavram haritası hazırlanırken şu noktalara dikkat edilmelidir:

1. Kavram haritası tek bir dikey çizgiden oluşmamalıdır.
2. Kavramlar daireler ya da kutular içinde gösterilmelidir.
3. Kavramlar arasında ilişkileri belirten önergeler çoğunlukla haritanın üstünden altına doğru okunur.

4. Kavramlar arasındaki ilişkilerin yönünü gösteren oklar yalnızca çapraz ve bağlantının yönünü açıklığa kavuşturmak gerektiğinde kullanılır.

5. Her kavram, haritada sadece bir kez kullanılmalıdır.

6. Özel isimler kavram değildirler. Bunlar spesifik örneklerdir.

7. Kavram olmayan spesifik örnekler kavram haritasının alt kısmında yer alabilirler, ancak daire ve kutu içine alınmamalıdır.

8. Kavram haritasında bulunacak olan kavramlar öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır (Kaptan, 1999: 339).

6.3. KAVRAM HARİTASI HAZIRLANIRKEN İZLENMESİ GEREKEN GENEL AŞAMALAR

Çepni vd., kavram haritası hazırlanırken izlenmesi gereken aşamaları şu şekilde belirtmişlerdir:

1. İlk olarak konu ile ilgili kavramlar belirlenerek listelenir. Eşya ve olayların tekil örnekleri, özel isimler kavram olmadıkları için kullanılamazlar. İlkeler ve kavramlar arası ilişkilerde bu listeye dahil edilmez.

2. Oluşturulan kavramlar listesinden en genel veya kavramların birçoğunu kapsayan en üst düzeyde olan sözcük sayfanın en başına yazılır. Bu sözcük bir kavram olabileceği gibi bir konu da olabilir. Aralarında ilişki bulunan kavramlar aşamalı bir şekilde sayfaya yerleştirilir. En genel kavram en üstte, eşit genellikteki kavramlar aynı seviyede, diğerleri genellik derecelerine göre azalan sırada haritanın altına doğru sıralanır.

3. Haritada kullanılacak kavramlar diğer sözcüklerden ayırt edilebilmesi için “kutu” veya “yuvarlak” içine alınır.

4. Kavram haritasında iki kavram arasındaki ilişki bu kavramların bir çizgi ile bağlanması ile gösterilir. Kavramlar arasındaki ilişki ile ilgili olarak çizginin üzerine

“sağlar”, “içerir”, “sahiptir” v.b gibi sözcükler kullanılarak bağlantının oluşması sağlanmış olunur.

5. Kavram haritası gereğinden fazla, konu ile ilgili olmayan kavramlar ile şişirilmemelidir. Haritanın öğrenciler tarafından anlaşılması için ilk olarak basit tutulmalıdır. Çok sayıda kavramı, ilişkiyi ve ilkeyi içerecek bir haritanın yerine, önce en önemli elemanları topluca gösteren bir genel harita, sonra genel haritanın bölümlerini ayrı ayrı gösteren ayrıntılı haritalar yapılmalıdır (Çepni, Johnson, Turgut, 1997: 12’den aktaran Çıldır, 2005: 13).

7. KAVRAM HARİTASI TÜRLERİ

Kavram haritaları, çok farklı biçimlerde çizilebilmekle birlikte, kavram haritalarının temelinde, kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek ve kavramları somutlaştırmak bulunduğu türlerin temelinde bu iki hedefe ulaşmak yatmaktadır. Kavram haritaları, farklı bölümlenmelere sahiptir. En çok kullanılanları aşağıdaki türleridir (Tosun, Doğan, 2005: 12).

7. 1. ÖRÜMCEK HARİTA

Örümcek haritalar özellikle temel fikirlerin organize edilmesinde kullanılabilir. Bu tip haritalarda anahtar kavram tam ortaya yerleştirilir ve çevresinde öncelikle ana kelimeler kümelenir ve her ana kelime her defasında daha çok özel olarak dallanır, yani yine merkezden uçlara doğru bir hiyerarşi vardır. Burada önerilen merkezden uçlara çizim metodu öğrenciye daha fazla özgürlük tanıdığı, hazırlanmasının daha kolay olduğu ve öğrencinin haritayı görsel anlamda daha kolay algılayacağı gerekçesi ile tercih edilmektedir.

7. 2. BALIK KILÇIĞI HARİTASI

Karmaşık bir olayın nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymak için kullanılır. Kılçığın üst tarafına olaylar, alt tarafında da olayların nedenleri gösterilir. Bir bakıma olayların neden-sonuç ilişkileri kurulmuş olur.

7. 3. SINIFLAMA HARİTASI

Öğrenilen bilgileri sistematik olarak sınıflamayı amaçlar. Bu sınıflama genelden özele doğru aşamalı bir dağılım gösterir.

7. 4. OLAYLAR ZİNCİRİ DİZİNLERİ (ZİNCİR KAVRAM HARİTASI)

Herhangi bir kavramın aşamalarını, bir işlemin basamaklarını, olayların sırasını ve sonuçlarını açıklamak için kullanılır. Zincir kavram haritaları yukarıdan aşağıya doğru birbirini takip eden kavramların bağlantı kelimeleri veya ekleri ile ilişkilendirilmesi sonucu oluşturulur (Kaya, 2003: 74 ve Demirel, 2004: 146-147'den aktaran Bayındır, 2006: 41).

8. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRETİM SÜRECİNDE KULLANILMASI

Son yıllarda eğitim alanında çok çeşitli öğretim materyali geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Bunlardan biri de kavram haritalarıdır. Kavram haritaları, araştırmacılar tarafından öğretmene öğretim sürecinde, öğrenciye ise öğrenme sürecinde işini kolaylaştırmada faydalı bir araç olarak göstermektedir. Ayrıca kavram haritaları bir veri toplama aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu durum kavram haritalarının öğrenme-öğretme sürecinde çok boyutlu kullanımını sağlamaktadır.

Kavram haritalarının kökeni David Ausubel tarafından bulunmuş, tekniği Novak ve Gowin tarafından geliştirilmiştir. Ausubel (1968)' in anlamlı öğrenme teorisi Novak (1977)'in öğrencilerin öğrenmelerinde etkili bir sistem olarak kavram haritalarını geliştirmesine yol açmıştır.

Ausubel'e göre anlamlı öğrenmenin ezberci öğrenmede farkı, insanların eski bilgilerinden yola çıkarak yeni bilgiler arsında köprü kurmalarıdır. Anlamlı öğrenmede, bireyler öğretimin bir sonucu olarak önceden edindikleri bilgilerle yenileri arasında köprü kurarak anlamlı bir bütün oluşturmaktadırlar. Ezberci öğrenmede ise önceki bilgilerle herhangi bir ilişki kurmadan bilgilerin alınması söz konusudur.

Bilgi hafızalarda çok farklı şekilde depolanabilir. Ezberci öğrenmenin bir sonucu olarak bilgilerin birbirinden ayrı ve kopuk bir biçimde depolanması bu yollardan biridir. Öğrencilerin okullarda kazandığı bilgilerin çoğunun ezberci öğrenme yolu ile kazanıldığı görülmektedir. Buna karşılık bilgi parçalarının kavramsal olarak diğer parçalara bağlı olduğu bilgiler, birbiri ile alakalı parçalar halinde geniş bir şekilde organize edilebilir. Bilgilerin

düzenlenmesi ve doğal yapının oluşması anlamlı öğrenmenin gerçekleştiğinin göstergesidir (Öner ve Arslan, 2005'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Kavram haritası, kavramların ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin grafiksel olarak sunulmasıdır. Aynı zamanda, kavram haritaları belli alanlarda öğrencilerin kavramsal anlamlarını değerlendirme aracı olarak da kullanılmaktadır. Bir başka deyişle kavram haritası, bir kavramın alt kavramları ve kavramlar arasındaki ilişkileri hiyerarşik bir şekilde görmeye yardım eden bir şemadır. Bu harita içeriğe ve kullanıcılara göre değişik kullanım stratejileri de göstermektedir. Yukarıda da açıklandığı gibi, yapısal bir bilginin sunulması ile ilgili olan bu haritalar, aslında güçlü bir öğrenme ve öğretme değerlendirme aracı olarak da düşünülebilir (Markham & Mintzes, 1994; Kinchin, 2000, Beyerbach & Smith, 1990, Senemoğlu, 2004'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Kavram haritaları bireylerin nasıl öğrendikleri ile anlamlı öğrenme kuramları arasında ilişki kuran bir öğrenme-öğretme aracıdır. Zihnin en önemli özelliklerinden biri organizasyon olduğuna göre, bu durumdan öğrencilerin yararlanması, öğrenme-öğretme sürecini başarıya ulaştıracak hedeflere etkin bir şekilde ulaşılmasını sağlayacaktır.

Roth da kavram haritalarının işlevini benzer ifadelerle açıklamaktadır. "Bir problem ya da konu hakkındaki bilgilerin organize edilmesinde kavram haritaları iyi bir yoldur. Kavram haritaları ile yeni bilgileri anlayarak öğrenir ve konu hakkında önceden bildiğimiz bilgilere ya da sahip olduğumuz kavramsal yapıya, yeni bilgileri anlamlı bir şekilde birleştirebiliriz (Roth, 1994'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Hincley de kavram haritalarını görevini, kavram yanlışlarının giderilmesinde kullanılacak yol haritalarına benzetmektedir. "Kavram haritalar, kavramlar arasındaki ilişkilerin iki boyutlu şemada gösterildiği, anlamlı öğrenmeyi sağlayan tıpkı yol haritaları gibi yol gösteren bir eğitim araçlarıdır (Hincley, 1996'den aktaran (Serap Acar, 2009: 21-27).

Mc. Alesse ise kavram haritasını "Bilginin zihinde soyut ve somut olarak düzenlenmesini sağlayan yapılar olarak tanımlar." (Erdoğan, 2000'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Stice ve Alavez (1987), Lehman Carter ve Kahle (1985), Okebokola ve Jadge (1998) ve Mayer (1989). ise kavram haritaları kullanmanın öğrenciler için anlamlı öğrenmeyi sağladığına ve iyi sonuçlar getirdiğine dikkat çekmişlerdir. Bu kişilere göre kavram haritaları anlamayı kolaylaştırır. Kavramsal ilişkilerin gelişmesini, zihinsel düşünmeyi, anahtar düşünceler üzerinde yoğunlaşmayı sağlamaktadır. Zor ve yeni kavramların öğrenilmesini de kolaylaştırmaktadır (Öner ve Arslan, 2005'den aktaran Serap Acar, 2009: 21-27).

Kavram haritaları, bilginin zihinde somut ve görsel olarak depolanmasını sağlar. Kavram haritaları, tek bir kavramın aynı kategorideki diğer kavramlarla ilişkisini belirten somut grafiklerdir.

Kavram haritaları için öğrencilerin öğrenmeleri gereken kavramların hangileri olduğu ve bu kavramlar arasında nasıl bir ilişki kurulacağını gösteren planlama düzenekleri olarak düşünülebilir.

Kavram haritalarının temelini "*kavramlar*" oluşturmaktadır. Eğitim terimleri sözlüğünde (1993: 513) "*kavram*", kapsamı ve içeriği birim ya da sözle anlatılarak, anlam kazandırılan soyut düşünce" olarak tanımlanmıştır. Erden ve Akman (1998: .205) "*kavram*"ı benzer özelliklere sahip olay, fikir ve objeler grubuna verilen ortak isim olarak tanımlamıştır. Senemoğlu'na (1997: 513) göre ise "*kavram*", bireyin düşüncesini sağlayan düşünsel araçlardır. Araştırmacılara göre kavramlar ortak özellikler göstermektedir (Senemoğlu, 1997; Erden & Akman, 1998; Ülgen, 1988, 1994). Bu özelliklerden bazıları şunlardır:

1. Kavramlar sözcüklerle ifade edilir,
2. Kendi içinde kategorilere ayrılır,
3. Örnekleri ve örnek olmayanları ile öğrenilir,
4. İsim ve tanımlara sahiptir,
5. Objeler ve olaylar bireyden bireye algılama özelliğine göre farklılıklar göstermektedir.

Bütün bu özellikler, kavram haritaları oluşturulma sürecinde göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. Kavram oluşturma, yaşantılar sırasında uyarıcıların ortak özelliklerinin farkına varılması ve ortak özellikleri olan uyarıcılar grubuna karşı benzer tepkilerde bulunmaya başlanması sürecidir. Örneğin, okul denildiğinde öğrencilerin zihninde şimdiye kadar gittiği okullar canlanır. Zamanla öğrenci, okulunu öğretim işinin gerçekleştiği bir mekân olarak görmeye beraber, onun diğer okullarla bir takım ortak özellikler taşıdığına farkına varır. Böylece, okul kavramı oluştuktan sonra öğrencinin zihninde öğretmenlerle birlikte, okulun ortak özelliği de canlanacaktır (Demirel & Ün, 1987: 105).

Kavram haritalarına, bilgiyi anlamlandırmada kullanılan bir örgütlenme biçimi ve karmaşık bir plan ağı olarak bakılabilir. Kavram haritalarını oluşturmada genelde izlenmesi gerekli bazı aşamalar vardır. Altınok'un (1998) belirttiğine göre Cunningham & Turgut (1996: 59) bir kavram haritasını geliştirmede ilgili aşamalar şu şekilde sıralanabilir:

1. Bir kağıda öğretilecek kavramlar listelenir. Kavramlarla ilgili açıklamalar, ilkelere, kavramlar arası ilişkilere yer verilmez. Eşya ve olayların tekil örnekleri, özel adlar kavram olmadıkları için listeye alınmaz. İlkeler ve kavramlar arası ilişkiler de bu listeye dahil değildir.

2. Bir başka yere özel örnekler, öğrenciler için önemli olaylar not edilir.

3. Kavram listesinden en genel kavram ayrı bir kâğıdın başına yazılır. Bu bir kavram olabileceği gibi bir tema da olabilir. Bundan sonra öğretilmek istenen ilişkili kavramlar aşamalı bir düzende kâğıda yerleştirilir. Birincil kavramdan sonra ikincil kavramlarla bağlantıyı sağlayan kavramlara koordinat kavramlar denir. Düşey düzenlemede genel kavramlar üstte, eşit genellikteki kavramlar aynı satırda yer almalıdır.

4. Kavramlar haritadaki diğer sözcüklerden kolayca ayırt edilebilmelidir. Bunun için kavramlar kutu veya yuvarlak içine alınır.

5. Öğretilmek istenen kavramlar arası ilişkiler genelleme ve ilkeler ayrıca listelenir.

6. Her kavram haritada yalnız bir kere yer almalıdır. Kavramları, haritadaki diğer sözcüklerden kolayca ayırt edebilmek için kutu içine alınmalıdır. Haritada yer alan iki kavram arası ilişkiyi göstermek üzere iki kutu bir çizgi ile bağlanır. İlişki bu çizginin üzerine

birkaç kelimelik bir ibareyle yazılır. Bu ilişki haritadaki kavramlardan en az birini ilgilendiren bir önermedir. İlişkiler ve ilkeler kutulanmaz. Bazı durumlarda ilişkinin yönü önemli olduğu için yön oklarla gösterilir. İlişkileri içermeyen bir kavram haritası daha ziyade bir akış diyagramına benzer, öğretimde yeterince etkili olmaz.

7. Kavramlar arası ilişkiler, ilişki çizgilerinin üzerine bir kaç sözcük ile yazılır. Bu ilişki kavramlardan en az birini ilgilendiren bir önermedir.

8. Kavram haritası gereğinden fazla şişirilmemelidir. Harita başlangıçta basit tutulmalıdır. Harita çok sayıda kavramı, ilişkiyi ve ilkeyi içeriyorsa önce en önemli elemanları topluca gösteren bir genel harita, sonra genel haritanın bölümlerini ayrı ayrı gösteren ayrıntılı haritalar yapılmalıdır.

9. Bu aşamalardan sonra kavram haritası tamamlanmış olur. Ancak bu süreçte, içerisinde dikkat edilmesi gereken bazı konular vardır. Tüm harita genelinde oradan oraya atlanmamalıdır; güçlü temeli olmayan başlıklar seçilmemelidir. Bu başlıklar seçilirken aranacak en güçlü sebep öğrencilerin daha önceden edindiği bilgilerin devamı niteliğinde olmasıdır. Dersin uygun aşamaları süresince önceden öğrenilmiş bilgilerle yeni kavramların ilişkilendirilmesi sağlanmalıdır (Kaptan, 1998: 95-99).

Kavram haritalarını oluşturmada dikkat edilecek önemli noktalardan bir diğeri de birincil kavram ile birincil kavramın alt basamaklarını oluşturan ikincil kavram ve koordinat kavramların birbirleriyle "gerektirir, ilişkilendirir, içerir, olabilir, oluşturur, çeşitlendirir" gibi sözcüklerle bağlanmasıdır.

Öğretimde şema, çizelge ve diyagramlar gibi çeşitli eğitim araç-gereçleri kullanılmaktadır. Kavram haritalarını bunlardan ayıran nokta ise; kavram haritalarının içeriği geniş olan konularda kullanılabilmesidir. Ayrıca okların akış şemalarında olduğu gibi aynı yönü izleme zorunluluğu olmaması; kavramları birbirine bağlayan okların değişik özellikler gösterebilmesi ve bu oklar üzerinde çoğunlukla tek sözcükten oluşan ifadelerin yer alabilmesidir.

Kavram öğretiminde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin; Ausebel, kavram öğretiminde anlamlı öğrenme yaklaşımını izlemektedir. Ausebel, kavramın ilk olarak öğretmen tarafından tanımlanması, sonra öğrencilerin çeşitli örnekleri uygulaması

gerektiğini savunurken; Bruner, Ausebel'den ayrılarak, buluş yoluyla öğrenme yaklaşımını benimsemektedir. Bruner, öğrencinin, öğretmenin sunduğu çeşitli örneklerden, sezgi yolu ile genellemeler yaparak ve kurallar geliştirerek kavram öğrenmede etkili olabileceğini belirtmiştir.

İnsanlar günlük yaşantılarında öğrendikleri yaşantılar sonucu kavramları isimlendirir. Zihinde bir harita düzenleyerek bu kavramları saklar. Gerek yeni deneyimler gerekse öğretim sırasında edinilen bilgiler bu haritada yerini alır. Böylece harita gün geçtikçe genişler ve karmaşıklaşır. Bazı kavramlar ise farklılaştırılarak yeni şekli ile haritadaki yerini alır.

Bütün bu yaklaşımlar etkili ve kalıcı bir öğrenmeyi gerçekleştirmede kişinin zihninde oluşturduğu haritalama yoluyla öğrenme sisteminin, öğretimde de kullanıldığında etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bazı bilgiler genelden özele doğru sunulurken, öğrencilerin ön öğrenmeleri ile ilişkinin kurulabilmesi, benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması, bilgilerin kodlanarak uzun süreli belleğe yerleştirilmesi, uzun süreli bellekten çalışan belleğe transferi hem anlamlı öğrenme hem de bilgi işlem süreci kuramında belirtilmektedir. Dolayısıyla öğretme işini daha hızlı, etkili ve verimli bir hale getirmek için öğrenme kuramlarının temel ilkelerinden yararlanılabilir. Bilişsel örgütlemeyi güçlendirme, yaratıcılık gibi konularda öğrenciye; sunuşta ve değerlendirmede ise öğretmene kolaylık sağlayan kavram haritalarının kullanılması, bazı konuların öğretiminde etkili olurken, bazı konuların öğretiminde ise etkili olmayabilir. Öğretimin her düzeyinde, kavram haritasının kullanma ise öğretmenlerin bu konuda yeterli donanıma sahip olmasını zorunlu kılmaktadır.

Kavram haritaları öğretmenler ve öğrenciler tarafından eğitim kademelerinde farklı şekillerde kullanılabilir. Örneğin, öğretmen kavram haritasını belirli bir konunun, ünitenin ya da dersin öğretiminde güdülemeyi arttırıcı bir araç olarak ve ya ders planındaki hazırlık aşamasında işe koşulabilir. Bu, uzun süreli bellekte saklanan veya depolanan bilgilerin çalışan belleğe getirilmesini kolaylaştırdığı gibi, çalışan bellekteki bilgilerin uzun süreli belleğe gönderilmesine ve böylelikle öğrencinin anlamlı kodlamalar yapmasına ve bilgiyi geri getirmesine hizmet etmektedir. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerin konuya ait ön bilgilerini ve düzeylerini de saptayabilirler.

Dersin değerlendirme aşamasında ise, öğretmen kavram haritası tekniğini öğretimin amacına ulaşım ulaşılmadığını veya ne kadar ulaştığını belirlemek amacıyla kullanılabilir. Konunun anlatımı sona erdiğinde öğretmen, öğrencilerden işlenen konuya uygun bir kavram haritası çizmelerini isteyebilir. Bunun sonucunda öğretmen öğrencilerini daha objektif olarak değerlendirebilir. Ayrıca öğrencilerin konuya ilişkin öğrenme eksiklikleri belirlendikten sonra, bu eksikliklerin tamamlanmasına yönelik bir takım çalışmaların planlanması da daha kolay olacaktır. Bu durum öğrencilerin kişisel eksikliklerini görmeleri açısından da programlı öğretim ilkeleri ile benzerlik göstermektedir.

Diğer taraftan, kavram haritaları öğrencilerin doğru düşünme ve öğrendiklerini sistemleştirme becerilerini geliştirme imkânı sağlar. Öğrenci kavram haritası oluştururken, konuya ilişkin bilişsel bilgileri hatırlamakta, hatırladığı bu bilgileri nasıl sistemleştireceğini düşünmekte, eski öğrendikleri ile yeniler arasında ilişki kurmakta ve üreticiliğini de ortaya koymaktadır. Kavram haritası oluştururken psikomotor beceriler gelişmekte ayrıca ders duyuşsal açıdan da verimliliği arttırmaktadır.

Bütün bu anlatılanları öğretmenlerin sınıflarda etkili olarak kullanmaları, öncelikle onların kavram haritaları konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları ile mümkün olabilir (Serap Acar, 2009: 21-27).

9. KAVRAM HARİTASI NİÇİN YARARLIDIR

Kavram haritası bireylerin ne şekilde öğrendikleri ile anlamlı öğrenme konuları arasında bağ kuran bir öğretim tekniğidir (Kaptan, 1998: 95-99'dan aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Yeni öğrenilen konulardan çıkarılan temel terimler arasındaki anlam ilişkisinin somut hale getirilerek şematize edildiği kavram haritası öğrencilerin yeni bilgileri kodlarken eski bilgilerini de kullanmalarını böylelikle anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayan grafiksel bir sunumdur (Öztürk & Karayağız, 2006'dan aktaran Yılmaz, 2008: 24-25).

Eğitim sistemleri ve müfredat programları incelendiğinde bir öğretim stratejisi olan kavram haritalarının öğretim, ölçme-değerlendirme ve planlama aracı olarak eğitimin hemen her kademesinde kullanıldığı gözlemlenebilir (Aykanat, 2005'den aktaran aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Kavram haritalama yöntemini diğer yöntem ve stratejilerden farklı kılan özellik; temel fikirleri, anahtar kavramları somut bir şekilde görsel olarak ifade edilebilmesidir. Yalnız kavram haritalama tekniği ele alınırken bu haritaların hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin beraber oluşturduğu bir bütün olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır (Kaptan, 1998: 95-99'dan aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Kavramların haritalanması ile kavramlar arasında oluşan hatalı bağlantıların ve yanlış öğrenilen kavramların belirlenmesi sağlanır. Bu belirleme fonksiyonun görevi öğrencilere en fazla bilgiyi en doğru biçimde sunmak olan öğretmenler için de önem arz etmektedir.

Bilginin rahatlıkla kullanılabilmesi, anlamlandırarak öğrenilmesine, bu durum ise bilginin iyi organize edilmesine bağlıdır. Kavram haritası tekniğini kullanan öğrenciler farklı kaynaklardan faydalanmak suretiyle bilgilerini organize ederler. Böylelikle organize edilmiş bilgilerle anlamlı ve kalıcı öğrenme gerçekleşmiş olur. Kavram haritalarının öğrencilere sağladığı faydalardan öne çıkanlar, şu şekilde sıralanabilir:

1. Kavram haritaları, okumayı pasif bir tecrübe olmaktan çıkarıp daha aktif hale getirir. Böylelikle öğrenci okuduğu metinle ilgili yorum yapma becerisi kazanır (Erdoğan, 2000'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

2. Kavram haritası oluşturmaya çalışan öğrenci, uğraştığı şeyle ilgili daha çok araştırma yapar, düşünce üretir. Konu ile ilgili düşüncelerini bir araya getiren öğrenci, yeni bilgiler ile geçmiş bilgilerini ilişkilendirir.

3. Kavram haritasının bir başka yararı öğrencilerin konu ile ilgili şüphelerini ortadan kaldırarak kavramların zihinde net olarak oluşmasını sağlamaktadır.

4. Kavram haritaları ile öğrenci konuyu bir bütün olarak algılayıp daha sonra bu bütünü oluşturan parçaları ve parçalar arasındaki ilişkiyi kavrar. Bütün bilgilerin organize edilmesiyle bulmaca gibi küçük parçalara ayrılan bilginin her bir parçasının konu ile ilgili olduğunu keşfeder.

5. Kelimeler ile tam olarak ifade edilemeyen anlamların, sembol ve çağrışımlardan faydalanılarak konunun daha kolay anlaşılmasını sağlar.

6. Kavram haritası tekniğini kullanan öğrenci yoğun anlatıma sahip uzun metinlerin rahatlıkla özetlenmesi için elverişli bir araçtır (Taylor, 1993'den aktaran Akgündüz, 2002).

7. Kavram haritası ile bilgiler özümленerek anlamlı bir hal alır, öğrenci konu ile ilgili kendi kavram haritasını oluştururken sahip olduğu yanlış kavramların farkına varır (Aykanat, 2005'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

Tüm bunların yanında kavram haritaları tekniği ile ders anlatan öğretmen açısından bakılınca da kavram haritaları tekniği bazı avantajlar sağlamaktadır. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Kavram haritaları dersin planlanmasında ve hazırlık aşamasında öğretmene yardımcı olur. Planlama safhasında devamlılık, birbirini takip etme, önceki bilgilerle yeni bilgileri ilişkilendirme önemli ölçütlerdir. Kavram haritası ile bu üç temel ölçüt birleştirilir. Kavram haritasında gösterilen kavramlar arasındaki hiyerarşik düzen, dersin devamlılığına ve konular arasındaki bağlantıların organizasyonuna yansır (Gürdal ve arkadaşları, 2001: 80'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

2. Kavram haritası tekniği öğrenen merkezli bir teknik olup, öğrenciyi öğrenme süreci boyunca aktif kılar. Öğrencinin aktif hale gelmesi ile öğrenci öğretmen arasında fikir alışverişi olur, böylelikle öğretmen öğrenci etkileşimi sağlanmış olur (Kaptan ve Korkmaz, 2001'den aktaran Yılmaz, 2008: 24-25).

3. Kavram haritaları ile öğretmen de konunun öğretimi için motive olur.

4. Öğretmen kavram haritasını hazırlarken konu ile ilgili anahtar kavram ve prensipleri bir düzlem üzerinde görüp bu kavramlarla ilgili ön bilgiler edinir.

5. Öğretmen zaman zaman bir konu ya da ünite ile ilgili kavram haritası yaptırarak öğrencilerin gelişim durumunu tespit edilebilir ya da bu tekniği ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanabilir.

6. Kavram haritası uygulaması ile yanlış kavramsallaşmanın önüne geçilebilir (Akgündüz, 2002'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

7. Tüm branş ve ünitelerde kolayca uygulanabilir.

8. Öğretim ortamını zenginleştirir.

9. Görsel semboller daha hızlı ve kolay tanınır (Erdoğan, 2000). Ancak kavram haritalarının öğrenciye en üst seviyede yarar sağlayabilmesi için sınıf içi diğer aktivitelerle birleştirilmesi gerekmektedir. (Erdoğan, 2000'den aktaran: Yılmaz, 2008: 24-25).

10. KAVRAM HARİTASININ DEZAVANTAJLARI

Kavram haritaları kullanmanın başlıca dezavantajı kavram haritalarının karmaşıklığı gibi görünmektedir. Gittikçe zorlaşan ve karmaşıklaşan haritaları okumak ve bağlantıları görebilmek kavram haritaları yöntemine yabancı öğrenciler için zor olabilmektedir (Kabaca, 2002: 29). Görüldüğü gibi bu karmaşıklık zaman zaman okuyucunun, hangi kavramın önem sırasında ilk yeri alacağına ve hangisinin daha sonra geleceğine karar vermesini de güçleştirmektedir. Yabancı dil öğretiminde kavram haritaları yöntemini uyguladığımız bu çalışmada da öğrenciler yönteme yabancı oldukları ve aynı zamanda yabancı dil konusunda yeterli birikime sahip olamadıkları için kavram haritaları geliştirememişlerdir. (Kabaca, 2002: 29'dan aktaran: Seçil Tümen, 2006: 21).

11. KAVRAM HARİTALARININ ÖĞRENMEDE KULLANILMASI

Kavram haritası; bilgileri organize hale getirmede, öğrencilerle kavramların anlamlarını tartışmada, yanlış anlamaların ve alternatif kavramların tespitinde ve giderilmesinde, yüksek seviyeli düşünme yeteneği geliştirmede, öğretim öncesinde hazırlanan kavram haritalarıyla öğrencilerin sahip olduğu ilk kavramların tespitinde kullanılabilir. (Atasoy 2002'den aktaran Altunay, 2006: 10).

Nakhleh' e (1992 ve 1994) göre kavram haritası; anlamlı öğrenmeyi artırır, öğrencinin bilginin oluşturulma sürecine aktif katılımını sağlar, öğrencilere kendi öğrenmelerinde sorumluluk yükler, öğrencileri değerlendirmede alternatif yollar sunar. Öğrenciler arasındaki farklı öğrenme şekilleri ve bireysel farklılıklar kavram haritalarıyla

tespit edilebilir. Öğretim öncesinde istenen kavram haritaları ile öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerini, konu ile ilgili fikirlerini ve yanlış kavramalarını belirleyen bir öğretmen, anlamlı öğrenmeyi sağlayıcı aktiviteleri planlamada zorlanmayacaktır. Buna ilaveten, kavram haritası oluşturmak; öğrencilerin öğrenme stratejilerinin ve yeni konu hakkında önceden bildikleri şeylerin farkına varmalarına yardımcı olur. Bu da öğrencilerin derse olan motivasyonunu, tutumunu ve ilgisini artırır (Ebenezer 1992). Kavram haritalarının gruplar halinde hazırlanmasıyla öğrencilerin endişe, korku ve çekingenliklerinin azaldığı görülmüştür. (Jegade ve ark. 1990). Regis ve ark. (1996). öğrencilerin bilişsel yapılarındaki değişimleri belirlemek amacıyla; "yükseltgenme-indirgenme" konusu anlatılmaya başlanmadan önce, konu ile ilgili kavramların listesini öğrencilerine vermiş ve kavram haritaları oluşturmalarını istemişlerdir. Konu bitiminde öğrencilerden aynı kavram listesi ile tekrar kavram haritaları oluşturmalarını istemişlerdir. Her öğrenci tarafından çizilen iki harita karşılaştırıldığında öğrencilerin %75' inden fazlasının haritalarında değişiklik yaptığı bulunmuştur. Öğrencilerin ikinci hazırladıkları kavram haritalarındaki kavramlar arasındaki ilişkilerin arttığı görülmüştür.

Altın'ın (2002)a Anderson ve Demetrius' tan aktardığına göre K.H. metodunun bilginin mantıksal dizilişinde ve bilimsel problemi çözmede etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Altunay, 2006: 10).

12. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

12.1. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ülkemizde kavram haritaları öğretim yöntemi ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış ve kavram haritaları öğretim yönteminin, öğrenmeye, anlamaya, başarıya ve hatırlamaya etkisini araştırılmıştır. Kavram haritaları öğretim yönteminin fen bilgisi ve kimya derslerinde sıkça uygulandığı görülmüştür.

Altınok, ilköğretim fen bilgisi dersi öğretiminde kavram haritalarının öğrenci kavramsallaştırmaları üzerine etkisini araştırmak üzere "İlköğretim Fen Bilgisi Dersi Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanımı ve Öğrenci Kavramsallaştırmaları Üzerine Etkisi" isimli yüksek lisans çalışmasını yapmıştır. Araştırma on-test, son-test kontrol gruplu yarı deneysel bir çalışmadır. Deney gruplarından biri kavram haritaları ve programlandırılmış eğitim ile diğeri de yalnız programlandırılmış eğitim ile çalıştırılmış,

kontrol grubunda ise klasik öğretim yöntemi ile çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda fen bilgisi dersi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı öğrencilerin kavramları kazanması üzerinde, tüm düzeylerde etkili ve kalıcı olduğu sonucu çıkmıştır. Ayrıca kavram haritaları öğretim yöntemi ile ilgili çalışmaların klasik öğretim yöntemi ile yapılan çalışmalara göre tüm düzeylerde daha etkili ve kalıcılığı sağlamakta yeterli olduğu bulunmuştur (Altınok, 1998'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Sarıçayır, "Lise II. Sınıf Kimya Derslerinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi" isimli yüksek lisans tezinde kavram haritaları yönteminin başarıya etkisini araştırmıştır. Araştırma lise II. sınıf kimya dersinin asit, baz ve tuz konularını kapsamaktadır. Öğrencilerden oluşturulan deney ve kontrol gruplarına bilimsel başarı testi (on-test ve son-test) ile öğrencilerin kimya dersine olan tutumlarını ölçmek için kimya tutum ölçeği ve mantıksal düşünme testi uygulanmıştır. Deney grubunda konular, kavram haritaları öğretim yöntemi ile kontrol grubunda ise geleneksel yöntem ile anlatılmıştır. Araştırmada, kavram haritası öğretim yönteminin geleneksel öğretim yöntemlerine göre başarıyı daha olumlu etkilediği gözlenmiştir (Sarıçayır, 2000'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Erdoğan, "Bilgisayar Destekli Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Kullanılması" isimli tezinde, bilgisayar tabanlı ve kağıt tabanlı kavram haritalarının yüksek öğretim matematik eğitiminde öğrenci başarısına olan etkisini araştırmıştır. Kağıt tabanlı ve bilgisayar tabanlı kavram haritaları türev öğretiminde kullanılmış ve bu iki tip kavram haritasının öğrenci başarısına olan etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencileri oluşturmuştur. Bu öğrenciler; kontrol, deney-I ve deney-II olmak üzere üç ayrı gruba ayrılmışlardır. Türev konusu kontrol grubuna klasik (geleneksel) öğretim yöntemiyle, deney-I grubuna kağıt tabanlı kavram haritaları yöntemiyle ve deney-II grubuna bilgisayar destekli kavram haritaları yöntemiyle anlatılmıştır. Araştırma sonucunda yapılan sınav ile her üç grubun başarıları karşılaştırılmıştır. Araştırmada, bilgisayar destekli kavram haritalarıyla matematik öğretimi, klasik (geleneksel) yaklaşımla matematik öğretimi arasında, bilgisayar destekli kavram haritalarıyla matematik öğretimi lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kağıt tabanlı kavram haritalarıyla matematik öğretimi ile klasik (geleneksel) yaklaşımla matematik öğretimi arasında, kağıt tabanlı kavram haritası ile matematik öğretimi lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bilgisayar destekli kavram haritalarıyla matematik öğretimi ile kağıt tabanlı kavram haritalarıyla matematik öğretimi

arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Erdoğan, 2000'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Kayalı ve arkadaşları, “Ortaöğretimde Kimya Derslerinde Enerji Kavram Haritasının ve Konu Dizininin Geliştirilmesi” isimli bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada “Enerji” konusu ele alınmış ve okullarda yaygın olarak okutulan kitaplardan lise birinci sınıflar için dört kitap, lise ikinci sınıflar için üç kitap belirlenmiştir. Belirlenen kitaplardaki eleştirilere dayanarak enerji konusu alt başlıkları ve kavramları yeniden düzenlenerek müfredat programına uygun dizinim oluşturulmuştur. Oluşturulan dizinimler, beş farklı okulda 35 kişilik lise ikinci sınıf öğrenci gruplarına gösterilerek hangisinin daha iyi tanımlandığı saptanmıştır. Araştırma sonucunda, enerji konusunun bütünlüğünü sağlayan bir kavram haritası oluşturulmuştur. Lise ikinci sınıf öğrencilerinden homojen olarak deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur kontrol grubuna mevcut müfredat programı ile deney grubuna ise oluşturulan yeni dizinim ile dersler yapılmıştır ve ardından her iki gruba kavram haritası uygulanmıştır. Kontrol grubunda % 52, deney grubunda % 93 başarı elde edilmiştir. Mevcut müfredatta, öğrencilerin enerji konusunu bütün olarak algılayamadıkları kavram yanığı ve kargaşasına düştükleri görülmüştür. (Kayalı ve arkadaşları, 2000'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Dumanlı, “Kavram Haritalarının Erişi ve Kalıcılığa Etkisi” isimli yüksek lisans tezinde ilköğretim 5. sınıf fen bilgisi dersi “Madde ve Enerji” ünitesinde kavram haritaları yöntemi kullanarak öğrencilerin erişimi düzeyi ve kalıcılığına etkisini araştırmıştır. Öğrencilerden oluşturulan deney ve kontrol gruplarına on-test, son-test ve kalıcılık testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; kodlanan bilgiler, işlenen bilgiler ve toplam bilgiler düzeylerinde deney grubunun erişimi ve kalıcılığı, kontrol grubunun erişimi ve kalıcılığından anlamlı derecede yüksek çıkmıştır (Dumanlı, 2001'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Duru, “İlk Öğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi” isimli yüksek lisans tez çalışmasını yapmıştır. Çalışma, İstanbul-Maltepe Kazım Tunç İlköğretim Okulu 7. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Öğrencilerden oluşturulmuş iki deney grubuna, basınç konusu geleneksel öğretim yöntemi yanında kavram haritası öğretim yöntemi ile anlatılmıştır. Öğrencilerden oluşturulan iki kontrol grubuna basınç konusu geleneksel öğretim yöntemi ile anlatılmıştır. Bu çalışmada, öğrencilerin hatırlama düzeyleri ile fen bilgisi dersine karşı tutumları da ölçülmüştür. Araştırmada; kavram haritasıyla ve gruplara

kavram haritası çizdirilerek yapılan öğretimin, yaygın olarak kullanılan düz anlatım yöntemine göre başarıyı daha çok artırdığı ve hatırlamayı daha kolaylaştırdığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin fen bilgisi dersindeki başarıları ile fen bilgisi dersine karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür (Duru, 2001'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Öztuna, “Kavram Haritalarının Grup Döngüsünde Yapılandırılmasının Başarıya ve Kavram Gelişimine Etkisi” isimli yüksek lisans tezinde kavram haritalarının grup döngüsünde yapılandırılmasının başarıya ve kavram gelişimine olumlu etkisinin olup olmadığı araştırmıştır. Araştırma, ilköğretim 7. sınıf öğrencileri ile yapılmış ve “Kuvvet ve Hareketin Buluşması-Enerji” ünitesinin “İş Yap, Enerji Aktar” konusu değerlendirilmiştir. Biri devlet ve diğeri özel iki ilköğretim okulu belirlenmiş ve uygulanan ön-testler ile eş düzeyde deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Kontrol grubuna geleneksel öğretim yöntemi uygulanmıştır. Deney grubunda; her konunun işlenişinden sonra özel okulda 2-3 kişilik, devlet okulunda 5-6 kişilik çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu gruplara öğretmenin öncülüğünde beyin fırtınası yaptırılarak kavram tespiti yapılmış ve kavram haritaları çizdirilmiştir. Gruplar tarafından çizilen kavram haritaları her grup tarafından incelenerek ekleme veya çıkarma yapılmış, sonunda tahtaya asılarak öğretmen tarafından değerlendirilmiştir. Çalışma sonunda son-test uygulanmıştır. Araştırmada, kavram haritalarının grup döngüsünde yapılandırılması metodunun kullanıldığı deney grubunun, kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu bulunmuştur. Ayrıca kavram haritalarının grup döngüsünde yapılandırılması öğrencilerin kavramsal gelişimini olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Öztuna, 2002'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Akgündüz, ilköğretim 6. sınıf biyoloji konularında kavram haritalarının başarıya etkisini araştırmak amacıyla; “İlköğretim 6. Sınıf Biyoloji Konularında Kavram Haritalarının Kullanımı ve Başarıya Olan Etkisi” isimli yüksek lisans tezini yapmıştır. İlköğretim Fen Bilgisi dersi “Canlının İç Yapısına Yolculuk” ünitesi deney grubunda kavram haritaları yöntemi ile anlatılırken kontrol grubuna ise klasik öğretim teknikleri ile anlatılmıştır. Her iki gruba, uygulama öncesinde ön test ve uygulama sonrasında son test uygulanmıştır. Deney grubunda kavram haritaları öğretim yöntemi ile yapılan öğretimin öğrencilerin fen kavramlarını doğru kavramsallaştırmasına ve geçerli kavramlar edinmesine olumlu etkisi olmuş ve ayrıca başarılarını arttırdığı sonucuna varılmıştır (Akgündüz, 2002'den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Çelikten, kavramsal değişim yaklaşımına dayalı kavram haritalı işbirlikçi öğrenme yöntemini kullanarak ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin fen bilgisi dersinde dünya ve gökyüzü konularındaki kavramlarla ilgili başarılarına ve tutumlarına etkisini araştırmıştır. Kavram haritaları destekli işbirlikçi öğretim yöntemi ile geleneksel fen öğretim yöntemini karşılaştırmak için “Kavramsal Değişim Yaklaşımına Dayalı Kavram Haritaları Destekli İşbirlikçi Öğretim Yöntemi Kullanımının İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerinin Dünya ve Gökyüzü Konularındaki Kavramlarla İlgili Başarılarına ve Dünya ve Gökyüzü Konularına Olan Tutumlarına Etkisi” isimli yüksek lisans tezini yapmıştır. Çalışma, bir deney ve bir kontrol grubu ile yapılmıştır. Deney grubuna dünya ve gökyüzü konuları öğretilirken kavramsal değişim yaklaşımına dayalı kavram haritaları destekli işbirlikçi öğrenme yöntemi kullanılmıştır. Kontrol grubuna aynı konu geleneksel yöntemle anlatılmıştır. Araştırma sonucunda, kavramsal değişim yaklaşımına dayalı kavram haritaları destekli işbirlikçi öğretim yöntemi kullanılan öğrencilerin dünya ve gökyüzü kavramları ile ilgili başarılarının, geleneksel fen öğrenimi gören öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Deney ve kontrol grubunun bu konulara olan tutumlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. (Çelikten, 2002’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Üstün, kavram haritalarının öğrencilerin çoktan seçmeli fen bilgisi testlerinin çözümünde başarıya etkisini araştırmak amacıyla “Özel Dershanelerde Kavram Haritası Metodunun Öğrencilerin Fen Bilgisi Test Çözme Başarılarına Etkisi” isimli yüksek lisans tez çalışmasını yapmıştır. Kontrol grubuna geleneksel yöntemle, deney grubuna geleneksel yöntem ile birlikte kavram haritaları kullanılarak konular işlenmiştir. Kavram haritaları öğretim metodunun, ilköğretim öğrencilerinin çoktan seçmeli fen bilgisi testlerinin çözümünde başarılarında önemli bir rol oynadığı araştırma sonucunda elde edilmiştir. (Üstün, 2003’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Yıldırım, matematik derslerinde uygulanan klasik ölçme ve değerlendirme araçlarının sonuçları ile kavram haritası öğretim yöntemiyle yapılan ölçme ve değerlendirmenin uygun olacağını araştırmak üzere “Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme Aracı Olarak Kullanımının İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezini yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, kavram haritaları ile güvenilir bir ölçme ve değerlendirme yapılabileceği tespit edilmiştir (Yıldırım, 2003’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

Özata (2003), “İlköğretim I. Kademe Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritalarının Kavram Yanılgılarını Gidermeye ve Hatırlamaya Etkisi” isimli yüksek lisans tez araştırmasını yapmıştır. Çalışma ilköğretim 4. sınıf fen bilgisi dersinde “Maddenin Doğası” ünitesini kapsamaktadır. Oluşturulan deney ve kontrol gruplarına ön test ve tutum ölçeği uygulanmıştır. Deney grubuna, öğrencilerin konulara ilişkin kavram yanılgılarını ortaya koyacak nitelikte hazırlanmış tartışma, deney ve kavram haritaları ile öğretim yapılırken kontrol grubuna ise düz anlatımın ağırlıklı olduğu geleneksel öğretim yöntemi uygulanmıştır. Araştırma ile; kavram yanılgılarını giderme ve kavramsal gelişim açısından deney grubu ile kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca deney grubunun tutumunda olumlu bir değişme kaydedilmiştir (Özata, 2003’den aktaran: Erdal Demir, 2006: 42-47).

12. 2. YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Novak, Gowin ve Johansen 75 adet 7. sınıf ve 80 adet 8. sınıf öğrencisi ile kavram haritaları ve Vee diyagramlarının fen programlarıyla bağlantılı bir şekilde öğrenmeleri ile ilgili çalışmalarında kavram haritaları ve Vee diyagramlarının öğrencilerin fen konularını öğrenme ve problem çözme becerilerini arttırdığı tespit edilmiştir (Novak, Gowin ve Johansen, 1983’den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Horton tarafından kavram haritalarının öğrencilerin derse karşı davranışlarına olan etkisi üzerine yapılan ve kavram haritaları konusunda yapılan deneysel çalışmaların incelenmesine dayanan çalışma sonucunda kavram haritalarının öğrenci davranışlarını olumlu yönde etkilediği ve kavram haritaları ile eğitim yapılan sınıflarda başarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Horton, 1993’den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritalarının öğrencileri ders başarısı ve bilgileri hatırd tutmaları üzerine olumlu etkileri vardır. Klasik öğrenmenin aksine kavram haritalama işlemi sırasında öğrenciler; kavram haritalarında uygun bağlantılar yaratmak için içerik hakkında düşünme, konu içeriğini analiz etme gibi zihinsel becerilerini kullanırlar. Bu tür bir öğrenme klasik öğrenmeye göre çok daha fazla çaba gerektirmekte ve bu sayede öğrenilen bilgiler hatırd daha uzun süre muhafaza edilebilmektedirler. Novak, klasik öğrenmenin daha az zaman ve çaba gerektirdiğini fakat ezbere öğrenilenlerin bilişsel yapı içinde depolanmadığı için kısa bir süre sonra unutulacağını belirtmiştir (Novak, 1984’den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Öğrenilenlerin grafiksel biçimde organize edilmesi öğrenenlerin bilgiyi hafızalarında tutmalarına ve bilgiyi geri çağırmalarına kolaylık sağlamaktadır. Kavram haritalarının bilgilerin akılda kalıcılığı üzerine yapılan çalışmalarda kavram haritaları ile öğrenilen bilgilerin hatırdada daha uzun süre muhafaza edildiğini ortaya koymaktadır (Bennett & Rolheiser, 2001; DaSousa, 2001'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Gelişmiş bir düzenleme aracı olarak kavram haritaları okumayı kolaylaştırıcı araçlardır. Kavram haritalarının öğrencileri okudukları metinleri akıllarında daha uzun süre tuttuklarını gösteren birçok çalışma vardır. Novak ve Gowin, kavram haritalarının özellikle zor anlaşılır okuma parçalarını anlamada oldukça etkili öğretim araçları olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin okudukları parça içerisinde kendilerine önemli gelen başlıklarla bir kavram haritası oluşturmaları okudukları parçadan çıkaracakları sonuçları ve parçadan anladıklarını arttıracaktır (Armbruster & Anderson 1980; Berkowitz, 1986, Novak ve Gowin, 1984'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

1989 yılında Mayer çalışmalarında iki öğrenci grubu ile gerçekleştirdiği çalışmalarda bir grup öğrenciye radarlarla ilgili bir kavram haritasını bir dakika süreyle inceletmiş daha sonra aynı konu ile ilgili konu anlatımı yapmıştır. Bu kavram haritası Mayer'in derste bahsedeceği radarların çalışması ile ilgili temel elemanları ve ana süreçleri içermiştir. Konu anlatımından önce böyle bir uygulama yaptırmak Ausabel'in (1968) öğrenme teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre öğrenmeyi etkileyen en önemli faktör öğrencide önceden var olan bilgilerdir. Ausabel'e (1968) göre konu anlatımından önce öğretilecek konuyu küçük bir kısmı öğrencilerin sahip oldukları bilgilerle öğrenecekleri bilgiler arasında bağlantı kurmalarına yardım etmek için kullanılmalıdır. Diğer öğrenci grubuna ise konu anlatımı öncesi herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Araştırma sonucunda konu anlatımından önce konunun ana temalarını kavram haritaları ile inceleyen grup dersten önce kavram haritalarını incelemeyen gruba göre bilgileri % 57 oranında daha uzun süre hatırlarında tutabilmektedirler ve bu öğrenciler sorulan sorulara % 83 oranında daha fazla doğru cevap vermişlerdir (Mayer, 1989: 49'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Lord, kavram haritaları kullanarak öğrenim gören öğrencilerin akademik başarılarının kullanmayanlara göre çok daha fazla olduğunu belirtmiştir. 181 kolej öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında kavram haritalarının anlamlı öğrenmeyi ve öğrencilerin bireysel anlama becerilerini geliştirdiğini göstermiştir (Lord, 1999'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Czemiak tarafından yürütülen bir çalışmada ilköğretim fen derslerinde kavram haritaları kullanımının öğrencilerin fen dersindeki başarılarını önemli derecede arttırdığı belirtilmiştir. Araştırmada 108 ilköğretim 1. kademe öğrencisi ile çalışılmıştır. Bu öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu 4 sınıftan rasgele seçim ile 2 deney ve iki kontrol grubu oluşturulmuştur. Deney grubuna konu anlatımı sırasında kavram haritalarından dersin öğretim, tekrar gibi çeşitli aşamalarında yararlanılmıştır. Diğer iki kontrol sınıfına ise kavram haritası kullanılmamıştır. Bütün sınıflara aynı konu aynı süre ile anlatıldıktan sonra kavram haritası ile öğrenim gören öğrencilerin son test başarılarının kontrol grubu öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Czemiak, 1998'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Wedge, bilgisayar desteği ile kavram haritaları üreterek öğrenim gören öğrencilerin kavram haritaları kullanmayan kontrol grubu öğrencilerine oranla daha yüksek başarı puanları aldığını belirtmiştir. Çalışmada bilgisayar desteği ile kavram haritaları kullanılmasının öğrencilerin başarılarını önemli derecede etkilediği belirtilmiştir (Wedge, 1995'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Shopper, lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında kimya dersine kavram haritalarının kullanılmasının öğrencilerin başarılarını önemli derecede arttırdığını belirtmiştir. Araştırma için seçilen yararlanılan 4 sınıftan tesadüfi seçimle ikisi deney ve ikisi kontrol grubu olarak belirlenmiştir (Shopper, 1993'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Araştırmada hem deney grubuna hem de kontrol grubuna aynı yöntemlerle konu anlatılmış; deney grubuna ek olarak kavram haritaları ile destek verilmiştir. Araştırma sonucunda yapılan son testin istatistiksel analizleri kavram haritalarından yararlanan öğrencilerin kontrol grubu öğrencilerine göre çok daha başarılı olduklarını göstermiştir.

Okebukola tarafından genetik dersi alan 138 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada kavram haritalarının kullanımının öğrencilerin ders başarısını önemli derecede arttırdığı belirtilmiştir (Okebukola, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Cliburn 82 üniversite 1. sınıf öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmasında biyoloji derslerinde kavram haritaları kullanan öğrencilerin kullanmayan öğrencilere göre derslerinde daha başarılı olduklarını tespit etmiştir (Cliburn, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Arnaudin, Mintzes, Dunn, ve Shafer 179 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalarında biyoloji dersinde kendi kavram haritalarını yaparak öğrenim gören öğrencilerin kavram haritası kullanmayan öğrencilere oranla daha başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmada kavram haritalarının akademik başarının yanı sıra anlamlı öğrenmeyi de kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Arnaudin, Mintzes, Dunn, ve Shafer, 1984'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Elhelou 61 erkek Arap öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada kavram haritalarının fen derslerinde kullanılmasının öğrencilerin fen derslerindeki başarılarını önemli derecede artırdığını belirtmiştir. Araştırmada deney ve kontrol grubuna aynı yöntemlerle konu anlatımı yapılmış, deney grubu öğrencileri ek olarak kavram haritaları ile desteklenmiştir. Son test sonuçları deney grubunun kontrol grubuna göre çok daha başarılı olduğunu göstermektedir (Elhelou, 1997'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Esiolu ve Soyilio, genetik ve ekoloji dersi alan 808 lise 2. sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında kavram haritaları kullanan öğrencilerin başarılarının kullanmayan öğrencilere göre çok daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada aynı zamanda grup halinde çalışarak kavram haritalarını yapan öğrencilerin bireysel çalışarak kavram haritaları yapan öğrencilere göre daha başarılı olduğu belirtilmiştir (Esiolu ve Soyilio, 1995'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Jegede, Alaiyemola, ve Okebukola, kavram haritalarının öğrencilerin biyoloji derslerindeki başarılarını arttırdığı göstermişlerdir. 51 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada deney grubuna çalışmadan önce kavram haritalarını nasıl oluşturacakları anlatılmış ve daha sonra çalışmaya geçilmiştir. Çalışmada hem deney hem de kontrol grubuna aynı konu aynı süre içerisinde aynı öğretim yöntemleri ile anlatılmıştır. Deney grubu öğrencilerine ek olarak konu ile ilgili kendi kavram haritalarını çizmeleri istenmiştir. Çalışma sonucunda her iki gruba da aynı başarı testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda kendi kavram haritalarını yaparak öğrenim gören öğrencilerin kavram haritalarını hiç kullanmayan öğrencilere göre çok daha yüksek not aldıkları görülmüştür (Jegede, Alaiyemola, ve Okebukola, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Schmid ve Telaro 43 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada kavram haritaları kullanarak öğrenim gören ders başarısı düşük öğrenciler kavram haritası

kullanmadan öğrenim gören ders başarıları yüksek öğrencilerden daha başarılı oldukları görülmüştür (Schmid ve Telaro, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Pankratuis, 6 üniversite fizik sınıfı üzerinde yaptığı çalışmada kavram haritalarının nasıl yapılacağı konusunda öğrenim gören öğrencilerin kavram haritalarını hiç kullanmayan öğrencilere göre daha yüksek akademik başarıya sahip olduklarını belirtmiştir (Pankratuis, 1990'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Okebukola ve Jegede biyoloji öğrenimi gören 145 üniversite öğrencisi üzerinde öğrencilerin kavramları kendi algılarına göre nasıl sınıflandırdıkları hakkında yaptıkları çalışmada kendi kavram haritalarını oluşturan öğrencilerin kavram haritası kullanmayan öğrencilere göre daha yüksek akademik başarıya sahip olduklarını belirlemişlerdir. Çalışmada elde edilen bir başka önemli sonuç ise kümeler halinde çalışarak kavram haritası yapan öğrencilerin bireysel çalışarak kavram haritası yapan öğrencilere göre daha başarılı olmalarıdır. Çalışma sonucunda kavram haritalarının öğrenilen bilgilerin akılda kalıcılığını arttırdığı fakat bilgilerin akılda kalıcılığı konusunda küme çalışmaları ya da bireysel çalışmaların arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Okebukola ve Jegede, 1988'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Franklin, kavram haritalarının kullanımının 8. sınıf öğrencilerinin fen başarıları üzerine etkisi üzerine yaptığı çalışmada 145 öğrenci ile çalışmıştır. Araştırmada hem deney hem de kontrol grubuna aynı yöntem ve materyallerle ders anlatılmış deney grubu öğrencilerine ilaveten kavram haritaları çizmeleri istenmiştir. Son test sonuçları kavram haritaları ile öğrenim gören deney grubu öğrencilerinin geleneksel yöntemlerle öğrenim gören öğrencilere göre daha başarılı olduklarını göstermiştir (Franklin, 1991'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Willerman ve Mac Harg kavram haritaları ile bilgilerin organize edilmesi konusunda 82 öğrenci ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğretmenlerin kendi çizdikleri kavram haritaları ile öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırabileceklerini belirtmişlerdir (Willerman ve Mac Harg, 1991'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritaları aynı zamanda öğrencilerin okudukları bir metnin önemli bölümlerini özetlemelerinde yardımcı olabilen eğitim materyalidir. Kavram haritalarının öğrencilerin okudukları bir metindeki önemli bölümleri hatırlamalarına yardım etmesi

öğrenci başarısını arttıran olumlu bir faktördür. Slotte ve Lonka tıp öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda kendi kendilerine kavram haritası hazırlayarak sınavlara hazırlanan öğrencilerin diğerlerine göre daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Araştırmacılar öğrencilerin hazırladıkları kavram haritalarının boyutunun artması ve içeriğinin daha karmaşık hale gelmesinin başarıyı arttırdığını belirtmişlerdir (Slotte ve Lonka, 1999'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Alverman ve Boothby, kavram haritalarının okul öncesi öğrencilerinin bilgileri hatırlama tutmalarına etkileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda kavram haritalarının bilgileri geri çağırma üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada kavram haritaları kullanan grubun 48 saat sonra kullanmayan gruba çok daha fazla temel kavramları hatırladıkları görülmüştür. Bu sonuçlar bilgileri kavram haritaları gibi grafiksel bir şekilde organize etmenin öğrencilerin öğrendikleri kavramları akıllarında tutmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir (Alverman ve Boothby, 1984'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Armbruster, Anderson, ve Meyer (1991) bilgilerin grafiksel bir biçimde düzenlemesinin 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sözel derslerdeki etkilerini incelemişler ve öğrendikleri kavramları harita gibi grafiksel araçlarla gösteren öğrencilerin diğer öğrencilere göre derslerdeki başarılarının daha yüksek olduğu ve bu öğrencilerin öğrendikleri bilgileri hatırlarında daha uzun süre tuttukları belirlemişlerdir. Öğrencilerin ders öncesi konu ile ilgili verilen kavram haritalarını incelemeleri sağlanarak öğrencileri derse daha hazır hale getirmek mümkündür (Armbruster, Anderson, ve Meyer, 1991'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritalarının öğrencilerin başarılarını olumlu yönde etkilediği Lehman, Carter ve Kahle tarafından yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmaya 250 öğrenci katılmıştır. İki adet devlet okulu seçilmiştir. Her bir grup 5 sınıftan oluşmaktadır. Gruplara aynı sürede aynı biyoloji konusu öğretilmiştir. Deney grubuna ders anlatımı sırasında kavram haritaları kullanılırken diğer grup klasik yöntemlerle öğrenim görmüştür (Lehman, Carter ve Kahle, 1985'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Araştırmada kavram haritalarının etkisini ölçmek için başarı testi ve bilgileri hatırlama tutmalarını ölçmek için 6 hafta sonra aynı başarı testi bir daha uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kavram haritaları ile öğrenim gören öğrencilerin puanları kontrol grubundakilere göre daha yüksek çıkmıştır.

Novak ve Gowin kavram haritalarının kullanılmasının öğrencilerin problem çözme performanslarını arttıracaklarını belirtmişlerdir. Öğrencilere kavram haritalarını nasıl çizecekleri öğretildikten sonra 1 yıllık eğitim dönemleri boyunca kendi kavram haritalarını çizmeleri istenmiştir. Araştırmacılar öğrenciler tarafından çizilen kavram haritalarını konu uzmanları tarafından çizilen ideal kavram haritalarına göre değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda Novak ve Gowin 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin kendi kavram haritalarını çizmeyi öğrenebilecekleri ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin problem çözme sonuçlarına bakılmış ve kavram haritaları kullanan öğrencilerin başarılarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Novak ve Gowin, 1983'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

Kavram haritaları öğrenme güçlüğü çeken öğrencilere yardımcı olabilir. Guastello, Beasley, ve Sinatra's (2000) 7. sınıfta öğrenim gören iki düşük başarılı öğrenci grubundan birine kavram haritaları ile konu anlatımı yapılmış diğer gruba ise okuma, tartışma gibi yöntemlerle ders işlenmiştir. Konu anlatımından sonra yapılan son test sonuçlarının deney grubundaki öğrencilerin diğer öğrenci grubuna göre çok daha başarılı olduğu görülmüştür (Guastello, Beasley, ve Sinatra's, 2000'den aktaran: Güçlüer, 2006: 36-43).

13. KAVRAM HARİTALARININ SINIRLILIKLARI

Kavram haritaları birçok açıdan öğrenme öğretme sürecini destekleyen öğretim materyalleri olmasına rağmen beraberinde bazı sınırlılıklar getirmektedir. Öğrencilerin bu tür bir etkinlikle ilk kez tanışmalarından dolayı istenilen düzeyde bir kavram haritası geliştirmek her zaman mümkün olmayabilir. Kavram haritalarını anlayabilmeleri için öğrencilerin bu araçlarda kullanılan işaret ve sembollerin anlamlarını önceden öğrenmiş olmaları gerekmektedir. Kavram haritalarında dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri de dil kurallarına uygun haritalar oluşturmaktır. Kavram haritaları İngiliz dili kurallarına uygun öğretim araçlarıdır. Bu yüzden kavram haritaları oluşturulurken Türkçe dil kurallarına mümkün olduğunca dikkat edilmesi gerekmektedir (Güçlüer, 2006:43 aktaran: Atilla Özdemir, 2009: 48).

14. SIFATLAR

Sıfatlar bir çok dilbilgisi kitaplarında ve makalelerde 'varlıkları niteleyen ya da belirten sözcükler' olarak tanımlanmaktadır. Mehmet Hengirmen bu tanıma

‘Adlardan önce gelen’ ifadesini eklemiştir. Bu ekleme yerindedir. Zira sıfatı sıfat yapan özellik isimlerden önce gelmesidir. Diğer kaynaklarda ‘Adlardan önce gelen’ ifadesinin yer almamasını sıfatın bu özelliğinin oldukça aşık olmasına bağlıyoruz.

Fuat Bozkurt ise sıfatı şöyle tanımlamıştır: “Duyum alanını bölümleyen sözcüklerdir sıfat. Çünkü duyu organlarıyla elde edilen duyular dil bakımından nesneleredeki ‘özellikler’ olarak kavranırlar.

Feyza Hepçilingirler ise sıfatın öteki adının –önad- zaten sıfatın tanımını içinde taşıdığını belirtmektedir. Türkçe’nin adlandırmada bu kadar kolaylık sağlamasına karşın bu terimlerin genellikle Arapçalarını benimsediğimizi belirttikten sonra sıfatın tanımını yapmıştır:

‘Sıfat, önaddir. Bir adın önüne gelerek o adın nitelik ve niceliğini bildiren sözcüğün görevidir. Nitelik, bir varlığın, kendisinden ayrılamayan, başka varlıklardan ayırt edilmesini sağlayan özellikleridir. Nicelik ise bir varlığın, varlığa yapışık olmayan, insanlar tarafından verilen, sayılabilen ve ölçülebilen özellikleridir.’

İncelediğimiz kaynakların çoğu sıfatın klasik tanımını yaptıktan sonra sıfatları ikiye ayırıp, sıfatın çeşitlerini anlatmaya başlamıştır. Fakat Feyza Hepçilingirler ve Haydar Edizkun sıfatların çeşitlerine geçmeden önce bazı bilgilere değinmişlerdir. H. Edizkun sıfatın ve sürerli ya da geçici bir niteliğini gösterebileceğinden söz etmiştir. ‘Doğal ve sürerli nitelik, ismin özünden ayrılamayan, ona yapışık gibi duran niteliktir.

‘Mavi göz, uysal çocuk’ örneklerinde mavilik ve uysallık kendilerinden sonraki isimlerin özlerinden ayrılmayacak olan niteliklerdir. Geçici nitelik ise bir süre için isme takılı duran niteliktir. Örneğin kamaşan göz, köpüklü su takımlarında kamaşan ve köpüklü sıfatları kendinden sonraki isimlerin geçici sıfatlardır.Feyza Hepçilingirler ise sıfatların genel özelliklerini maddeleşmiştir.

1- Sıfat, addan önce gelir. Addan sonra gelirse sıfat olmaz.

2- Sıfat tamlaması ters çevrildiğinde tümce olur. ‘Kadın kitap okuyor’ tümcesini ters çevirdiğimizde ‘kitap okuyan kadın’ tamlamasına ulaşabiliyoruz.

3- Sıfat, çekim eki almaz.

4- Addan önce kullanılan ‘bir’ sözcüğü, genellikle bize kendisinden önce başka sıfatlarda bulunduğunu haber verir. eski, kırık bir tekne... Yükleme yaklaştırılan sözcük vurgu yönünden nasıl güçleniyorsa ada en yakın sıfat da ötekilerden daha vurgulu durumuna gelir: “Tatlı, sıcak, küçük bir söz” de sözün ‘küçük’lüğü daha öne çıkarken, “küçük, tatlı, sıcak bir söz” dendiğinde ‘sıcak’ kavramı öne çıkar.

5- Sıfat asla tek başına kullanılmaz. Nerede bir sıfat varsa orada bir sıfat tamlaması vardır.

Fuat Bozkurt sıfatların anlatımda önemli bir işlevi olduğunu söyleyerek bu düşüncesine Amerikalı bir yazarın cümlesiyle desteklemiştir: *Sıfatları kendinize tutsak edin, edebiyata egemen olursunuz.* Sıfatların dört özelliği ise: söz, süs, ses ve duygudur.

Sıfatlar incelediğimiz tüm kaynaklarda görev, anlam veya işlev bakımından ikiye ayrılmıştır:

14.1. NİTELEME SIFATLARI

Varlıkları niteleyen sıfat türüdür. Soyut ve somut adların niteliklerini gösterir ve söz diziminde tamlayan durumda bulunur. Tufan Demir niteleme sıfatını detaylı bir şekilde tanımlamıştır: “ Varlıkları niteleyen, onların durumlarını, biçimlerini, renklerini, kokularını, türlü özelliklerini gösteren sıfatlardır. Başka bir deyişle varlıkların nasıl olduklarını gösteren sözcüklerdir”

Fuat Bozkurt ise niteleme sıfatını şöyle tanımlamıştır: “Varlık ve nesnelerin özelliklerini daha belirgin biçimde anlatan sözcüklerdir. Varlık ve nesnelere tanıtmak için değişik sözcüklerden yararlanırız. Benzetmelere, ikilemelere başvururuz. İşte seçilen tüm bu sözcükler, bir adı tanımladıklarında niteleme sıfatı özelliği taşırlar. Sözelimi *inek gibi adam* diye bir benzetme yaptığımızda buradaki *inek gibi* sıfat işlevindedir.

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Tufan Demir sıfatlarda küçültme, karşılaştırma sıfatları, unvan(san) sıfatları ve pekiştirme sıfatlarını niteleme ve belirtme sıfatlarını işledikten sonra ayrı başlıklar şeklinde ele alırken Mehmet Hengirmen bu sıfatları niteleme sıfatlarının içinde almıştır. Niteleme sıfatlarını dörde ayırmıştır:

14.1.1. Karşılaştırma Sıfatları

Varlıkları karşılaştırarak niteleyen sıfatlardır. Karşılaştırma sıfatları, sıfatları üç derecede niteler:

*Varlıkların nitelikleri eşit derecede ise *gibi* ve *kadar* sözcükleri kullanılır:

Mehmet, Ayşe gibi çalışkandır.

Mehmet, Ayşe kadar çalışkandır.

*Varlıkların nitelikleri eşit değilse *daha* sözcüğü kullanılır:

Mehmet, Ayşe'den daha çalışkandır.

*Bir varlığın nitelikleri öteki bütün varlıkların niteliklerinden daha üstünse *en* sözcüğü kullanılır:

Mehmet en çalışkan öğrencidir.

14.1.2. Pekiştirme Sıfatları

Bir varlığın niteliklerinin üstünlüğünü ve en yüksek derecesi pekiştirme sıfatlarında görülür. Bu ön ek bir ekten çok sıfatın önüne gelen hece biçimindedir. ‘m, p, r, s’ ünsüzlerinden oluşan bir hece ile yapılır.

14.1.3. Küçültme Sıfatları

Bir kavramı küçülten sıfatlardır. Küçültme ekleri, sıfatlardan sonra gelerek sıfatın gösterdiği anlama yakın ya da benzer yeni bir anlam verir. Örneğin ‘ucuzca bir ev’ dediğimiz zaman tam ucuz olmayan ucuza yakın bir ev anlaşılır. Öyleyse küçültme eki sıfata yakınlık ya da benzerlik anlamı da kazandırır. Küçültme ekleri: -ca, -cık, -ımsı, -ımtırak’ tır.

14.1.4. Unvan (San) Sıfatları

Özel adlardan önce ya da sonra kullanılan rütbe, meslek, saygı gibi durumları belirten sözcüklerdir. Unvan sıfatları bazı yönlerden diğer sıfatlara benzemez. Bir sözcüğün sıfat olabilmesi için adlardan önce gelmesi gerekir. Oysa unvan sıfatları adlardan sonra da gelebilmektedir. Adlardan sonra gelenler genellikle yüklem görevini üstlenirler. Adlardan sonra gelen ‘bey, paşa’ sözcüklerini sıfat olarak kabul etmek çok zordur. O halde unvan sıfatlarını kural dışı bir durum olarak değerlendirebiliriz. Bazı dilciler unvan sıfatlarını hitap sözcüğü olarak kabul etmektedirler. Unvan sıfatlarını üç grupta toplayabiliriz.

1- Adlardan önce gelen unvan sıfatları:

Sayın Ayşen Işık

Prof. Dr. Cahit Kavcar

2- Adlardan sonra gelen unvan sıfatları:

Özgür Bey

Oğuz Kağan

Nene Hatun

3-Hem adlardan önce hem adlardan sonra gelen unvan sıfatları:

Nasrettin Hoca

Hoca Nasrettin

14.2. BELİRTME SIFATLARI

Dilciler belirtme sıfatlarını ‘mânâ tahsis eden sıfat’ ve ‘tayin sıfatı’ olarak da tanımlamışlardır. Nesnelere belirten sıfatlardır. Ergin, belirtme sıfatları için bu sıfatların nesnenin bünyesinde olan vasfı göstermediğini, nesneyi şu veya bu şekilde belirttiğini söylerken, Devkurt belirtme sıfatlarının bir adın özelliğini belirttiğini, onlara renk kattığını, süs verdiğini ve gözümüzün önünde canlanmasını sağladığı belirtir. Dilmen ise belirtme sıfatlarının ismin sayısını veya bir kısmını bildirerek manasını daraltan sıfatlar olduğunu söyler.

Edizkun’un sıfatın tanımında bahsettiği doğal ve geçici özelliği Tufan Demir niteleme sıfatlarında kullanmıştır:

*Çocuğun *yeşil* gözlerinde iki damla yaş vardı. (doğal özellik)

*Bizi *loş* bir koridora aldılar. (geçici özellik)

Niteleme sıfatlarını bulmak için, nitelenen ada *nasıl* sorusunu sorarız.

Adlardan sonra gelen niteleme sıfatları ek eylemin yardımıyla bir hüküm bildirir ve cümle oluşturur. Ancak bu şekilde kurulan bazı cümlelerde ek eylem görünmez, gizli kalır.

Ayrıca dilciler belirtme sıfatlarını ayırırken de ayrılığa düşmüşlerdir: Banguoğlu, belirtme sıfatlarını gösterme, soru, belirsiz ve sayı diye dört grupta incelerken; Ahter belirtme sıfatlarının sayı, işaret ve müphemden oluştuğunu söyler. Dilmen ve Dilemre, Gencan ise belirtme sıfatlarının işaret, sayı ve belgisiz

sıfatlardan oluştuğunu söyledikten sonra ayrı bir başlık altında soru ve unvan sıfatlarını inceler.

Tüm dilcilerden farklı olarak Uşaklıgil farklı bir gruplamaya giderek sıfat-ı temellük bahsine yer verir.

14.2.1. İşaret Sıfatları:

Gösterme veya im sıfatı olarak da adlandırılır. Varlıkları işaret yoluyla belirtir. ‘bu, şu, o’ sözcüklerinin ismin önüne gelmesiyle o isim işaret edilmiş olur. Bu sözcükler gerçekte bir zamirdir. ‘öteki, beriki, öbür, böyle’ sözcükleri de işaret sıfatı olarak kullanılırlar.

14.2.2. Soru Sıfatları

Tufan Demir soru sıfatını ‘varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlardır’ şeklinde tanımlamıştır.

Bozkurt ise sıfat işlevindeki soruya şu özellikleri yüklemiştir: soru sözcüğü addan önce gelir, birlik oluşturur, adın bir özelliğini sorar, doğrudan adı etkiler, o ad ile birlikte tümcede görev alır, tümcede addan ayrılamaz. Tümceden sıfat işlevli soru sözcüğü çıkarıldığında tümcenin anlamında soru ögesi eksilir, ancak tümce bozulmaz: Kaç kişi geldi?

kaç, hangi, ne, nasıl, nice, kaçar, kaçınca, neden gibi sözcükler soru sıfatıdır.

14.2.3. Belgisiz Sıfatlar

Tufan Demir’e göre belgisiz sıfatlar, varlıkları çeşitli yönlerden, tam olarak değil de yarı belli bir biçimde, aşağı yukarı belirten sözcüklerdir. Fuat Bozkurt’a göre adları yaklaşık olarak belirtir. Tanıttıkları varlık belirsiz, gölgelidir. Onlarca örneğin içinden biri ya da birileridir. Müphem sıfatları ya da belirsizlik sıfatları olarak da kullanılırlar.

Bir, hiç, birtakım, birkaç, bir çok, her, biraz, bazı, çoğu, kimi, herhangi, filan, falanca, fazla, bütün, öteki, hep, nice gibi sözcükler belgisiz sıfat olarak kullanılırlar.

Banguoğlu ve Ahter ‘öbür’ sözcüğünü sadece belgisiz sıfat içinde sayarken; Ergin bu sözcüğü aynı zamanda işaret sıfatı olarak göstermiştir.

14.2.4. Sayı Sıfatları

Gerçekte sayı sözcükleri sayı adlarıdır. Sayı sözcükleri bir adı sayı bakımından belirlerse sıfat konumundadır; tek başına kullanıldıklarında ad işlevi taşır(Fuat Bozkurt). Varlıkların sayı ile ilgili türlü yönlerini belirten sıfatlardır(Tufan Demir). Sayı adlarının başka bir adın sayısını, ölçüsünü, sırasını belirtmek üzere sıfat görevinde kullanılırlar (Neşe Atabay, Sevgi Özel). Tanımlar genellikle aynıdır; fakat Ergin, Atabay ve Devkurt sıfatların aslında bir isim olduğunu, bir adı belirttikleri zaman sıfat olacaklarını özellikle vurgulamışlardır.

Dilcilerin çoğu sayı sıfatlarını dört grupta incelemekle birlikte Ergin ve Banguoğlu beş grupta incelemiştir (asıl sayı, sıra sayı, kesirli sayı, topluluk sayı ve üleştirme sayı sıfatları). Dilmen ise sayı sıfatlarını gruplara ayırmamıştır.

14.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları

Adların kesin sayılarını belirtmek için asıl sayı adlarının sıfat olmasıdır. Varlıkların sayılarını bildirir. Sayı adları çoğul anlam taşıdıkları için bunların belirttikleri adlar genellikle çoğul eki almaz.

14.2.4.2. Üleştirme Sayı Sıfatları

Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını bildiren sıfatlardır. Üleştirme sayı sıfatları asıl sayı sıfatlarına –(ş)Ar eki eklenerek türetilir. Üleştirme sıfatlarına Ahter ‘tevzi sıfatı’ Dilemre ‘pay sayıları’ Banguoğlu ise ‘üleme’ ifadesini kullanmıştır.

14.2.4.3. Kesir Sayı Sıfatları

Belirtikleri adların sayılarını kesirli olarak gösteren sıfatlardır. Varlıkların bölümlerini gösterir. Bu sıfatlar asıl sayı sıfatlarına ya da asıl sayı sıfatları ile kurulmuş tamlamalara –de eki getirilerek yapılır. Bu tamlamalarda sözcük sayısı birden fazladır: dörtte bir elma, yüzde yüz zam...Ediskun ‘yarı’ kelimesinin kesir sayı sıfatı olarak kullanımı üzerinde durmuştur. Ergin kesir sayı sıfatlarının tek kelime halinde değil bir kelime grubu şeklinde bulunacağını söyler.

14.2.4.4. Sıra Sayı Sıfatı

Varlıkların, sıralarını, derecelerini bildiren sıfatlardır. Bütün dilciler sıra sayı sıfatlarının –inci eki olduğunda ittifak etmişlerdir: onuncu sınıf, sekizinci okul...

Banguoğlu, Ediskun ve Devkurt ‘sonuncu’ ve ‘ilk’ kelimesinin sıra sayı sıfatlarından olabileceğine işaret ederken Ergin ise ‘sonuncu’ kelimesi derecenin sayı bakımından en son olduğunu göstererek sayı ifadesi taşıdığı için sıra sayı sıfatlarından sayılabileceğini söyler. Ergin ayrıca ‘kaçıncı, filancı, ortancı’ kelimelerini de sıra sayı sıfatları içerisinde alır. Birlik olduğunu gösteren, bir nesne topluluğu ifade eden sayı sıfatlarıdır: ikiz, dördüz...

Topluluk sayı sıfatlarından sadece Ergin ve Banguoğlu bahsetmiştir. Ergin topluluk sayı sıfatlarını isim olarak kullanılmasının sıfat olarak kullanılmasına tercih edildiğini söyleyerek bunları örneklendirir. Ayrıca Ergin topluluk sayı sıfatlarının ikiden yediye kadar olduğunu söyleyerek sayılarının az olduğuna işaret etmiştir.

Sıfatlar biçim bakımından 3’e ayrılır: Basit, türemiş ve birleşik sıfatlar.

1- Basit Sıfatlar: Aslından sıfat olan kök halinde bulunan ya da bugün kökleri tanınmayan sıfatlardır: sert kaya, kara kalem, temiz elbise...

2- Türemiş Sıfatlar: Bir kök veya gövdeye yapım ya da çekim eki gelmesiyle yapılmış sıfatlardır: çiçekli ağaç, durgun su...

3- Birleşik Sıfat: iki şekildedir:

*Kaynaşmış birleşik sıfat; *açıkgöz, birkaç...*

*Kurallı bileşik sıfat; *ak saçlı dede, saçlı ak dede*

14.3. SIFATLARIN AD OLARAK KULLANILMASI

Bu konuya Tufan Demir değinmiştir. Sıfat takımını oluşturan ad söylenilmek istenilenin kolayca anlaşılabilirdiği durumlarda anlamını, varsa ekini sıfata bırakarak düşer; sıfat adın görevini de kendi üzerine alır; buna adlaşmış sıfat denir. ‘*İyilerin ömrü az olur, derler.*’

14.4. İKİLEMELERİN SIFAT OLARAK KULLANILMASI

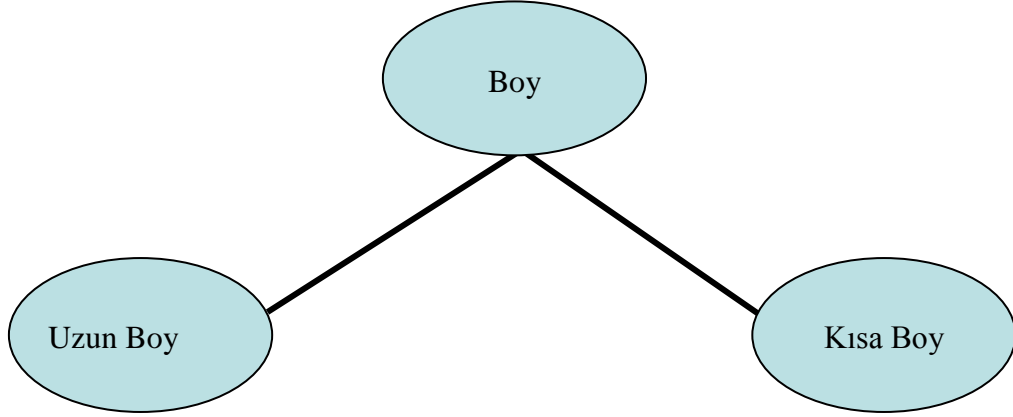
Sözcük türleri arasında sıfat diye adlandırdığımız sözcüklerin dışında, tümce içinde bir de sıfat görevi yapan sözcükler vardır. Sözcük yinelemesiyle ortaya çıkan ikilemeler, bir adın önünde tamlayan olduklarında sıfat görevi taşırlar. İkilemeler sıfatlar olduklarında belirttikleri ya da niteledikleri adın anlam bakımından güçlenmesini sağlarlar.

Orada uzun, *bitmez tükenmez bir kış* gecesi durmuş dinleniyor, yeniden kar topluyordu.

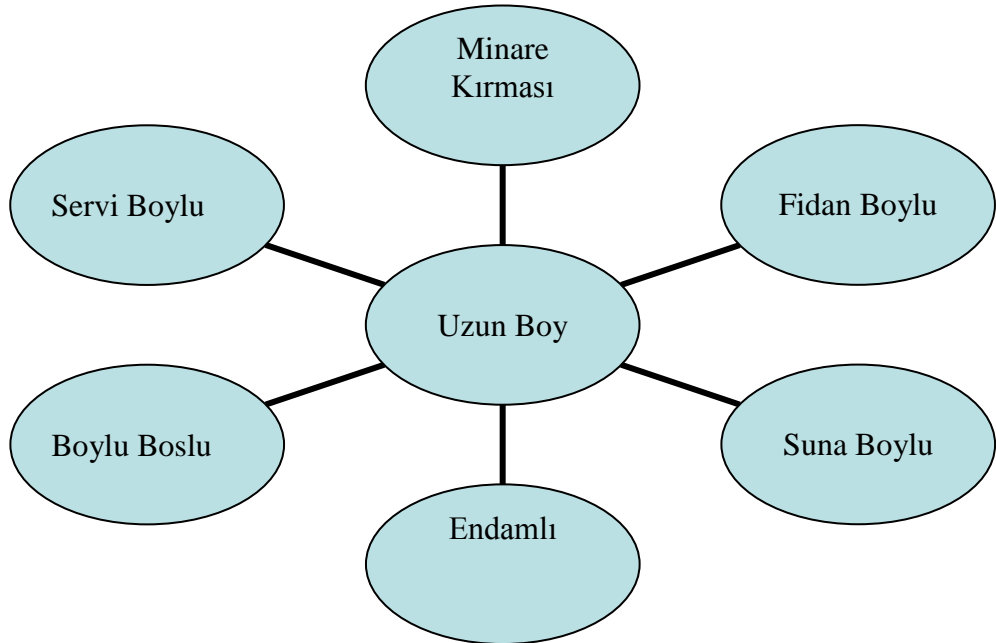
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

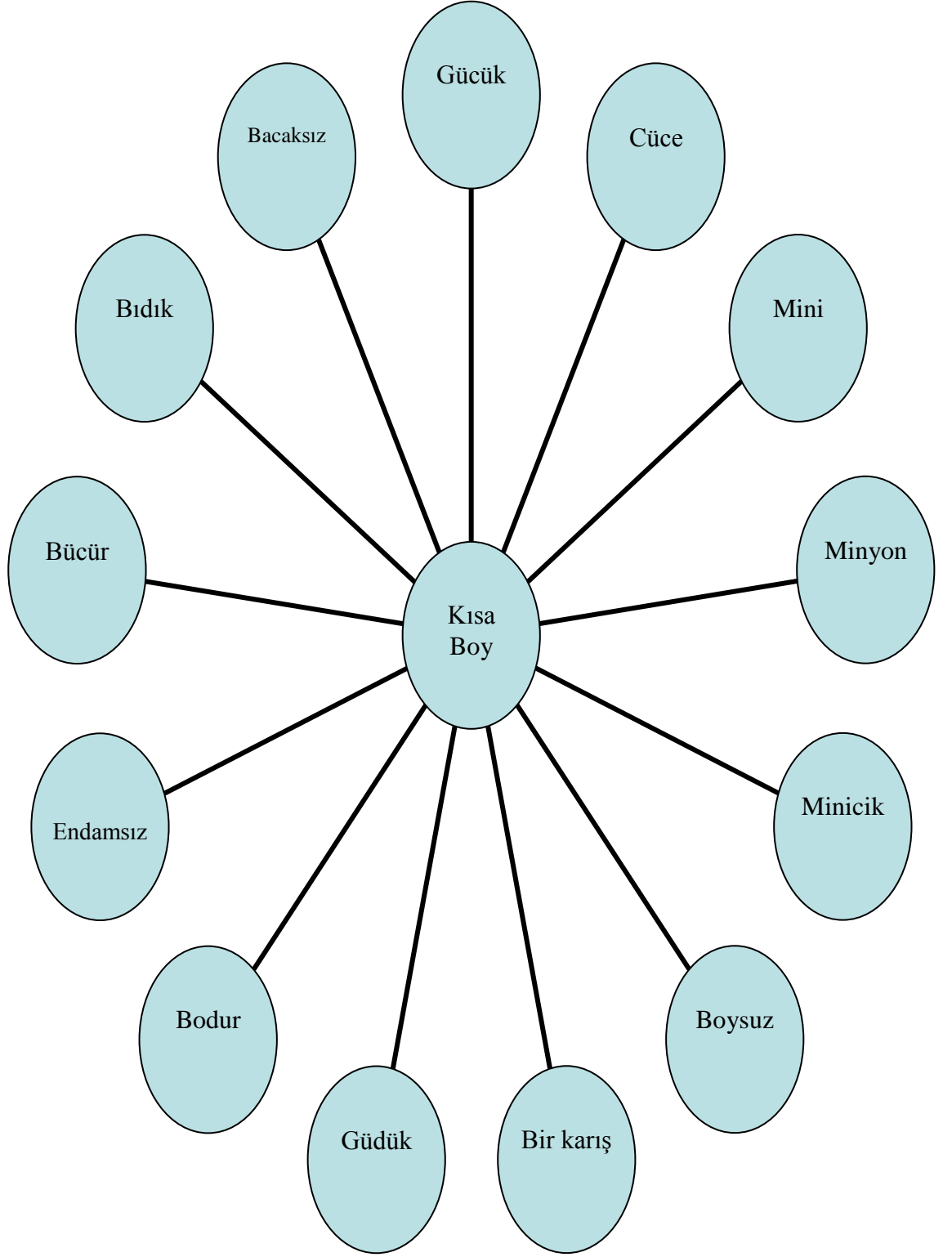
ŞEKİL 1. BOY

ŞEKİL 2. UZUN BOY

ŞEKİL 3. KISA BOY

Bu tabloda “Boy” isminin nitelikleri sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken hem yakın anlam grupları oluşturulmuş hem de nitelikler arası farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Boyu Niteleyen Sıfatlar:

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Zıt Anlamlılar:

Boylu – Boysuz

Endamlı – Endamsız

Minare Kırması – Bir karış

1.2. Olumlu veya Olumsuz Nitelikte Olanlar:

1.2.1 Olumlu Nitelikte Olanlar:

Boylu

Boylu boslu

Endamlı

Fidan boylu

Servi boylu

Suna boylu

1.2.2. Olumsuz Nitelikte Olanlar:

Bacaksız

Bıdık

Bir karış

Bodur

Boysuz

Bücür

Cüce

Endamsız

Gücük

Güdük

Mini

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1.İstiare Yolu İle Nitelendirilenler:

2.1.1. Olumlu Olarak Nitelendirilenler:

Fidan boylu

Servi boylu

2.1.2 Olumsuz Olarak Nitelendirilenler:

Bodur

Cüce

2.2 Mecaz Yolu İle Nitelendirilenler:

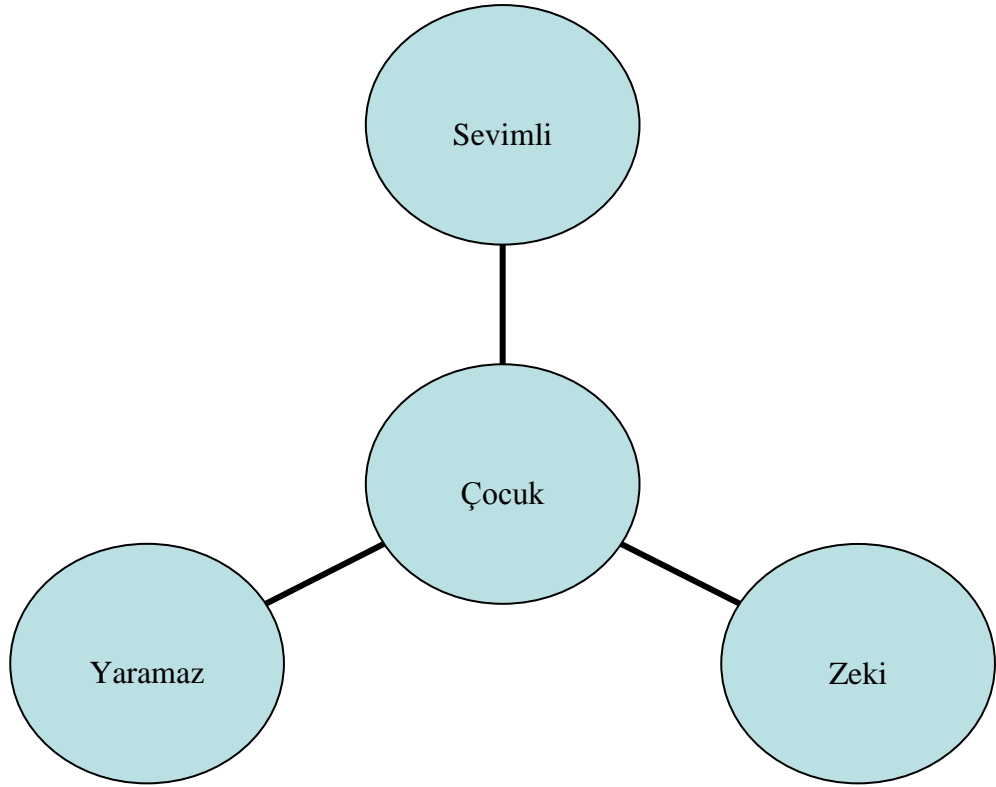
Bacaksız

Boysuz

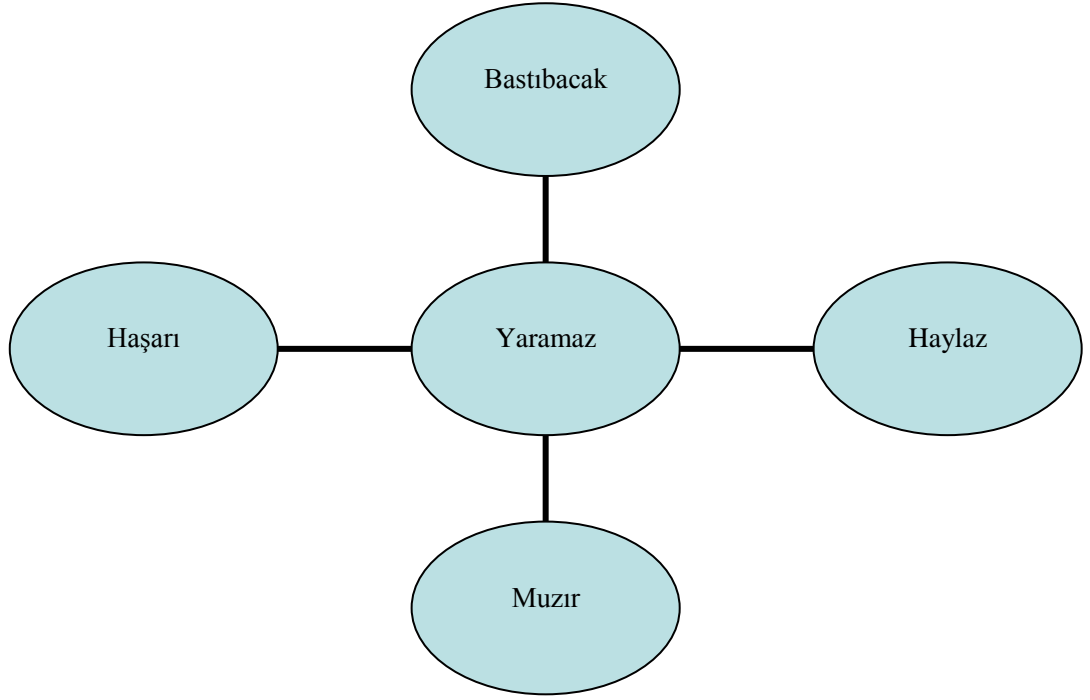
Bücür

Minare kırması

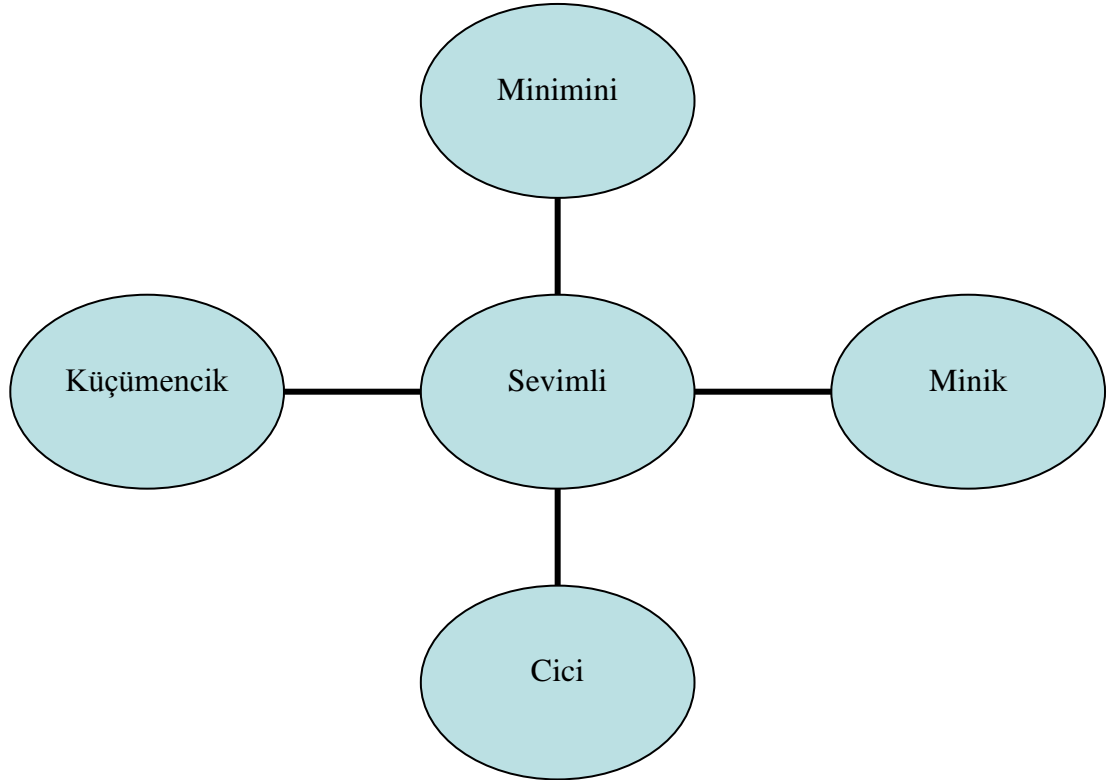
ŞEKİL 4. ÇOCUK

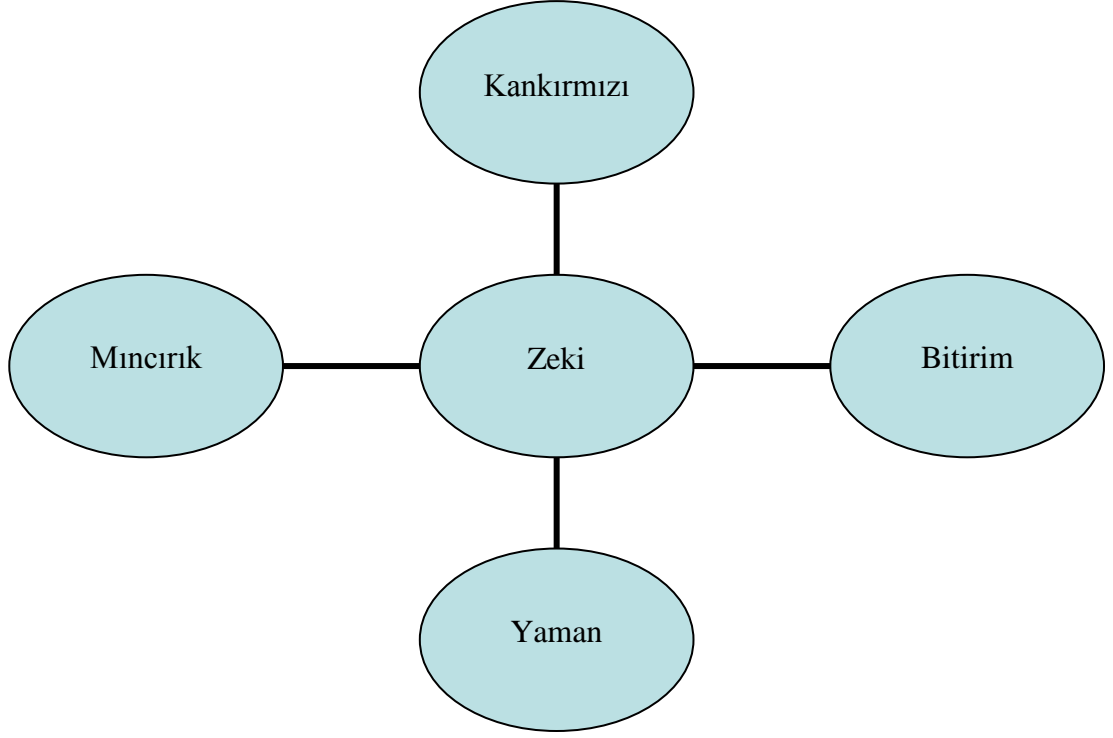
ŞEKİL 5. YARAMAZ

ŞEKİL 6. SEVİMLİ

ŞEKİL 7. ZEKİ

Bu tabloda “Çocuk” sözcüğünün nitelikleri yaramazlık, zekilik ve sevimlilik bakımından sınıflandırılmıştır. Bu üç sınıf ile yakın anlam grupları oluşturulurken, nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çocuğu Niteleyen Sıfatlar

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Yakın Anlamlılar

1.1.1.Yaramazlık Bakımından Nitelikler:

Bastıbacak

Haşarı

Haylaz

Muzır

1.1.2. Sevimlilik Bakımından Nitelikler:

Cici

Küçümencik

Minik

Minimini

1.1.3. Zeka Bakımından Nitelikler:

Bitirim

Kankırmızı

Mıncırık

Yaman

1.2. Olumlu Nitelikte Olanlar:

1.2.1. Sevimlilik:

Cici

Küçümencik

Minik

Minimini

1.2.2 Zeka:

Bitirim

Kankırmızı

Mıncırık

Yaman

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

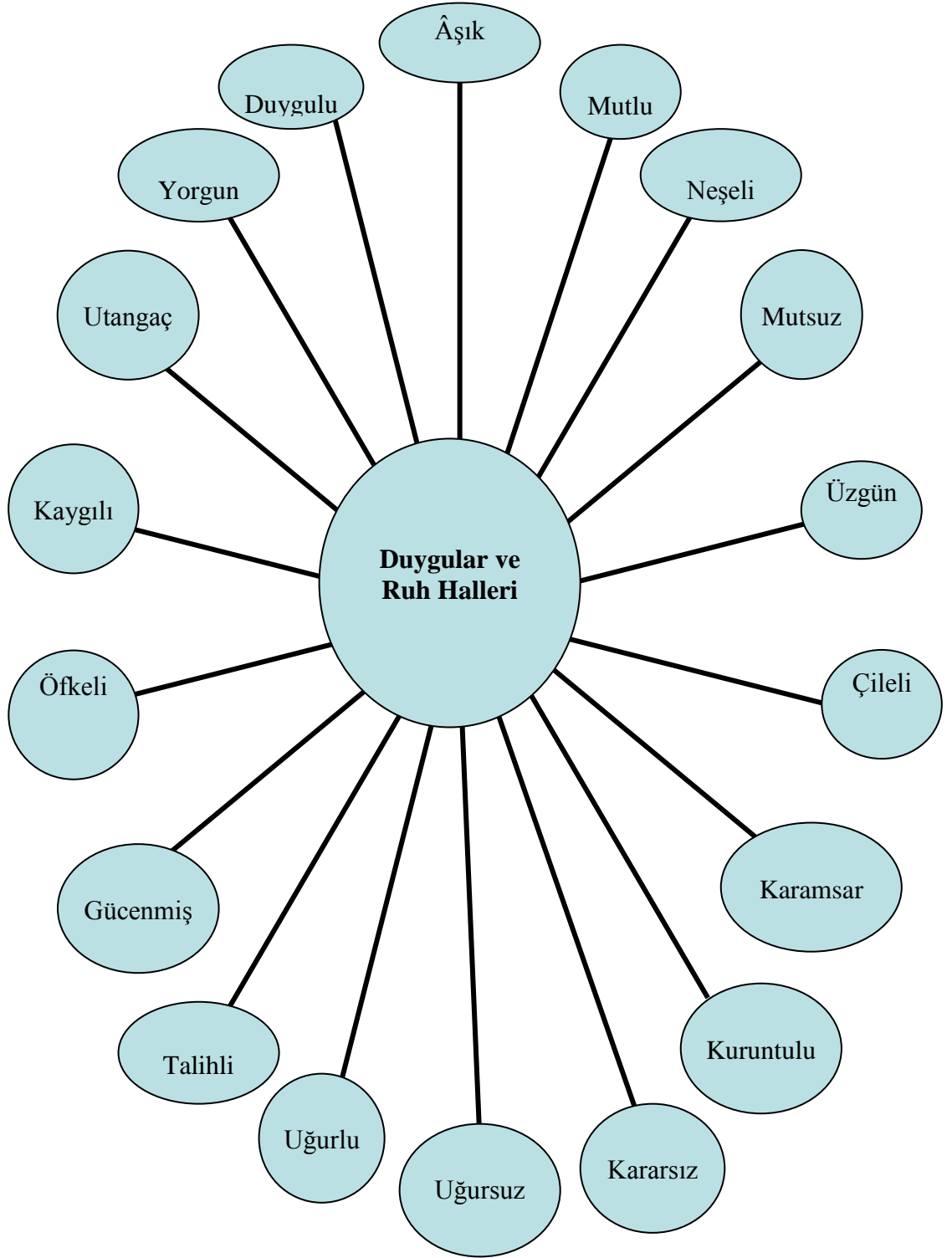
Mecazi Olarak Nitelendirilenler:

Bastıbacak

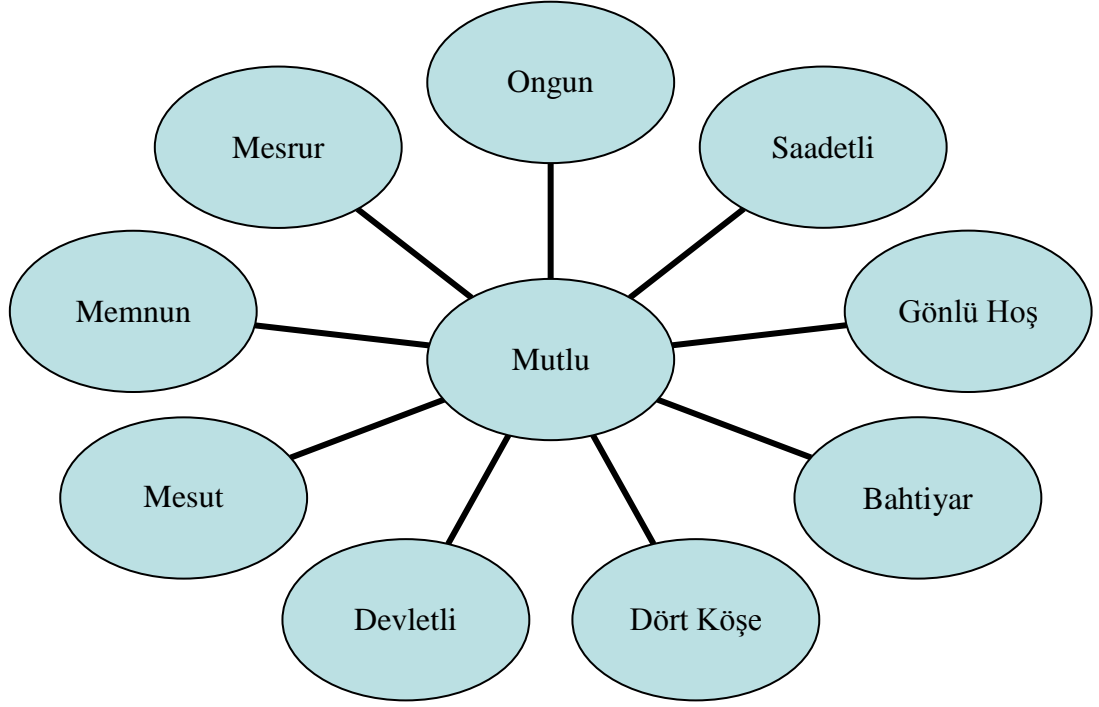
Kankırmızı

Yaman

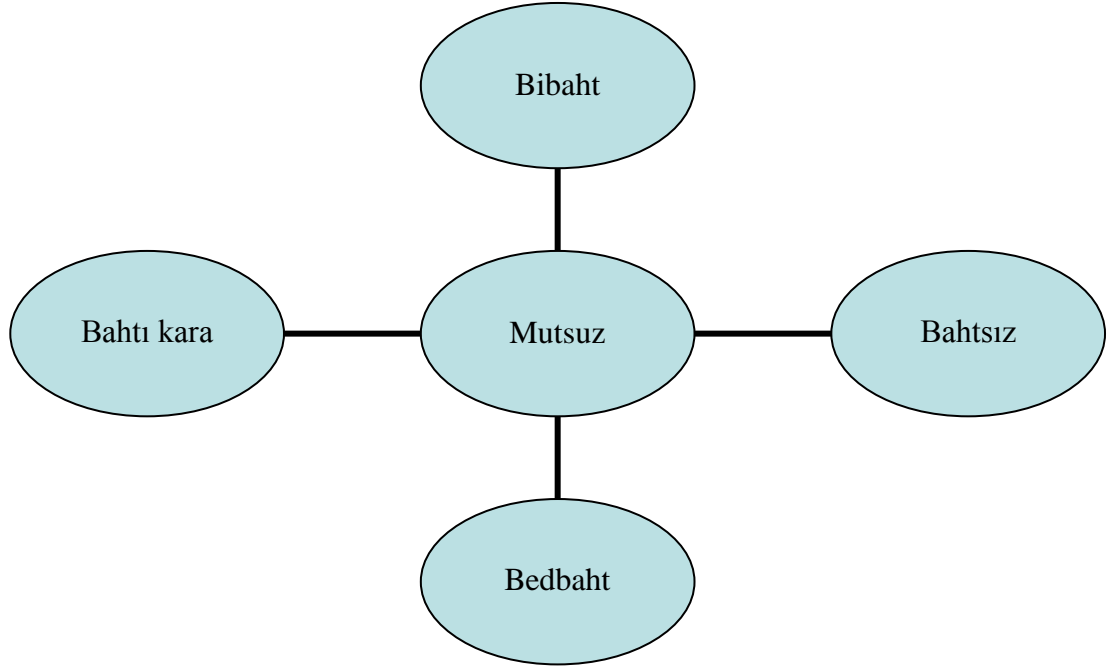
ŞEKİL 8. DUYGULAR VE RUH HALLERİ

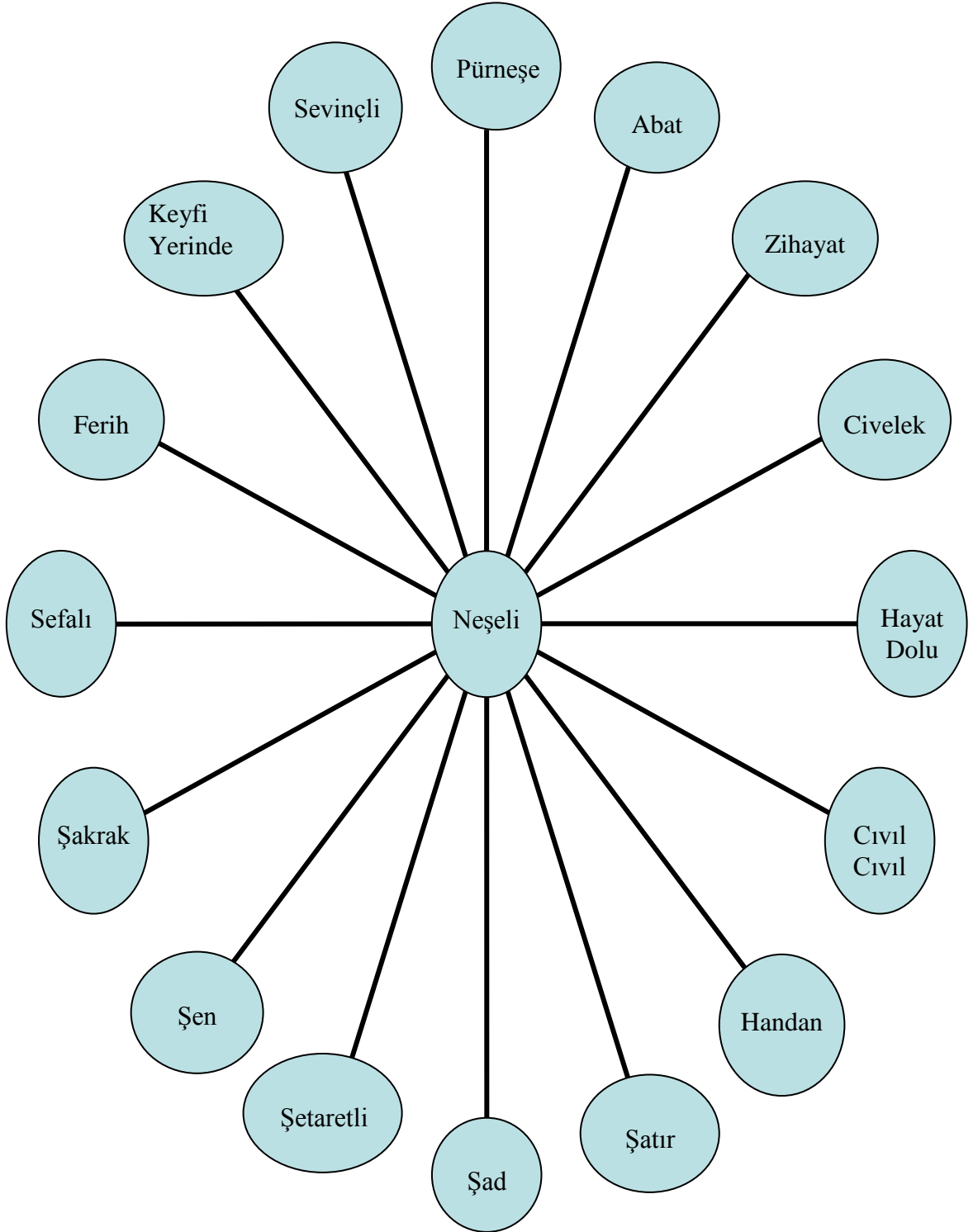
ŞEKİL 9. MUTLU

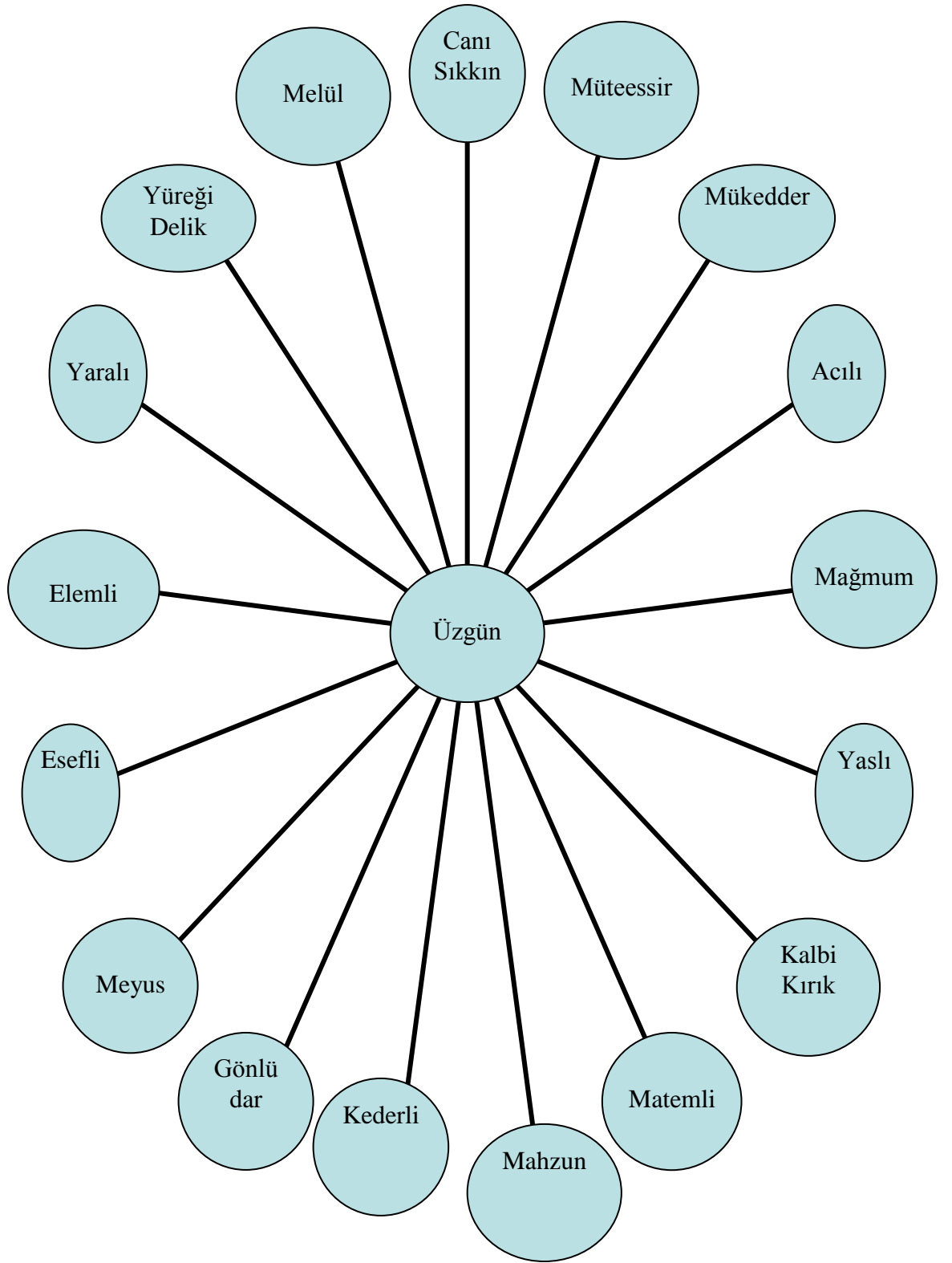
ŞEKİL 10. MUTSUZ

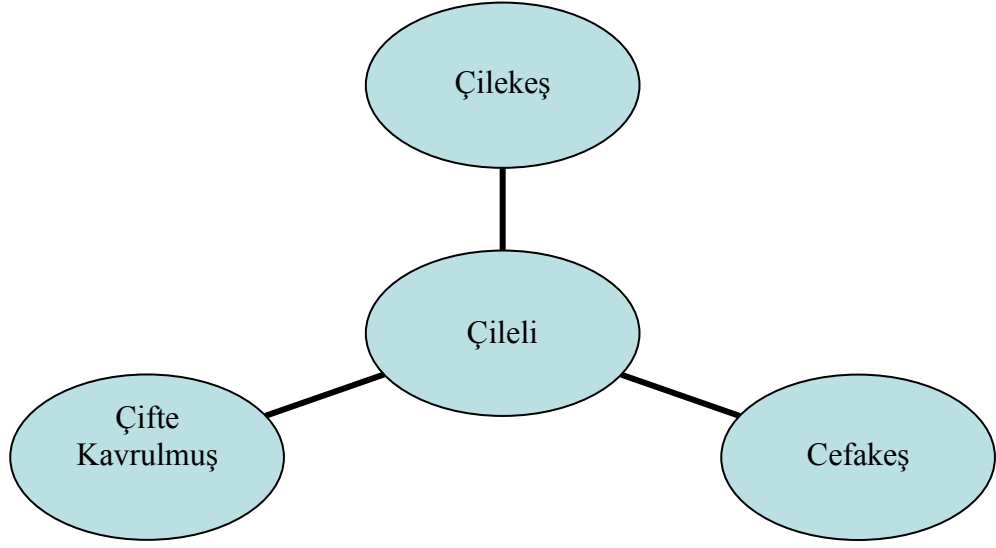
ŞEKİL 11. NEŞELİ

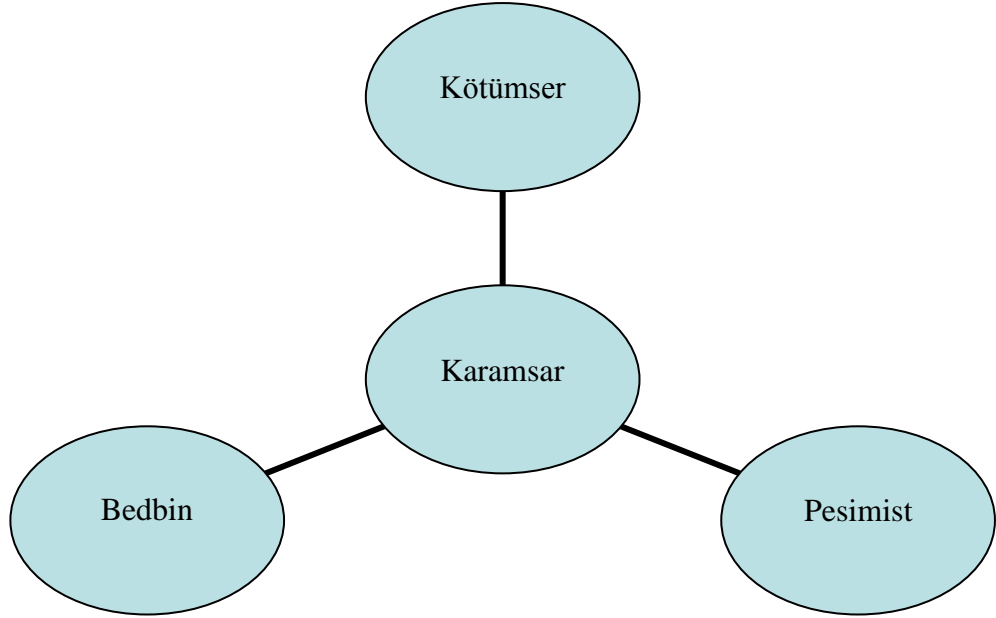
ŞEKİL 12. ÜZGÜN

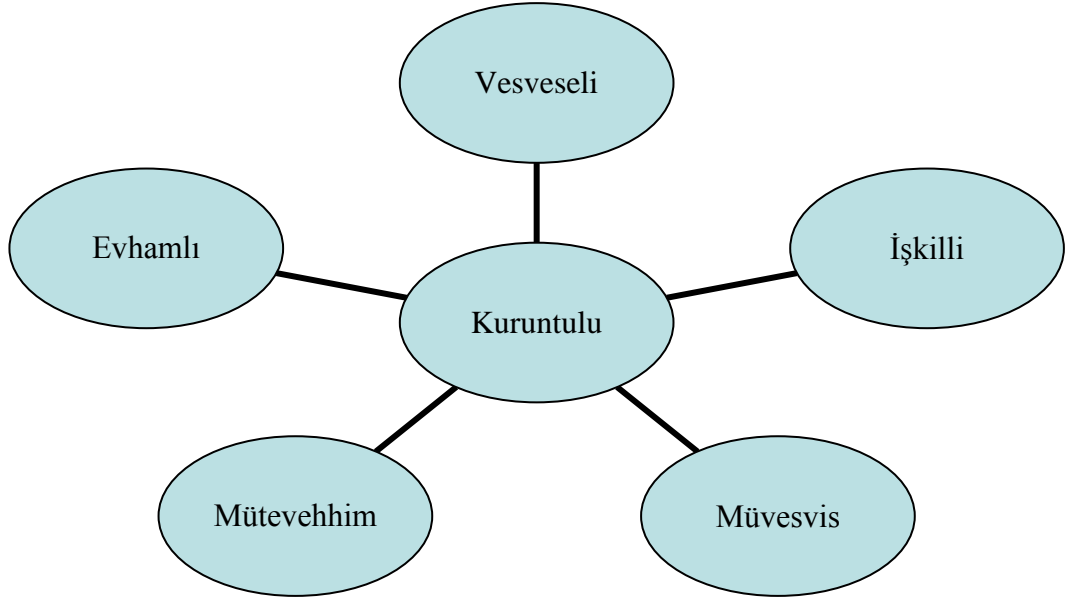
ŞEKİL 13. ÇİLELİ

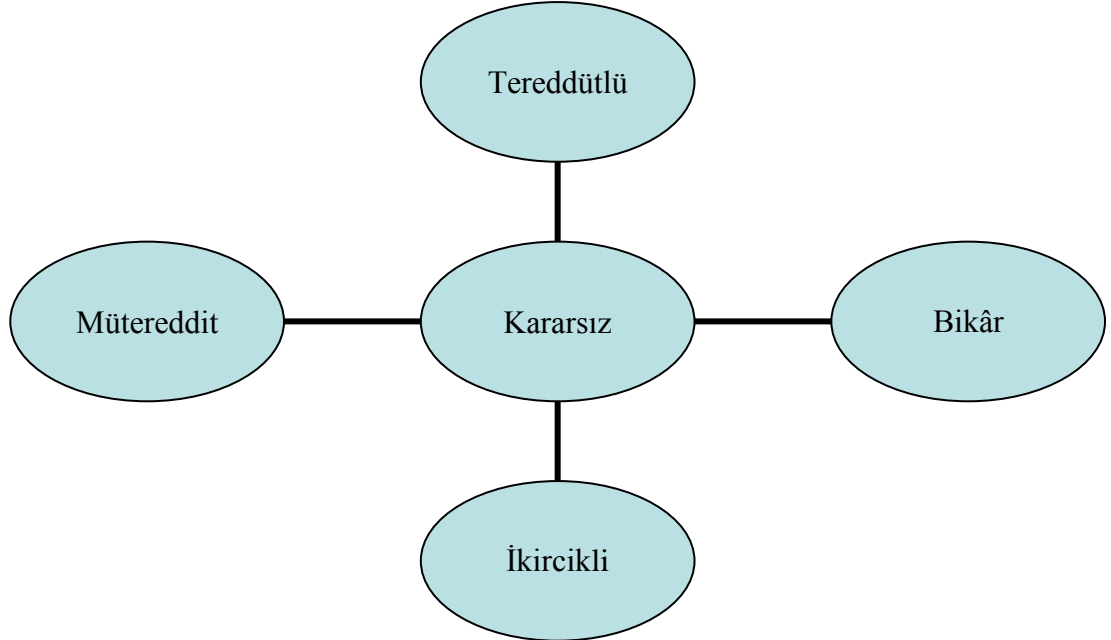
ŞEKİL 14. KARAMSAR

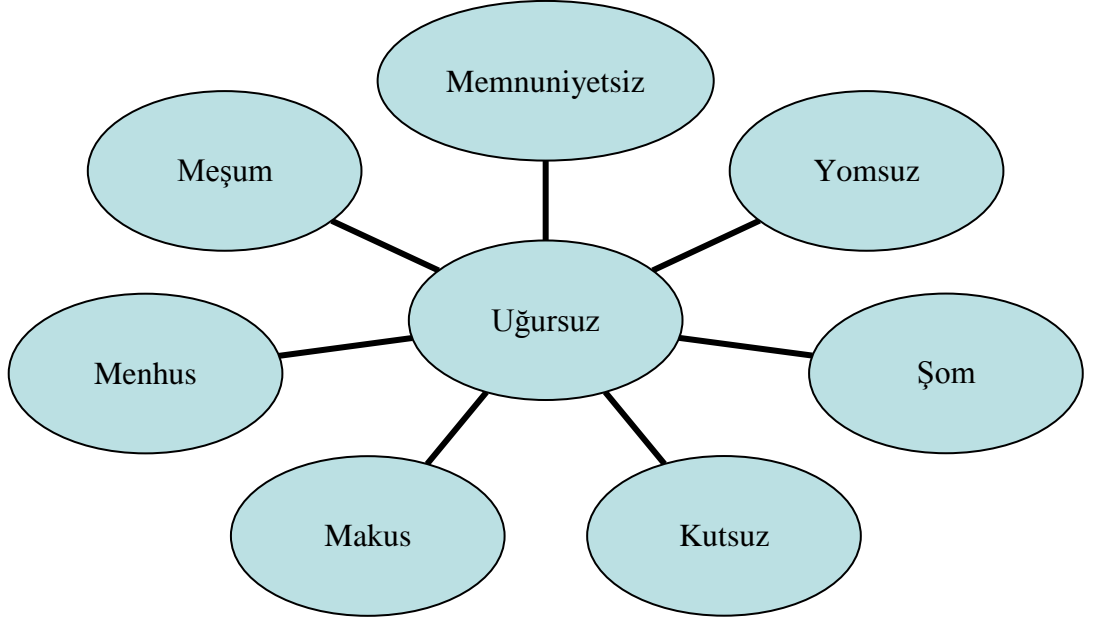
ŞEKİL 15. KURUNTULU

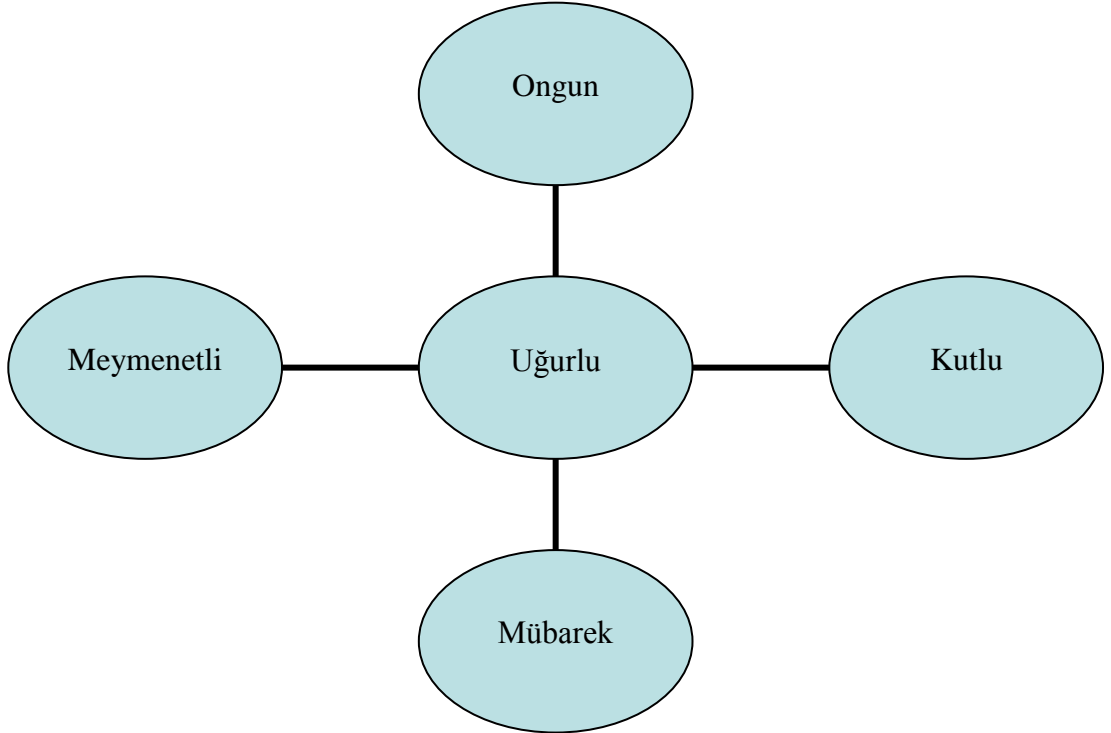
ŞEKİL 16. KARARSIZ

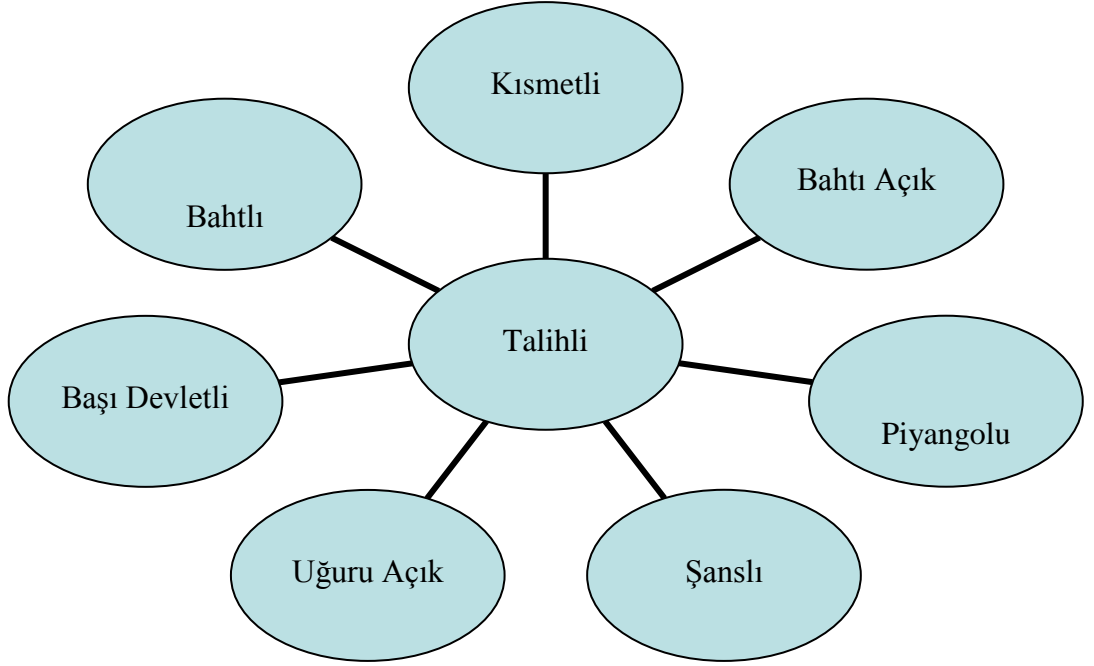
ŞEKİL 17. UĞURSUZ

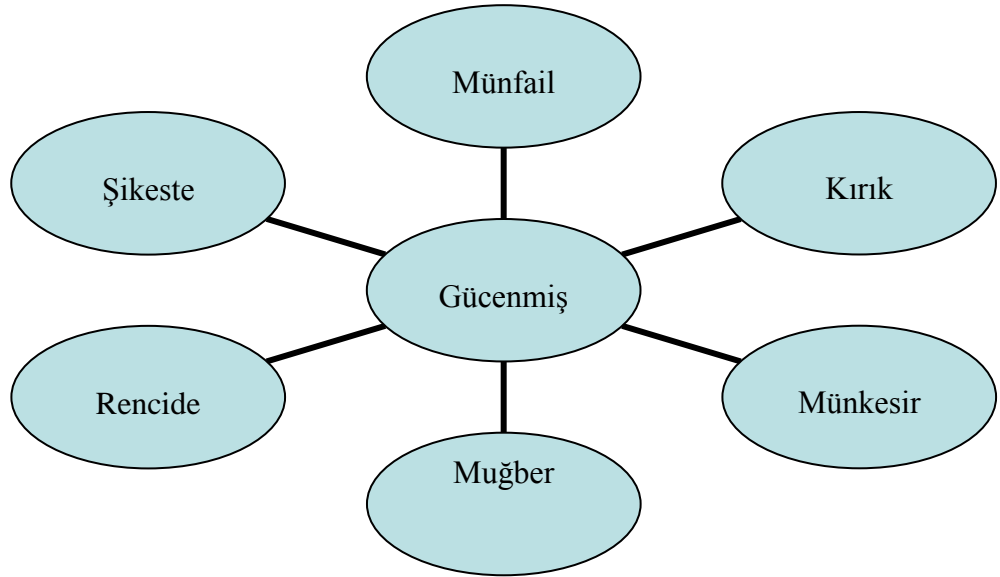
ŞEKİL 18. UĞURLU

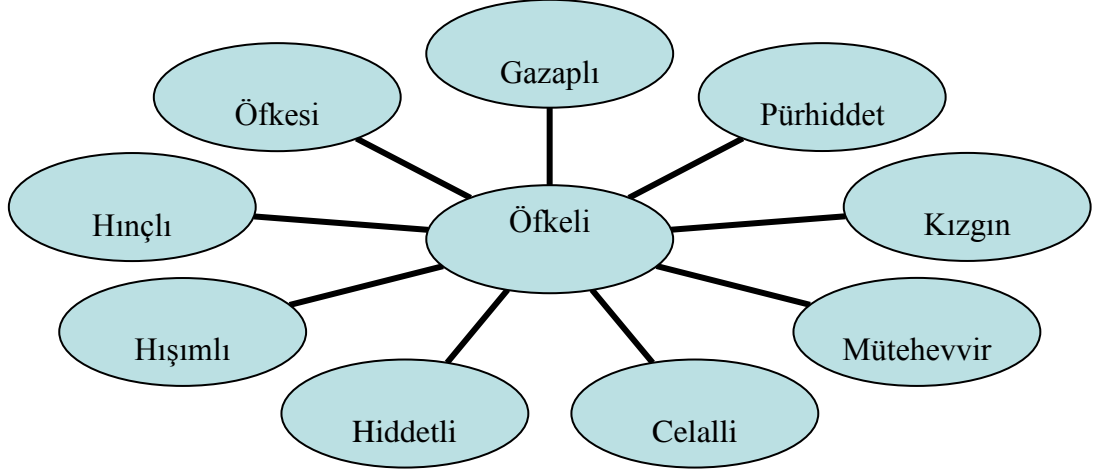
ŞEKİL 19. TALİHLİ

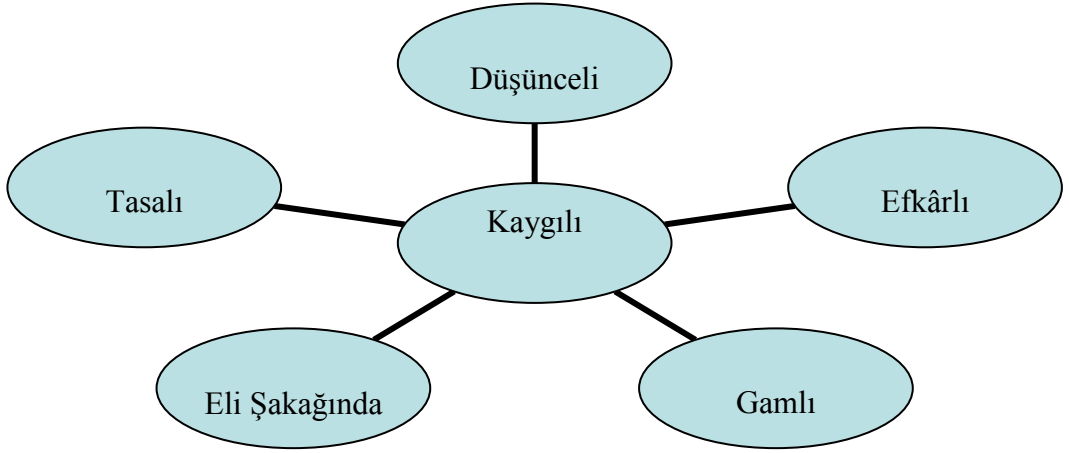
ŞEKİL 20. GÜCENMİŞ

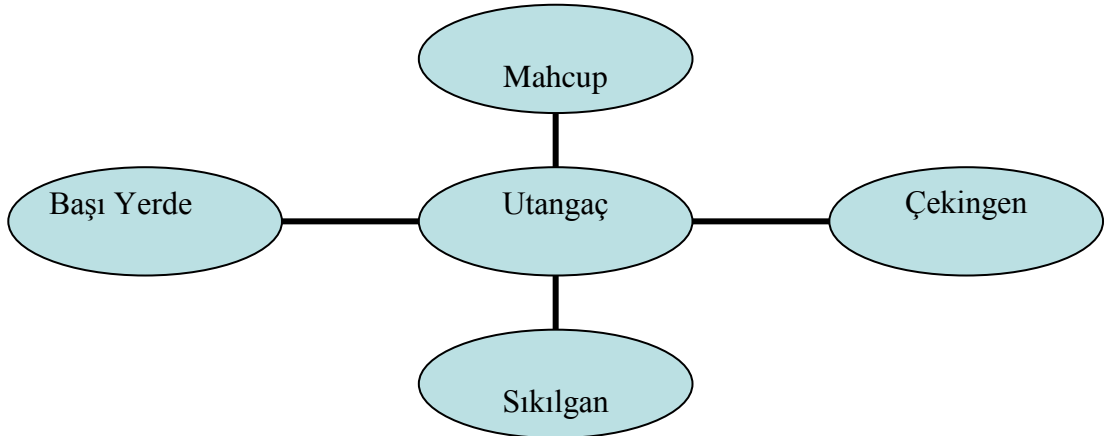
ŞEKİL 21. ÖFKELİ

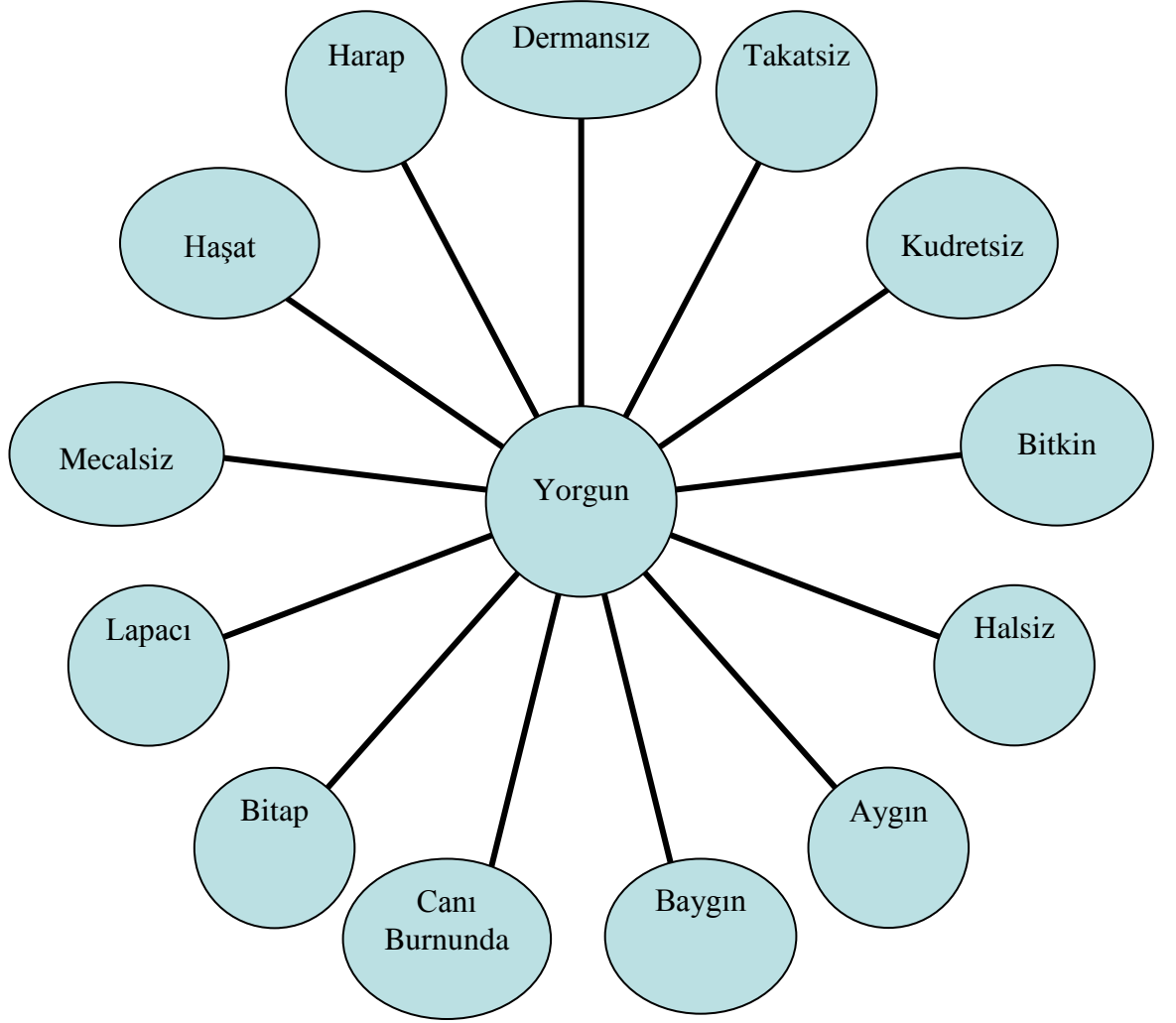
ŞEKİL 22. KAYGILI

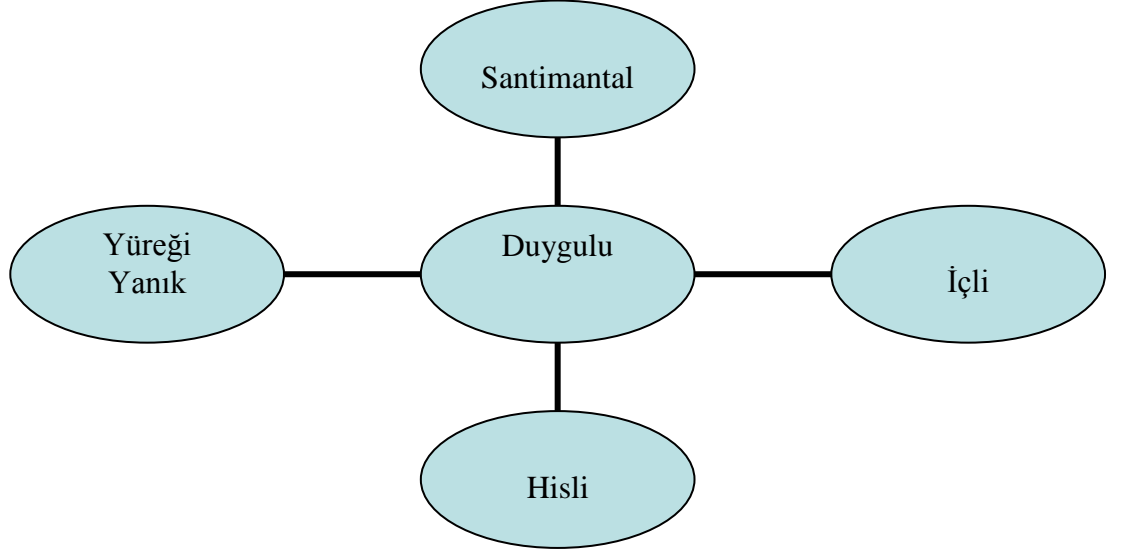
ŞEKİL 23. UTANGAÇ

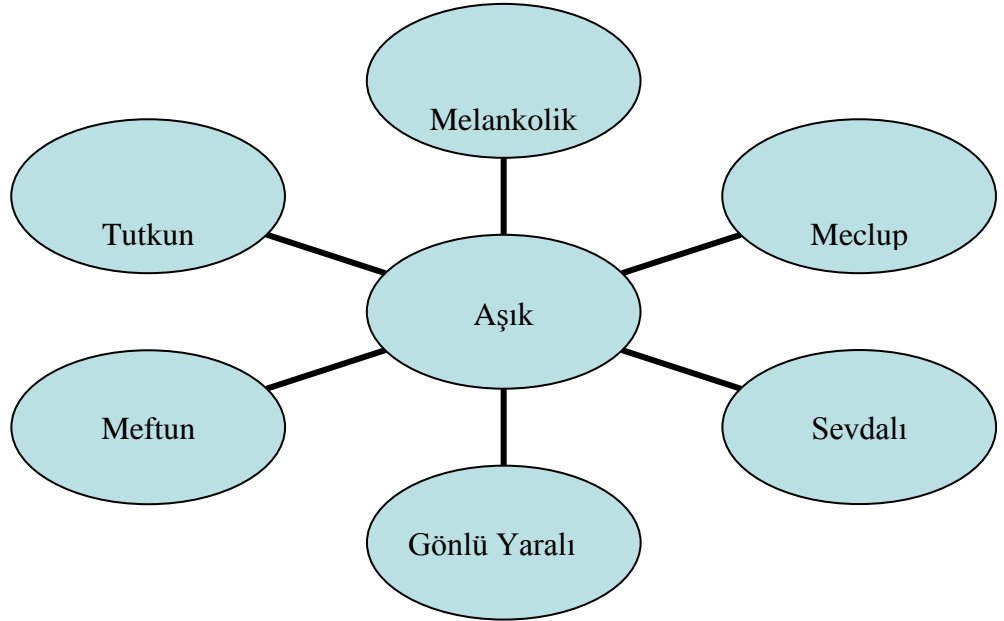
ŞEKİL 24. YORGUN

ŞEKİL 25. DUYGULU

ŞEKİL 26 AŞIK

Bu tabloda Duygular ve Ruh Halleri sınıflandırılmış, gruplandırılmıştır. Anlam grupları oluşturulurken, Duygular ve Ruh Halleri arasında farklılar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Duygular ve Ruh Hallerini Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Mutluluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bahtiyar
Devletli
Dört Köşe
Gönlü Hoş
Memnun
Mesrur
Mesut
Ongun
Saadetli

1.1.2. Mutsuzluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bahtı Kara
Bahtsız
Bedbaht
Bibaht

1.1.3. Neşeliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Abat
Cıvıl Cıvıl
Civelek
Ferih
Handan
Hayat Dolu
Keyfi Yerinde
Pürneşe
Sefalı
Sevinçli

Şad
Şatır
Şen Şakrak
Şetaretli
Zihayat

1.1.4. Üzüntüyü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Acılı
Canı Sıkkın
Elemli
Esefli
Gönlü Dar
Kalbi Kırık
Kederli
Mağmum
Mahzun
Matemli
Melül
Meyus
Mükedder
Müteessir
Yaralı
Yaslı
Yüreği Delik

1.1.5. Çileli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cefakeş
Çifte Kavrulmuş
Çilekeş

1.1.6. Karamsarlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bedbin

Kötümser
Pesimist

1.1.7. Kuruntulu Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Evhamlı
İşkilli
Mütevehhim
Müvesvis
Vesveseli

1.1.8. Kararsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bikar
İkircikli
Mütereddit
Tereddütlü

1.1.9 Uğurluluk Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.9.1. Uğurlu Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kutlu
Meymenetli
Mübarek
Ongun

1.1.9.2. Uğursuzluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kutsuz
Makus
Menhus
Mütereddit
Şom
Yomsuz

1.1.10. Talihliliği Niteleyen Eş Anlamalı Kelimeler:

Bahtı Açık

Bahtlı

Başı Devletli

Kısmetli

Piyangolu

Şanslı

Uğuru Açık

1.1.11. Gücenmişliği Niteleyen Eş Anlamalı Kelimeler:

Kırık

Muğber

Münfail

Münkesir

Rencide

Şikeste

1.1.12. Öfkeli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamalı Kelimeler:

Celalli

Gazaplı

Hınçlı

Hışımlı

Hiddetli

Kızgın

Mütehevvir

Öfkesi Burnunda

Pürhiddet

1.1.13. Kaygılı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamalı Kelimeler:

Düşünceli

Efkarlı

Eli Şakağında

Gamlı
Tasalı

1.1.14. Utangaçlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Başı Yerde
Çekingen
Mahcup
Sıkılğan

1.1.15. Yorgunluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Aygın Baygın
Bitap
Bitkin
Canı Burnunda
Dermansız
Halsiz
Harap
Haşat
Kudretsiz
Lapacı
Mecalsiz
Takatsiz

1.1.16. Duygulu Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Hisli
İçli
Santimantal
Yüreği Yanık

1.1.17. Aşıklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gönlü Yaralı
Meclup

Meftun

Melankolik

Sevdalı

Tutkun

1.2. Duygular ve Ruh Hallerini Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

1.2.1. Mutluluğu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Mutlu

Neşeli

1.2.2. Mutsuzluğu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Çileli

Gücenmiş

Mutsuz

Üzgün

1.2.3. Kararsızlığu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Kararsız

Kaygılı

Kuruntulu

1.2.4. Talihliliğu Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Talihli

Uğurlu

1.3. Duygular ve Ruh Hallerini Niteleyen Zıt Anlamalı Kelimeler:

Mutlu - Mutsuz

Neşeli - Üzgün

Uğursuz - Uğurlu

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilen Duygular ve Ruh Halleri :

Çifte Kavrulmuş

2.2. Mecaz Yolla Nitelendirilen Duygular ve Ruh Halleri:

Bahtı Açık

Başı Devletli

Canı Burnunda

Dört Köşe

Eli Şakağında

Gönlü Yaralı

Harap

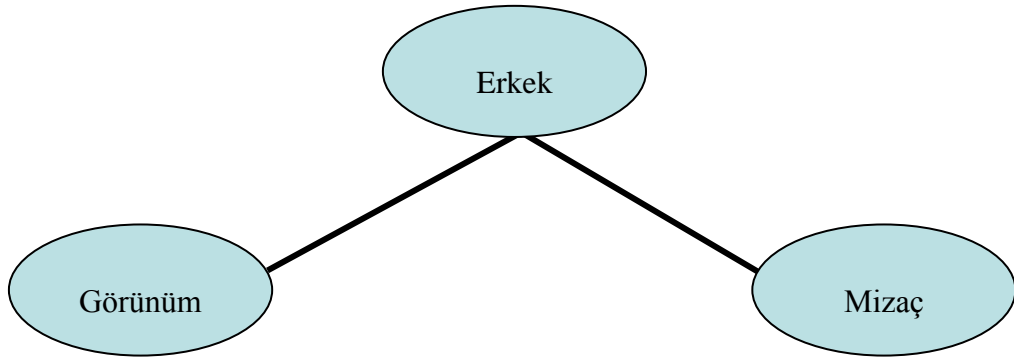
Haşat

Öfkesi Burnunda

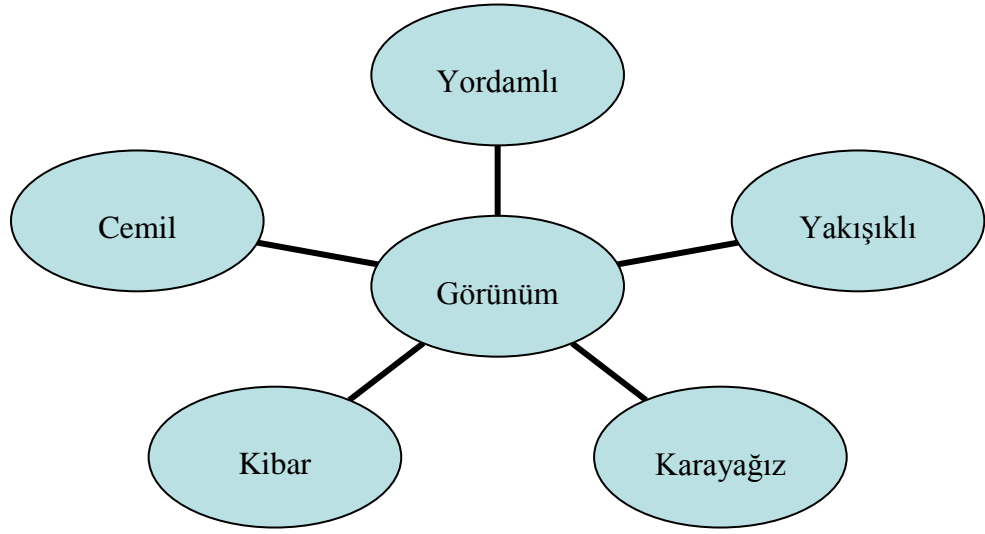
Piyangolu

Yüreği Yanık

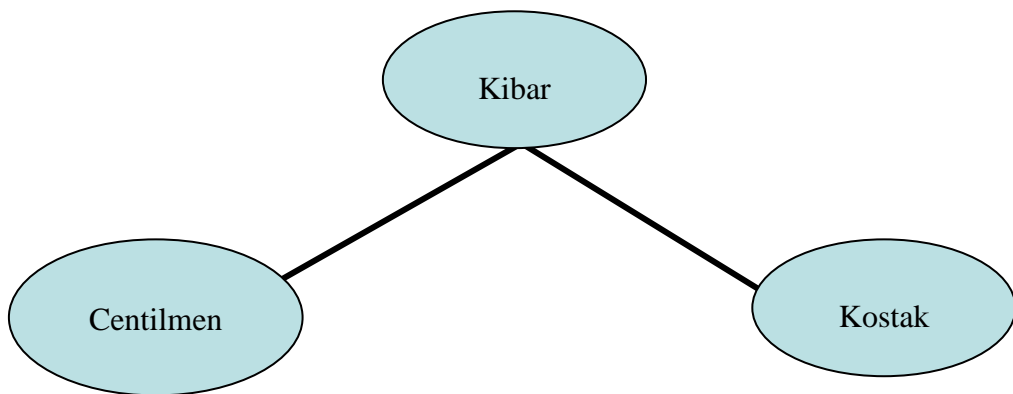
ŞEKİL 27. ERKEK

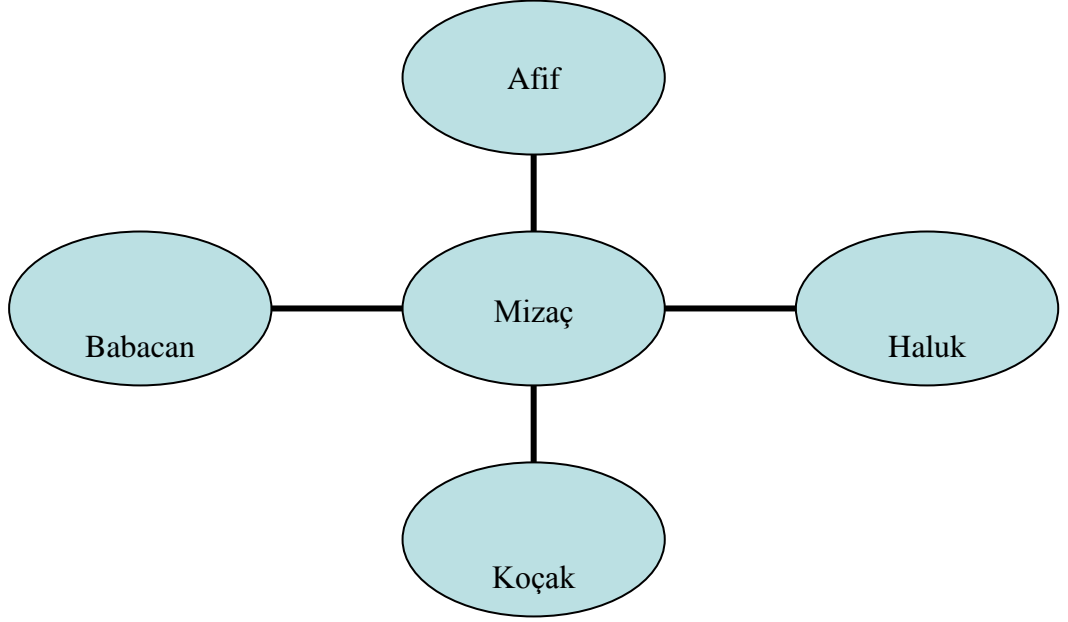
ŞEKİL 28. GÖRÜNÜM

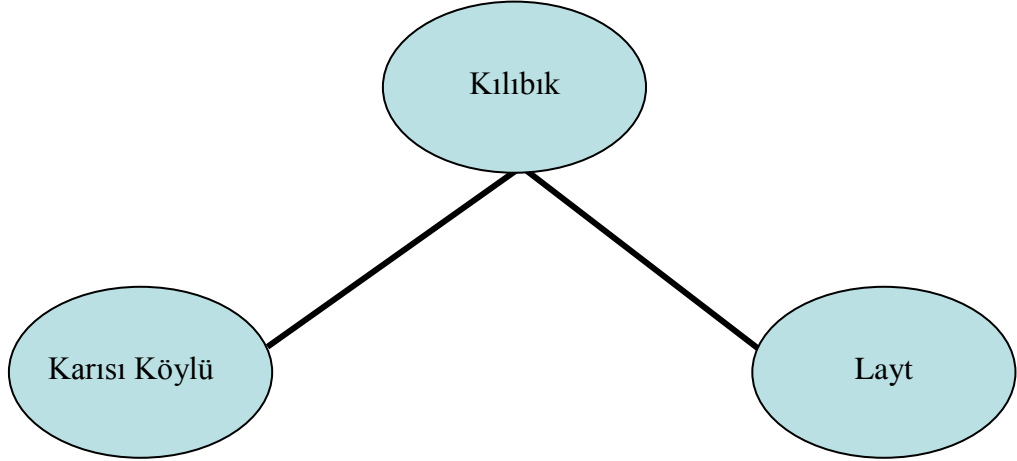
ŞEKİL 29. KİBAR

ŞEKİL 30. MİZAÇ

ŞEKİL 31. KILIBİK

Bu tabloda “Erkek” isminin nitelikleri görünüm ve mizaç başlıkları altında alınarak sınıflandırılmış, gruplandırılmıştır. Sınıflandırma ve gruplandırma ile anlam grupları oluşturulmuş, bu anlam grupları oluşturulurken farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Eş Anlamlı Kelimeler

1.1.1. Kibarlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Centilmen

Kostak

1.1.2. Kılıbıklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Karısı Köylü

Kılıbık

1.2. Yakın Anlamlılar

1.2.1. Görünümü Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Cemil

Karayağız

Yakışıklı

Yordamlı

1.2.2. Mizacı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Babacan

Koçak

1.3. Olumlu Nitelikler:

Cemil

Karayağız

Kibar
Yakışıklı
Yordamlı

1.4. Olumsuz Nitelikler:

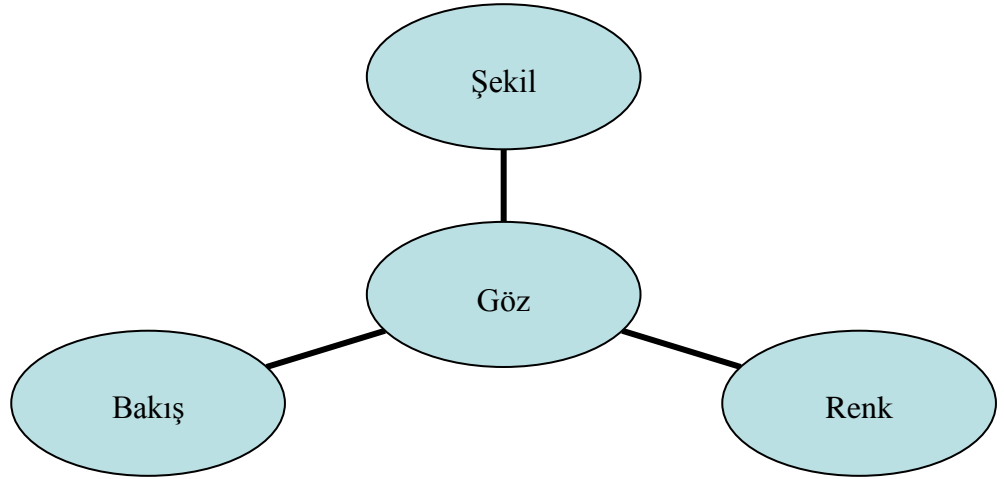
Kılıbık

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

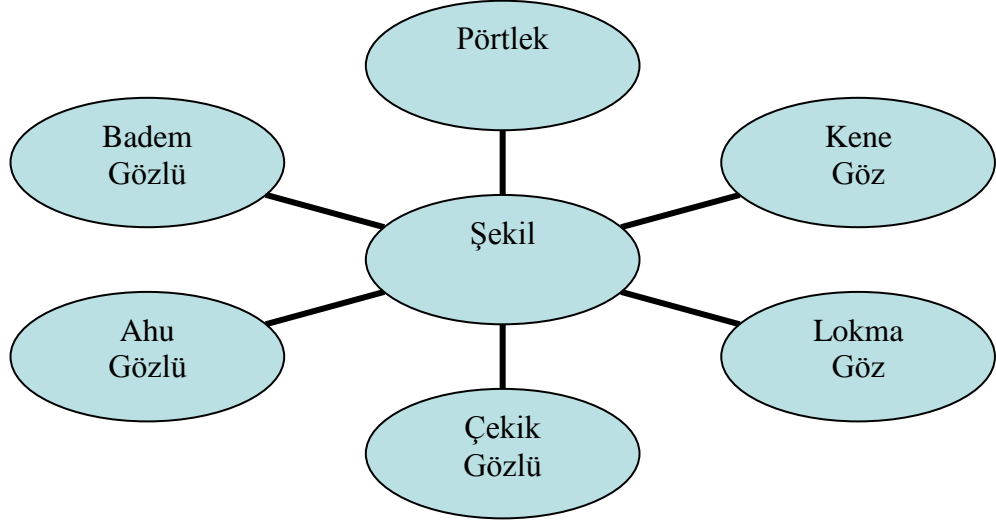
2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilenler:

Karısı Köylü
Kılıbık

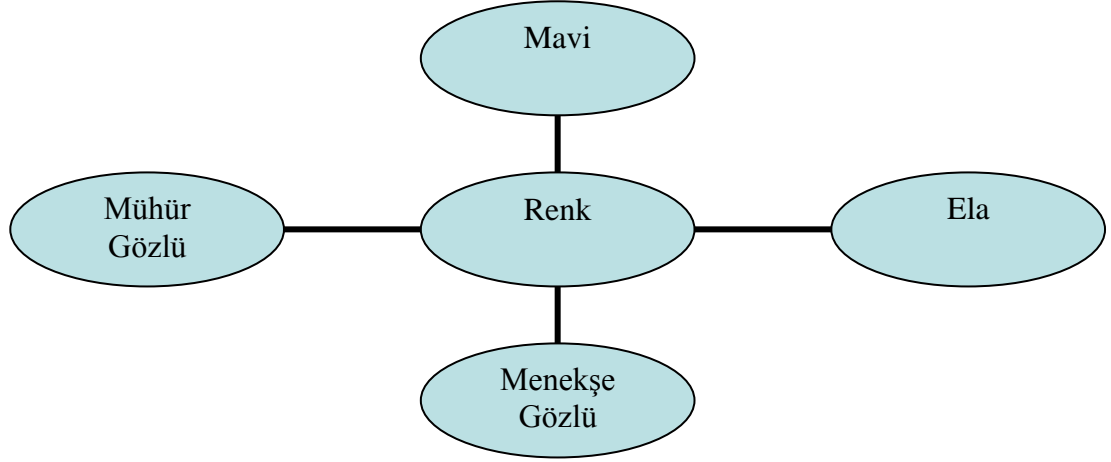
ŞEKİL 32. GÖZ

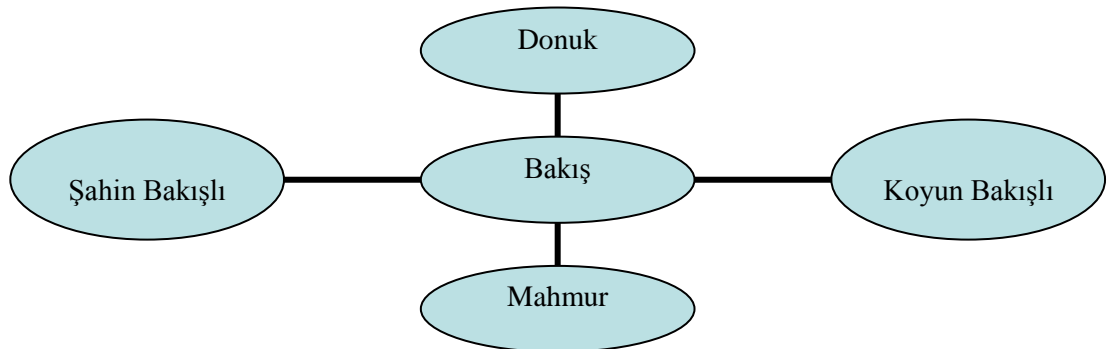
ŞEKİL 33. ŞEKİL

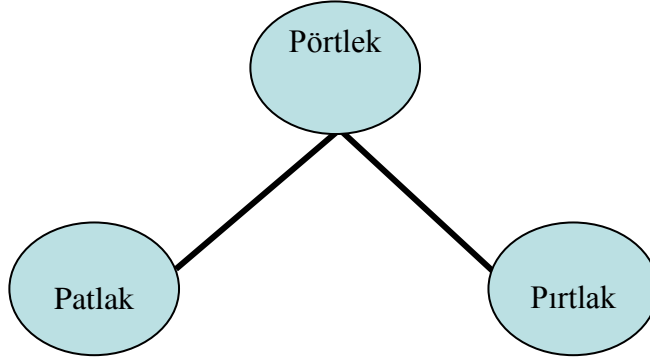
ŞEKİL 34. RENK

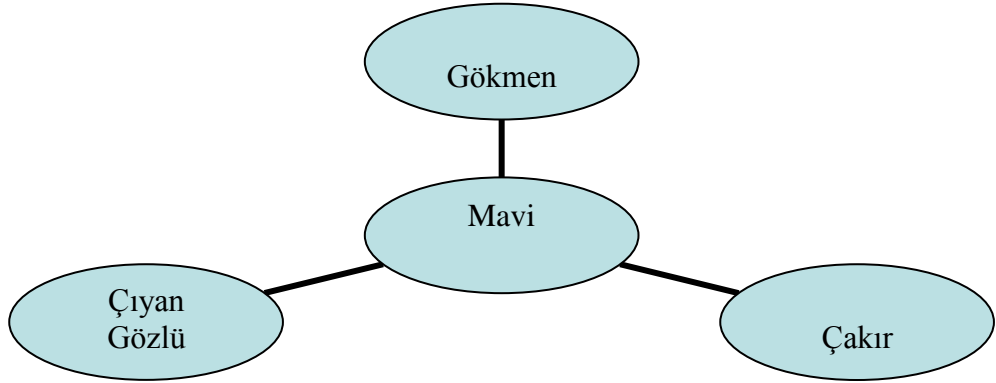
ŞEKİL 35. BAKIŞ

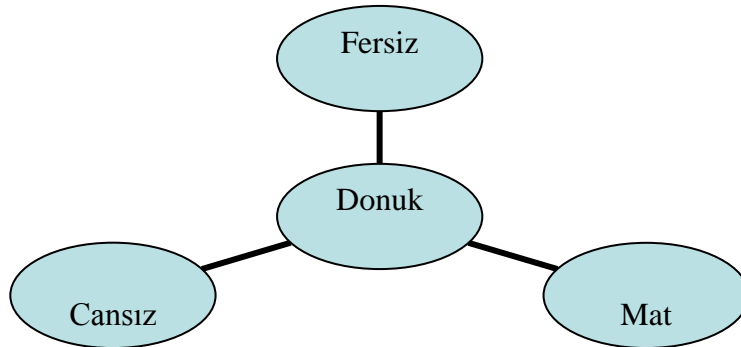
ŞEKİL 36. PÖRTLEK

ŞEKİL 37. MAVİ

ŞEKİL 38. DONUK

Bu tabloda “göz” isminin nitelikleri, şekil, renk ve bakış bakımından sınıflandırılmıştır. Bu üç sınıf yakın anlam grupları oluştururken, nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Şekil Bakımından Göz Nitelikleri:

Ahu gözlü

Badem Gözlü

Çekik gözlü

Kene göz

Lokma göz

Pörtlek

1.1.1. Eş Anlamlılar:

Patlak

Pırtlak

1.1.2. Yakın Anlamlılar:

Ahu gözlü

Badem gözlü

Çekik gözlü

1.1.3. Zıt Anlamlılar:

Kene göz

Lokma göz

1.2. Renk Bakımından Göz Nitelikleri:

1.2.1. Yakın Anlamlılar:

Çakır

Çıyan Gözlü

Gökmen

1.3. Bakış Bakımından Göz Nitelikleri:

1.3.1 Yakın Anlamlılar:

Cansız

Fersiz

Mat

1.3.2. Zıt Anlamlılar:

Mahmur

Şahin Bakışlı

1.3.3. Olumlu:

Şekil Bakımından Olumlu Göz Nitelikleri:

Ahu gözlü

Badem gözlü

Çekik gözlü

Şekil Bakımından Olumsuz Göz Nitelikleri:

Kene göz

Lokma göz

Pörtlek

Bakış Bakımından Olumsuz Göz Nitelikleri:

Donuk

Koyun bakışlı

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilenler:

2.1.1.Şekil Bakımından Nitelendirilenler:

Ahu gözlü

Badem gözlü

Kene göz

Lokma göz

2.1.2.Renk Bakımından Nitelendirilenler:

Çıyan gözlü

Menekşe gözlü

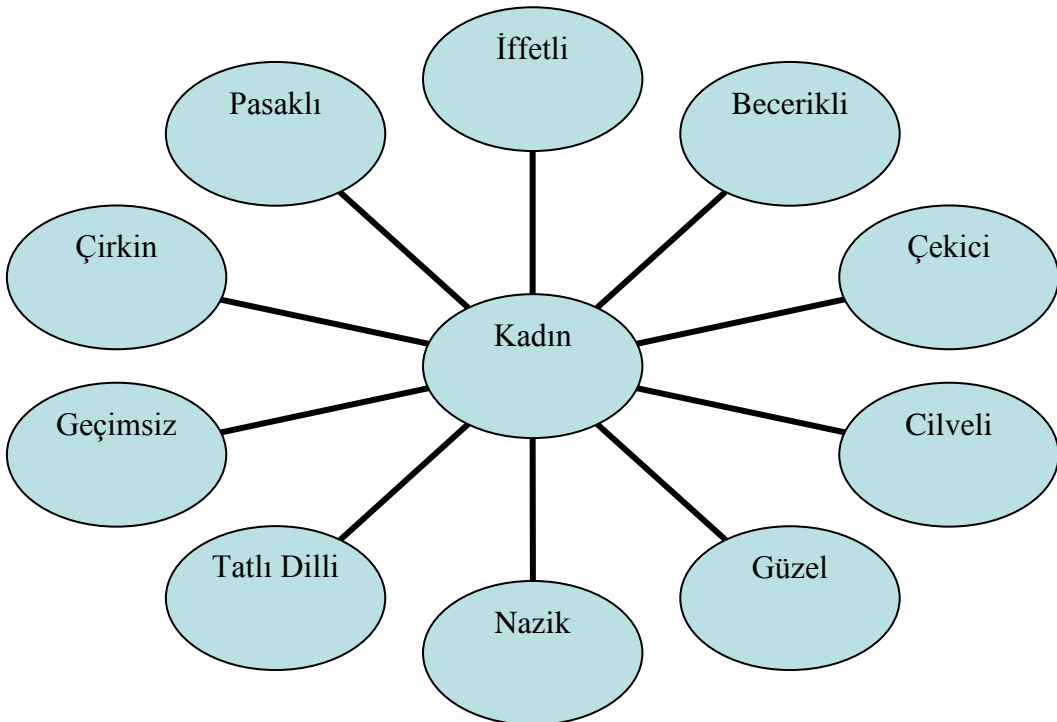
Mühür gözlü

2.1.3. Bakış Bakımından Nitelendirilenler:

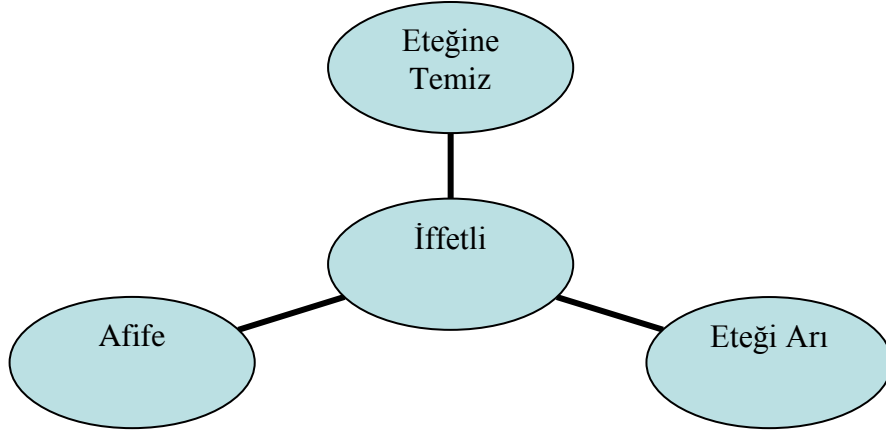
Koyun bakışlı

Şahin bakışlı

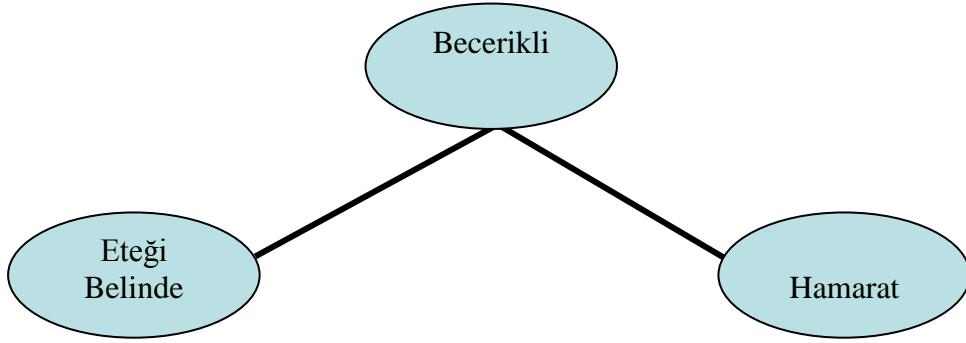
ŞEKİL 39. KADIN

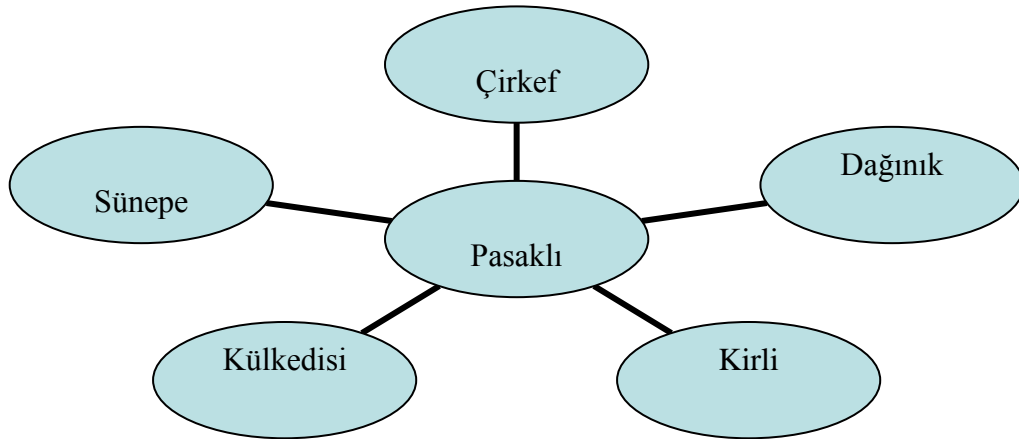
ŞEKİL 40. İFFETLİ

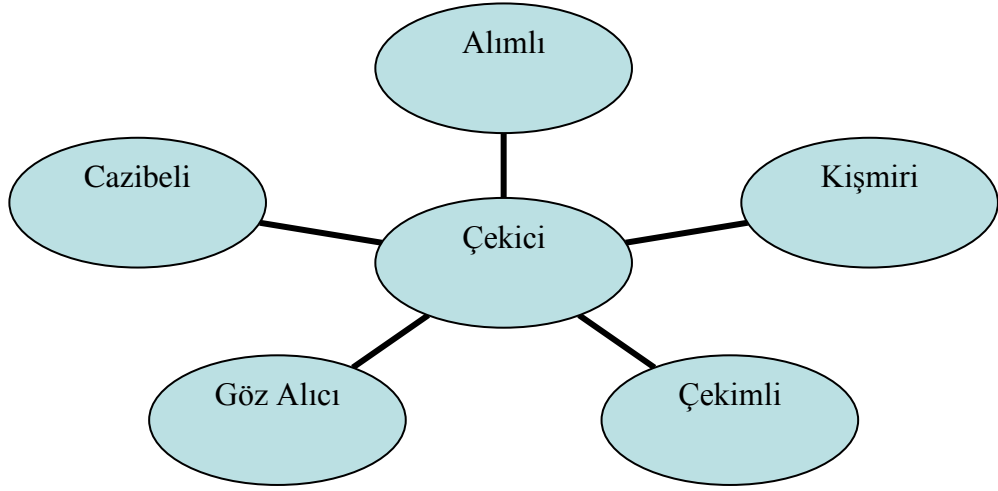
ŞEKİL 41. BECERİKLİ

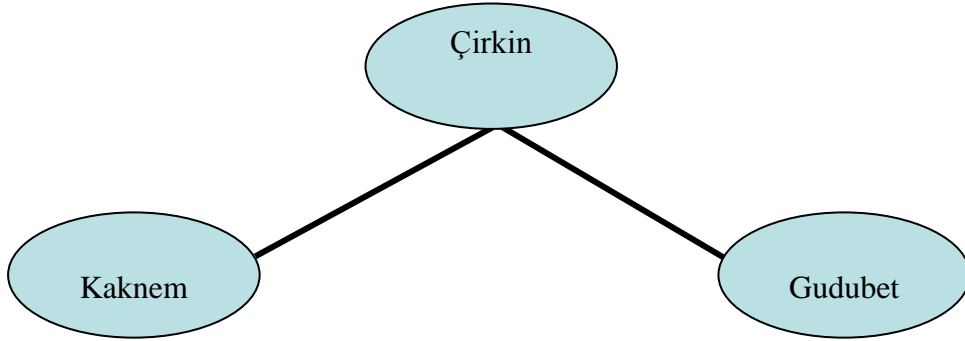
ŞEKİL 42. PASAKLI

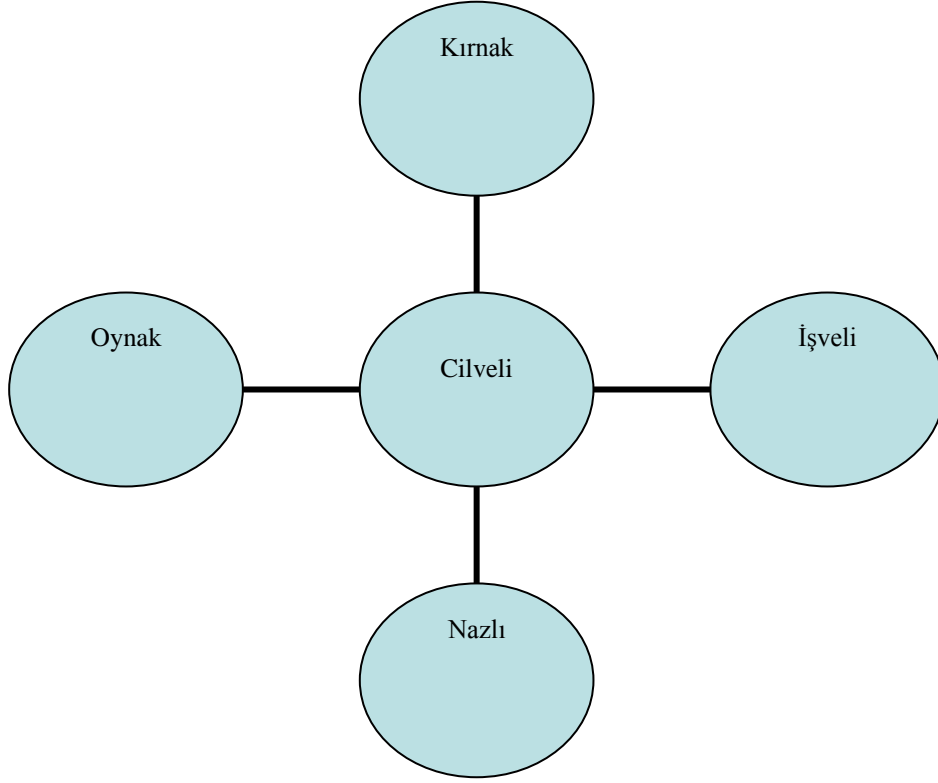
ŞEKİL 43. ÇEKİCİ

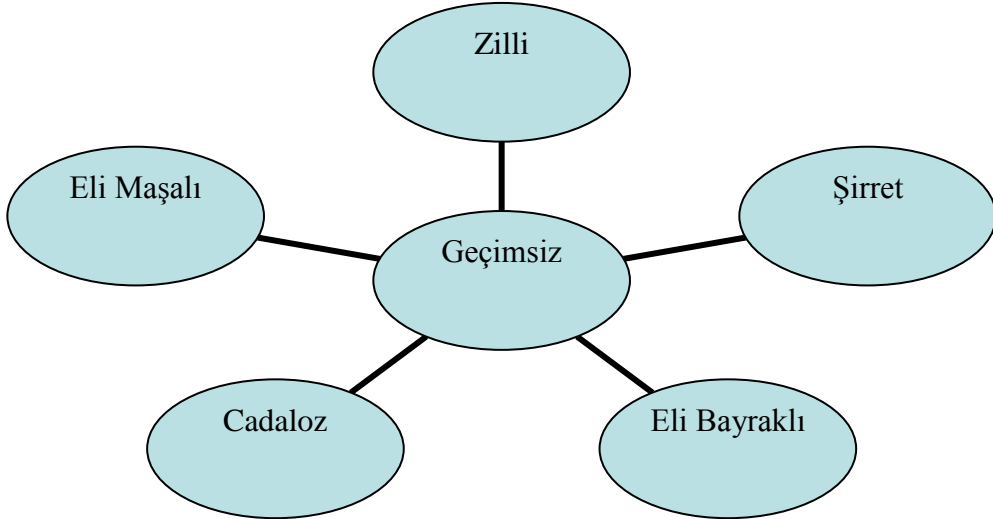
ŞEKİL 44. ÇİRKİN

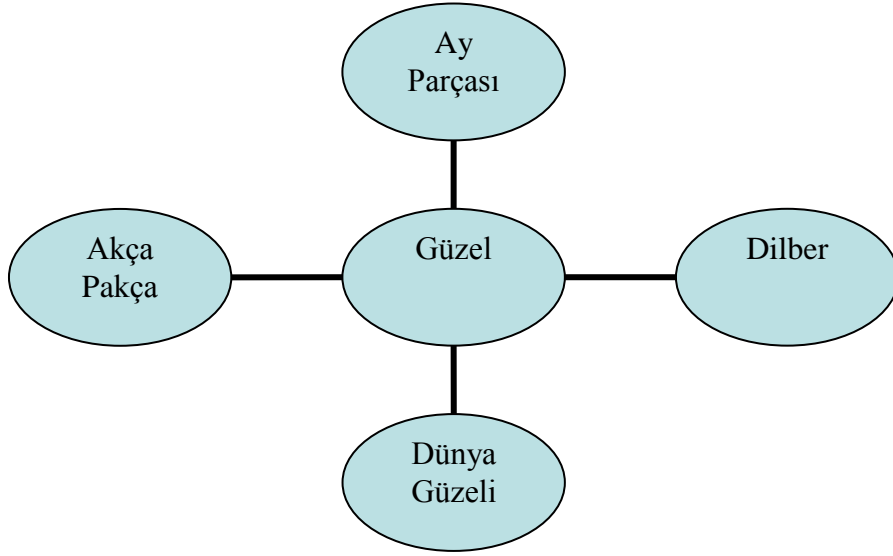
ŞEKİL 45. CİLVELİ

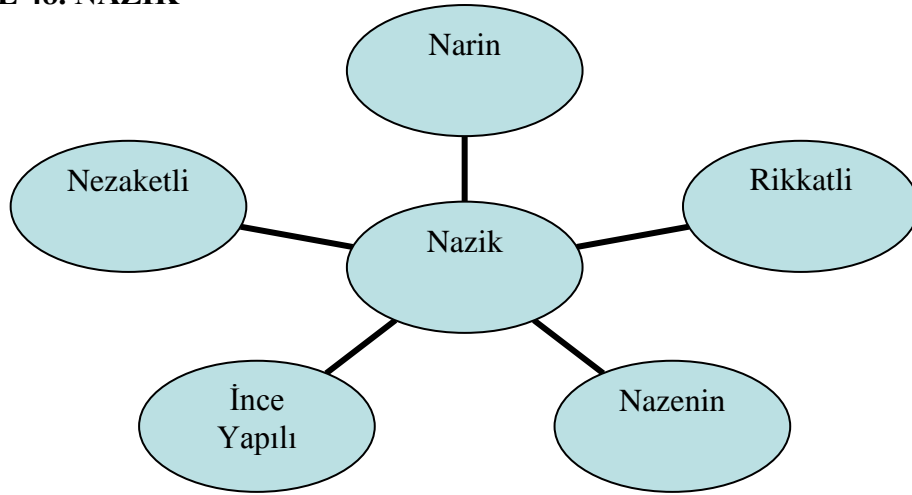
ŞEKİL 46. GEÇİMSİZ

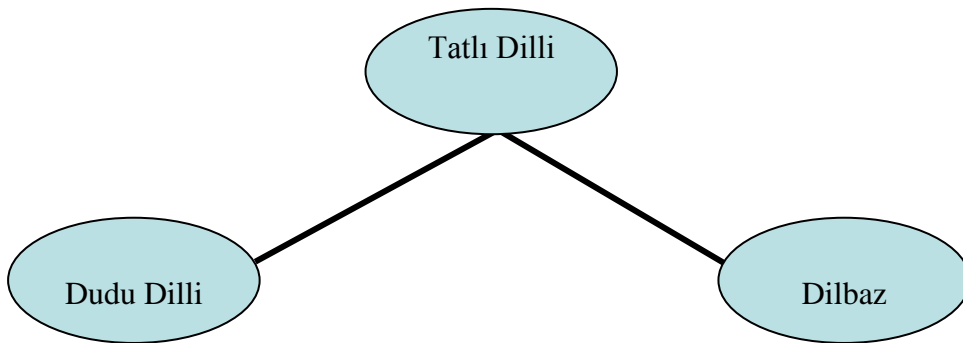
ŞEKİL 47. GÜZEL

ŞEKİL 48. NAZİK

ŞEKİL 49. TATLI DİLLİ

Bu tabloda “Kadın” isminin nitelikleri ele alınmıştır. Bu tablo incelenirken, nitelikler arası farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaktadır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1.Eş Anlamlılar

1.1.1. İffetli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Afife

Eteği Arı

Eteğine Temiz

1.1.2. Becerikli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Eteği Belinde

Hamarat

1.1.3. Pasaklı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çirkef

Eteği Düşük

Etek Serpen

Külkedisi

Sünepe

1.1.4. Çekiciliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Alımlı

Cazibeli

Çekimli

Göz Alıcı

Kişmiri

1.1.5. Çirkinliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gudubet

Kaknem

1.1.6. Cilveli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Fettane

İşveli

Kırnak

Nazlı

Oynak

Şiveli

1.1.7. Geçimsizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cadaloz

Eli Bayraklı

Eli Maşalı

Şirret

Zilli

1.1.8. Güzelliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Akça Pakça

Ay Parçası

Dilber

Dünya Güzeli

1.1.9. Nezaketi Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

İnce Yapılı

Narin

Nazenin

Nezaketli

Rakik

Rikkatli

1.1.10. Tatlı Dilliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dilbaz

Dudu Dilli

1.2. Zıt Anlamlılar:

Eteği Belinde - Eteği Düşük

Güzel - Çirkin

1.3. Yakın Anlamlılar:

Çekici

Güzel

1.4. Kadının Olumlu veya Olumsuz Nitelikleri:

1.4.1. Kadının Olumlu Nitelikleri:

Becerikli

Çekici

Güzel

İffetli

Nazik

Tatlı Dilli

1.4.2. Kadının Olumsuz Nitelikleri:

Geçimsiz

Pasaklı

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. İstiare Yoluyla Belirtilen Kadının Nitelikleri:

Ay Parçası

Külkedisi

2.2. Mecaz Yoluyla Belirtilen Kadının Nitelikleri:

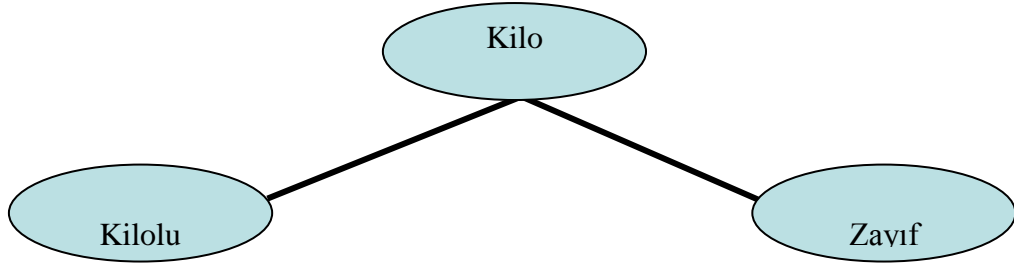
Akça Pakça

Dudu Dilli

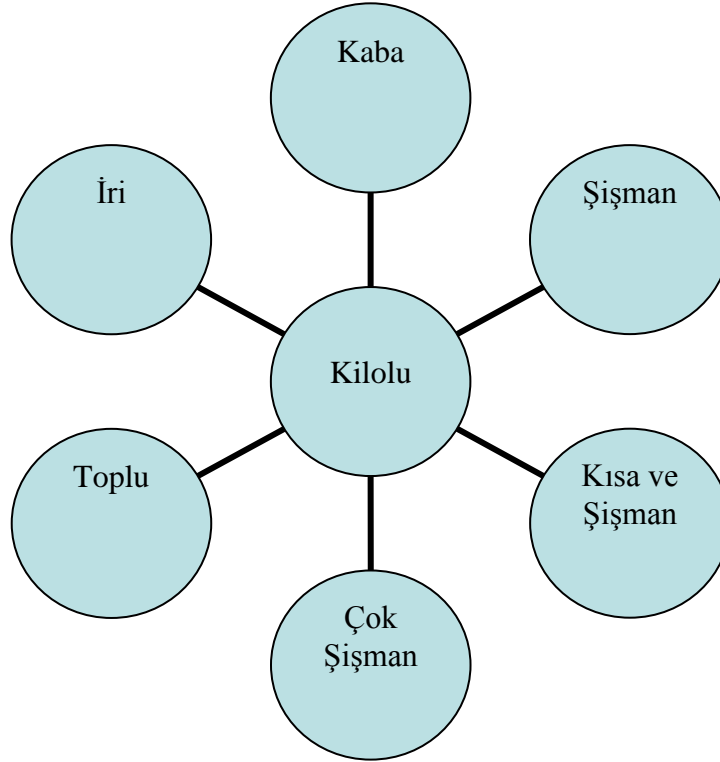
Eli Bayraklı

Eli Maşalı
Eteği Arı
Eteği Belinde
Eteği Düşük

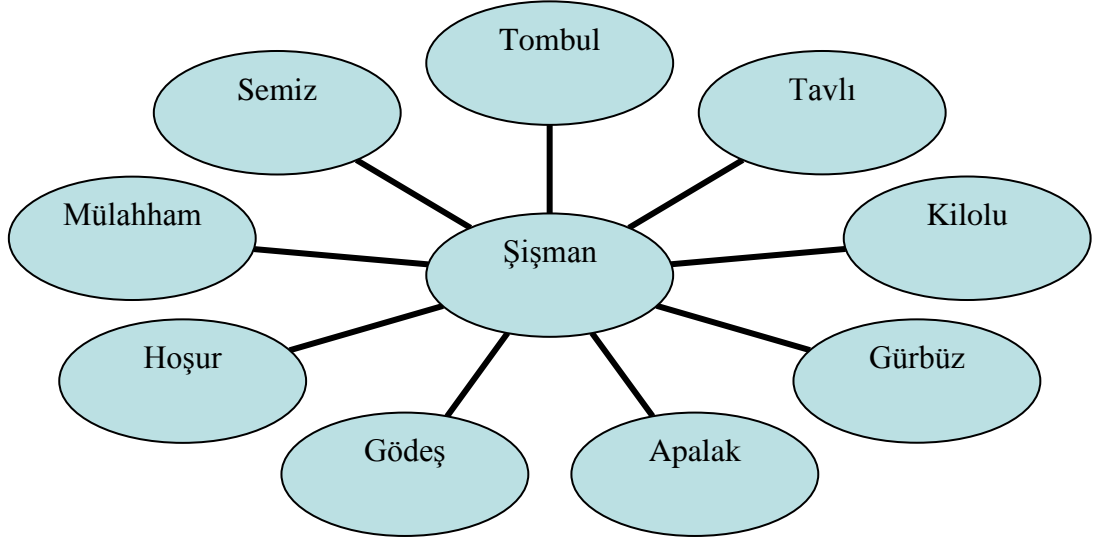
ŞEKİL 50. KİLO

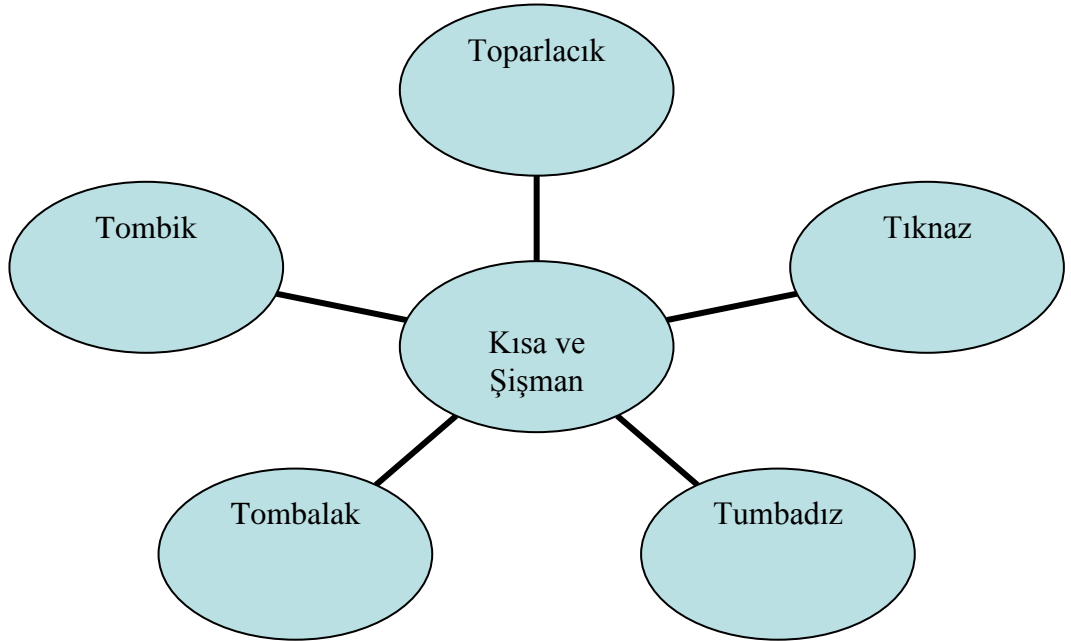
ŞEKİL 51. KİLOLU

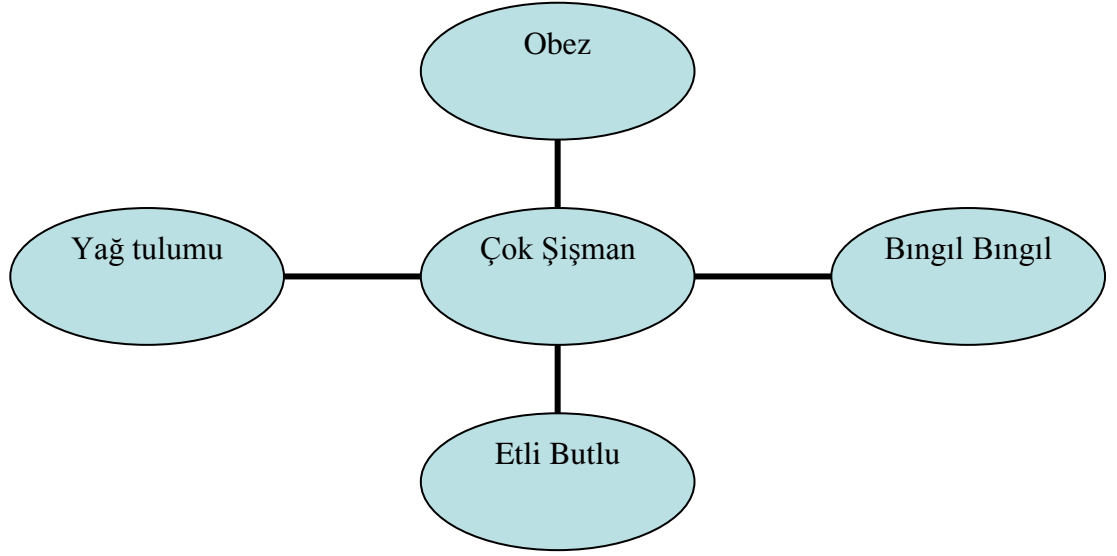
ŞEKİL 52. ŞİŞMAN

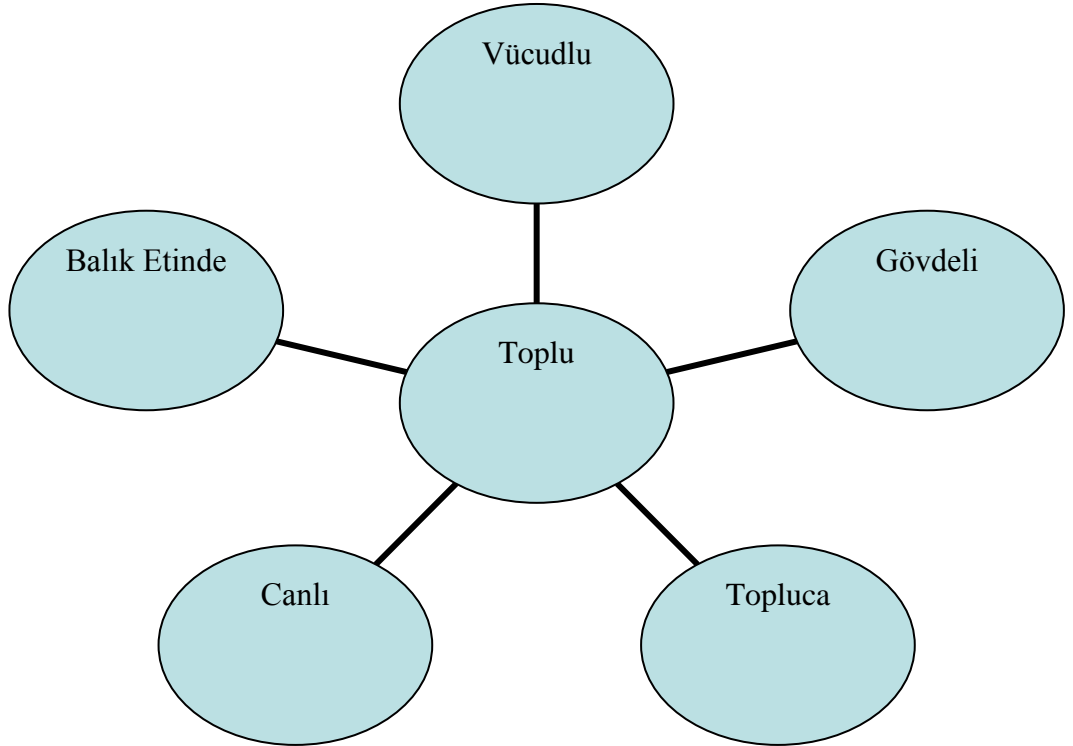
ŞEKİL 53. KISA VE ŞİŞMAN

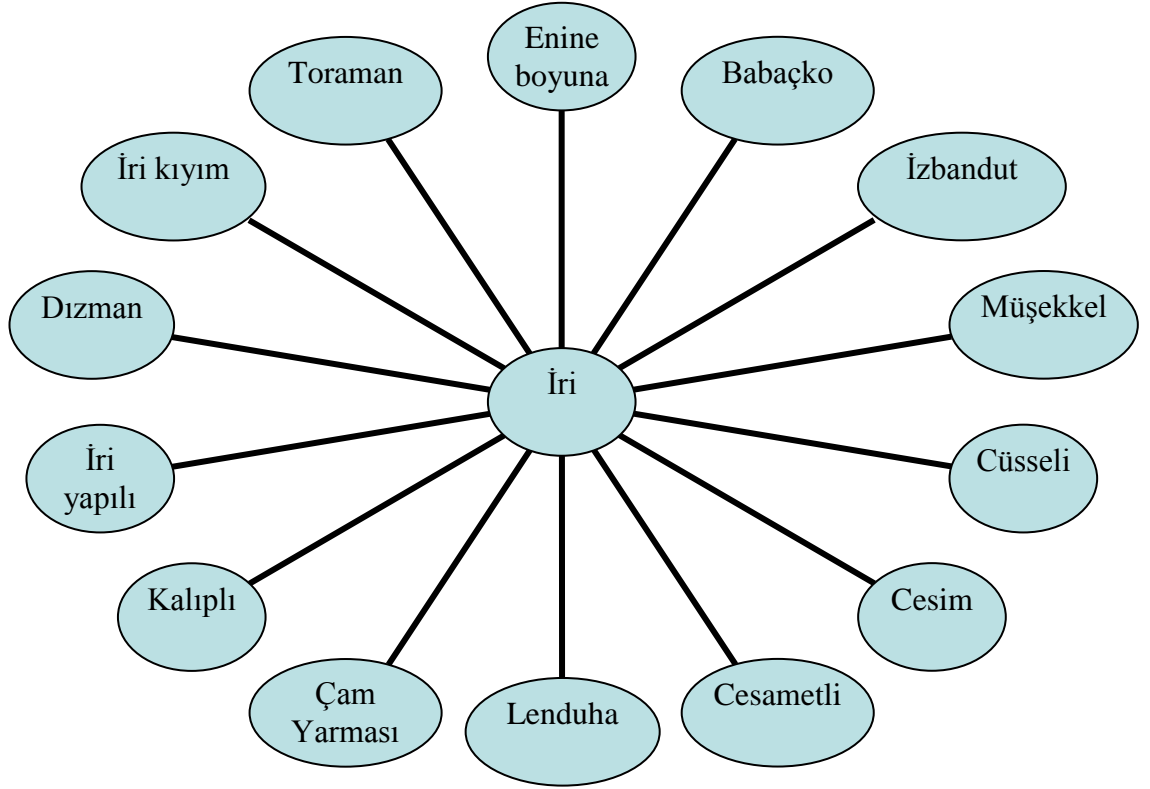
ŞEKİL 54. ÇOK ŞIŞMAN

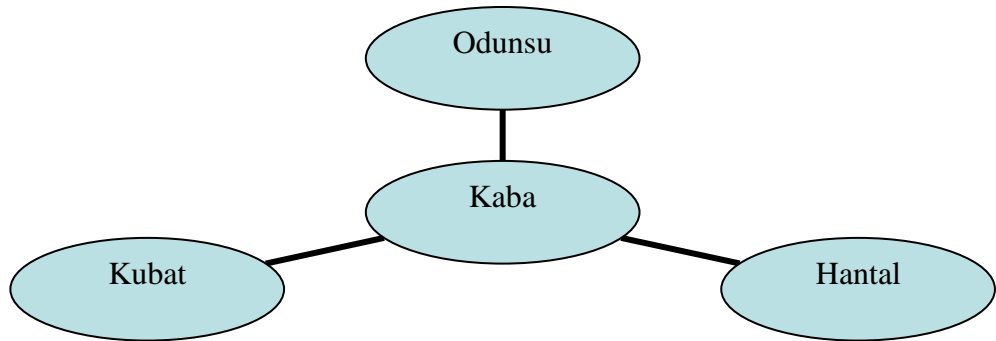
ŞEKİL 55. TOPLU

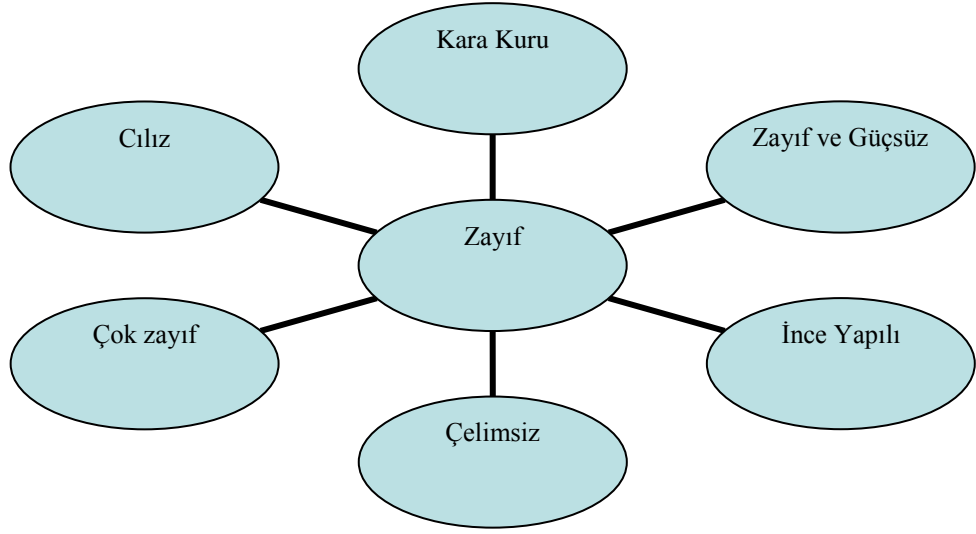
ŞEKİL 56. İRİ

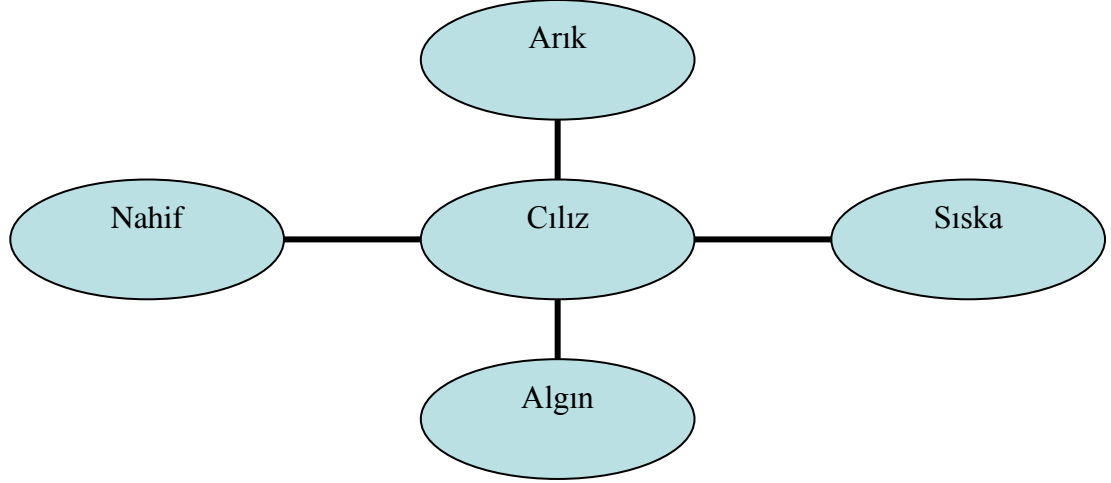
ŞEKİL 57. KABA

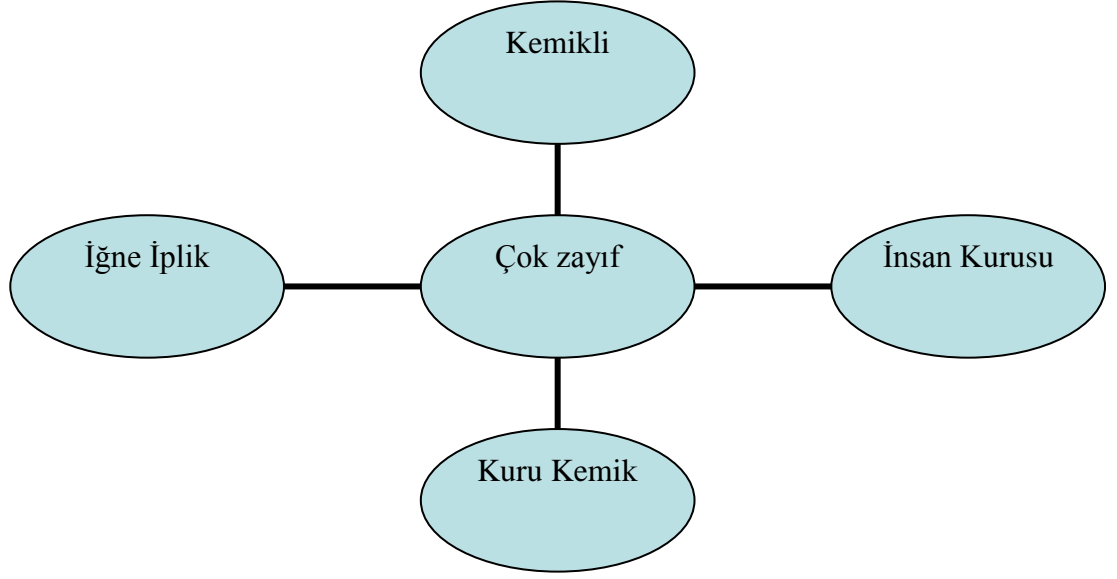
ŞEKİL 58. ZAYIF

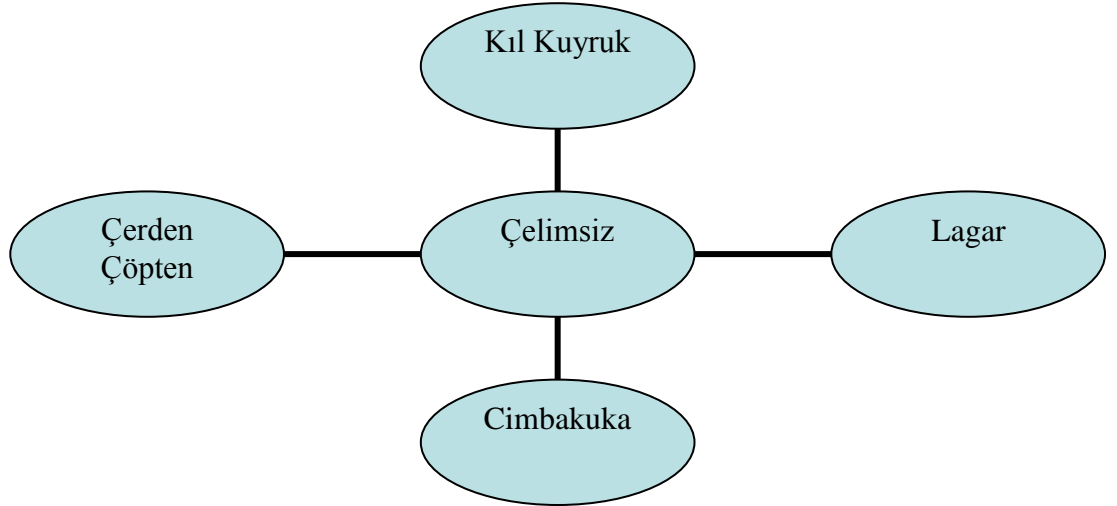
ŞEKİL 59. CILIZ

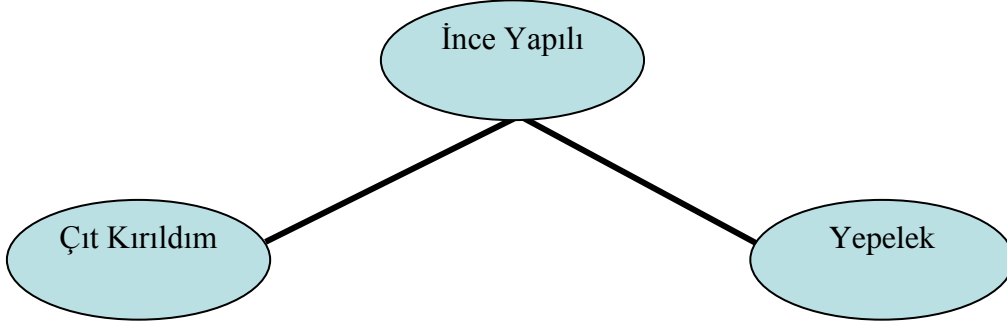
ŞEKİL 60. ÇOK ZAYIF

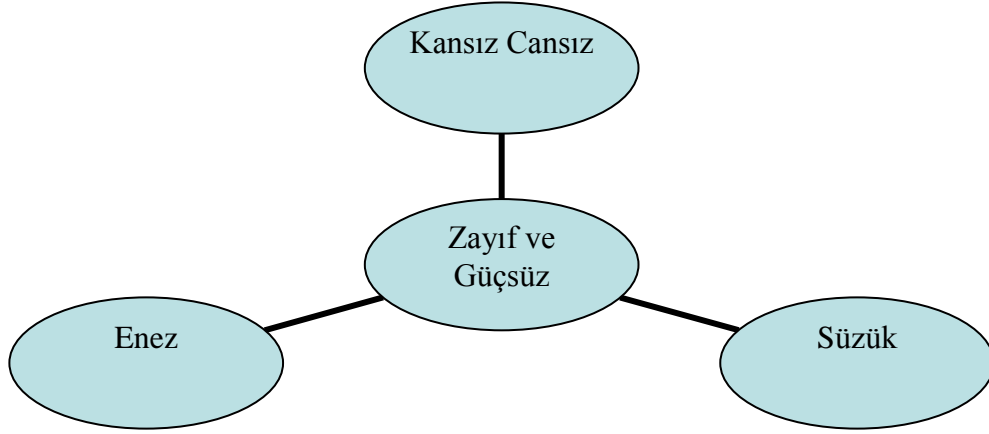
ŞEKİL 61. ÇELİMSİZ

ŞEKİL 62. İNCE YAPILI

ŞEKİL 63. ZAYIF VE GÜÇSÜZ

Bu tabloda “Kilo”nun nitelikleri incelenmiştir. Yakın, uzak, eş anlamlılarının yanı sıra olumlu, olumsuz, mecaz, istiare gibi anlamları üzerinde durulmuş, bu anlamlar gruplandırılmış ve sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yapılırken farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Eş Anlamlılar

1.1.1. Şişmanlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Apalak

Gödeş
Gürbüz
Hoşur
Kilolu
Mülahham
Semiz
Tavlı
Tombul

1.1.2. Kısa ve Şişman Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Tıknaz
Tombalak
Tombik
Tumbadız

1.1.3. Çok Şişman Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bıngıl Bıngıl
Etlı Butlu
Obez
Yağ Tulumu

1.1.4. Toplu Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Balık Etinde
Etlı Canlı
Gövdeli
Topluca
Vücutlu

1.1.5. İriliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Babaçko
Cesametli
Cesim
Cüsseli
Çam Yarması
Dızman
Enine Boyuna
İri Kıyım
İri Yapılı
İzbandut
Kaba
Kalıplı
Lenduha
Müşekkel
Toraman

1.1.6. Zayıflığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.7. Cılızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Algın
Arık
Nahif
Sıksa

1.1.8. Çok Zayıf Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

İğne İplik
İnsan Kurusu
Kuru Kemik

1.1.9. Çelimsizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cimbakuka
Çerden Çöpten
Kıl Kuyruk
Lagar

1.1.10. İnce Yapılı Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çıtkırıldım
Yepelek

1.1.11. Zayıf ve Güçsüzlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Enez
Kansız Cansız
Süzük

1.1.12. Yakın Anlamlılar:

Cılız
Çelimsiz
Zayıf ve Güçsüz

1.2. Zıt Anlamlılar:

Çok Şişman - Çok Zayıf
Kaba - İnce Yapılı
Şişman - Zayıf

1.3. Kiloya Dair Olumlu Nitelikteki Sıfatlar:

Balık Etinde
Cüsseli
Etili Canlı
Gürbüz

1.4. Olumsuz Nitelikteki Sıfatlar:

Çam Yarması
Çerden Çöpten
Hantal

İğne İplik
İnsan Kurusu
İzbandut
Kansız Cansız
Kemikli
Kıl Kuyruk
Kuru Kemik
Obez
Odunsu
Sıksa

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

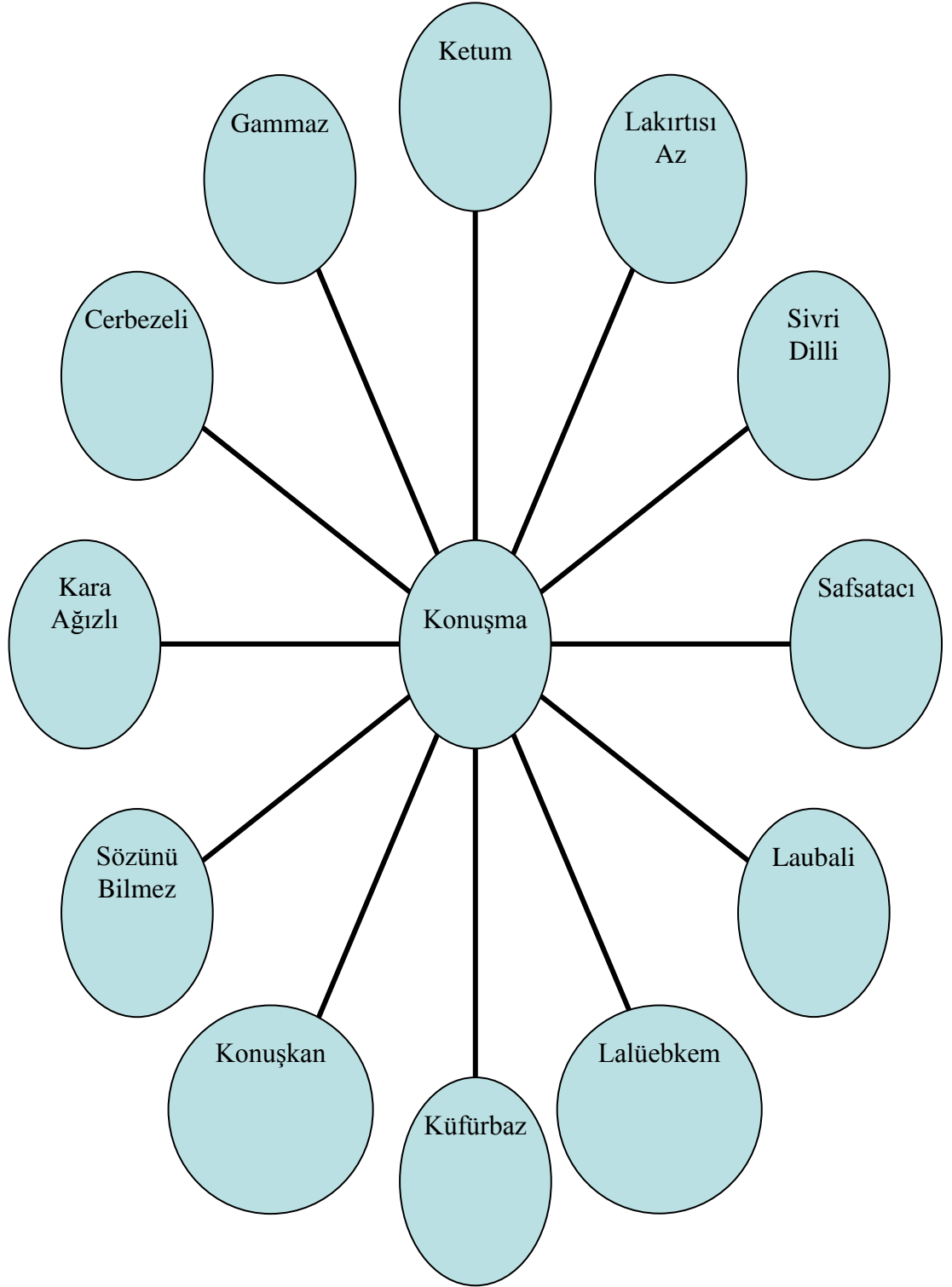
2.1. İstiare Yoluyla Nitelendirilen Kiloya Dair Sıfatlar:

Balık Etinde
Çam Yarması
İğne İplik
Kıl Kuyruk
Odunsu
Yağ Tulumu

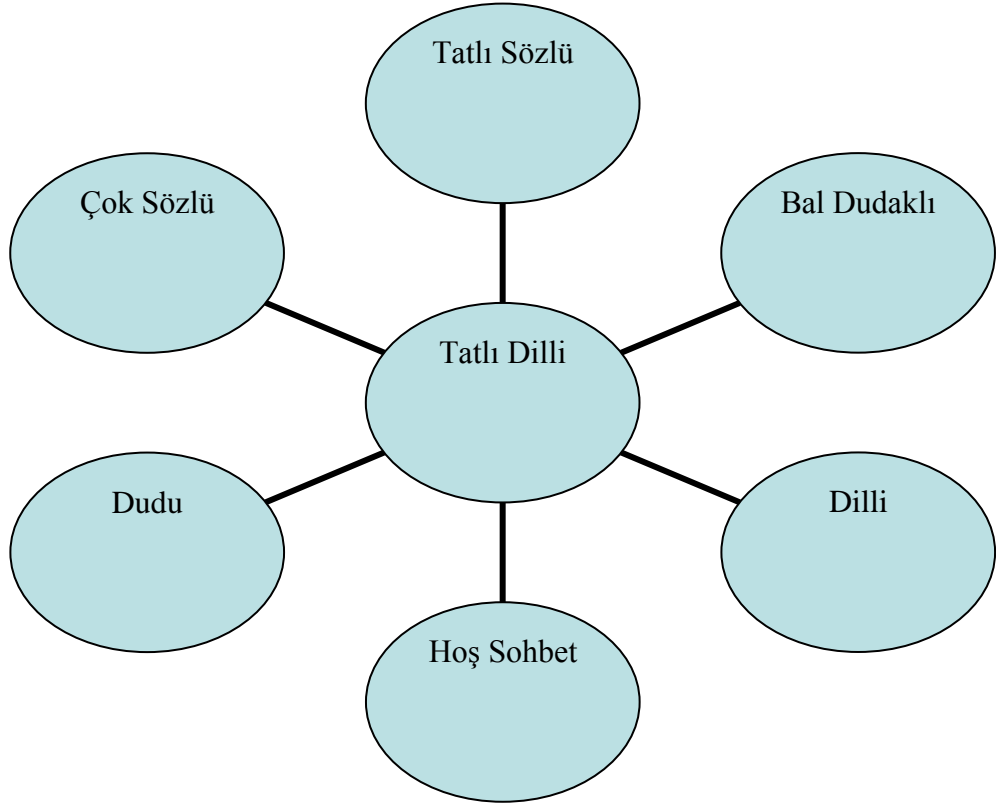
2.2. Mecaz Yoluyla Nitelendirilen Sıfatlar:

Çerden Çöpten
İnsan Kurusu
İri Kıyım
Kalıplı
Kansız Cansız
Kuru Kemik
Süzük

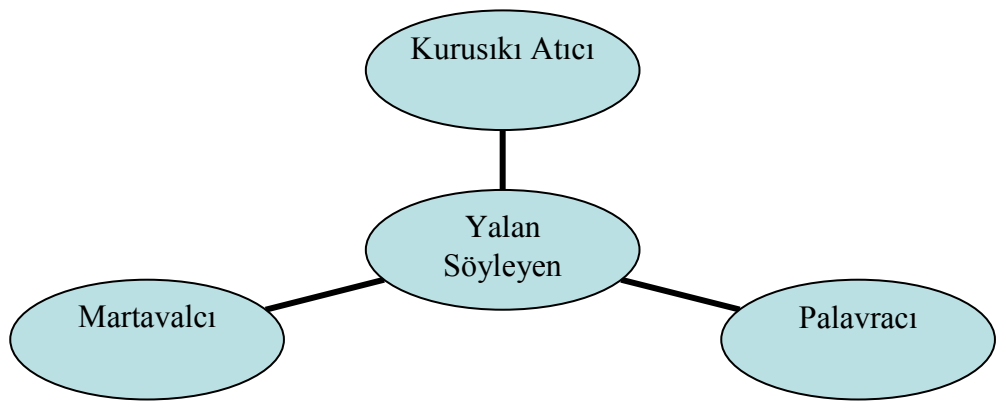
ŞEKİL 64. KONUŞMA

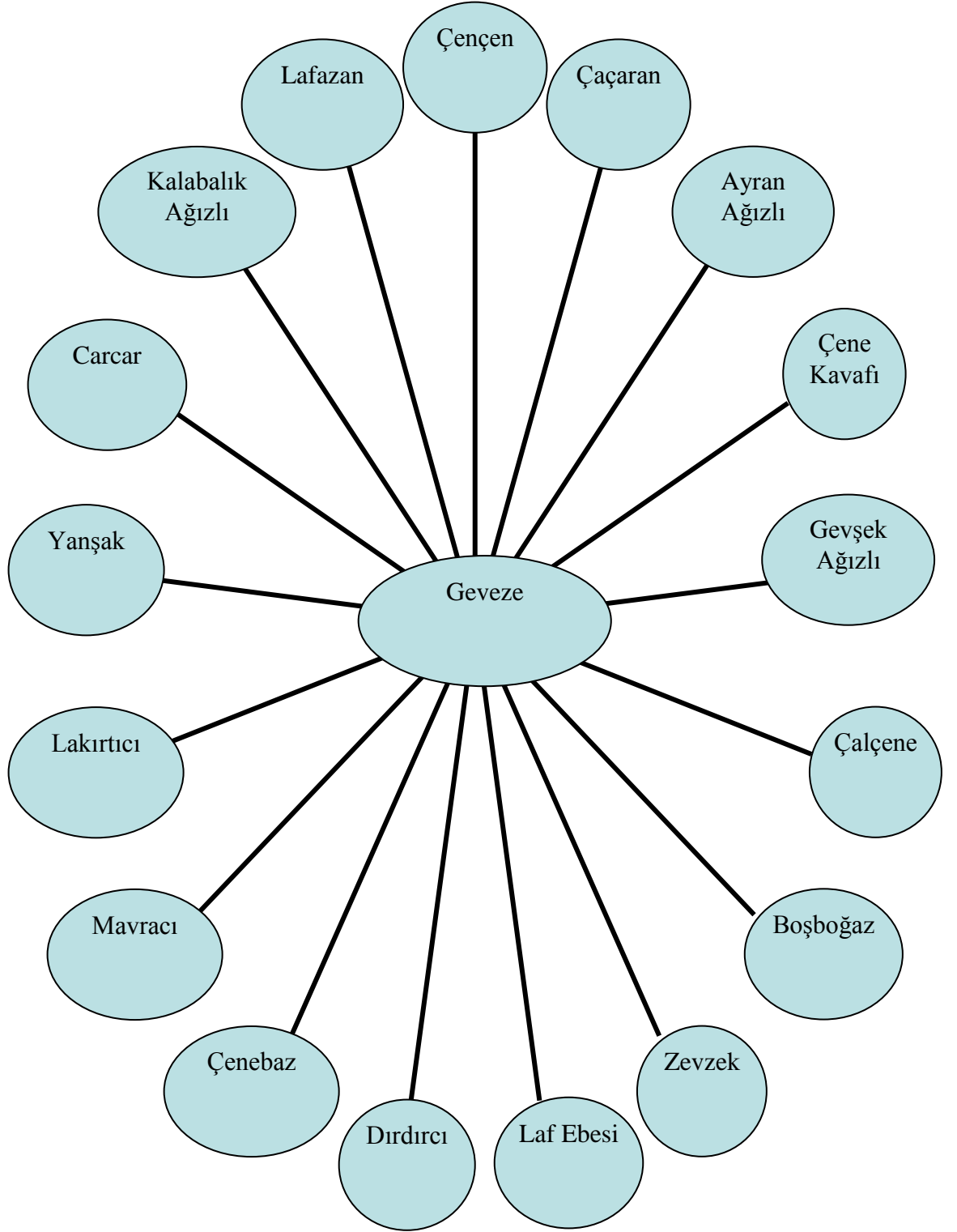
ŞEKİL 65. TATLI DİLLİ

ŞEKİL 66. YALAN SÖYLEYEN

ŞEKİL 67. GEVEZE

Bu tabloda konuşmanın nitelikleri sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken, eş anlam, yakın anlam, uzak anlam, istiare ve mecaz yolu ile niteleme, olumlu ve olumsuz niteleme üzerinde durulmuştur.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Konuşmayı Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

1.1.1. Tatlı Dilli Olmayı Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Bal Dudaklı
Çoksözlü
Dilli
Dudu
Hoşsohbet
Tatlı Sözlü

1.1.2. Yalancılığı Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Kurusıkı Atıcı
Martavalcı
Palavracı

1.1.3. Gevezeliği Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Ayran Ağızlı
Boşboğaz
Carcar
Çaçaran
Çalçene
Çençen
Çene Kavafi
Çenebaz
Dırdırcı
Gevşek Ağızlı
Kalabalık Ağızlı
Laf Ebesi
Lafazan
Lakırtıcı
Mavracı
Yanşak
Zevzek

1.2.1. Gevezeliği Niteleyen Yakın Anamlı Kelimeler:

Geveze
Laubali
Safsatacı
Sözünü Bilmez

1.2.2. Tatlı Dilliliği Niteleyen Yakın Anlamlılar:

Cerbezeli
Konuşkan
Tatlı Dilli

1.3. Konuşmayı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Cerbezeli – Sözüünü Bilmez
Konuşkan – Lakırtısı Az/ Ketum
Sivri Dilli – Tatlı Dilli

1.4. Konuşmaya Dair Olumlu veya Olumsuz Nitelikler:

1.4.1. Konuşmaya Dair Olumlu Nitelikler

Cerbezeli
Tatlı Dilli

1.4.2. Konuşmaya Dair Olumsuz Nitelikler:

Gammaz
Geveze
Kara Ağızlı
Küfürbaz
Laubali
Safsatacı
Sivri Dilli
Sözüünü Bilmez
Yalan Söyleyen

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. İstiare Yoluyla Elde Edilen Nitelikler:

Ayrılan Ağızlı
Boşboğaz
Kalabalık Ağızlı
Kara Ağızlı
Kurusıki Atıcı

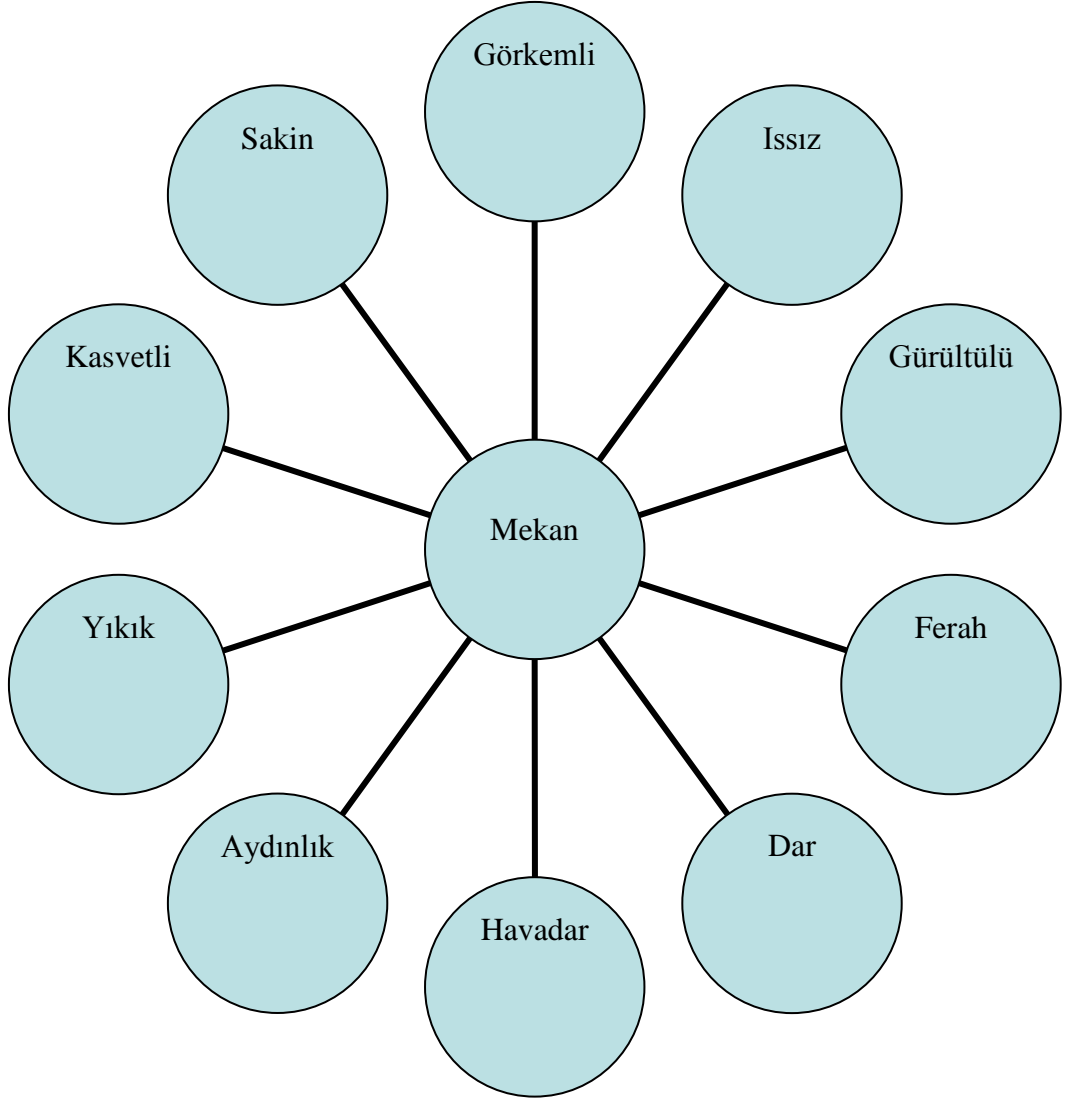
2.2. Mecaz Yoluyla Elde Edilen Nitelikler:

Bal Dudaklı
Çene Kavafi
Gevşek Ağızlı
Laf Ebesi

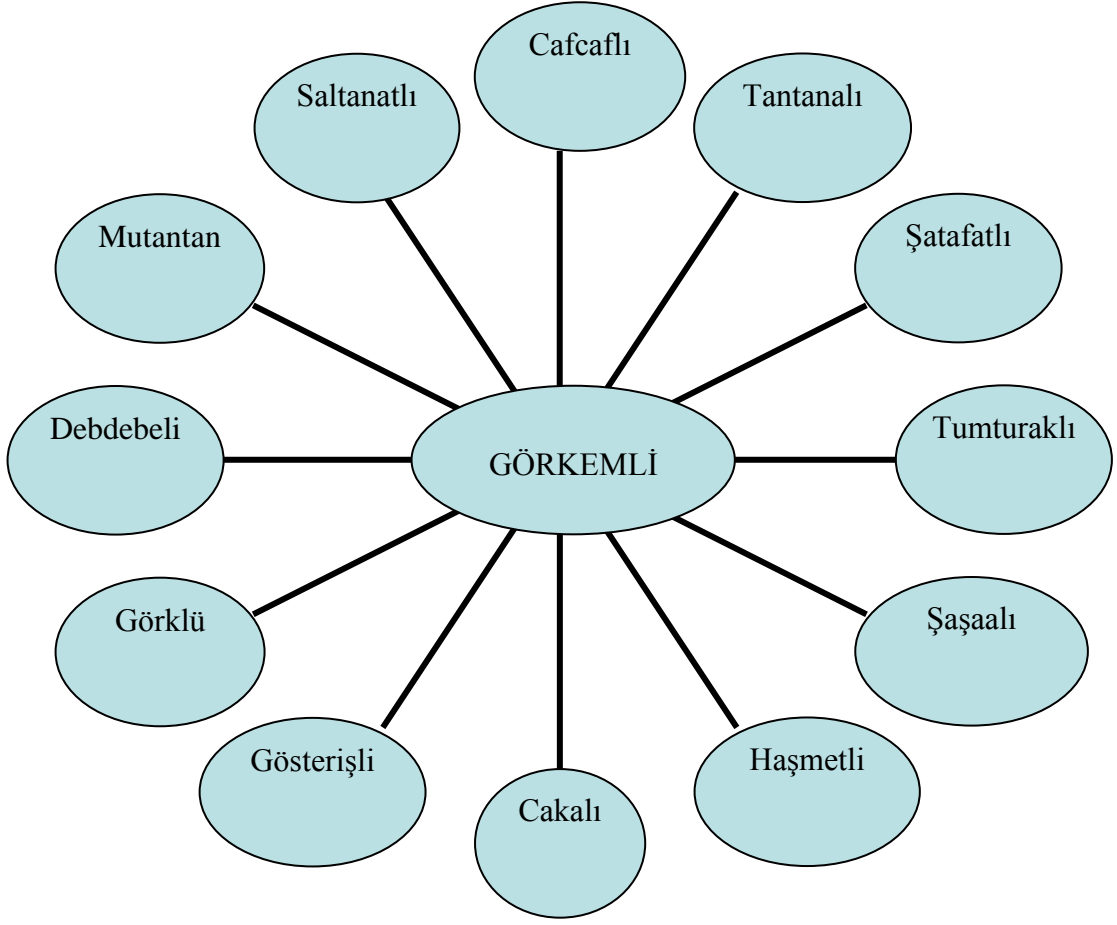
2.3. Yansıma Sözcükle Elde Edilen Nitelikler:

Carcar

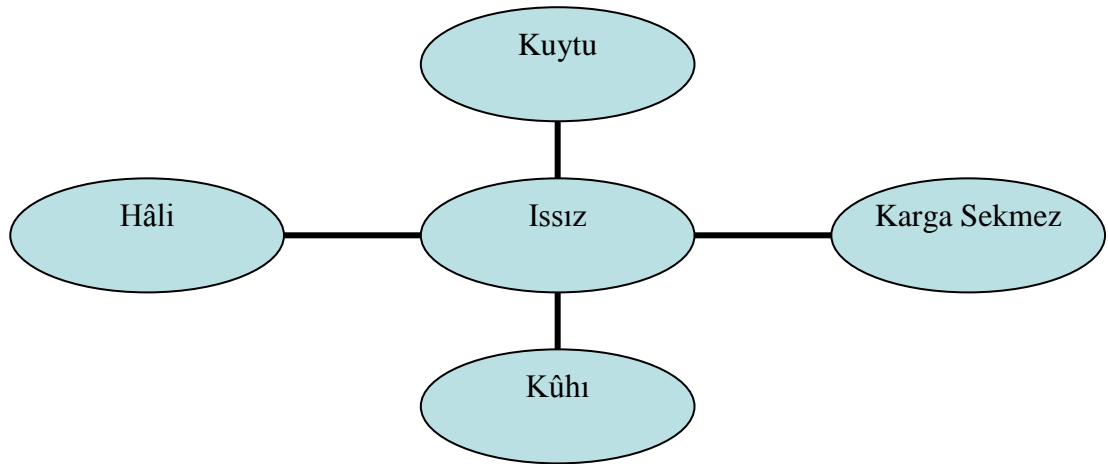
ŞEKİL 68. MEKAN

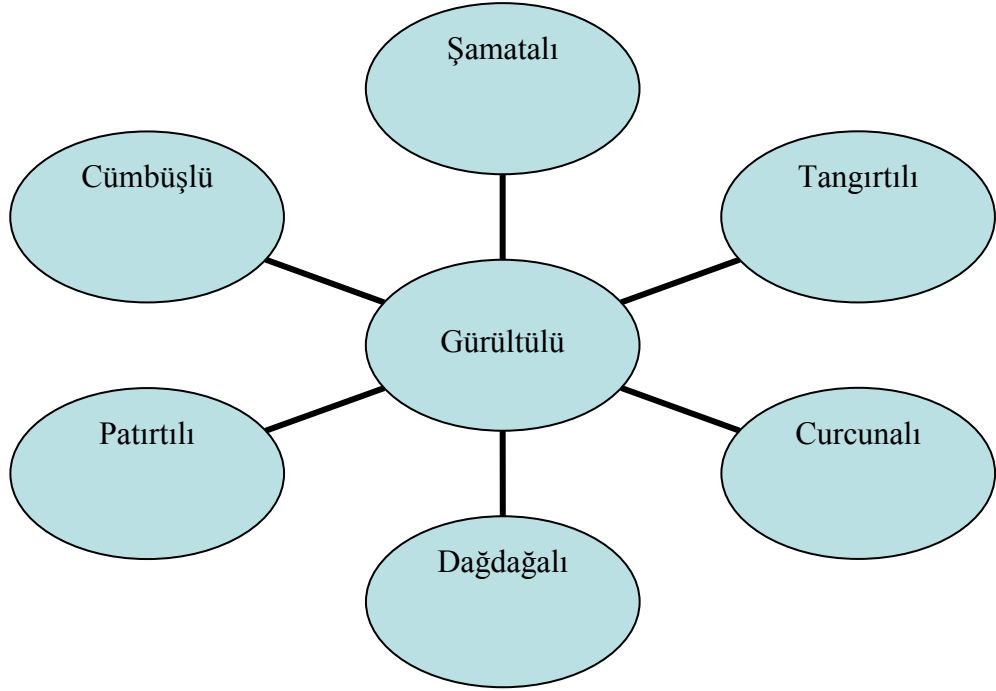
ŞEKİL 69. GÖRKEMLİ

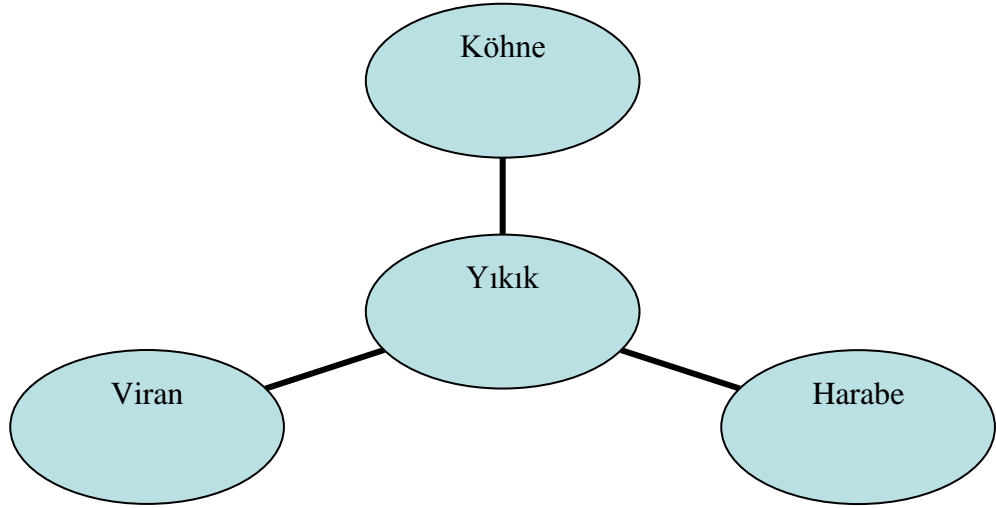
ŞEKİL 70. ISSIZ

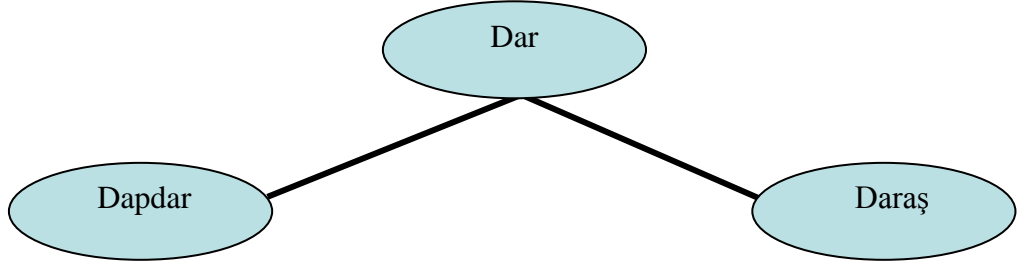
ŞEKİL 71. GÜRÜLTÜLÜ

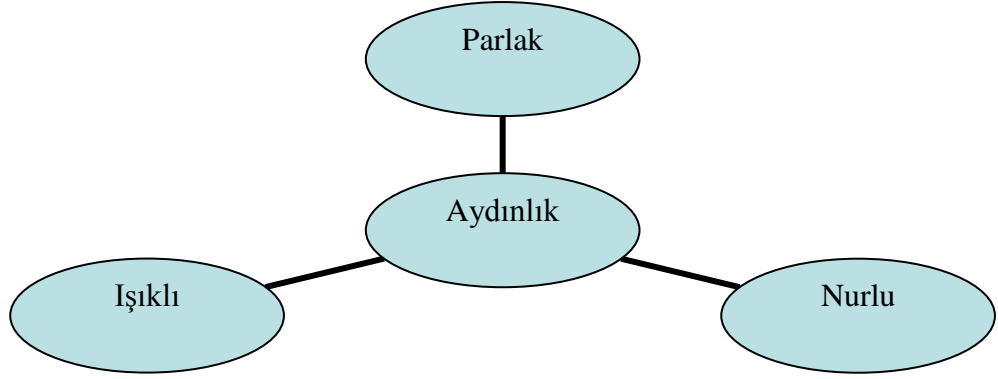
ŞEKİL 72. YIKIK

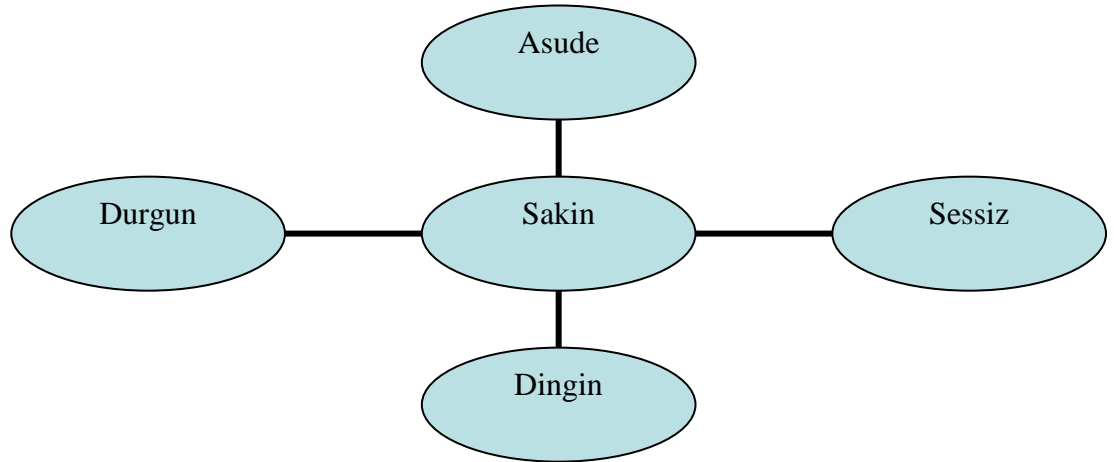
ŞEKİL 73. DAR

ŞEKİL 74. AYDINLIK

ŞEKİL 75. SAKİN

Bu tabloda “Mekan” kelimesinin nitelikleri verilmiştir. Bu nitelikler verilirken kelimelerin, eş anlamlılarından, uzak ve yakın anlamlılarından, olumlu ve olumsuz niteliklerinden, istiare ve mecaz özellikleri üzerinde durulmuştur.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Mekânı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Görkemliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cafcaflı
Cakalı
Debdebeli
Görklü
Gösterişli
Haşmetli
Mutantan
Saltanatlı
Şaşaalı
Şatafatlı
Tantanalı
Tumturaklı

1.1.2. Issızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Hali
Karga Sekmez
Kûhı
Kuytu

1.1.3. Gürültülü Mekanları Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Curcunalı
Cümbüşlü
Dağdağalı
Patırtılı
Şamatalı
Tangırtılı

1.1.4. Yıkık Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Harabe
Köhne
Viran

1.1.5. Darlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dapdar
Daraş

1.1.6. Aydınlık Mekanları Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Işıklı
Nurlu

Parlak

1.1.7. Sakinliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Asude

Dingin

Durgun

Sessiz

1.1.8. Mekanı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.1.8.1. Mekânı Olumlu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Aydınlık

Ferah

Görkemli

Havadar

1.1.8.2. Mekânı Olumsuz Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gürültülü

Kasvetli

Yıkık

1.2. Yakın Anlamlı Kelimeler

Ferah – Havadar - Aydınlik

Issız - Sakin

1.3. Mekânı Niteleyen Uzak Anlamlı Kelimeler:

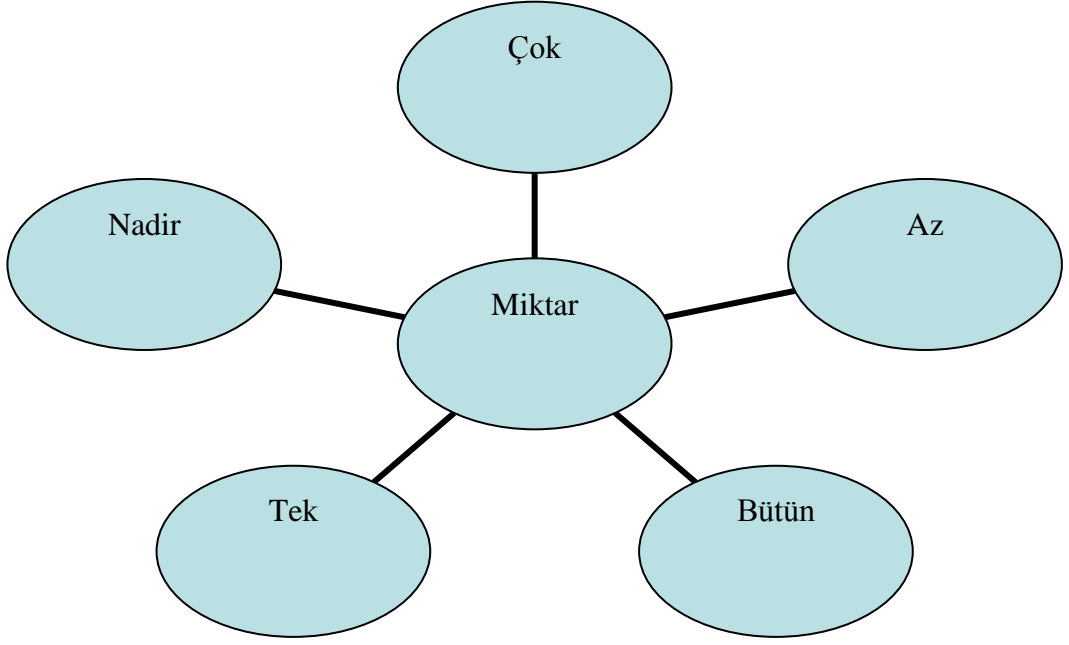
Aydınlık – Kasvetli

Ferah – Dar

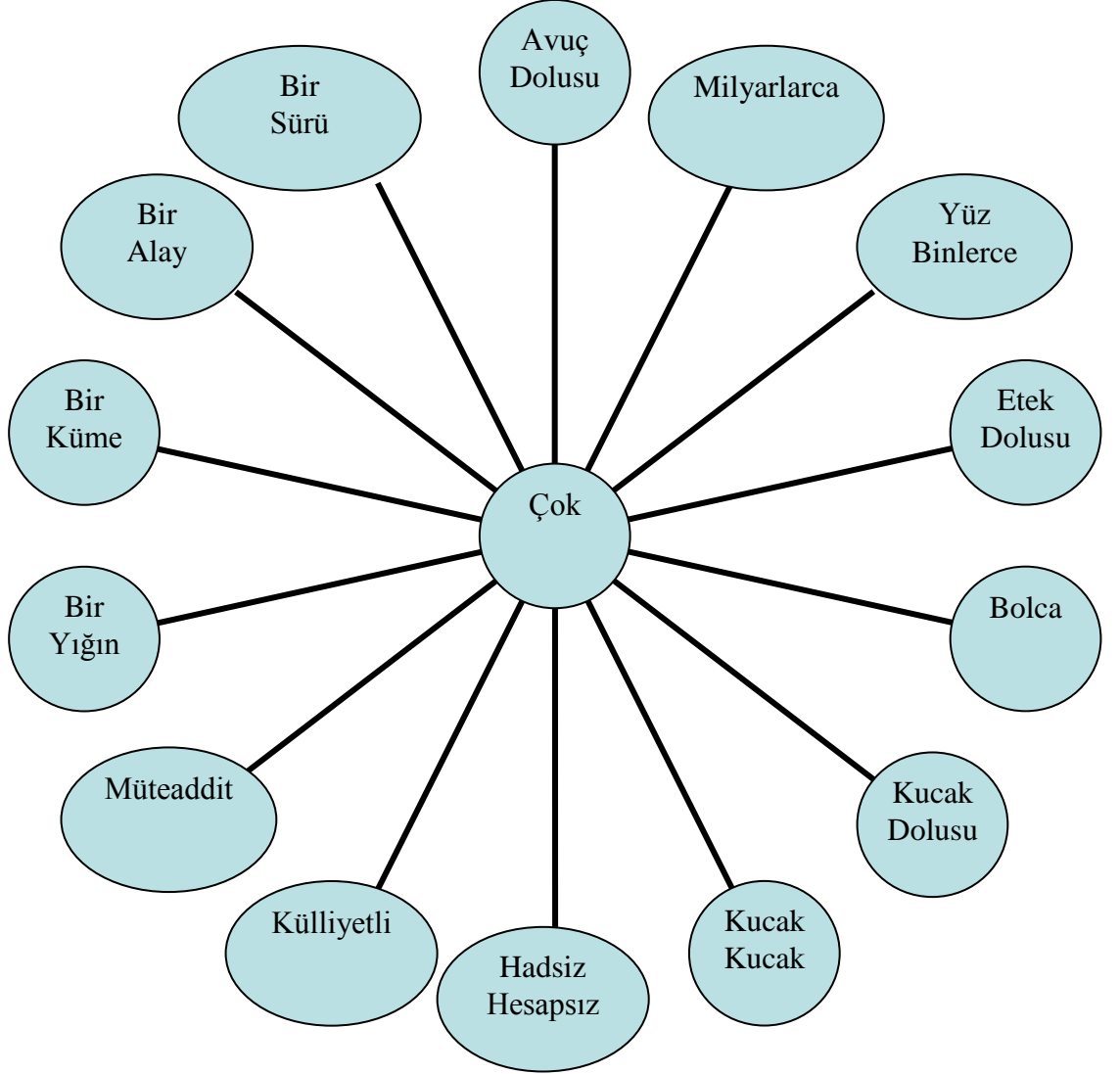
Görkemli – Yıkık

Issız / Sakin – Gürültülü

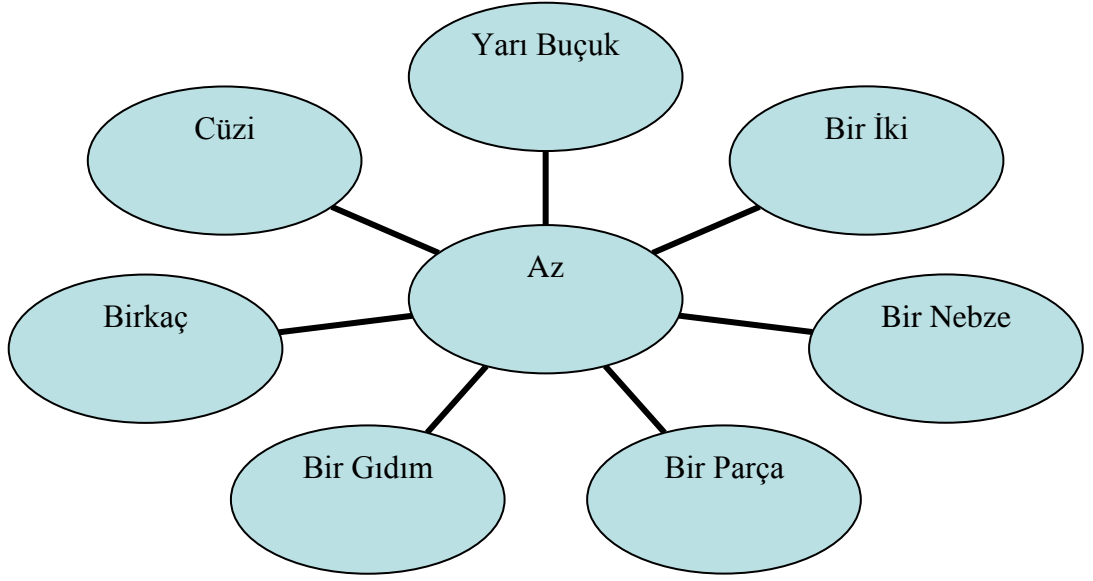
ŞEKİL 76. MİKTAR

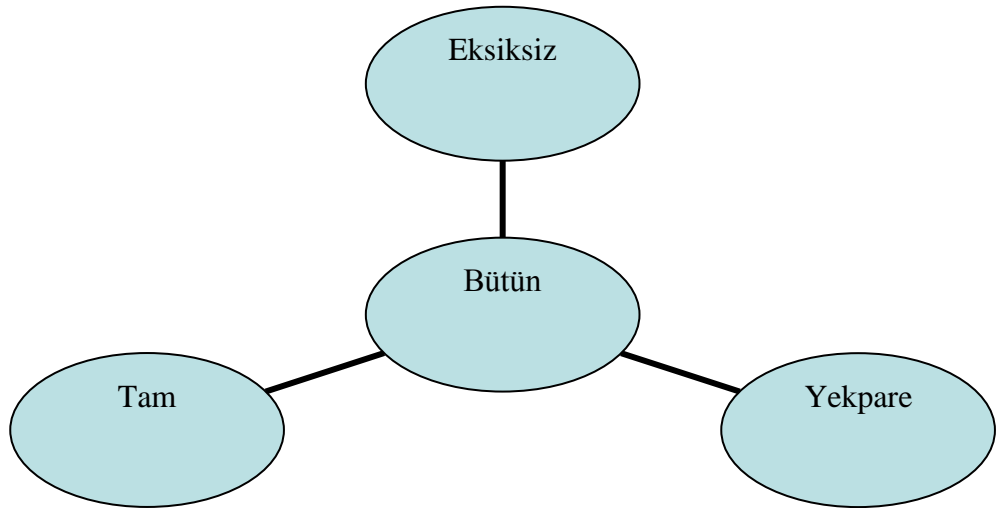
ŞEKİL 77. ÇOK

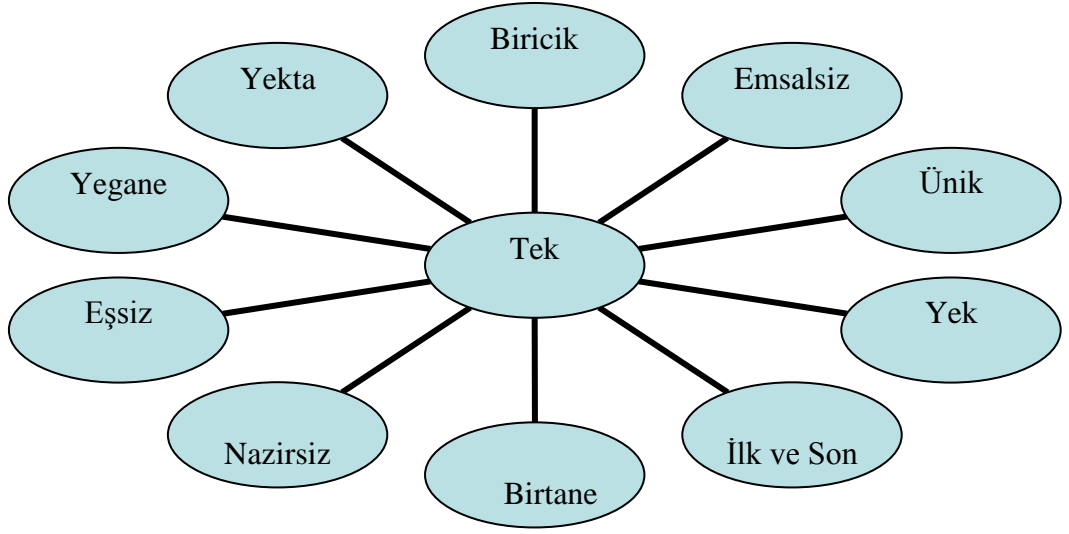
ŞEKİL 78. AZ

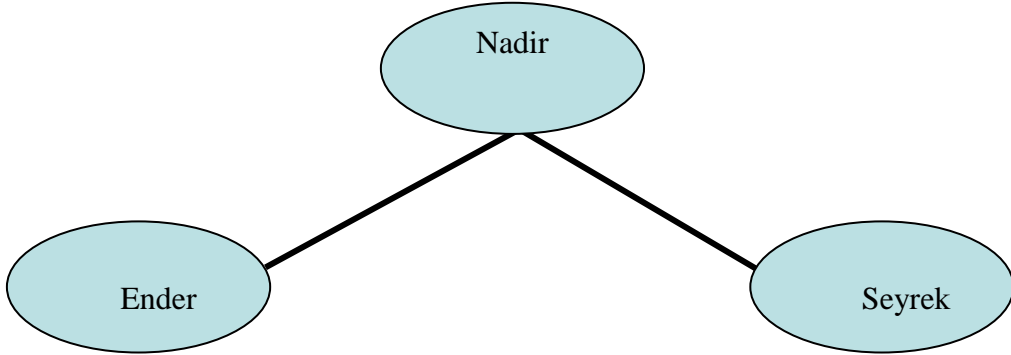
ŞEKİL 79. BÜTÜN

ŞEKİL 80. TEK

ŞEKİL 81. NADİR

Bu tabloda “Miktar” kelimesinin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Miktar kelimesini niteleyen, eş anlamlı, yakın anlamlı, uzak anlamlı, olumlu ve olumsuz nitelikler incelenirken, miktar kelimesini niteleyen kelimelerde istiare ve mecaz örnekleri de aranmıştır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Miktar Kelimesini Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Azlık Miktarını Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bir Gıdım
Bir İki
Bir Nebze
Bir Parça
Birkaç
Cüzi
Yarı Buçuk

1.1.2. Bütünlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Eksiksiz
Tam
Yekpare

1.1.3. Nadir Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ender
Seyrek

1.1.4. Tekliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bir tane
Biricik
Emsalsiz
Eşsiz
İlk ve Son
Nazirsiz
Ünik
Yegane
Yek
Yekta

1.1.5. Çokluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Avuç Dolusu
Bir Alay
Bir Küme
Bir Sürü
Bir Yığın
Bolca
Etek Dolusu
Hadsiz Hesapsız
Kucak Dolusu
Kucak Kucak
Külliyetli
Milyarlarca
Müteaddit

Yüz Binlerce

1.2. Miktarı Niteleyen Yakın Anlamalı Kelimeler:

Az

Nadir

1.3. Miktarı Niteleyen Zıt Anlamalı Kelimeler:

Az

Çok

1.4. Miktarı Niteleyen Olumlu Nitelikteki Kelimeler:

Avuç Dolusu

Bir Alay

Bir Küme

Bir Sürü

Bir tane

Bir Yığın

Biricik

Bolca

Eksiksiz

Emsalsiz

Eşsiz

Etek Dolusu

Hadsiz Hesapsız

İlk ve Son

Kucak Dolusu

Kucak Kucak

Külliyyetli

Milyarlarca

Müteaddit

Nazirsiz

Tam

Ünik

Yegane

Yek

Yekpare

Yekta

Yüz Binlerce

1.5. Miktarı Niteleyen Olumsuz Nitelikteki Kelimeler:

Bir Gıdım

Bir İki

Bir Nebze

Bir Parça

Birkaç

Cüzi

Ender

Seyrek

Yarı Buçuk

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Mecaz Yoluyla Miktarı Niteleyen Kelimeler:

Avuç Dolusu

Bir Alay

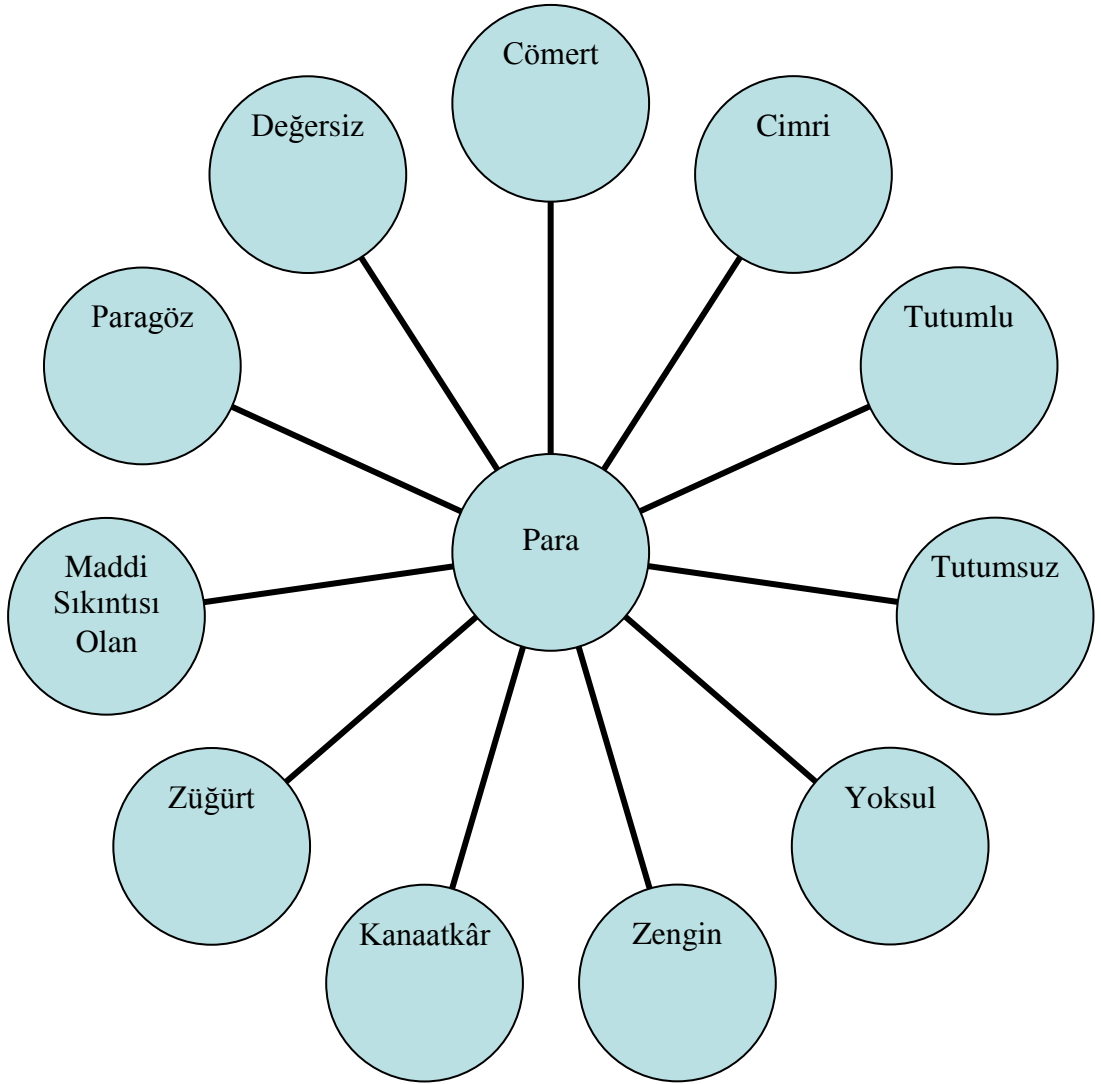
Etek Dolusu

Kucak Dolusu

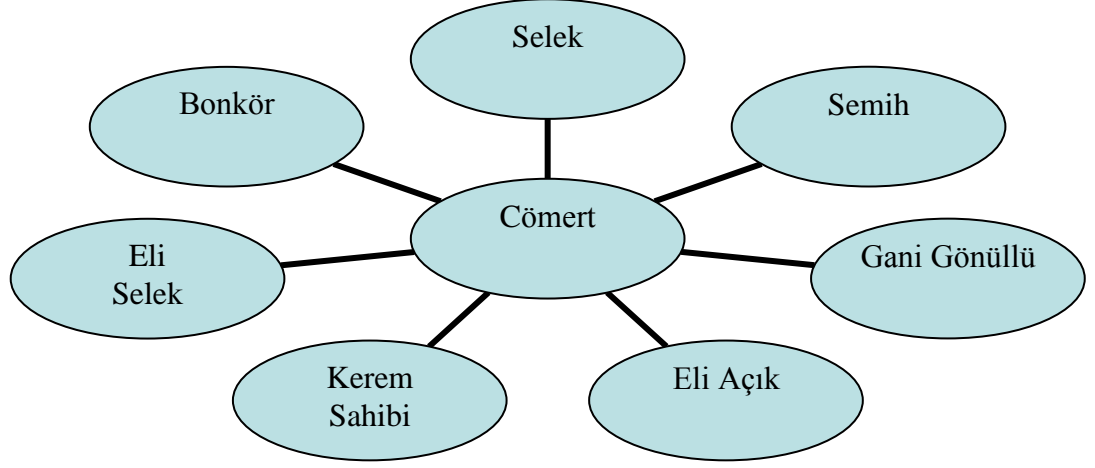
2.2. Yabancı (Batı) Dilden Dilimize Girip Miktarı Niteleyen Kelimeler:

Ünik

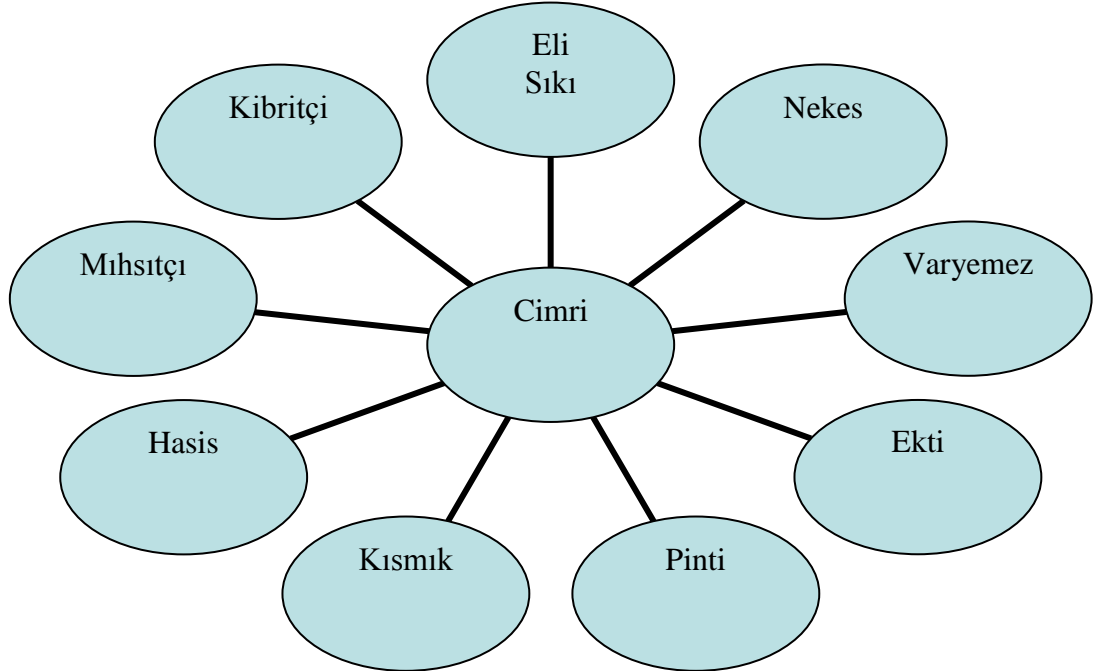
ŞEKİL 82. PARA

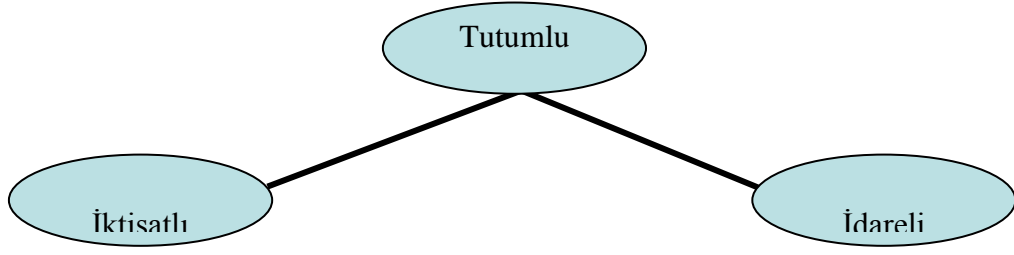
ŞEKİL 83. CÖMERT

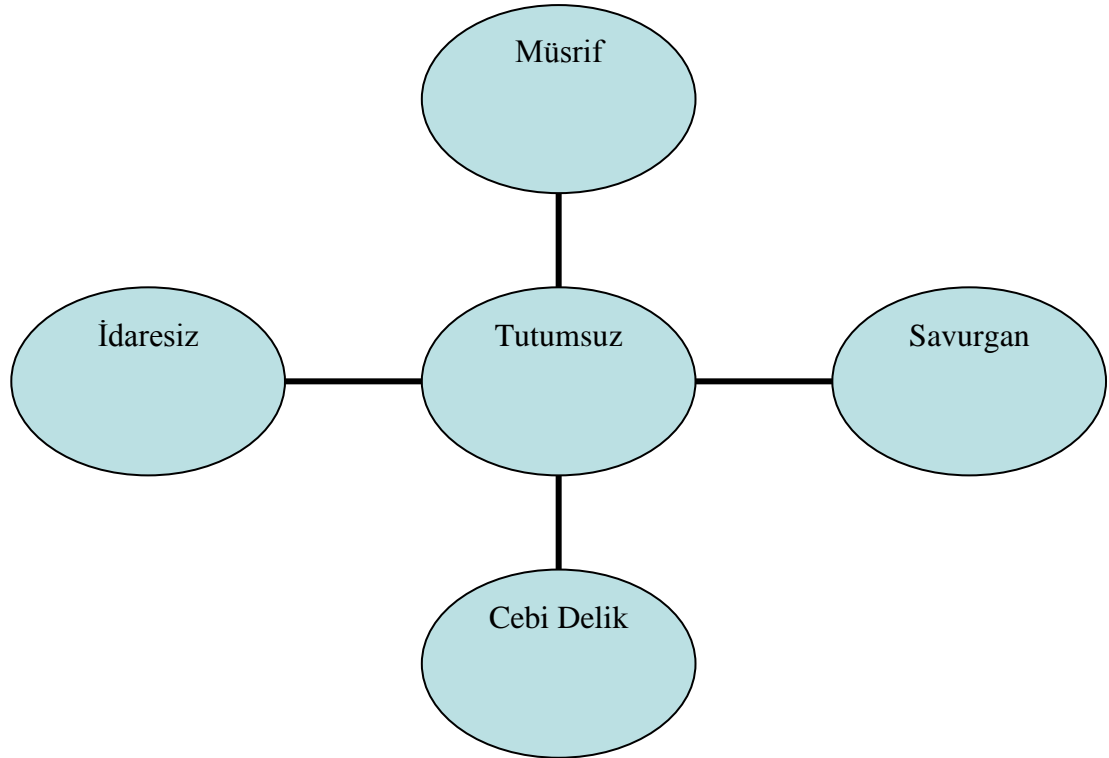
ŞEKİL 84. CİMRİ

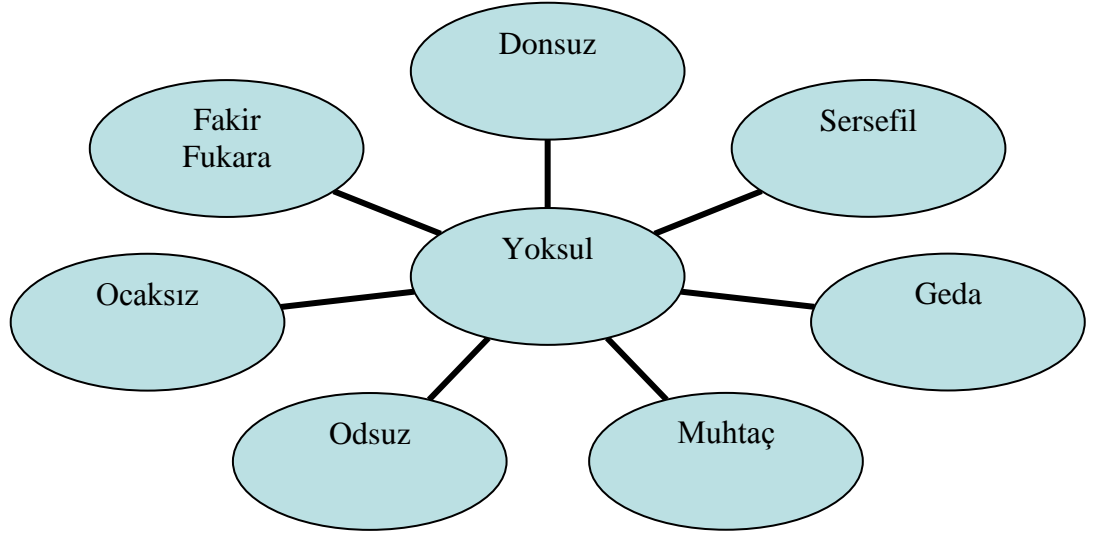
ŞEKİL 85. TUTUMLU

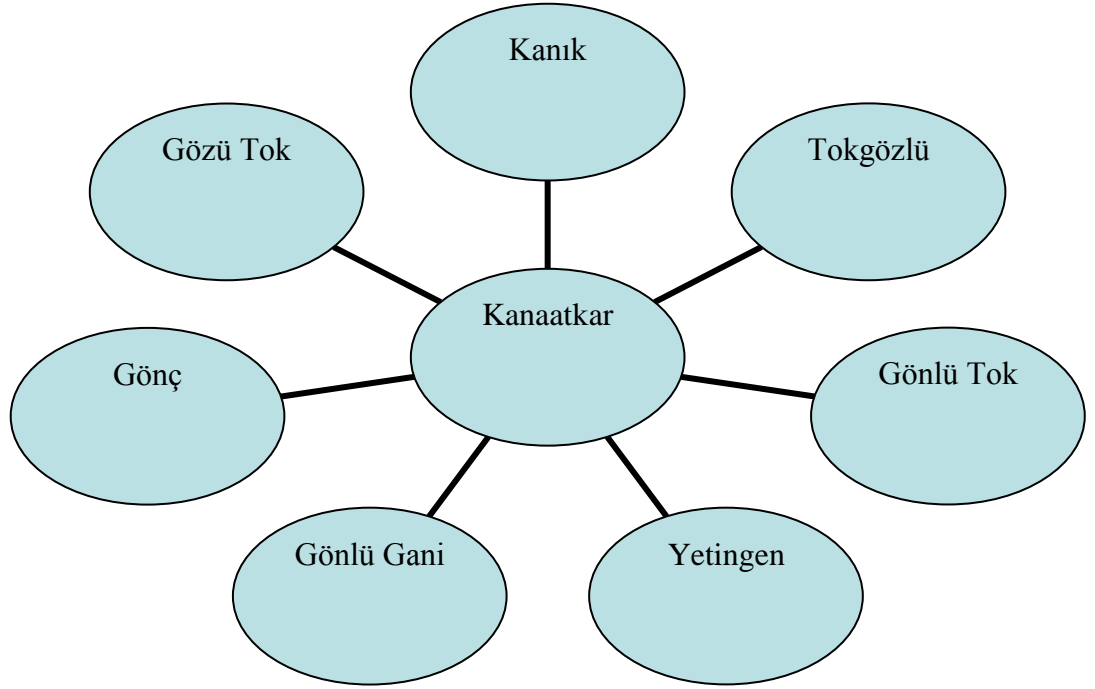
ŞEKİL 86. TUTUMSUZ

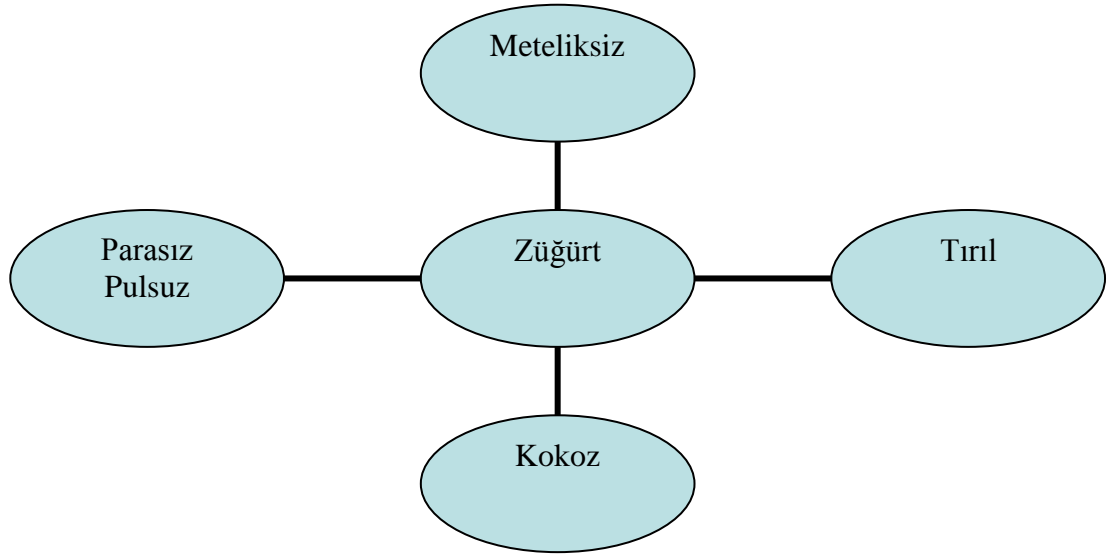
ŞEKİL 87. YOKSUL

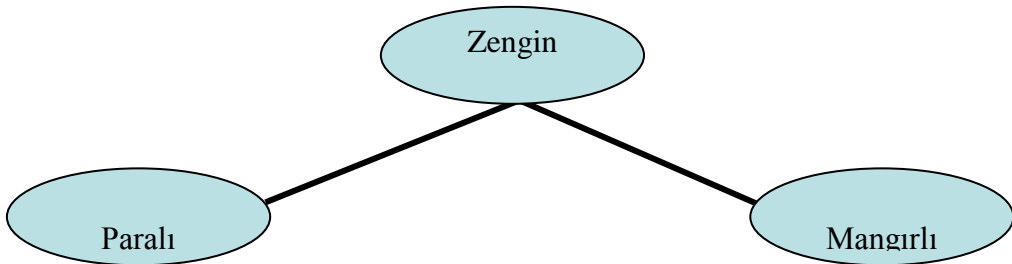
ŞEKİL 88. KANAATKAR

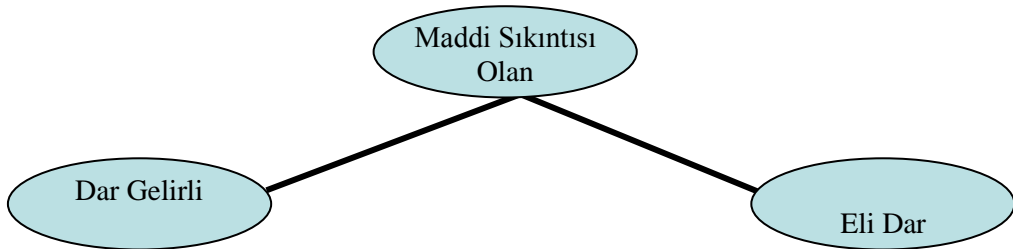
ŞEKİL 89. ZÜĞÜRT

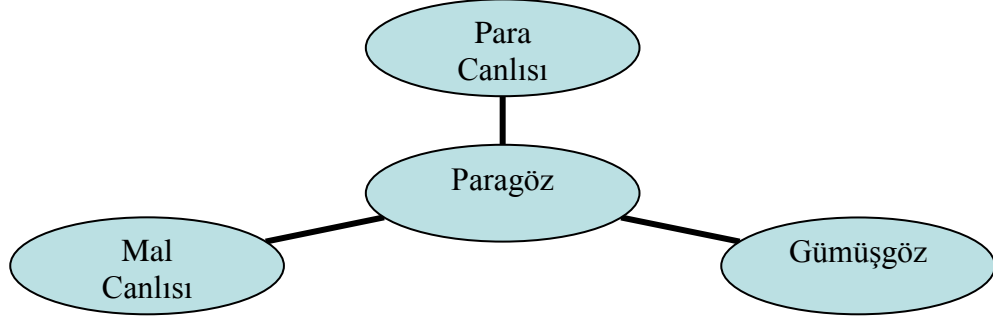
ŞEKİL 90. ZENGİN

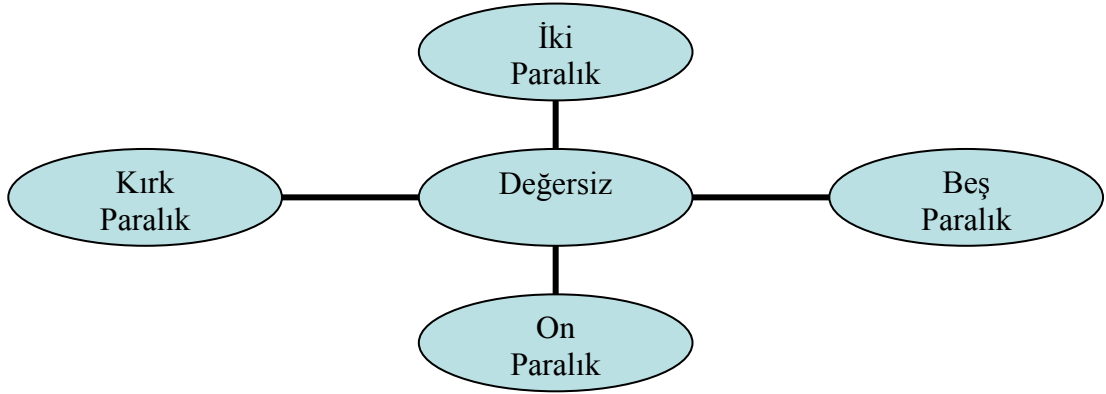
ŞEKİL 91. MADDİ SIKINTISI OLAN

ŞEKİL 92. PARAGÖZ

ŞEKİL 93. DEĞERSİZ

Bu tabloda “Para”nın nitelikleri sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, nitelikler arası farklılıklar ortaya konulmuştur.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Parayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Para Harcama Alışkanlığını Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1. Para Harcama Alışkanlığını Olumlu Yönden Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1.1. Cömertlilik Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Bonkör
Eli Açık
Eli Selek
Gani Gönüllü
Kerem Sahibi
Selek
Semih

1.1.1.1.2. Tutumluluk Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

İdareli
İktisatlı

1.1.1.1.3 Kanaatkârlık Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gönç
Gönlü Gani
Gönlü Tok
Gözü Tok
Kanık
Tokgözlü
Yetingen

1.1.1.1. Para Harcama Alışkanlığını Olumsuz Yönden Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.2. Cimrilik Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ekti
Eli Sıkı
Hasis
Kısmık
Kibritçi
Mihsitçi
Nekes
Pinti
Varyemez

1.1.1.3. Tutumsuzluk Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cebi Delik
İdaresiz
Müsrif
Savurgan

1.1.1.4. Paragözlülük Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Gümüşgöz
Mal Canlısı
Para Canlısı

1.1.2. Parayı Varlığı veya Yokluğu Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.2.1. Paranın Varlığı Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.2.1.1. Zenginliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Mangırlı

Paralı

1.1.2.2. Paranın Yokluğu Bakımından Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.2.2.1. Yoksulluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Donsuz

Fakir Fukara

Geda

Muhtaç

Odsuz Ocaksız

Sersefil

1.1.2.2.2. Züğürlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Kokoz

Meteliksiz

Parasız Pulsuz

Tırl

1.1.2.2.3. Maddi Sıkıntısı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dar Gelirli

Eli Dar

1.1.3. Değersizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Beş Paralık

İki Paralık

Kırk Paralık

On Paralık

1.2. Parayı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Maddi Sıkıntısı Olan

Yoksul

Züğürt

1.3. Parayı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Cömert – Cimri

Kanaatkâr – Paragöz

Tutumlu – Tutumsuz

Yoksul – Zengin

1.4. Parayı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.4.1. Parayı Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Cömert
Kanaatkâr
Tutumlu
Zengin

1.4.2. Parayı Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

Cimri
Değersiz
Maddi Sıkıntısı Olan
Paragöz
Tutumsuz
Yoksul
Züğürt

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

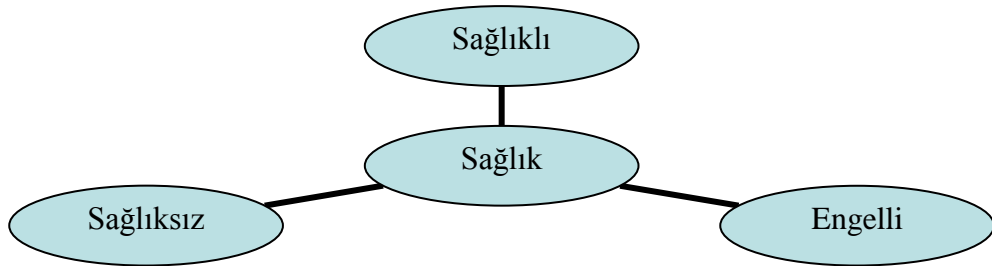
2.1. Parayı İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Cebi Delik
Gönlü Gani
Gönlü Tok
Gözü Tok
Gümüşgöz

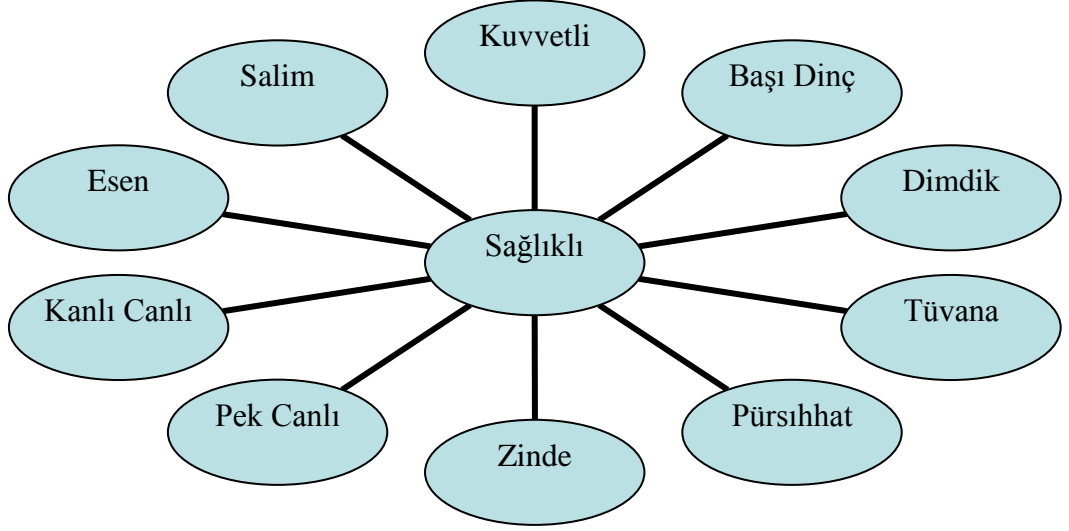
2.2. Parayı Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Donsuz
Eli Açık
Eli Selek
Eli Sıkı
Odsuz Ocaksız

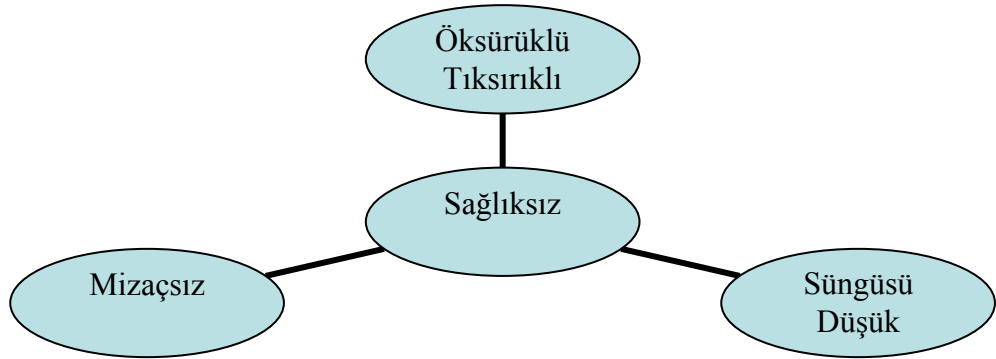
ŞEKİL 94. SAĞLIK

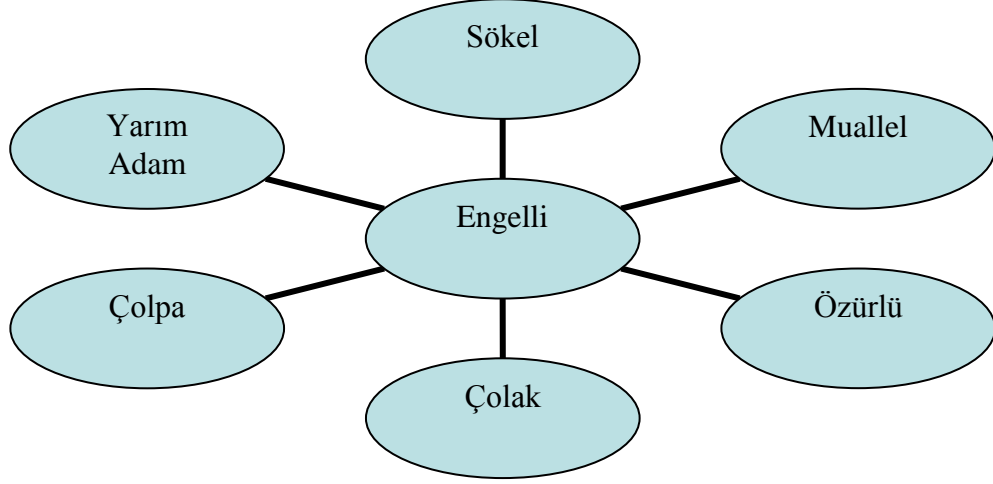
ŞEKİL 95. SAĞLIKLI

ŞEKİL 96. SAĞLIKSIZ

ŞEKİL 97. ENGELLİ

Bu tabloda “Sağlık” kelimesinin nitelikleri belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yapılırken nitelikler arası benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur.

1. Ortaya Çıkışlarına Göre:

1.1. Sağlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Sağlıklı Olmayı veya Olmamayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1 Sağlıklı Olmayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Başı Dinç
Dimdik
Esen
Kanlı Canlı
Kuvvetli
Pek Canlı
Pürsıhhat
Salim
Tüvana
Zinde

1.1.1.2. Sağlıklı Olmama Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Mizaçsız
Öksürüklü Tıksırıklı
Süngüsü Düşük

1.1.1.2. Engelliliği Niteleyen Eş Anlamalı Kelimeler:

Çolak
Çolpa
Mualllel
Özürölü
Sökel
Yarım Adam

1.2. Sağlığı Niteleyen Uzak Anlamalı Kelimeler:

Sağlıklı
Sağlıksız

1.3. Sağlığı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.3.1. Sağlığı Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Başı Dinç
Dimdik
Esen Salim
Kanlı Canlı
Kuvvetli
Pek Canlı
Pürsıhhat
Tüvana
Zinde

1.3.2. Sağlığı Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

Çolak
Çolpa
Mizaçsız
Mualllel
Öksürüklü Tıksırıklı
Özürölü
Sökel
Süngüsü Düşük
Yarım Adam

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

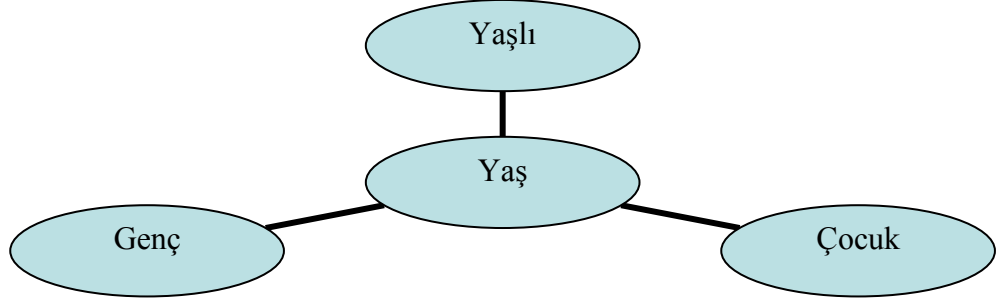
2.1. İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Yarım Adam

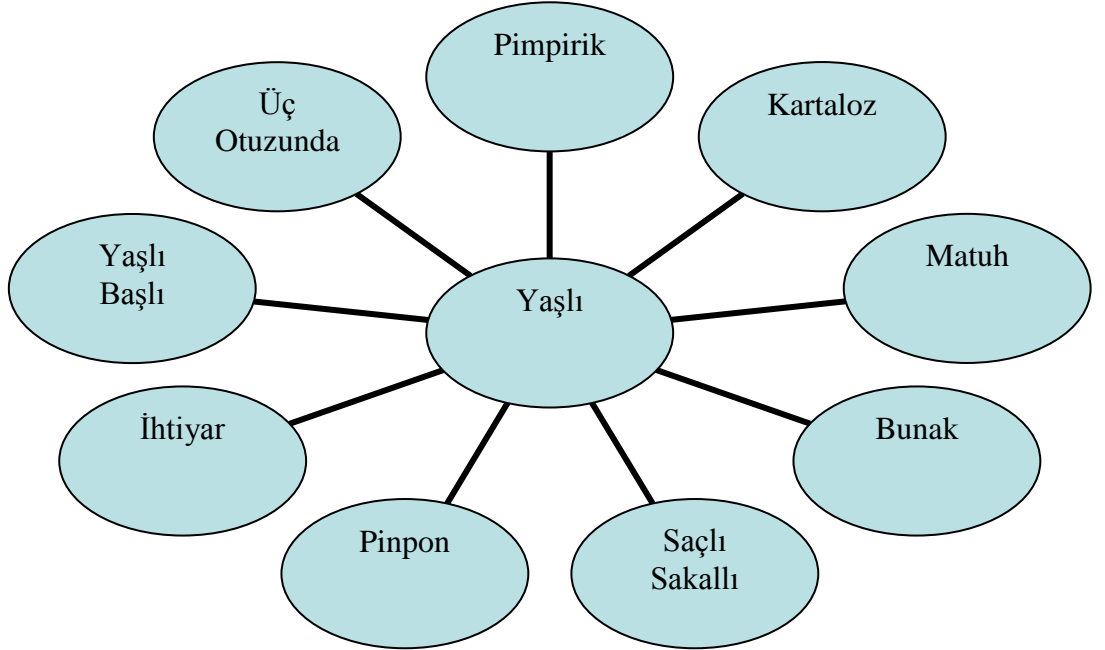
2.2. Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Kanlı Canlı
Süngüsü Düşük

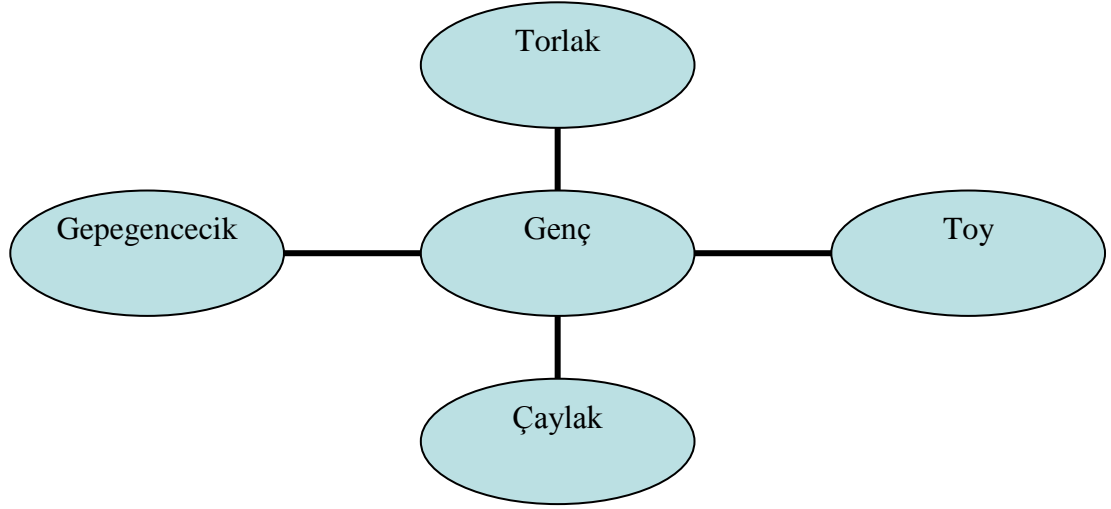
ŞEKİL 98. YAŞ

ŞEKİL 99.YAŞLI

ŞEKİL 100. GENÇ

Bu tabloda “yaş” kelimesinin nitelikleri aralığı bakımından sınıflandırılmıştır. Bu üç sınıf yakın anlam grupları oluştururken, nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Eş Anlamlılar:

1.1.1. Yaşlılığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Başlı Üç Otuzunda
Bunak
İhtiyar
Kartaloz
Matuh
Pimpirik
Pinpon
Saçlı Sakallı
Yaşlı

1.1.2. Gençliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çaylak
Gepegencecik
Torlak
Toy

1.2. Yaş Kelimesini Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Çocuk
Genç

1.3. Yaş Kelimesini Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Çocuk
İhtiyar

1.4. Yaş Kelimesini Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

1.4.1. Yaş Kelimesini Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Gepegencecik

1.4.2. Yaş Kelimesini Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

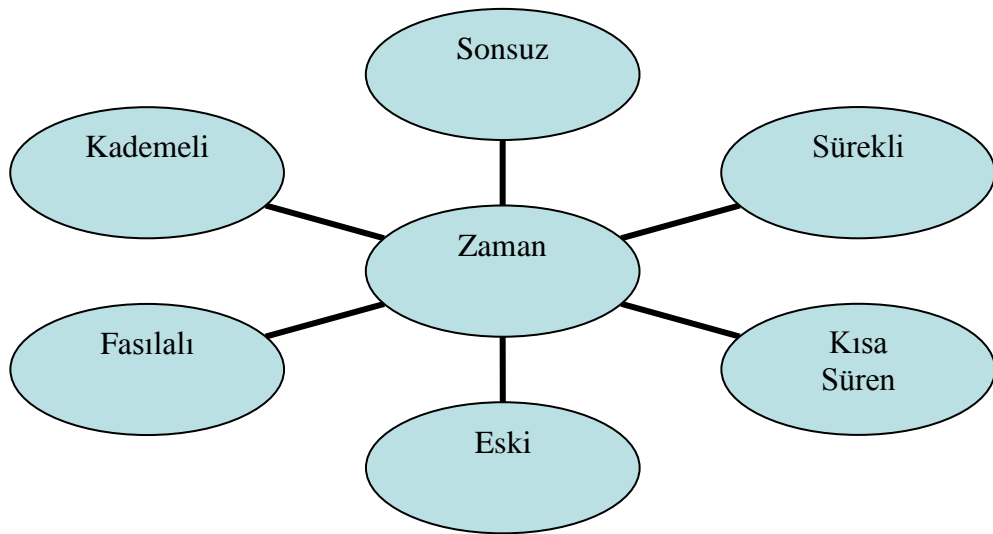
Bunak
Çaylak
Kartaloz
Pimpirik
Torlak
Toy

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

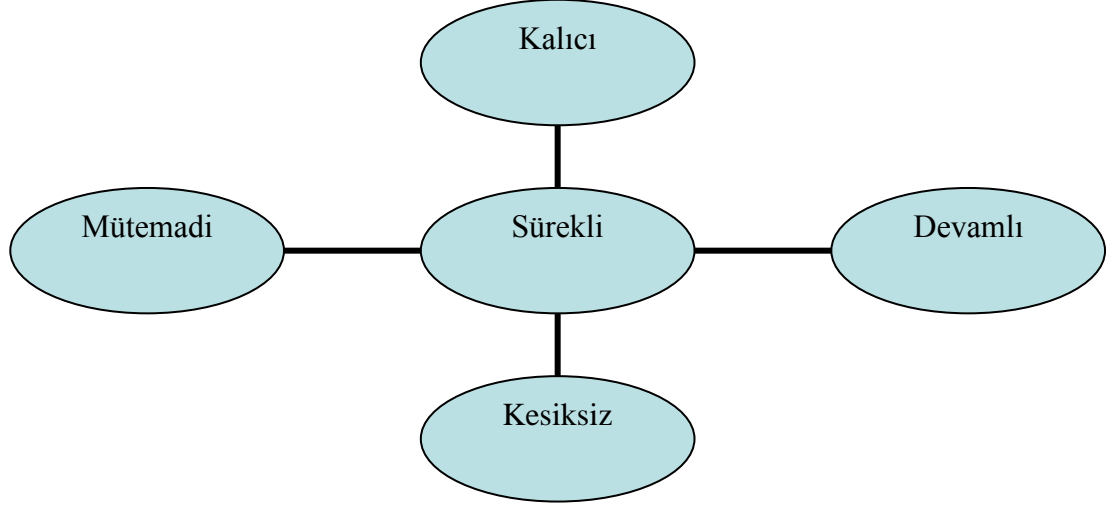
2.1. Yaş Kelimesini Mecaz Olarak Niteleyen Kelimeler:

Bunak
Çaylak
Kartaloz
Pinpon

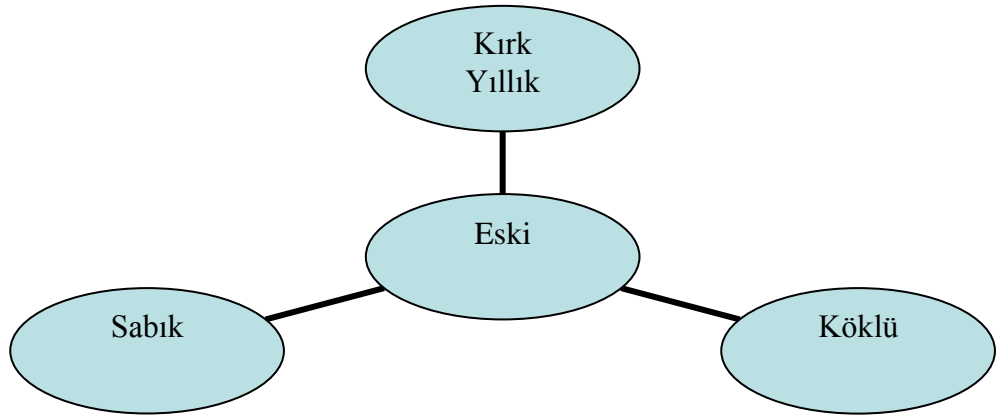
ŞEKİL 101. ZAMAN

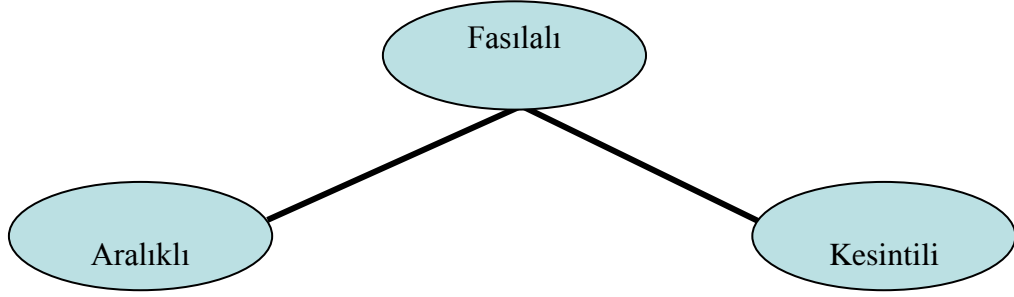
ŞEKİL 102. SÜREKLİ

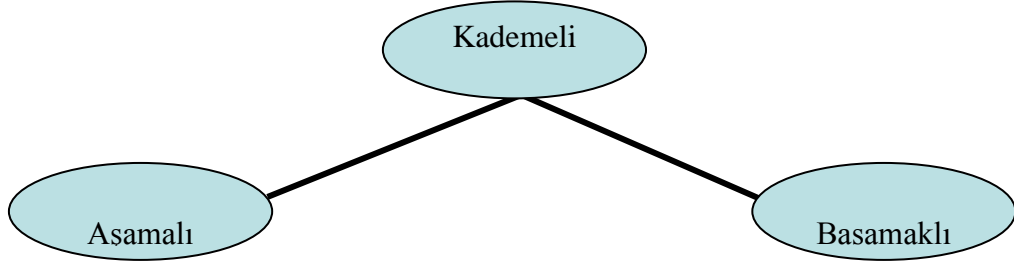
ŞEKİL 103. ESKİ

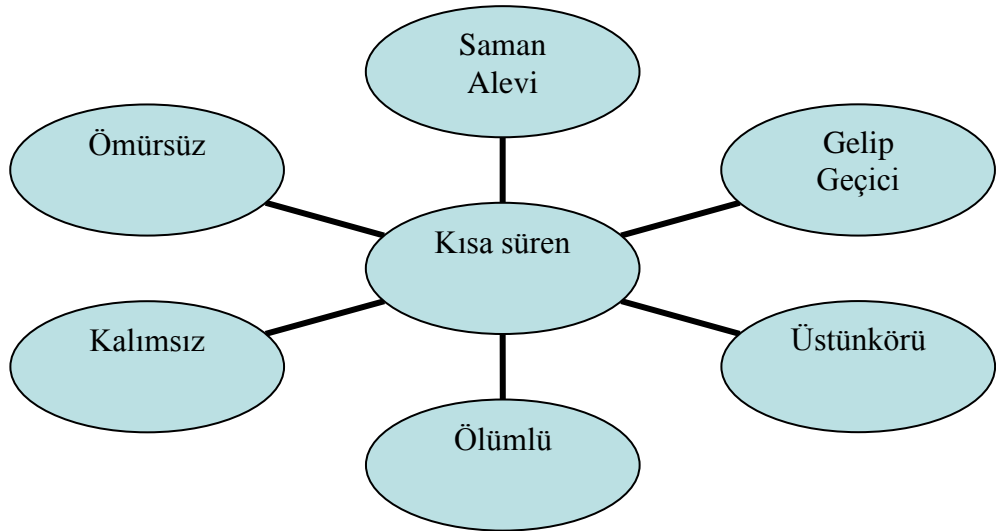
ŞEKİL 104. FASILALI

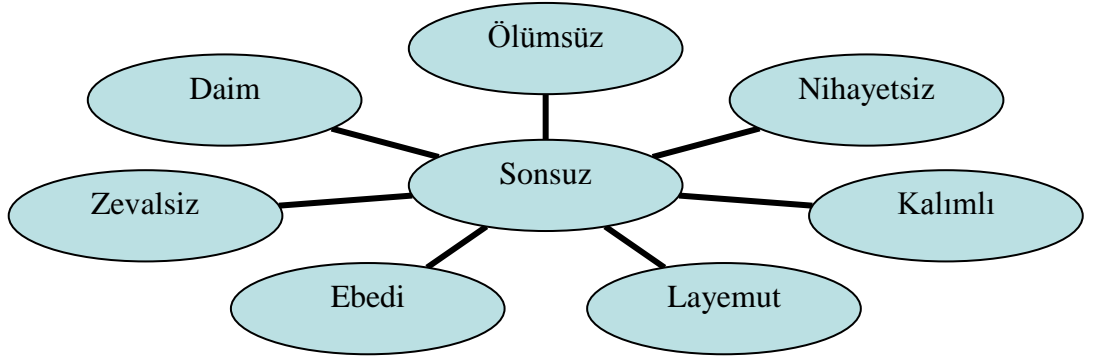
ŞEKİL 105. KADEMELİ

ŞEKİL 106. KISA SÜREN

ŞEKİL 107. SONSUZ

Bu tabloda “Zaman” kelimesinin nitelikleri sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş ve nitelikler arası farklılıklar oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkinine Göre:

1.1. Zamanı Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

1.1.1. Sürekliliği Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Devamlı
Kalıcı
Kesiksiz
Mütemadi

1.1.2. Eski Olma Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Kırk Yıllık
Köklü
Sabık

1.1.3. Fasilalı Olma Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Aralıklı
Kesintili

1.1.4. Kademeli Olma Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Aşamalı
Basamaklı

1.1.5. Kısa Sürme Durumunu Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Gelip Geçici
Kalımsız
Öümlü

Ömürsüz
Saman Alevi
Üstünkörü

1.1.6. Sonsuzluğu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Daim
Ebedi
Kalımlı
Layemut
Nihayetsiz
Ölümsüz
Zevalsiz

1.2. Yakın Anlamlılar:

1.2.1. Zamanı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Fasılalı - Kademeli
Sonsuz - Sürekli

1.3. Zamanı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Fasılalı – Kademeli
Sürekli

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

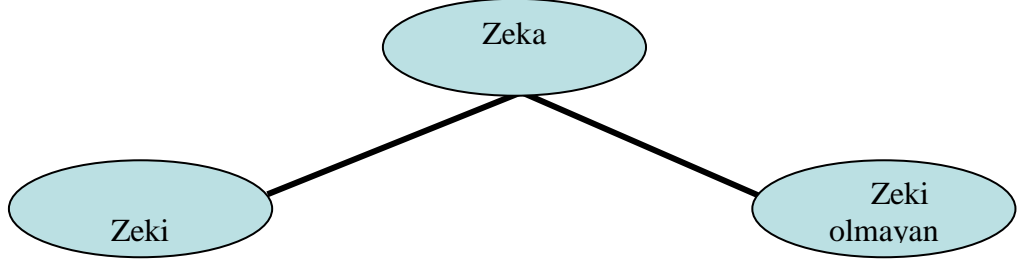
2.1. Zamanı İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Kırk Yıllık
Saman Alevi

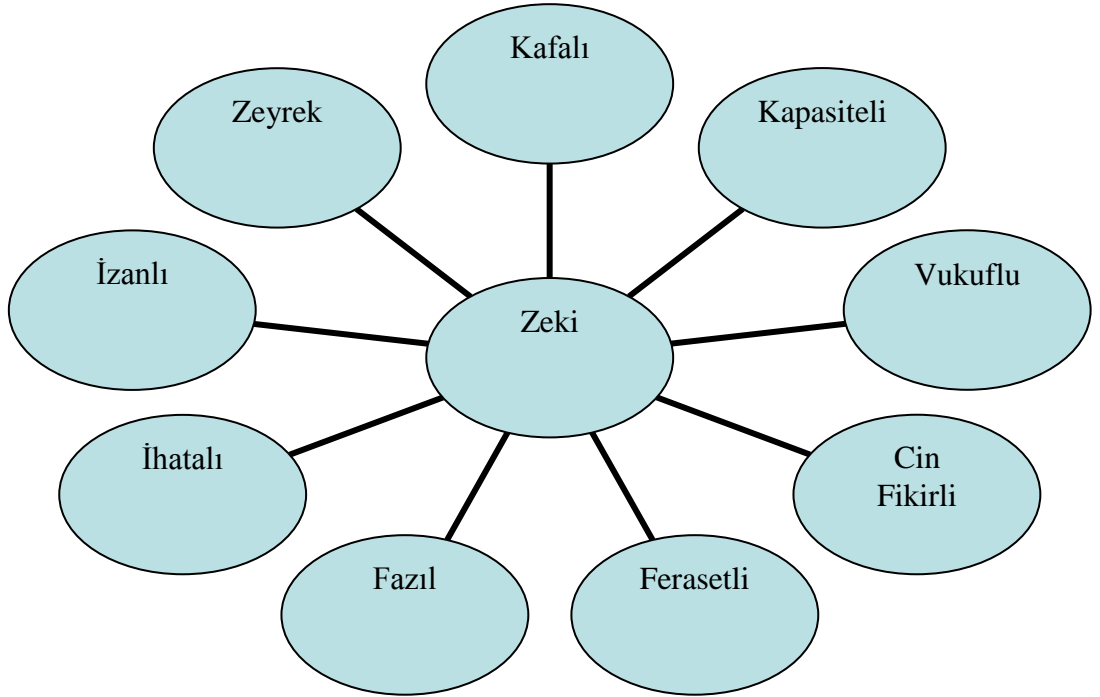
2.2. Zamanı Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Köklü
Üstünkörü
Zevalsiz

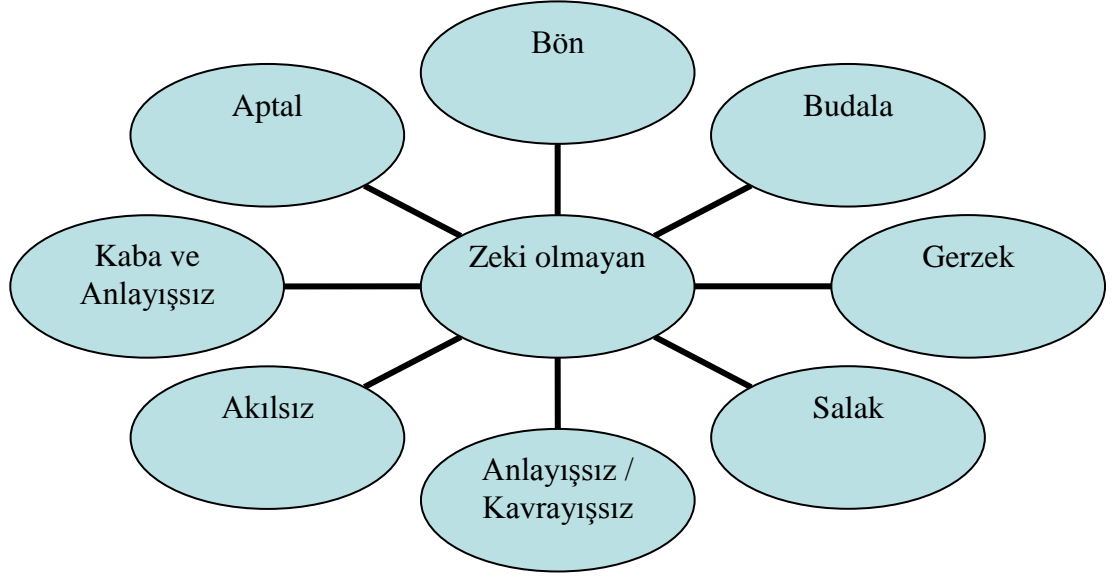
ŞEKİL 108. ZEKA

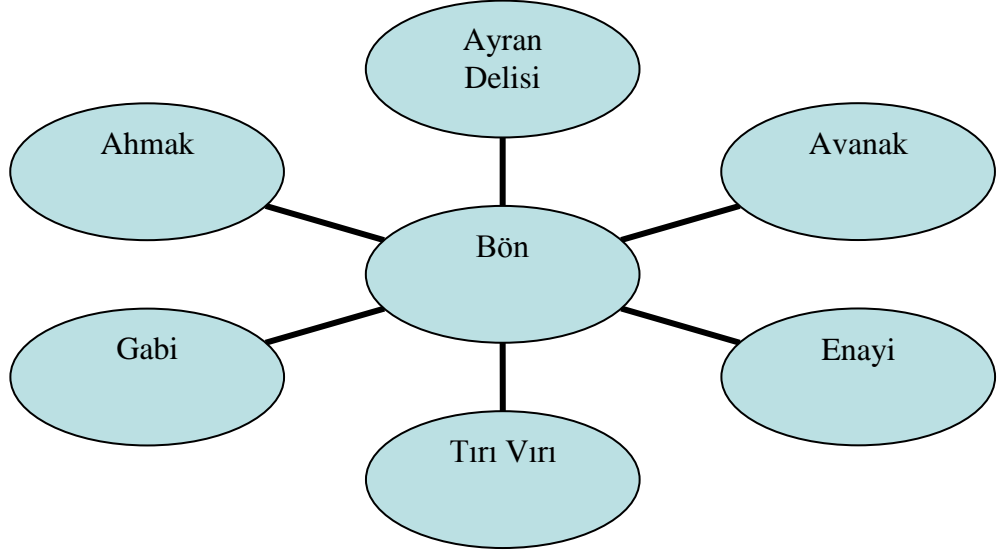
ŞEKİL 109. ZEKİ

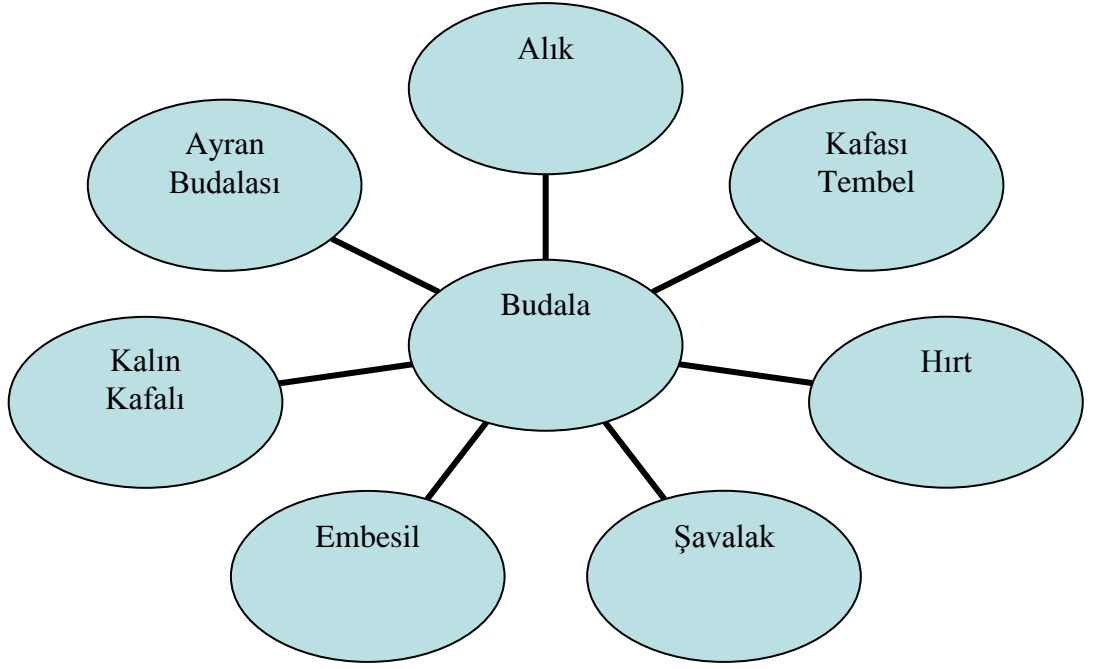
ŞEKİL 110. ZEKİ OLMAYAN

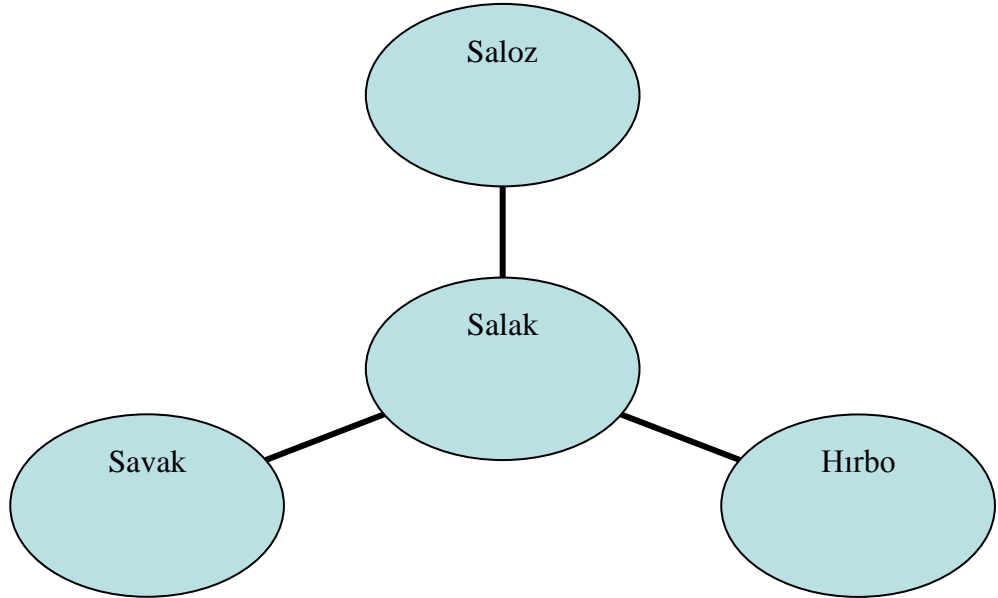
ŞEKİL 111. BÖN

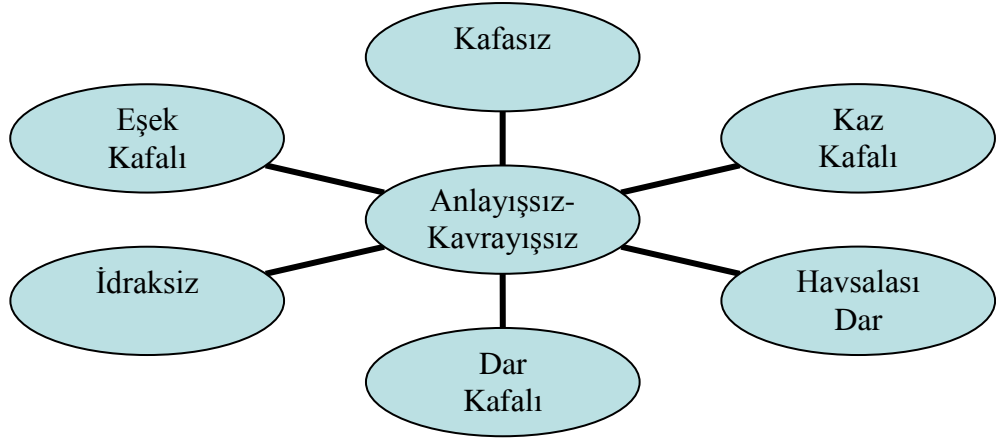
ŞEKİL 112. BUDALA

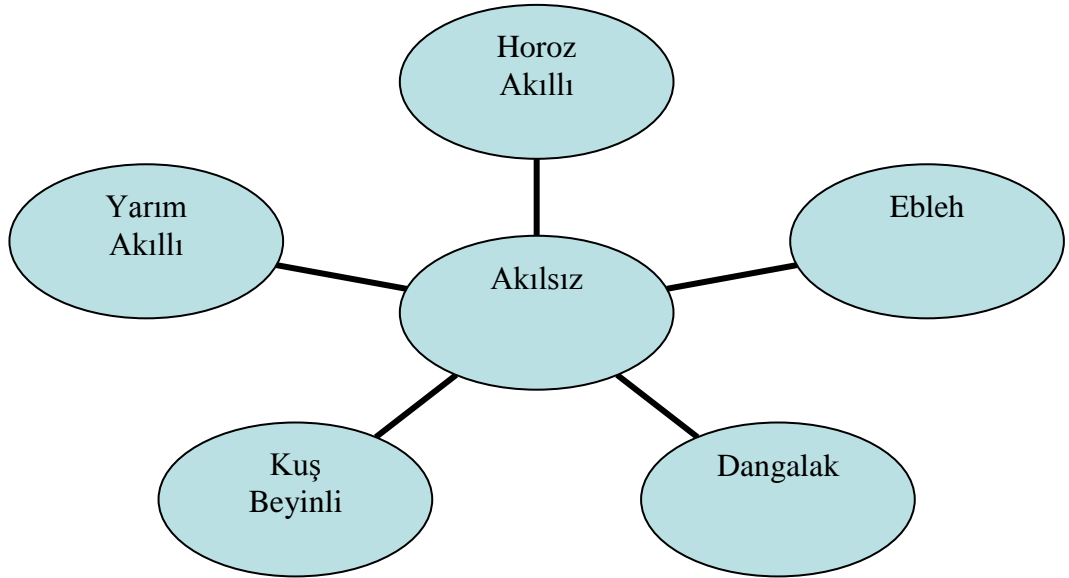
ŞEKİL 113. SALAK

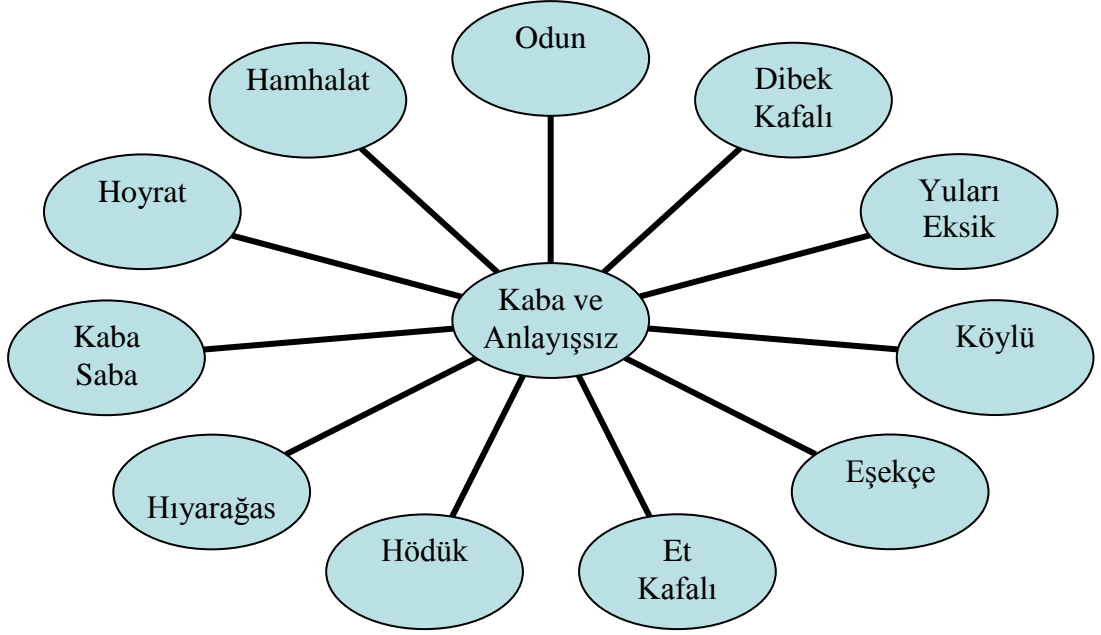
ŞEKİL 114. ANLAYIŞSIZ/ KAVRAYIŞSIZ

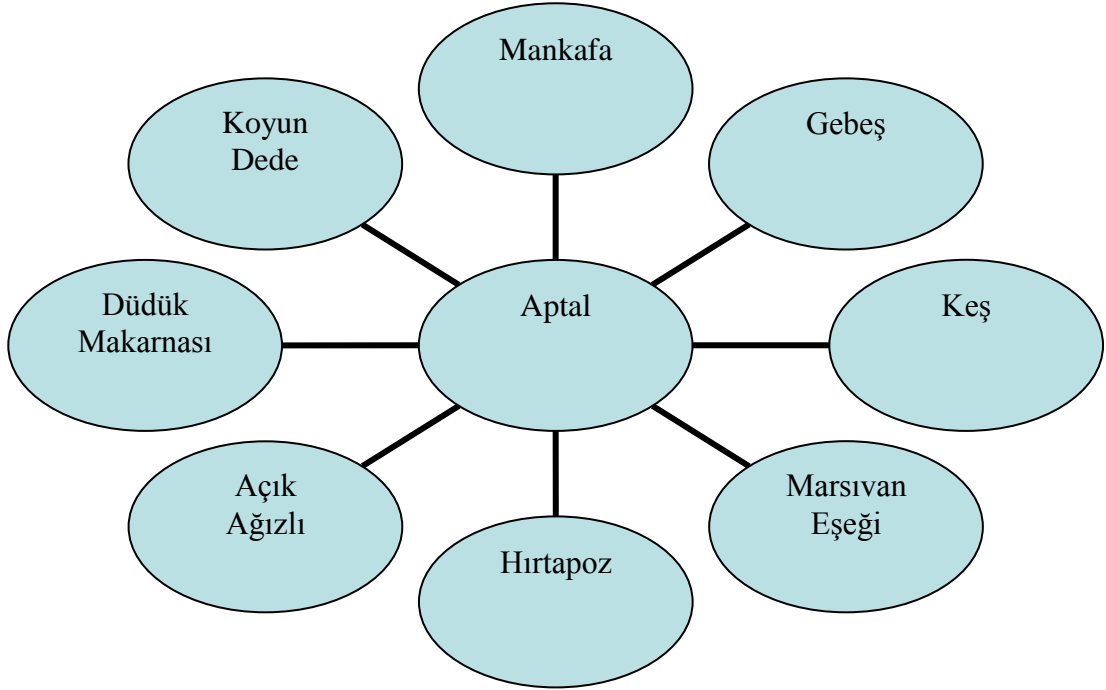
ŞEKİL 115. AKILSIZ

ŞEKİL 116. KABA VE ANLAYIŞSIZ

ŞEKİL 117. APTAL

Bu tabloda “Zeka” sözcüğü zeki olma ve olmama bakımından sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama yapılırken hem yakın anlamlı gruplar oluşturulmuş, hem de nitelikler arası farklılıklar oluşturmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Zekayı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1. Zekanın Varlığını veya Yokluğunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

1.1.1.1. Zekiliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Cin Fikirli
Fazıl
Ferasetli
İhatalı
İzanlı
Kafalı
Kapasiteli
Vukuflu
Zeyrek

1.1.1.2. Zekanın Yokluğunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler

1.1.1.2.1. Zeki Olmama Durumunu Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Akılsız
Anlayızsız / Kavrayızsız
Aptal
Bön
Budala
Gerzek
Kaba ve Anlayızsız
Salak

1.1.1.2.2. Bönlüğü Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ahmak
Avanak
Ayran Delisi
Enayi
Gabi
Tırı Vırı

1.1.1.2.3. Budalalığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Alık
Ayran Budalası
Embesil
Hirt
Kafası Tembel

Kalın Kafalı
Şavalak

1.1.1.2.4. Salaklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Hırbo
Saloz
Savak

1.1.1.2.5. Anlayışsızlığı veya Kavrayışsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dar Kafalı
Eşek Kafalı
Havsalası Dar
İdraksiz
Kafasız
Kaz Kafalı

1.1.1.2.6. Akılsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dangalak
Ebleh
Horoz Akıllı
Kuş Beyinli
Yarım Akıllı

1.1.1.2.7. Kabalık ve Anlayışsızlığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Dibek Kafalı
Eşekçe
Et Kafalı
Hamhalat
Hıyarağası
Hoyrat
Hödük
Kaba Saba
Köylü
Oğun
Yuları Eksik

1.1.1.2.8. Aptallığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Açık Ağızlı
Düdük Makarnası
Gebeş
Hırtapoz
Keş
Koyun Dede
Mankafa
Marsıvan Eşegi

1.2. Zekayı Niteleyen Zıt Anlamlı Kelimeler:

Zeki – Akılsız

Zeki - Anlayışsız ve Kavrayışsız
Zeki - Aptal
Zeki – Bön
Zeki – Budala
Zeki – Gerzek
Zeki - Kaba ve Anlayışsız
Zeki – Salak

1.3. Zekayı Niteleyen Yakın Anlamlı Kelimeler:

Akılsız
Anlayışsız/Kavrayışsız
Aptal
Bön
Budala
Gerzek
Kaba ve Anlayışsız
Salak

1.4. Zekayı Olumlu veya Olumsuz Niteleyen Kelimeler

1.4.1. Zekayı Olumlu Niteleyen Kelimeler:

Zeki

1.4.2. Zekayı Olumsuz Niteleyen Kelimeler:

Akılsız
Anlayışsız/Kavrayışsız
Aptal
Bön
Budala
Gerzek
Kaba ve Anlayışsız
Salak

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Zekayı İstiare Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

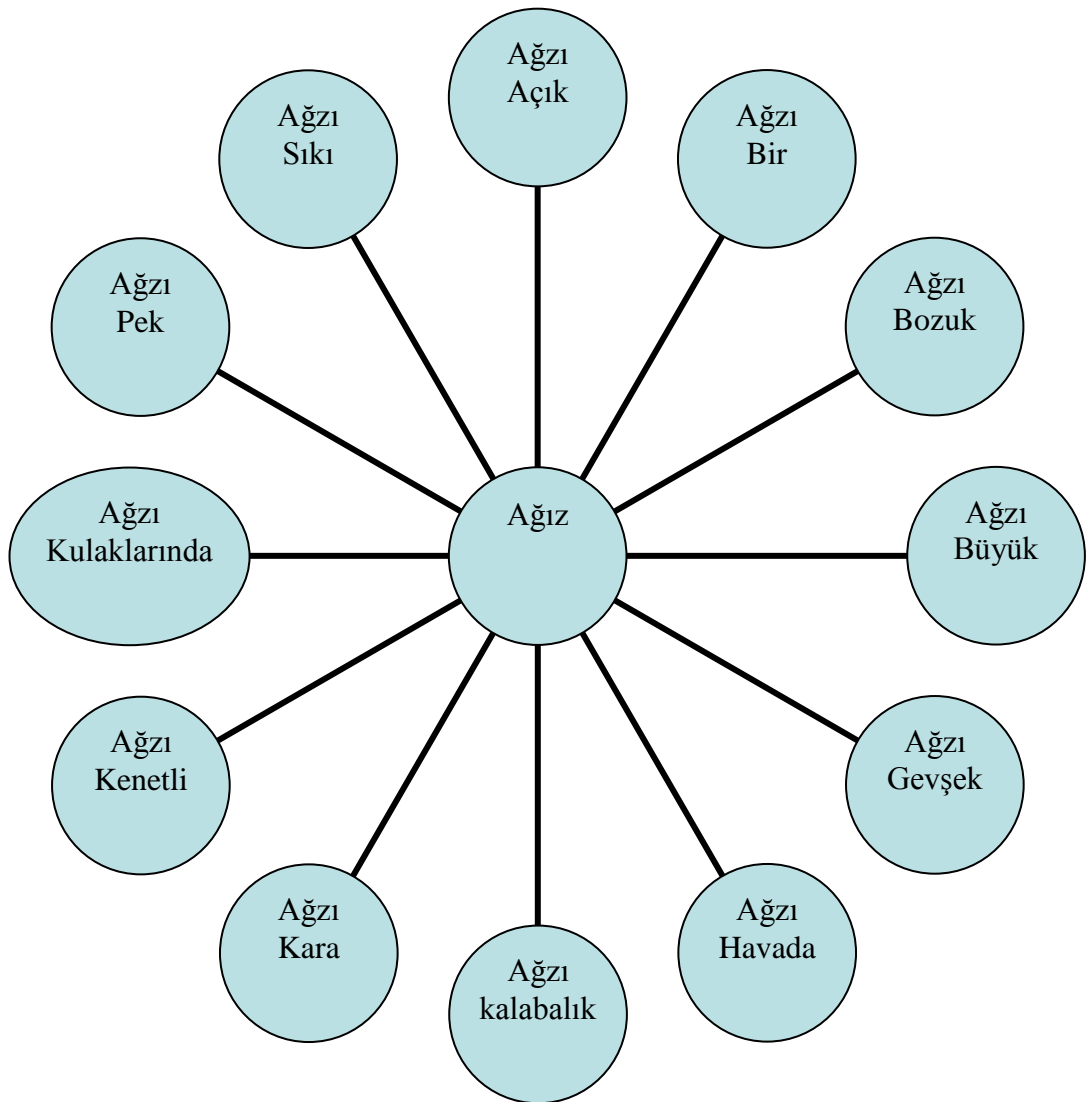
Cin Fikirli
Dibek Kafalı
Düdük Makarnası
Eşek Kafalı
Horoz Akıllı
Kaz Kafalı
Kuş Beyinli
Marsıvan Eşeği
Odun

2.2. Zekayı Mecaz Yolla Niteleyen Kelimeler:

Ayran Budalası

Ayran Delisi
Et Kafalı
Havsalası Dar
Hıyarağası
Kafasız
Kalın Kafalı
Koyun Dede
Mankafa
Yarım Akıllı
Yuları Eksik

ŞEKİL 118. AĞIZ

Bu tabloda “Ağız” isminin nitelikleri, yapı bakımından sınıflandırılmış, ağız sözcüğüne dair deyimler elde edilmiştir. Ağız sözcüğü ile anlam grupları oluşturulurken, nitelikler arası farklılıklar da oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkinine Göre:

1.1. Ağız Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Ağız Açık – Ağız Havada

Ağız Bozuk – Ağız Pis

Ağız Kenetli – Ağız Sıkı

1.2. Ağız Niteleyen Olumlu veya Olumsuz Kelimeler:

1.2.1. Ağız Niteleyen Olumlu Kelimeler:

Ağız Kenetli

Ağız Kulaklarında

Ağız Pek

Ağız Sıkı

1.2.2. Ağız Niteleyen Olumsuz Kelimeler:

Ağız Açık

Ağız Bozuk

Ağız Büyük

Ağız Gevşek

Ağız Havada

Ağız Kalabalık

Ağız Kara

Ağız Pis

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Ağız Mecaz Yoluyla Niteleyen Kelimeler:

Ağız Açık

Ağız Bir

Ağız Bozuk

Ağız Büyük

Ağız Gevşek

Ağız Havada

Ağız Kalabalık

Ağız Kara

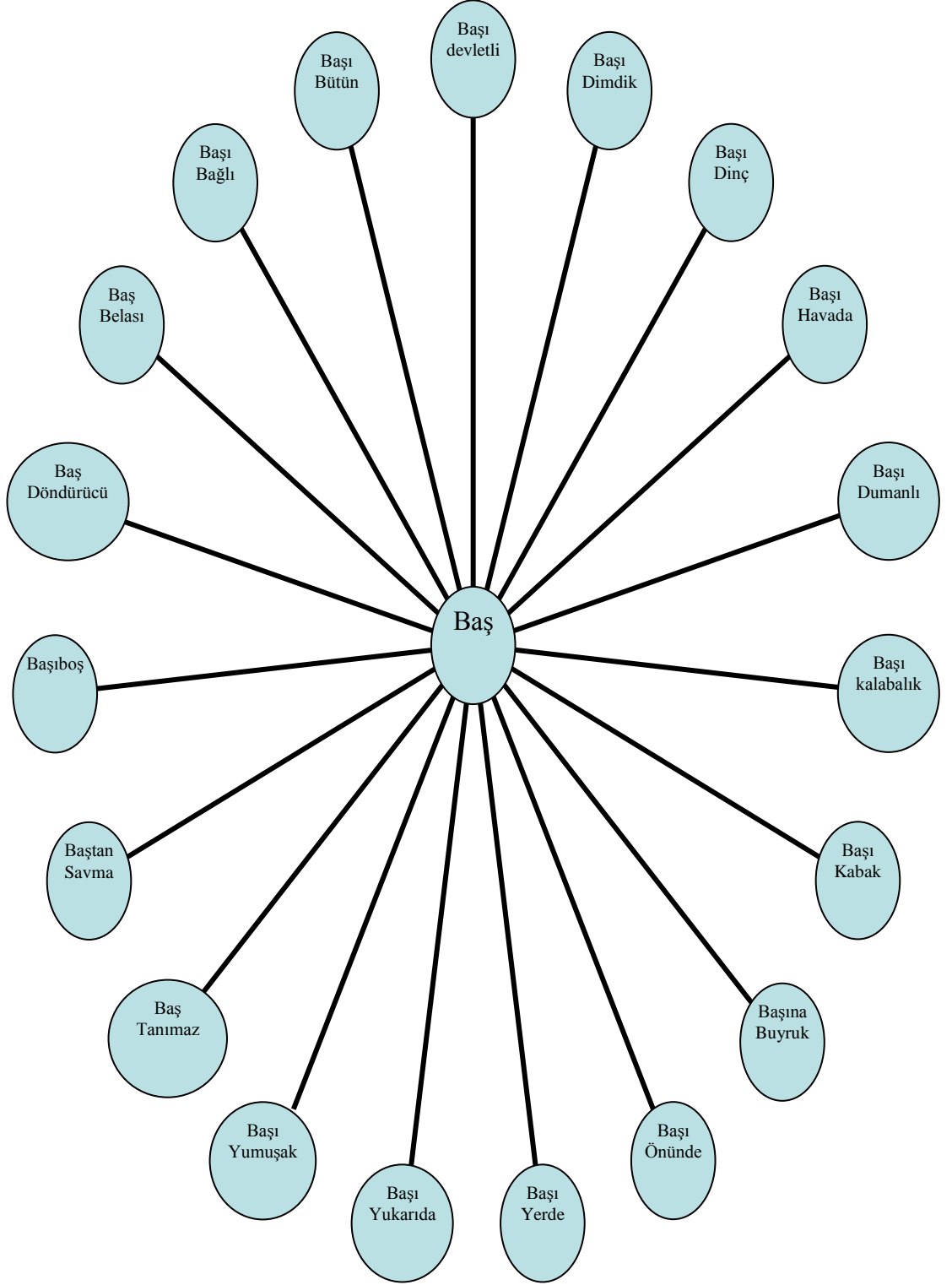
Ağız Kenetli

Ağız Kulaklarında

Ağız Pek

Ağız Sıkı

ŞEKİL 119. BAŞ

Bu tabloda “Baş” sözcüğünün nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Eş Anlamlılar :

Başı bağlı – Başı bütün
Başı dimdik - Başı havada
Başı Havada - Başı Yukarıda

1.2. Yakın Anlamlılar:

Baş tanımaz – Başına buyruk
Başı dinç – Başı havada
Başı dinç – Başı havada – Başı devletli
Başı önünde – Başı yerde – Başı yumuşak

1.3. Zıt Anlamlılar:

Başı bağlı – Başıboş
Başına buyruk – Başı yumuşak
Baş tanımaz – Başı önünde

1.4. Olumlu Olarak veya Olumsuz Niteleyenler:

1.4.1. Olumlu Olarak Niteleyenler:

Başı devletli
Başı dimdik
Başı dinç
Başı önünde
Başı yerde
Başı yumuşak

1.4.2. Olumsuz Olarak Niteleyenler:

Baş belası
Baş tanımaz
Başı dumanlı
Başı yukarıda
Başına buyruk
Baştan savma

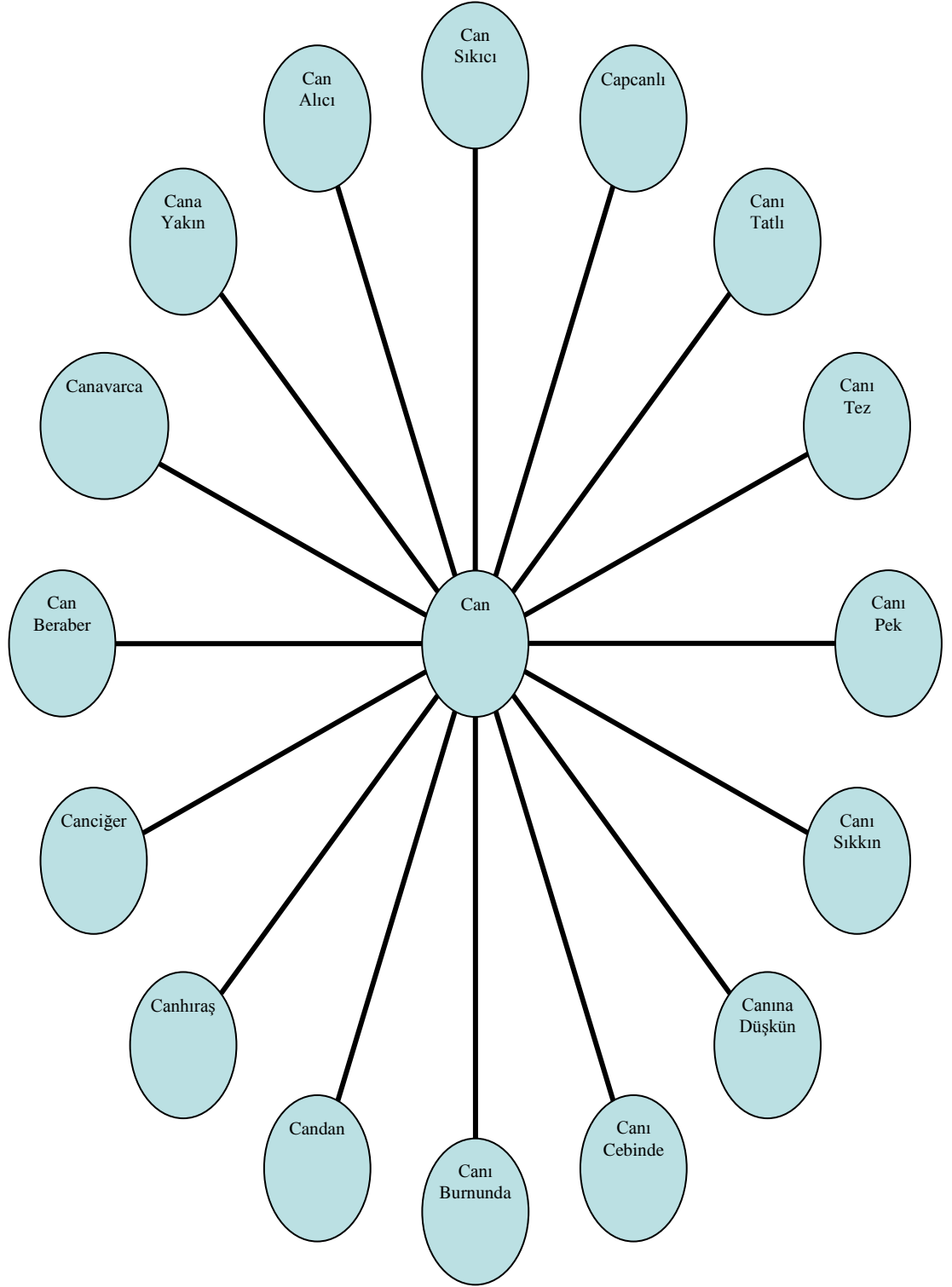
2. Anlam İlişkisine Göre:

2.1. Mecaz Yolu İle Nitelendirilenler:

Baş Belası
Baş Döndürücü
Baş Tanımaz
Başı Bağlı
Başı Bütün

Başı Devletli
Başı Dimdik
Başı Dinç
Başı Dumanlı
Başı Havada
Başı Kabak
Başı Kalabalık
Başı Önünde
Başı Yerde
Başı Yukarıda
Başı Yumuşak
Başıboş
Başına Buyruk
Baştan Savma

ŞEKİL 120. CAN

Bu tabloda “Can” sözcüğünün nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Eş Anlamlılar:

Can beraber – Can ciğer
Candan – Cana yakın
Canına düşkün – Canı tatlı

1.2. Yakın Anlamlılar:

Can alıcı – Canhıraş
Canı tatlı – Canına düşkün

1.3. Zıt Anlamlılar

Canı sıkkın – Capcanlı
Canı tatlı – Canı pek

1.4. Olumlu veya Olumsuz Niteleyenler

1.4.1. Olumlu Niteleyenler:

Can beraber
Cana yakın
Cancığer
Candan
Canı pek
Capcanlı

1.4.2. Olumsuz Niteleyenler:

Can sıkıcı
Canavarca
Canhıraş
Canı burnunda
Canı cebinde
Canı sıkkın

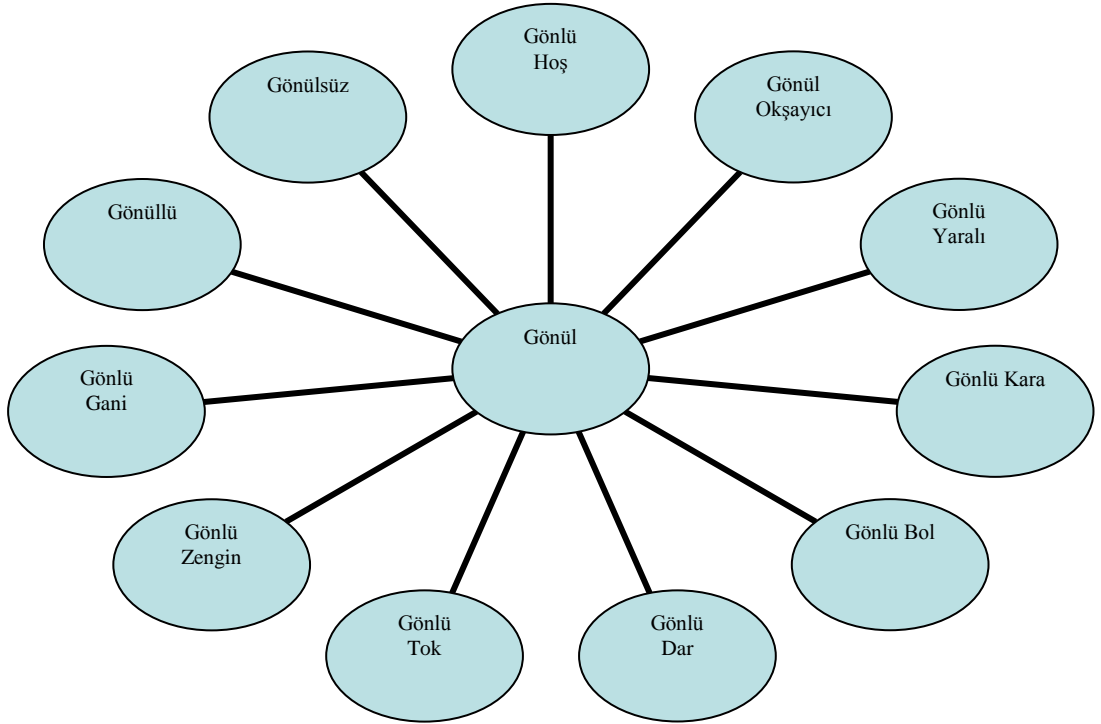
2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1. Mecaz Olarak Niteleyenler:

Can Alıcı
Can Beraber
Can Sıkıcı
Cana Yakın
Cancığer
Candan
Canı Burnunda

Canı Cebinde
Canı Pek
Canı Sıkkın
Canı Tatlı
Canı Tez
Canına Düşkün

ŞEKİL 121. GÖNÜL

Bu tabloda “Gönül” sözcüğünün nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Eş Anlamlılar:

Gönül bol – Gönül gani – Gönül zengin

1.2. Zıt Anlamlılar:

Gönüllü – Gönülsüz

1.3. Olumlu veya Olumsuz Niteleyenler:

1.3.1. Olumlu Niteleyenler:

Gönlü Bol
Gönlü Gani
Gönlü Hoş
Gönlü Tok
Gönlü Zengin
Gönül Okşayıcı
Gönüllü

1.3.2. Olumsuz Niteleyenler:

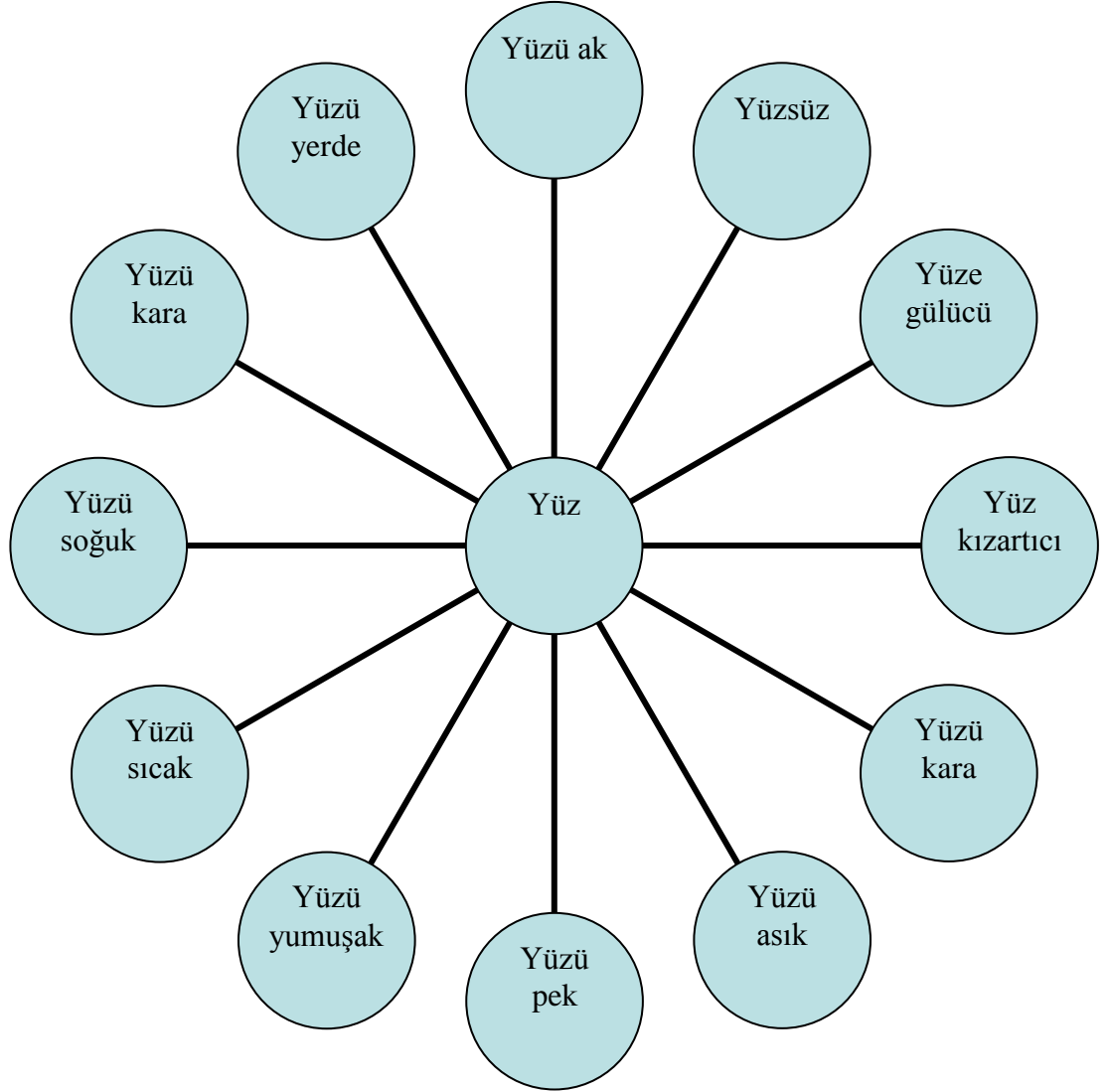
Gönlü Dar
Gönlü Kara
Gönlü Yaralı
Gönülsüz

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1.Mecaz Yoluyla Niteleyenler:

Gönlü Bol
Gönlü Dar
Gönlü Gani
Gönlü Hoş
Gönlü Kara
Gönlü Tok
Gönlü Yaralı
Gönlü Zengin
Gönül Okşayıcı
Gönüllü
Gönülsüz

ŞEKİL 122. YÜZ

Bu tabloda “Yüz” isminin nitelikleri, yapı bakımından sınıflandırılmış, ağız sözcüğüne dair deyimler elde edilmiştir. Ağız sözcüğü ile anlam grupları oluşturulurken, nitelikler arası farklılıklar da oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. Anlam İlişkisine Göre:

1.1. Yakın Anlamlılar:

Yüzsüz – Yüzü pek

Yüzü yumuşak – Yüzü yerde

1.2. Zıt Anlamlılar:

Yüzü kara – Yüzü ak
Yüzü pek – Yüzü yumuşak
Yüzü sıcak – Yüzü soğuk
Yüzü yerde – Yüzsüz

1.3. Olumlu veya Olumsuz Olarak Niteleyenler:

1.3.1. Olumlu Olarak Niteleyenler:

Yüzü ak
Yüzü sıcak
Yüzü yerde
Yüzü yumuşak

1.3.2. Olumsuz Olarak Niteleyenler:

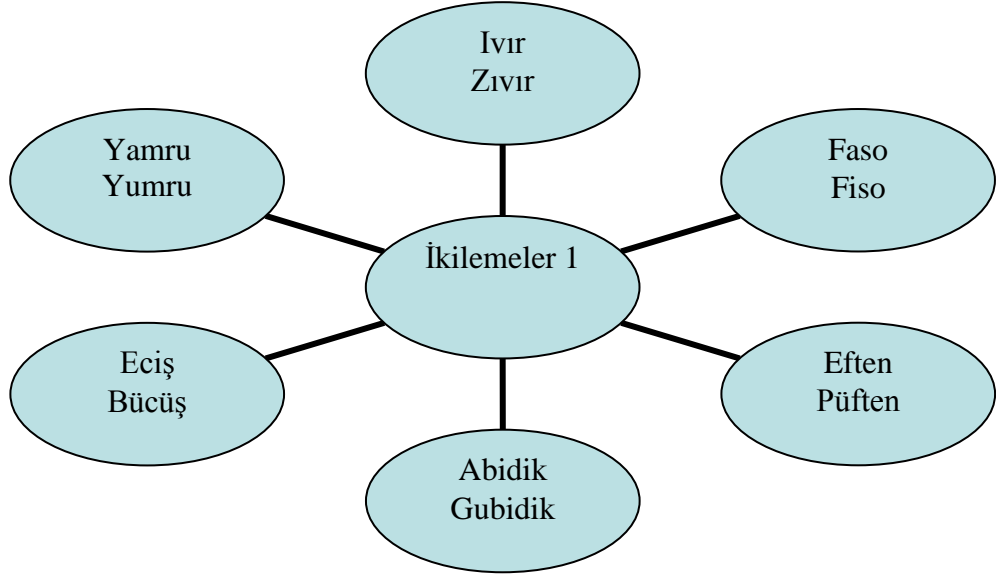
Yüz kızartıcı
Yüze gülücü
Yüzsüz
Yüzü asık
Yüzü kara
Yüzü pek
Yüzü soğuk

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

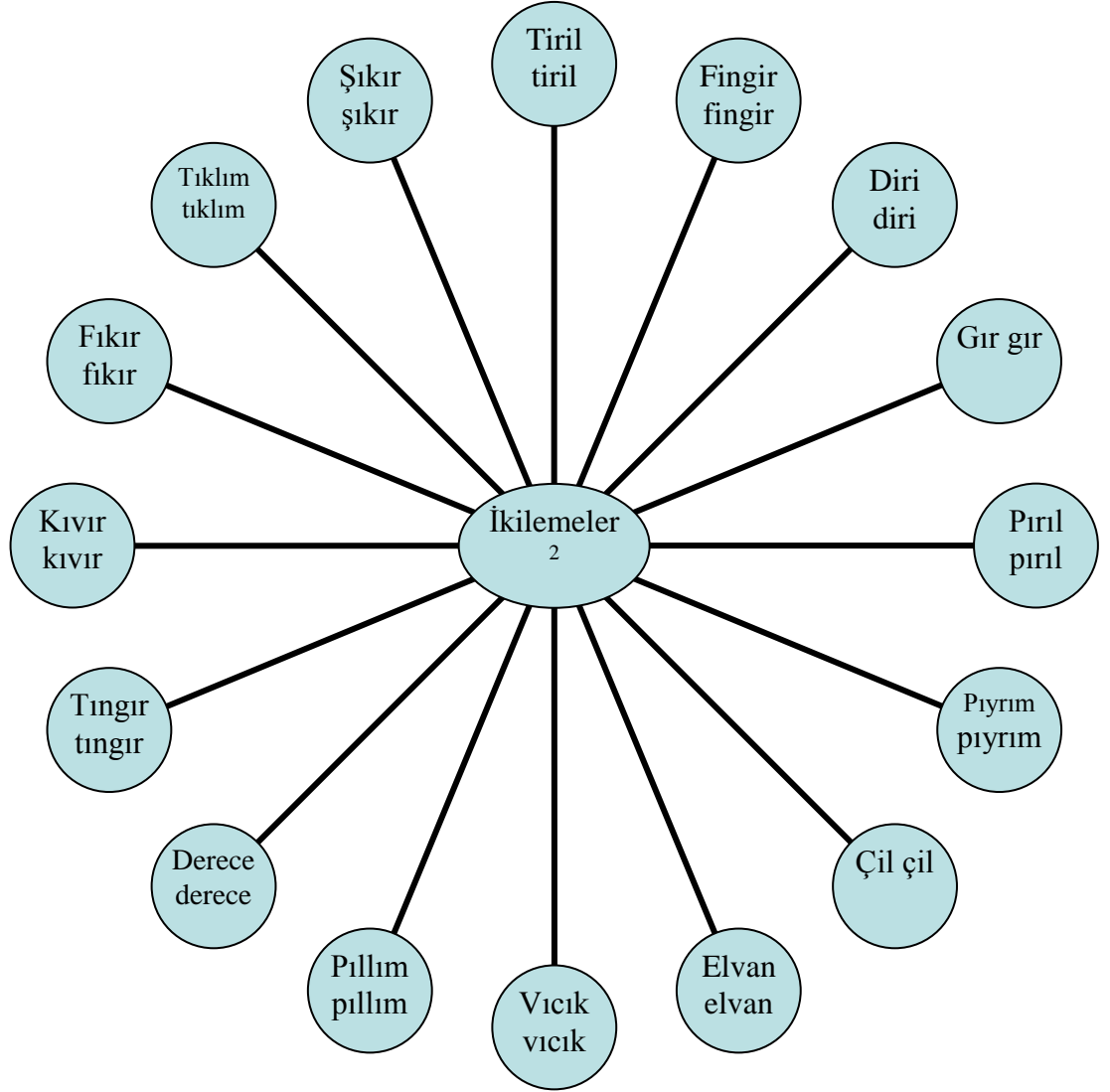
2.1. Mecaz Olarak Niteleyenler:

Yüz Kızartıcı
Yüze Gülücü
Yüzsüz
Yüzü Ak
Yüzü Asık
Yüzü Kara
Yüzü Pek
Yüzü Sıcak
Yüzü Soğuk
Yüzü Yerde
Yüzü Yumuşak

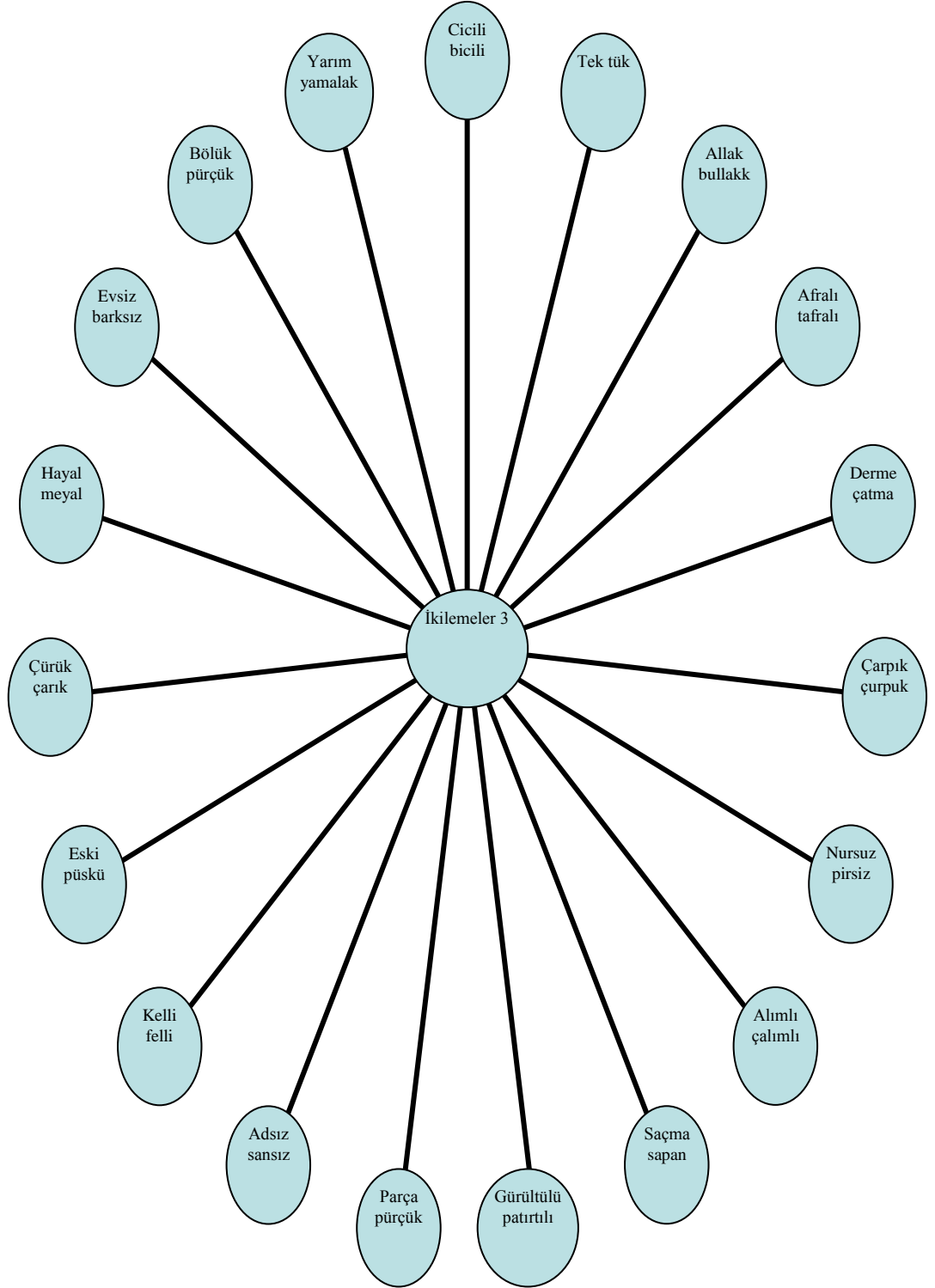
ŞEKİL 123. İKİLEMELER 1

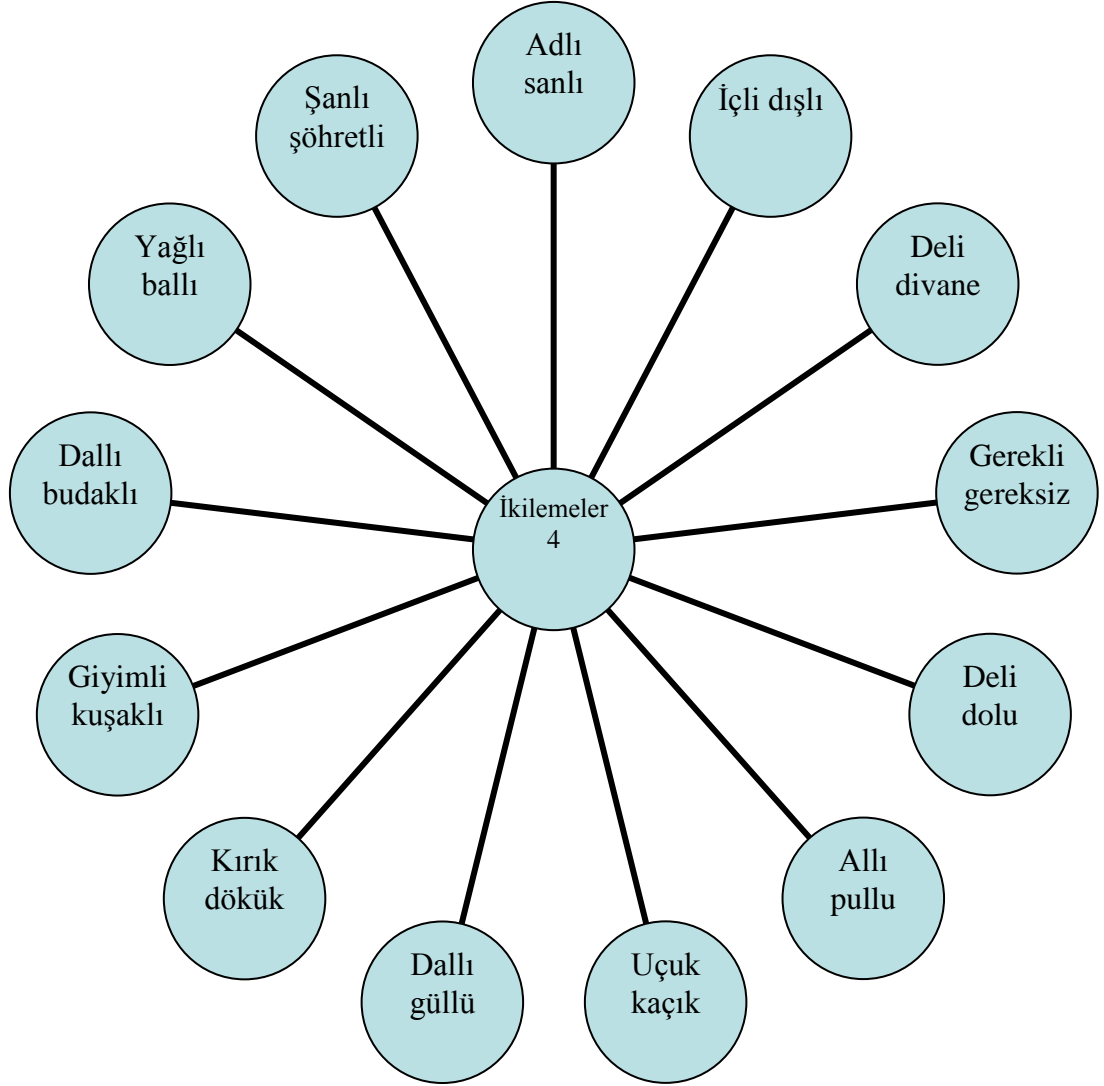
ŞEKİL 124. İKİLEMELER 2

ŞEKİL 125. İKİLEMELER 3

ŞEKİL 126. İKİLEMELER 4

Bu tabloda İkilemeleri oluşturan sözcükler nitelikleri yapısal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yapılırken anlam grupları oluşturulmuş, oluşturulan anlam gruplarının yanı sıra nitelikler arası farklılıklar da ortaya konulmaktadır

1. Anlam İlişmesine Göre:

1.1. Eş Anamlılar:

1.1.1. Değersizliği Niteleyen Eş Anamlı Kelimeler:

Derme çatma
Eften püften
Fasa fiso
Ivır zıvır
Kırık dökük

Vıcık vıcık

1.1.2. Saçmalığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Abidik gubidik

Abuk sabuk

Saçma sapan

1.1.3. Eğriliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çarpık çurpuk

Eciş bücüş

Yamru yumru

1.1.4. Temizliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Pırıl pırıl

Tiril tiril

1.1.5. Parlaklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Çil çil

Pırıl pırıl

Şıkır şıkır

1.1.6. Cilveliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Fıkır fıkır

Fingir fingir

1.1.7. Çılgınlığı/Deliliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Deli divane

Deli dolu

Uçuk kaçık

1.1.8. Değişikliği Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Derece derece

Elvan elvan

1.1.9. Karışıklığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Allak bullak

Dallı budaklı

Gürültülü Patırtılı

1.1.10. Gösterişi Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Alımlı çalımlı

Boylu boslu

Şanlı şöhretli

1.1.11. Bakımlılığı Niteleyen Eş Anlamlı Kelimeler:

Giyimli kuşamlı

Kelli felli

1.2. Yakın Anlamalı Kelimeler:

Allı pullu – Dallı güllü
Bölük pörçük – Yarım yamalak
Hayal meyal – Adsız sansız
Pıyırım pıyırım – Eski Püskü
Şanlı şöhretli – Adlı sanlı

1.3. Zıt Anlamlılar:

Adlı sanlı – Adsız sansız
Tıngır tıngır – Tıklım tıklım

1.4. Olumlu veya Olumsuz Olarak Niteleyenler

1.4.1 Olumlu Olarak Niteleyenler:

Akça pakça
Alımlı çalımlı
Allı pullu
Cicili bicili
Çil çil
Diri diri
Giyimli kuşamlı
Kelli felli
Pırıl pırıl
Şanlı şöhretli
Şıkır şıkır
Tiril tiril

1.4.2. Olumsuz Olarak Niteleyenler:

Abidik gubidik
Adsız sansız
Bölük pörçük
Çarpık çurpuk
Çürük çarık
Dallı budaklı
Deli divane
Derme çatma
Eciş bücüş
Eften püften
Eski püskü
Evsiz barksız
Faso fiso
Fıkır fıkır
Fingir fingir
Gerekli gereksiz
Gürültülü patırtılı
Ivır zıvır
Kırık dökük
Nursuz pirsiz

Parça pürçük
Pıllım pıllım
Pıyırım pıyırım
Saçma sapan
Uçuk kaçık
Vıcık vıcık
Yamru yumru
Yarım yamalak

2. Ortaya Çıkışlarına Göre:

2.1.Mecaz Olarak Niteleyenler:

Adsız sansız
Akça pakça
Dallı budaklı
Evsiz barksız
İçli dışlı
Kelli felli
Yağlı ballı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

1. Kavram haritaları bilimsel konuların anlamlı şekilde öğrenilmesinde ve kavram yanlışlarının giderilmesinde kullanılır.

2. Daha önceleri fen bilimlerinde yaygın olarak kullanılan kavram haritalarının etkisi ve geçerliliği anlaşılacak son zamanlarda sosyal bilimlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

3. Hazırlanmasının zevkli ve kolay olmasının yanı sıra görsel bir şölen sunup kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından hem derslerin aşamalarında hem de dil öğretiminde, dilin gramer konularının öğretilmesinde önemli rol oynamaktadır.

4. Kavram haritaları, kavramlar arasındaki ilişkileri bütün olarak gösterdiğinden dilin gramer konularını edinmede etkilidir. Dilin gramerini öğrenmek demek, dili kavramak demektir.

5. Kavram haritalarında, kavram ilişkileri gösterildiği için, kavram şekillerle gösterildiği için daha önceden bilinen konuların bilinmesi ve hatırlanması kolaylaşır. Böylece konunun ana hatlarıyla önemli yerlerinin görülmesini, zor ve yeni kavramların kolayca öğrenilmesini sağlar. Kavramlara yanlış bilgi yüklenmesini engeller.

6. Öz ve pratik bilgi içeren kavram haritaları, herhangi bir metne göre daha az kelime ve cümle içerir ve anlaşılarda kimi zaman problem oluşturan uzun cümlelerin daha derli toplu hâle gelmesini sağlar.

7. Kavram haritası eğitimde en fazla verim alınacak tekniklerden birisidir. Öğrencilerin önceki bilgileri ile yeni edindikleri bilgiler arasında bağlantı kurduğu için öğrenci başarısını olumlu yönde etkiler, kavramlar arasındaki ilişkiyi görsel olarak sunduğu için ezberden uzak anlamlı öğrenmeyi, kavramları genelden özele sıraladığı için kalıcı öğrenmeyi, bir tablo ile tüm konunun anlaşılmasını sağlar böylece bilginin pratiğini, özünü, önemli kısmını aktarır.

8. Kavram haritası Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı derslerinde verimliliği artırır. Anlaşılması güç olan ve birbirine karıştırılan dilbilgisi konularının öğretilmesinde fayda sağlar. Ayrıca zor anlaşılan metinlerin öğretilmesinde de faydalı olur.

9. Kavram haritası yöntemi ülkemizde fen alanında yaygındır, son yıllarda yavaş yavaş sosyal bilimlere de dahil olmuştur. Pek çok değerlendirme çalışmalarına uygun olan bu yöntem sadece bu bilim dalları ile sınırlı kalmamalı hayatın her alanına yayılmalıdır.

4.2. ÖNERİLER

1. Kavram haritaları anlamlı öğrenmeyi sağlamak, kavram yanlışlarını gidermek, soyut ifadeleri somutlaştırmak, dildeki kavramlar üzerinde zıddını ve benzerini göstererek anlam ilişkisi kurmak için kullanılabilir.

2. Yaratıcılık gerektiren kavram haritalarının oluşturulması için sınıfta öğretmen merkezli ders biçiminden uzak durulmalı, aynı zamanda esneklik gerektiren kavram haritaları için sınıfta huzurlu bir ortam oluşturulmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerin kendi başlarına kavram haritaları hazırlamaları için öğrencilere fırsat vermelidirler.

3. Kavram haritaları, anlamlı öğrenmeyi basitleştirip zevkli hâle getirdiği için bu teknik öğretimin her aşamasında kullanılmalıdır.

4. Öğrenme öğrencinin sorumluluğu haline getirilmelidir. Öğrenmenin püf noktalarından biri de soyut kavramların somutlaştırılmasıdır. Somutlaştırmaya ilköğretimden başlanmalı, öğrenciler ilköğretim itibari ile kavram haritaları oluşturmaya yönlendirilmeli, özendirilmelidir.

5. Öğretmen yetiştiren kurumlar ve akademisyen yetiştiren kurumlar ile okullar işbirliği halinde olmalıdır.

6. Okul yöneticileri kavram haritaları kullanmaları için eğitimcileri teşvik etmelidirler.

7. Bazı dil bilim konuları gibi, kavram haritaları da İngiliz diline uygun bir öğretim tekniğidir ve Türk diline uygun olmayan önerme ve ifadeler içerebilir. Bu nedenle kavram haritaları oluştururken çeviri ve adapte esnasında Türk dili kurallarına özen gösterilmelidir.

8. Kavram haritaları anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağladığı için bütün dil bilgisi konularında bu tekniğe yer verilmelidir.

9. Ders kitaplarında ön hazırlık mahiyetinde ünitenin başında; konuyu pekiştirme amaçlı ünitenin sonunda kavram haritaları bulundurulmalıdır.

10. Resim öğretmenlerinin desteğiyle kavram haritaları çekici ve görsel güzelliğe sahip bir biçimde hazırlanmalıdır.

11. Bir dilin gramer konuları kavram haritası yöntemi kullanılarak öğretilmelidir. Çünkü kavram haritaları pratik, akılcı, anlamlı öğretme yetkilerine sahip bir yöntem olduğu gibi kavramları benzerliklerini ve zıtlıklarını sunarak görsel şölen sunar.

KAYNAKÇA

Acar, S. (2009). *10. Sınıf Coğrafya Dersinde Toprak Konularının Kavram Haritası Tekniği İle İşlenmesinin Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Adalı, Oya. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Ahter, N. ve Halil N., *Dilbilgisi "Gramer"*, İstanbul, 1930

Akalın, H. (ve başk.). (2009). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akgündüz, D. (2002). *İlköğretim 6. Sınıf Biyoloji Konularında Kavram Haritalarının Kullanımı ve Başarıya Olan Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akgündüz, D. (2005). *İlköğretim fen bilgisi dersi öğretimi 6. sınıf biyoloji konularında kavram haritalarının kullanımı ve başarıya olan etkisi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Akyürek, S. (2003). *Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde kavram haritalarının kullanımı*. Değerler Eğitimi Dergisi, 1, 3, 65-85.

Altınok, H. (1998). *İlköğretim Fen Bilgisi Dersi Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanımı ve Öğrenci Kavramsallaştırmaları Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Altunay, Yurdanur, A. (2006). *Bilgisayar Ortamında Hazırlanan Kavram Haritalarının Bir Öğretim Materyali Olarak Fen Bilgisi Dersinde Kullanılmasının İlköğretim Öğrencilerinin Başarılarına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Alvermann, D., & Boothby, P. (1984). *A classroom training study: The effects of graphic organizer instruction on fourth graders' comprehension*. Reading World.

Armbruster, B., Anderson, H., & Meyer, L. (1991). *Improving content area reading*. Reading Research Quarterly.

Arnaudin, M. W., Mintzes, J. J., Dunn, C. S & Shafer, T. H. (1984). *Concept Mapping in College Science Teaching*. Journal of College Science Teaching.

Atabay, Neşe, Sevgi Özel ve İbrahim Kutluk, *Sözcük Türleri 1*. Türk Dil Kurumu, Ankara 1976

Ausubel, D. P. (1968). *Educational psychology: A cognitive view*. New York, Holt,

Ausubel, D. P. (1968). *Educational Psychology:A Cognitive View*. New York,Holt, Rinehart and Winston

Aykanat, F. (2005). *Bilgisayar Destekli Kavram Haritaları Yöntemiyle Fen Öğretimi Hücre Konusu*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bahar, M. (2001). *Biyoloji eğitiminde kavram haritalarının kullanımı*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 53-67.

Bahar, M. & Bilgin, İ. (2002). *Öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ve fen bilgisi dersine karşı tutumları arasındaki ilişki*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 4.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçe'nin Grameri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990

Barut, Ö. (2006). *İlköğretim 7. Sınıf Fen Bilgisi Konularının Kavram Haritaları İle Öğretilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Baxter, G. P., Elder, A.D. & Glaser, R. (1996). *Knowledge-based cognition and be introduced, and is there evidence for long term benefit?*. Higher Education

Bennett, B., & Rolheiser, R. (2001). *Beyond Monet: The artful science of instructional integration*. Toronto, Ontario, Canada: Bookation.

Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Birin, K. (2001). *Türkiye Türkçesi Gramerinde Sıfat Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Bolte, L. A. (1999). Using concept maps and interpretive essays for assessment

Bozkurt,Fuat, Türkiye Türkçesi, Hatipoğlu Yayınları, Türk Dili, Ankara,2000

Cliburn, J. W. (1990). *Concept maps to promote meaningful learning*. Journal of College Science Teaching.

Czerniak, C. M., & Haney, J. J. (1998). *The effect of collaborative concept mapping on elementary preservice teacher's anxiety, efficacy, and achievement in physical science*. Journal of Science Teacher Education.

Çatalkaya, R. (2005). *Bazı Bireysel Farklılıkların Kavram Haritası Yapma Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Çelikten, O. (2002). Kavramsal Değişim Yaklaşımına Dayalı Kavram Haritaları Destekli İşbirlikçi Öğrenme Yönteminin 4. Sınıf Öğrencilerinin Dünya ve Gökyüzü Konularını Anlamalarına Olana Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Çıldır, I. (2005). *Elektrik Akımı Konusundaki Kavram Yanılgılarının Kavram Haritalarıyla Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Demir, Erdal. (2006). 4. ve 5. Sınıflar Beden Eğitimi Dersinde Basketbol ve Badminton Ünitelerinde Kavram Haritalarıyla Öğretim Yönteminin Öğrenmeye Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Demir, Tufan, Türkçe Dilbilgisi, Kurmay Yayınevi, 2005

Demirel, Ö. (1993) *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Usem Yayınları, Ankara. (2004). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Pegem A Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara.

DEMİREL, Ö., Ün, K.,(1987). *Program Geliştirme*,Ankara

Dilemre, Saim Ali, Genel Dilbilgisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1942

Dilmen, İ. N. (1933). *Türkçe Gramer, Birinci Kısım İkinci Kısım, Lise ve Ortaokullar için*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Dilmen, İbrahim Necmi, Türkçe Gramer, Birinci Kısım İkinci Kısım, Lise ve Ortaokullar için Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

Dumanlı, E., (2001). *Kavram Haritalarının Erişi ve Kalıcılığa Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

DURU, M. K. (2001). *İlköğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ebenezer, J.V. (1992). *Making Chemistry Learning More Meaning*. Journal of Chemical Education.

Ediskun, Haydar, Yeni Türk Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1988

Elhelou, M. A. (1997). *The use of concept mapping in learning science subjects by Arab students*. Educational Research.

Ergin, Muharrem. (1981). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayınları.

ERDOĞAN, Y. (2000). *Bilgisayar Destekli Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Kullanılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Esiolu, G. O., & Soyibo, K. (1995). *Effects of concept and vee mapping under three learning modes on students' cognitive achievement in ecology and genetics*. Journal of Research in Science Teaching.

Fidan, N. (1985) . *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkim Yayınevi.

Franklin, C. E. (1991). *An experiment testing the effects of concept mapping on science anxiety and acquisition of scientific knowledge among eighth-grade students low in integrative complexity*. Dissertation Abstracts International.

Guastello, E., Beasley, M., & Sinatra, C. (2000). *Concept mapping effects on science content comprehension of low-achieving inner-city seventh graders*. Remedial and Special Education.

Güçlüer, E. (2006). *İlköğretim Fen Bilgisi Eğitiminde Kavram Haritaları İle Verilen Bilişsel Desteğin Başarıya Hatırda Tutmaya ve Fen Bilgisi Dersine İlişkin Tutuma Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Günhan, F. (2009). *Kavram Haritaları Öğretim Stratejisinin Öğrenci Başarısına Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması*. (Yüksek Lisans). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gürdal, A., Şahin, F. Ve Çağlar, A. (2001). *Fen Eğitimi: İlkeler, Stratejiler ve Yöntemler*. İstanbul. Marmara Üniversitesi Yayın No: 662, Atatürk Eğitim Fakültesi Yayını No: 39.

Günay, Doğan. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Hengirmen, Mehmet, Türkçe Dilbilgisi, (ikinci Basım), Engin Yayınevi, Ankara,1994.

Hepçilingiler, Feyza, Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi, Remzi Kitapevi, 2003, İstanbul.

İyilik, H. (2007). *İki Farklı Kavram Haritası Tekniğinden Elde Edilen Puanların Güvenirlik ve Geçerliğinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Johnstone, A. & El- Banna, (1986). *Capacities, demands and processes a predictive model for science education*, Education in Chemistry.

Johnstone, A. H., Hogg, W. R. & Ziane, M. (1993). *A working memory model applied to physics problem solving*. International Journal of Science Education.

Johnstone, A. H. & Al-Naeme, F.F. (1991). *Room for scientific thought*. International Journal of Science Education.

Jegede, O.J., Alaiyemola, F.F., Okebukola, P.A., (1990). *The Effects of Concept Mapping On Students' Anxiety and Achievement in Biology*. Journal of Research in Science Teaching.

Kabaca, T. (2002). *Ortaöğretim Matematik Eğitiminde Kavram Haritalanması Tekniğinin Kullanımı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul

Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Kaptan, F. ve Korkmaz, H. (2001). *İlköğretimde Fen Bilgisi Öğretimi, İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme El Kitabı*, Modül 7, Ankara. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kaya, A. (2004). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kaya Türkay (Tercüme), Uşaklıgil, Halit Ziya, Kavaid-i Lisan-ı Türkî (Türkçe Dilbilgisi), Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999.

Kayalı, H., Ürek, R., Cavaş, B., ve Tarhan, L., (2000). *Ortaöğretimde Kimya Derslerinde Enerji Kavram Haritasının ve Konu Diziniminin Geliştirilmesi IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi 2001 Bildiriler*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Kendirli, B. (2008). *Fen ve Teknoloji Dersinde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenci Tutumu, Başarısı ve Bilgi Kalıcılığına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kinchin, M. (2000). *Concept Mapping in Biology*. Journal of Biological Education.

Kocalar, A.O. *Ortaöğretim Konularında Kavram Haritalarının Coğrafya Öğretiminde Kullanımı*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul

Koç, Nurettin. (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990.

Kononov, A. N. (1968). *İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı* (Tercüme). (Türk Dili Araştırma Yıllığı).

Korkmaz, Zeynep. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Kurada, K. (2006). *Lise 2 Tarih Dersinin Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenmeye Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Lehman, J. D., Carter, C. & Kahle, J. B. (1985). *Concept mapping, vee mapping, and achievement: Results of a field study with black high school students*. Journal of Research in Science Teaching.

Lord, T. R. (1999). *A comparison between traditional and constructivist teaching in environmental science*. Journal and Environmental Education.

Markham, K. M., Mintzes, J. J. & Jones, M. G. (1994). *The Concept Map As A mathematics. School Science and Mathematics*.

Martin, R.E., Sexton, C.K., & Gerlovich, J. (1997). *Teaching science for all children*. Ally and Bacon.

Markham, K. and Mintzes , J. (1994) *The Concept Map as a Research and Evaluation Tool*. Furter Evidence of Validity, Journal of Research in Science Teaching.

Mayer, R. (1989). *Models for understanding*. Review of Educational Research.

Nachkleh, M.B. (1992). *Conceptualization and assesment of laboratory experiences: The Use of Diagrams and Concept Maps*. The Hoosier Science Teacher

Nackhleh, M.B. (1994) *Chemical Education Research in Laboratory Enviroment*. Journal of Chemical Education.

Novak, J., Gowin, D. Ve Johansen, G. (1983). *The use of concept mapping and knowledge mapping with junior high school science students*. Science Education.

Novak, J. D. ve Gowin, D. B. (1984). *Learning How to Learn*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Ozata, O. F. (2003), İlköğretim I. Kademe Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritalarının Kavram Yanılgılarını Gidermeye ve Hatırlamaya Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Okebukola, P. A., & Jegede, O. J. (1988). *Cognitive preference and learning mode as determinants of meaningful learning through concept mapping*. Science Education.

Okebukola, P. A. (1990). *Attaining Meaningful Learning of Concepts in Genetics and Ecology: An Examination of the Potency of the Concept-Mapping Technique*. Journal of Research in Science Teaching.

Öner, F., Arslan, M., *İlköğretim 6. Sınıf Fen Bilgisi Dersi Elektrik Ünitesinde Kavram Haritaları ile Öğretimin Öğrenme Düzeyine Etkisi*, <http://tojet.net/articles/4419.htm>

Öner, F. Arslan, M. (2005). *İlköğretim 6. Sınıf Fen Bilgisi Dersi Elektrik Ünitesinin Kavram Haritaları Öğretilmesinin Öğrenme Düzeyine Etkisi*. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Özdemir, A. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Matematik Dersi "Kesirler" Konusunun Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Öztuna, A. (2003). *Kavram Haritalarının Grup Döngüsünde Yapılandırılmasının Başarıya ve Kavram Gelişimine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, C. & Karayagız, G., (2006). *Teori ve Uygulama Arasında Yeni Bir Köprü: Kavram Haritası*. www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1273.pdf (2006).

Prankratius, W.J. (1990). *Building an organized knowledge base: Concept mapping and achievement in secondary school physics*. Journal of Research in Science Teaching.

Regis, A.;Albertazzi, P.G., and Roletto, E.,(1996). *Concept Map in Chemistry Education*. Journal of Chemical Education.

Roth, M. , & Roychoudhury, A. (1992). *The social construction of scientific concepts or the concept map as construction device and tool for social thinking in high school science*, Science Education V (76), 531 – 557.

Santhanam, E., Leach, C. & Dawson, C. (1998). *Concept mapping: How should it Scope*.

Sarıçayır, H. (2000). *Lise II Kimya Derslerinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Schmid, R. F., & Telara, G. (1990). *Concept mapping as an instructional strategy for high school biology*. The Journal of Educational Research.

Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara.Gazi Kitapevi.

Shopper, M. D. (1993). *Effects of concept mapping on achievement of concrete, transitional, and formal operational community college biology students (cognitive learning levels)*. Dissertation Abstracts International

Slotte, V., & Lonka, K. (1999). *Spontaneous concept maps aiding the understanding of scientific concepts*. International Journal of Science Education.

Sökmen,N., ve Bayram, H. (2000). *Eğitimde kavram haritasının önemi, Eğitim ve Bilim*.

Şenay, A. (2007). *Kavram Haritaları Yöntemiyle Metin Öğretimi*. (Yüksek Lisan Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya

Tosun, C., Doğan, R., (2005). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*, Öğreti-Pegem A Yayınları, Ankara. Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Gazi Kitabevi 11. Baskı, Ankara.

Tümen, Seçil. (2006). *Kavram Haritaları Yönteminin Yabancı Dil Öğretiminde Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Ülgen,G. (2004). *Kavram Geliştirme (Kuramlar ve Uygulamalar)*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Üstün, P. (2003). Özel Dershanelerde Kavram Haritası Metodunun Öğrencilerin Fen Bilgisi Test Çözme Başarılarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Vardar, Prof. Dr. Berke, Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü, Multilingual Yabancı Dil Yayınevi, İstanbul, 2003.

Vargas, E. & Alvarez, H., (1992). *Mapping out students' abilities*. Science Scope.

Yener, N. (2006). *İlköğretim 7. Sınıf Fen Bilgisi Dersinde 'Çevremizde Hangi Ekosistemler Var ve Buralarda Neler Oluyor?' Konusunun Kavram Haritaları İle İşlenmesinin Öğrenci Başarı ve Tutumu Üzerinde Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, H. (2008). *İlköğretim Birinci Kademe 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Kavram Haritalarının Kullanılmasının Başarıya Olan Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Wedge, K. S. (1995). *Effects of sequencing supplanted concept maps and generating concept maps on recall of structural knowledge presented in a CAI lesson for nursing students*. Dissertation Abstracts International.

Willerman, M., & MacHarg, R. A. (1991). *The concept map as an advance organizer*. *Journal of Research in Science Teaching*.

EKLER DİZİNİ

Sıfatlar Sözlüğü

-A-

Abat 1. Bayındır 2. Şen, rahat

Abidik gubidik: Saçma sapan, anlamsız, abuk sabuk.

Acılı: 1. Acı katılmış olan 2. Acısı olan, kederli

Açık: 1. Açılmış, kapalı olmayan 2. Engelsiz

Açık ağızlı: Aptal, sersem, ahmak

Adlı sanlı: Ünlü

Adsız sansız: Adı anılmayan, bilinmeyen

Afif: İffetli (erkek)

Afife: İffetli (kadın)

Afralı tafralı: Çalımlı

Afsunlu: Büyülü, sihirli, füsunkâr

Ağzı açık: 1. Şaşkın, alık, bön

Ağzı bir: Söz birliği etmiş

Ağzı bozuk: Sövmeyi alışkanlık edinmiş olan, küfürbaz

Ağzı büyük: Yüksekten konuşan, hava atan

Ağzı gevşek: Sır saklamaz, sır tutmaz (kimse)

Ağzı havada: Çevresindekilerden habersiz, alık, şaşkın (kimse)

Ağzı kalabalık: Birbirini tutmayan sözler söyleyen, yerli yersiz konuşan, boşboğaz (kimse)

Ağzı kara: 1. Kara haber vermekten hoşlanan, şom ağızlı 2. Bir yerde konuşulmuş veya yapılmış duyup görmesi istenilmeyen

Ağzı kenetli: Sır tutan, sır saklayan

Ağzı kulaklarında: Çok sevinçli, mutlu (kimse)

Ağzı pek: Ağzı sıkı

Ağzı pis: Sövmeyi huy edinmiş olan (kimse)

Ağzı sıkı: Sır saklayan, ağzı pek, ketum

Ahmak: Aklını gereği gibi kullanamayan, bön, budala, aptal

Ahu gözlü: Gözleri güzel olan (kadın)

Akça pakça: Beyaz tenli, güzel (kadın)

Akılsız: Akıllı, gerçeği görüp ona göre davranmaya elverişli olmayan, anlayışı kıt

Alelaide: 1. Her zaman görülen, olağan 2. Bayağı, sıradan

Algın: 1. Cılız, zayıf, hastalıklı 2. Birine gönül vermiş, tutkun, vurgun

Alık: Akılsız, sersem, budala, ebleh

Alımlı: 1. Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip 2. Kurumlu, çalımlı, gururlu

Alımlı çalımlı: Gösterişli, güzel

Allak bullak: Altüst, karmakarışık

Allı pullu: Göz alıcı renkler ve şeylerle süslenmiş

Anlayışsız: 1. Anlayışı kıt olan, kafasız, kavrayışsız, vurdumduymaz, kalın kafalı, izansız, ferasetsiz, gabi 2. Hoşgörüsüz

Apalak: Tombul, gürbüz, iri (bebek ve küçük çocuk)

Aptal: 1. Zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak

Aralıklı: 1. Birbirine bitişik olmayan, aralarında açıklık bulunan 2. Dizgide kelimeler, harfler veya satırlar arasında açıklığı olan, espaslı.

Arık: Zayıf, cılız, kuru, sıska

Asude: Rahat, sakin

Aşamalı: Aşamalı olan, kademeli

Aşık: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse)

Aşıkâr: Açık, apaçık, belli, meydanda olan

Avanak: Kolaylıkla kandırılabilen veya aldatılabilen, aptal, bön

Avuç dolusu: Pek çok (para)

Ay parçası: Çok güzel (kadın veya kız)

Aydınlık: Bir yeri aydınlatan güç, ışık 2. Işık alan 3. Kolay anlaşılacak derecede açık olan, vazıh 5. Kötülükten uzak, temiz, saf

Aygın baygın: 1. Güçsüz, çok yorgun, bitkin 2. Duyguda ölçüyü kaçırmış

Ayran ağzılı: 1. Ayran Budalası 2. Boşboğaz, geveze

Ayran budalası: Aptal, budala, sersem

Ayran delisi: 1. Bön, safdil 2. Hevesli

Ayrıntılı: Ayrıntısı olan, teferruatlı, tafsilatlı, detaylı, mufassal

Az: 1. Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksiklik 2. Alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik, çok karşıtı

-B-

Babacan: Cana yakın, olgun, hoşgörülü, iyi kalpli, güvenilir (erkek)

Babaçko: Güçlü ve gösterişli, iri yarı (kadın)

Badem gözlü: Badem içi biçiminde iri gözü olan (kimse)

Bahtı açık: Talihli (kimse)

Bahtı kara: Mutsuz, talihsiz (kimse)

Bahtiyar: Mutlu

Bahtlı: Bahtı iyi olan, mutlu, talihli, kara bahtlı karşıtı

Bahtsız: Bahtı kötü olan, mutsuz, talihsiz

Bal dudaklı: Tatlı dilli (kimse), baldudak.

Balık etinde: Ne şişman ne zayıf olan

Bariz: Açık, göze çarpan, belirgin

Basamaklı: Basamaklı olan, basamak basamak olan

Bastıbacak: 1. Bacakları kısa veya çarpık kimse)

Baş belası: Sıkıntı, üzüntü veren

Baş döndürücü: 1. Şaşkına, serseme çevirici 2. Çabuklukta olağanüstü, aşırı 3.

Baygınlık verici

Baş tanımaz: Asî, isyancı, düzen bozucu

Baş bağı: 1. Serbest olmayan (kimse) 2. Evli olan (kimse) 3. Nişanlı olan (kimse)

4. Başını örten

Baş bütün: Eşi hayatta olan (kadın veya erkek)

Baş devletli: Talihli, bahtı açık (kimse)

Baş dimdik: Onurlu, gururlu (kimse)

Baş dinç: Kaygısız ve tasası olmayan (kimse)

Baş dumanlı: 1. Doruğunu sis bürümüş (dağ) 2. Sarhoş

Baş havada: 1. Sevinçli (kimse) 2. Kibirli, gururlu (kimse)

Baş kalabalık: Yanında bir işi konuşamayacak kadar çok insan olan (kimse)

Baş önünde: Uslu, çevrede gözü olmayan (kimse)

Baş yerde: 1. Utangaç, mahcup (kimse) 2. Suçlu, kabahatli

Başı yukarıda: Kibirli, kendini beğenmiş (kimse)

Başı yumuşak: Uysal, söz dinler (kimse)

Başiboş: 1. Bir şeye veya kimseye bağlı olmayan 2. Bağlanmamış, serbest bırakılmış

Başına buyruk: Kimseden izin almaksızın dilediği gibi davranan (kimse), failimuhtar

Baştan savma: Üstünkörü

Bayağı: 1. Aşağılık, pespaye 2. Kibar olmayan, basit, adi, sıradan, amiyane, banal 3. Her zamanki gibi olan, hiçbir özelliği bulunmayan

Becerikli: Becerisi olan, elinden iş gelen, usta, maharetli, mahir, mahirane

Bedbaht: Mutsuz, bahtsız, talihsiz

Bedbin: Kötümser, karamsar, pesimist

Bedihi: Besbelli, apaçık

Belirgin: Belirmiş durumda olan, göze çarpan, besbelli, açık, bariz, sarih

Belirsiz: Belirli olmayan, belgisiz, gayrimuayyen 2. Niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen, müphem 3. Bilinmeyen, meçhul

Belli: 1. Bilinmedik bir yanı olmayan, malum 2. Gizli olmayan, ortada olan, anlaşılabilir, bedihi, zahir, aşikâr 3. Belirli, muayyen

Besbelli: 1. Açık, apaçık, çok belli

Beş paralık: Değersiz, aşağılık, bayağı

Bıdık: Kısa ve tıknaz

Bıngıl bıngıl: Dolgun ve pelte gibi titrek

Bibaht: Bahtsız, kadersiz, kötü talihli

Bikarar: Kararsız, tereddütlü

Bir alay: Birçok, bir sürü, pek çok

Bir gıdım: Çok az miktarda

Bir iki: Birtakım, bazı, bir parça, biraz, çok az sayıda, birkaç kez

Bir karış: 1. Çok kısa 2. Çok az

Bir küme: Pek çok, fazla

Bir nebze: Çok az, bir parça

Bir parça: 1. Biraz, azıcık, çok az

Bir sürü: Çok sayıda, pek çok

Bir tane: Biricik, yegâne

Bir yığın: Birçok, pek çok
Biricik: Eşi benzeri, ikincisi olmayan ve çok sevilen, tek, yegâne
Birkaç: Çok olmayan, az sayıda, az
Bitap: Bitkin, yorgun
Bitirim: Yaman, zeki, çok beğenilen
Bitkin: Gücü tükenmiş olan, çok yorgun, argın, aygın
Bodur: Enine göre boyu kısa ve tıknaz
Bolca: 1. Oldukça geniş
Bonkör: 1. İyi yürekli 2. Cömert
Boşboğaz: 1. Saklanması gereken şeyleri söyleyiveren, sır saklayamayan, geveze 2. Yerli yersiz konuşan (kimse)
Boylu boslu: Uzun boylu, yakışıklı, gösterişli
Boysuz: Benzerleri arasında boyu kısa olan
Bölük pörçük: Bütünlüğü sağlanamamış, parça parça
Bön: Budala, saf, avanak, ahmak
Budala: 1. Zekâca geri olan (kimse), alık 2. Ahmak, bön
Bunak: Bunamış olan (kimse), matuh
Bücür: Ufak tefek ve kısa boylu (kimse)
Bütün: 1. Eksiksiz tam 2. Çok sayıdaki varlık ve nesnelerin hepsi 3. Bozuk olmayan (para) 4. Parçalanmamış
Büyülü: 1. Kendisine büyü yapılmış (kimse) 2. Büyü gücü olan, sihirli 3. Çok etkileyici

-C-

Cadaloz: Çok konuşan, huysuz ve şirret (kadın)
Cafcaflı: 1. Gösterişli, fazla şık, şatafatlı 2. Karışık, gürültülü, patırtılı, tehlikeli
Cakalı: Cakası olan, caka ile yapılan, gösterişli
Can alıcı: 1. En önemli, çarpıcı 2. Kahredici, kendinden geçirici, aşırı çekici
Can beraber: Çok sevgili
Can ciğer: Çok yakın, sıkı fıkı, pek içten
Can sıkıcı: Üzüntü yaratan, üzücü
Cana yakın: Sevimli

Canavarca: 1. Canavar gibi 2. Canavara uygun biçimde
Candan: 1. İçten, yürekten, gönülden, samimi
Canhıraş: Yürek paralayan, kulak tırmalayan, acı, tüyler ürpertici
Canı burnunda: Çok yorgun ve bezgin
Canı cebinde: Zayıf ahlaklı (kimse)
Canı pek: Acıya, sıkıntıya karşı dayanıklı (kimse)
Canı sıkkın: Keyfi kaçmış (kimse)
Canı tatlı: Sıkıntıya ve acıya katlanmak istemeyen (kimse)
Canı tez: Aceleci
Canına düşkün: Kendine iyi bakan, kendini koruyan (kimse)
Capcanlı: 1. Çok canlı
Carcar: Geveze, yaygaracı
Cavalacoz: Değersiz, önemsiz, derme çatma.
Cazibeli: Cazibesi olan
Cebi delik: Tutumlu olmayan (kimse) savurgan
Cefakeş: Cefa çeken, sıkıntıya katlanan
Celalli: 1. Sert ve öfkeli (kimse) 2. Coşkun
Celi: 1. Açık, aşikâr 2. Parlak, cilalı
Cemil: 1. Güzel (erkek) 2. Tanrı'nın sıfatlarından biri
Centilmen: İyi arkadaşlık eden, saygılı, görgülü, kibar (erkek)
Cerbezeli: Girgin, kolaylıkla ve inandırıcı söz söyleyen, dilli
Cesametli: Kocaman, iri
Cesim: Büyük, iri, kocaman
Cılız: 1. Çok zayıf ve güçsüz, eneze, nahif 2. Güçsüz, sönük (ışık) 3. Basit, değersiz, önemsiz
Cıvıl cıvıl: 1. Canlı, neşeli 2. Hareketli, kalabalık
Cici: Sevimli, cana yakın, hoş, güzel, hoşça giden
Cicili bicili: Göze çarpan süslerle bezenmiş, süslü
Cilveli: Cilvesi olan, cilve yapan, cilvekâr, cilvebaz
Cimbakuka: Çelimsiz ve biçimsiz (kimse)
Cimri: Elindeki parayı harcamaya kıyamayan
Cin fikirli: Çok anlayışlı, çok kurnaz, zeki

Civelek: 1. Canlı, neşeli, sokulgan
Cömert: Para ve malını esirgemedi veren
Curcunah: Gürültülü, patırtılı, şamatalı (yer, ses, hava)
Cüce: Boyu normalden çok daha kısa olan (kimse)
Cümbüşlü: Eğlentili, hareketli
Cüsseli: İri yapılı, iri gövdeli, iri yarı (kimse)
Cüzi: Az, azıcık, pek az

-Ç-

Çaçaron: Karşısındakini susturacak biçimde ve çok konuşan, çenesi kuvvetli, geveze
Çakır: Açık mavi, hareli ela (göz)
Çalçene: Durup dinlenmeden konuşan, çenesi düşük (kimse), geveze
Çam yarması: İri yarı, koca gövdeli (kimse), çam bölmesi.
Çarpık çurpuk: Çok çarpık, eğri büğrü
Çaylak: Toy, deneyimsiz, acemi (kimse)
Çekik gözlü: Gözleri şakaklara doğru gerilmiş olan
Çekimli: Çekimi olan, alımlı, cazibeli, cezp edici
Çekingen: Her şeyden çekinen, ürkek, sıkılgan, tutuk (kimse) muhteriz
Çelimsiz: Güçsüz, zayıf, nahif
Çençen: Geveze
Çene kavafı: Geveze
Çenebaz: Çok konuşan, çenesi kuvvetli, çeneli (kimse)
Çerden çöpten: 1. Dayanıksız, çürük 2. Zayıf, narın, çelimsiz
Çetin: Amaçlanan duruma getirilmesi
Çetrefilli: Karışık ve anlaşılması güç olan
Çıtkırıldım: Aşırı incelik, dayanıksızlık ve çekingenlik gösteren (kimse)
Çıyan gözlü: Mavi gözlü
Çifte kavrulmuş: İki kez kavrulmuş (leblebi, nohut, çekirdek vb.) 2. Pek pişkin (kimse) 3. Çok çile çekmiş (kimse)
Çil çil: Pırı pırlı, parlak
Çilekeş: Hayatı boyunca birçok sıkıntı ve üzüntü çekmiş (kimse)

Çileli: 1. Çilesi olan, çok sıkıntı çekmiş olan 2. Çok üzüntülere yol açan
Çirkef: İğrenç ve bulaşkan (kimse veya şey)
Çirkin: 1. Göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı 2. Hoş olmayan, yakışık almayan (davranış)
Çok: Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı
Çok sözlü: Tatlı dilli, konuşkan
Çolak: Eli veya kolu sakat olan (kimse)
Çolpa: 1. Ayağı sakat olan 2. Beceriksiz, eli işe yakışmayan, acemi
Çürük çarık: Sağlam olmayan, işe yaramaz

-D-

Dağdağalı: Gürültülü patırtılı
Dağınık: Hoş görünmeyen, uyumsuz
Daim: Sürekli, sonsuz
Dallı budaklı: Karışık bir duruma girmiş olan, çapraşık
Dallı güllü: Çok renkli, canlı
Dandik: 1. Düşük nitelikli 2. Düzmece
Dangalak: Akılsız, düşüncesiz (kimse)
Dapdar: Çok dar
Dar: 1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı 2. Genişliği az veya yetersiz olan, ensiz 3. Az, elverişsiz, sınırlı 4. Sıkıntılı 5. Yetersiz 6. Güçlülükle ucu ucuna, ancak
Daraş: Dar, kasvetli (yer)
Dar gelirli: Geliri normal bir geçim sağlamaya yetişmeyen, geçim sıkıntısı çeken (kimse)
Dar kafalı: Kavrayışı az, anlayışı kıt, yenilikleri benimseyecek yetenekten yoksun (kimse)
Debdebeli: Görkemli, gösterişli
Değersiz: Değeri olmayan veya değeri çok az olan, önemsiz, kıymetsiz, naçiz
Deli divane: Çılgın, aşırı deli (kimse)
Deli dolu: 1. İlerisini gerisini düşünmeden davranan, rastgele konuşan, patavatsız 2. Çok hareketli, aktif, enerjik

Derece derece: Farklı farklı, değişik

Dermansız: Gücü kalmamış, bitkin

Derme çatma: 1. Gelişigüzel toplanmış, aralarında uygunluk bulunmayan 2. Değersiz gereçlerle özensiz olarak yapılmış 3. Önemsiz, değersiz

Devamlı: 1. Sürekli, bitmeyen, kesintiye uğramayan 2. Okuluna düzenli bir biçimde devam eden

Devletli: Mutluluk ve refah içinde olan (kimse)

Dırdırcı: Bezdirici söz etme alışkanlığı olan, geveze, yerli yersiz konuşan (kimse)

Dızman: İri yapılı, uzun boylu, şişman

Dibek kafalı: Anlayışsız, kaba, budala

Dilbaz: Gönül çeken, şuh, güzel söz söyleyen, konuşkan, konuşmasıyla kandıran

Dilber: Alımlı, güzel (kadın)

Dilli: 1. Dili olan 2. Konuşkan, sürekli ve tatlı konuşan 3. Dedikoducu

Dimdik: 1. Çok dik 2. Sağlıklı, zinde 3. Sıkıntıları karşılayacak durumda olan, baş eğmeyen, metin

Dingin: 1. Sakin, durgun 2. Hareket etmeyen, kımıldayan 3. Gücü tükenmiş, yorgun, mecalsiz

Diri diri: Canlı canlı, taptaze

Donsuz: 1. Don giymemiş olan 2. Yoksul 3. Serseri

Donuk: 1. Parlaklığı olmayan, mat 2. Canlılığı olmayan, fersiz (göz) 3. Canlılığı az olan, durgun, uyuşuk

Dört köşe: Keyifli, sevinçli

Dudu dilli: Çok konuşan, tatlı dilli (kadın)

Durgun: 1. Sakin 2. Neşesiz, keyifsiz, sessiz 3. Canlı olmayan, sönük, hareketsiz

Duygulu: Duygusu, duyarlığı çok olan, kolay duygulanan, içli, hassas

Düdük makarnası: Aptal, anlayışsız

Dünya güzeli: Çok güzel (kimse)

Düşünceli: 1. Düşüncesi olan 2. Düşünerek davranan, anlayışlı 3. Kaygılı, tasalı

-E-

Ebleh: Akılsız, budala, alık

Eciş bücüş: Hiçbir yeri düzgün olmayan, çirkin bir biçim almış bulunan, çarpık çurpuk, eğri büğrü

Efkarlı: Tasalanmış, tasalı, kaygılı

Eften püften: Baştan savma yapılmış, dayanıksız, derme çatma, çürük, değersiz

Eksiksiz: Eksiği olmayan, tam, tamam

Ekti: Cimri

Ela: Gözde sarıya çalan kestane rengi

Elemli: Üzüntülü, kederli

Eli açık: Cömert

Eli bayraklı: Şirret, edepsiz, kavgacı (kimse)

Eli dar: Maddi olarak sıkıntıda olan (kimse)

Eli maşalı: Kavgacı, şirret, dayak atmayı seven (kimse)

Eli selek: Eli açık, cömert (kimse)

Eli sıkı: Cimri

Eli şakağında: Düşünceli, kaygılı olan (kimse)

Elvan elvan: Çeşit çeşit

Embesil: Budala, aptal, ahmak

Emsalsiz: Eşsiz, eşi benzeri olmayan, bir benzeri daha bulunmayan

Enayi: Fazla bön, avanak, et kafalı, budala

Endamlı: Boylu, boyu bosu yerinde

Endamsız: Boyu bosu yerinde olmayan, kısa,

Ender: Çok az, çok seyrek

Enez: Cılız, zayıf, güçsüz

Engelli: 1. Engeli olan, mânialı 2. Vücutunda eksik veya kusuru olan

Enine boyuna: Gösterişli, iri yarı

Entipüften: Hiç değeri olmayan, derme çatma, uydurma

Esefli: Üzüntülü, tasalı, kaygılı

Esen: Ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli, salim

Eski: Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı 2. Önceki, sabık 3. Geçerli olmayan 4. Herhangi bir meslekte uzun süreden beri çalışmış olan 5. Geçmiş çağlardaki 6. Mesleğinde uzmanlaşmış, deneyimi olan

Eski püskü: Çok eski, iyice eski

Eşekçe: Kaba

Eşek kafalı: Kalın kafalı, anlayışsız, kavrayışsız (kimse)

Eşsiz: Eşi benzeri olmayan veya eşi benzeri görülmemiş olan

Et kafalı: 1. Anlayışsız, kaba 2. Budala, enayi

Eteği belinde: Kıvrak ve hamarat (kadın)

Eteği arı: Namuslu, iffetli

Eteği temiz: İffetli, namuslu (kadın)

Etek dolusu: Pek çok, bol bol, alabildiğince fazla

Etli butlu: Oldukça şişman

Etli canlı: Dolgun vücutlu, sağlıklı, güçlü

Evsiz barksız: İşsiz güçsüz, avare, başboş

-F-

Fakir: 1. Geçimini güçlkle sağlayan, yoksul, fakara, zengin karşıtı 2. Olması gerekenden az 3. Zavallı, kimsesiz

Fasa fiso: Değer ve önemi olmayan, boş (şey veya söz)

Fasılalı: Aralı, aralıklı, kesintili

Fazıl: Faziletli, erdemli (kimse)

Ferah: 1. Bol, geniş 2. Havadar, aydınlık, iç açıcı (yer)

Ferasetli: Anlayışlı

Ferih: Çok sevinçli, neşeli

Fersiz: Donuk, cansız (göz, ışık, yüz)

Fettane: Cilveli, gönül alıcı (kadın)

Fıkır fıkır: Cilveli, oynak

Fidan boylu: İnce, uzun ve biçimli (kimse)

Fingir fingir: Oynak, cilveli

Fos: Çürük, temelsiz, boş, kof

Fukara: 1. Yoksul, fakir 2. Zavallı

Füsunkar: Sihirli, büyü, afsunlu

-G-

Gabi: Anlayışsız, ahmak, ebleh, kalın kafalı, bön

Gamlı: 1. Kaygılı, tasalı, sıkıntısı, üzüntüsü olan, mağmum 2. Sıkıntı veya üzüntü veren

Gammaz: Söz getirip götür, arkadan çekiştiren, ara bozucu, fitneci, kovcu (kimse)

Gani gönüllü: Cömert, eli açık (kimse)

Gazaplı: Öfkeli, kızgın, hiddetli

Gebeş: 1. Aptal, sersem 2. Bodur ve şişman 3. Karnı şiş olan

Geçimsiz: Çevresindekilerle iyi geçinemeyen, kavga çıkaran, huysuz, şirret

Geda: Yoksul, fakir

Gelip geçici: Sürekli olmayan, kısa süreli şey

Gelişigüzel: Herhangi bir, özensiz, itinasız, baştan savma, rastgele, lalettayin

Genç: 1. Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı 2. Gelişmesini tamamlamamış olan (bitki, hayvan) 3. Gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç 4. Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy

Gepegencecik: Çok genç, körpe

Gerekli gereksiz: Yersiz, zamansız

Gerzek: Geri zekâlı

Geveze: 1. Çok konuşan, çenesi düşük, lafçı, lafazan, zevzek, lakırtı ebesi, lakırtı kavafı 2. Sır saklayamayan, boğboğaz

Gevşek ağızlı: Geveze, boğboğaz (kimse)

Gır gır: Komik, matrak, eğlenceli

Giyimli kuşamlı: Temiz ve özenle giyinmiş (kimse)

Gizli: 1. Görünmez, belli olmaz bir durumda olan, edimsel karşıtı 2. Başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, mahrem, mestur 3. Niteliği anlaşılmayan, bilinmeyen

Gödeş: Semiz, etli

Gökmen: Mavi gözlü (kimse)

Gönç: Zengin, varlıklı

Gönlü bol: Yeterli imkanlardan yoksun olmasına karşın cömert, eli açık davranmak isteyen (kimse)

Gönlü dar: İçi sıkıntılı olan (kimse)

Gönlü gani: Cömert ve gözü tok, gani gönüllü (kimse)

Gönlü hoş: Dileği yerine gelmiş, sevinmiş (kimse)

Gönlü kara: Başkalarının kötülüğünü isteyen (kimse)

Gönlü tok: Zorunlu ihtiyaçları karşılandığında bununla yetinen, fazla mal ve para istemeyen (kimse), müstağni

Gönlü yaralı: Aşık, tutkun, aşkı karşılık görmeyen (kimse)

Gönlü zengin: Para ve malını imkânları ölçüsünde esirgmeden veren (kimse)

Gönül okşayıcı: Hoşa giden

Gönüllü: 1. Bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen 2. Çok istekli

Gönülsüz: Gönlü olmayan, isteksiz

Görkemli: 1. Büyüklüğü, görünüşü ve güzelliğiyle görenleri etkileyen, gösterişli, göz alıcı, haşmetli, muhteşem, anıtsal 2. İri yapılı, iyice serpilmiş

Görklü: Güzel, gösterişli

Gösterişli: Görkemli

Gövdeli: İri yapılı

Göz alıcı: Güzelliği ile ilgi çeken, alımlı, göze çarpan

Gözü tok: Paraya, mala düşkünlük göstermeyen, açgözlülük etmeyen (kimse)

Gudubet: Yüzüne bakılmayacak kadar sevimsiz ve çirkin

Gücük: Kısa, bodur, gelişmemiş, güdük

Güdük: Eksik yanı olan, tamamlanmamış, kısa

Gümüsgöz: Para canlısı, açgözlü, cimri

Gürbüz: Sağlam, güçlü ve iyi gelişmiş, iri

Gürültülü: 1. Gürültüsü olan

Gürültülü patırtılı: Çok gürültülü ve karışık

Güzel: 1. Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı 2. İyi, hoş 3. Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran 4. Soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran 5. Görgü kurallarına uygun olan 6. Sakin, hoş (hava) 7. Okşayıcı, aldatıcı, kandırıcı 8. Pek iyi, doğru

-H-

Hadsiz hesapsız: Sayılamayacak derecede çok

Hali: Boş, ıssız, تنها

Halsiz: Hâli, gücü olmayan, bitkin, dermansız, takatsiz

Haluk: Temiz huylu, iyi ahlaklı

Hamarat: Çalışkan, becerikli, elinden iyi iş gelen

Hamhalat: 1. Kaba saba, görgüsüz 2. Verimsiz, çorak, kuru

Handan: Şen, neşeli

Hantal: 1. Kocaman, iri, kaba 2. İşi, davranışları kaba ve yavaş

Harabe: 1. Eski çağlardan kalmış şehir veya yapı, ören, kalıntı 2. Yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş yapı, yıkı

Harap: Bayındırlığı kalmamış, yıkılacak duruma gelmiş, yıkkın, viran 2. Bitkin, yorgun, perişan

Hasis: Cimri

Haşarı: Çok yaramaz

Haşat: 1. Darmadağınık, işe yaramaz, bozuk, kötü 2. Yorgun, bitkin

Haşmetli: Görkemli

Hoşur: Şişman, dolgun (kadın)

Havadar: Havası bol, temiz olan (yer)

Havsılası dar: 1. Anlama kabiliyeti olmayan, anlayışı kıt (kimse) 2. Hoşgörüsü olmayan (kimse)

Hayal meyal: Belli belirsiz, açık seçik olmayan

Hayat dolu: Yaşama isteği çok olan, neşeli, canlı

Haylaz: 1. Hoşa gitmeyen davranışlarda bulunan (kimse) 2. Çalışma gücü varken çalışmayan, aylaklık eden, yaramaz

Hınçlı: Hıncı olan, öfkeli

Hırbo: 1. İri yarı (kimse) 2. Sersem, salak ve kaba saba

Hırt: Sersem, budala, ahmak

Hırtapoz: Sersem, aptal, şaşkın

Hışımlı: Öfkeli, kızgın, sinirli

Hıyarağası: Görgüsüz, kaba saba, yontulmamış (kimse)

Hiçten: Çok değersiz, önemsiz

Hiddetli: Kızgın, öfkeli

Hisli: Duygulu, içli

Hor: Değersiz, önemi olmayan, aşağı

Horoz akıllı: Akılsız, horoz kafalı

Hoşsohbet: Güzel ve tatlı konuşan (kimse)

Hoyrat: Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı

Hödük: 1. Görgüsüz, kaba, anlayışı kıt (kimse) 2. Korkak, ürkek

-İ-

İssiz: 1. Kimse bulunmayan veya az kimse bulunan, تنها

İşıklı: Işığlı olan, aydınlık, ışıklandırılmış, nurlu, nurani

İvir zıvir: Küçük, önemsiz

-İ-

İçi boş: 1. İçinde bir şey bulunmayan 2. Önemsiz, değersiz

İçli: 1. İçi dolu (taneli sebze veya kuru yemiş) 2. Kolay duygulanıp incinen, duygulu, hassas, hisli 3. Duygulandıran, etkili

İçli dışlı: Hiç gizli işi olmayan, apaçık, olduğu gibi, senli benli, aşırı teklifsiz

İdareli: 1. İdare etmesini bilen, iyi yöneten 2. Tutumlu

İdaresiz: 1. İdare etmesini bilmeyen, gevşek, beceriksiz (kimse) 2. Tutumsuz

İdraksiz: Anlayışsız, ahmak

İffetli: İffetini koruyan, sili, afif, afife

İğne iplik: Çok zayıf

İhatalı: 1. Alanı geniş 2. Kavrayışlı, anlayışlı

İhtiyar: Yaşlı, kocamış olan, pir

İki paralık: Değersiz, önemsiz

İkircikli: 1. İşkilli 2. Kararsız, mütereddit

İktisatlı: Aşırı harcama yapmayan veya gerektirmeyen (kimse,şey), tutumlu.

İlk ve son: Tek, yegâne

İnce yapılı: Narin, nazik, zayıf

İnsan kurusu: Çok zayıf (kimse)

İri: Olağandan daha hacimli, olağanı aşan büyüklüğü olan, ince karşıtı

İri kıyım: 1. İri kıyılmış 2. İri yapılı

İri yapılı: Uzun boylu ve etine dolgun (kimse)

İşkilli: İşkil içinde bulunan, kuşkulu, kuruntucu, vesveseli, müvesvis

İşveli: Nazlı, cilveli, edalı, şivekâr

İzanlı: Anlayışlı, düşünceli

İzbandut: Görünüşü ve davranışı ile korku veren (iri yarım adam)

-K-

Kaba: Terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse)

Kademeli: Aşamalı, basamaklı

Kafalı: Bilgili, kavrayışlı ve anlayışlı

Kafası tembel: Alık, budala, basireti olmayan (kimse)

Kafasız: Düşünüşü, anlayışı ve kavrayışı kıt olan, anlayışsız, kavrayışsız

Kaknem: 1. Çirkin, huysuz 2. Kuru sıska

Kalabalık: 1. Çok sayıda insan topluluğu 2. Gereksiz, karışık şeyler topluluğu 3. Sayıca çok

Kalbi kırık: Üzgün, ümitsiz

Kalıcı: 1. Sürekli, geçici karşıtı 2. Her zaman geçerliliğini sürdürecektir olan 3. Bir süre için belli bir yerde kalan, konuk, gidici karşıtı

Kalımlı: Kalıcı, yok olmayan, ölümsüz, zevalsiz, baki, payidar

Kalımsız: Kalımlı olmayan, kalıcı olmayan, yok olacak, fâni

Kalıplı: 1. Kalıplanmış olan 2. Düzgün, biçimli 3. İri yapılı, heybetli

Kanaatkâr: Azla yetinen, elindeki ile yetinen, kanık, kanaatli, yetingen

Kanık: 1. Kanaatkâr 2. Tokgözlü

Kankırmızı: Üstün, yaman

Kanlı canlı: Sağlıklı, sapasağlam, vücut sağlığı yüzünden belli olan (kimse)

Kansız cansız: Kanı az olan, zayıf, bitkin (kimse)

Kapasiteli: Kapasitesi olan

Kara ağızlı: Kara çalıcı, iftira eden

Kara kuru: Esmer ve zayıf (kimse)

Karamsar: Kötümser, bedbin, meyas, pesimist

Kararsız: 1. Kararı olmayan 2. Karar vermekte güçlük çeken, duruksun, mütereddit
3. Düzensiz, istikrarsız

Karayağız: Esmer (erkek)

Karga sekmez: Çok ıssız, sarp (yer)

Karısı köylü: 1. Karısının yakınlarını benimseyip kendi yakınlarını unutan (erkek) 2.
Kılıbık

Kartalo: Kartaloş, kartlaşmış, yaşı geçkin

Kasvetli: İç sıkıcı, sıkıntılı

Kaygılı: Kaygısı olan, üzüntülü

Kaz kafalı: Anlayışsız, kavrayışsız, kafasız (kimse)

Kederli: Acılı, üzüntülü, mükedder

Kelli fell: Kılığı kıyafeti düzgün, olgun ve gösterişli (kimse), kerli ferli

Kemikli: 1.Kemiği olan veya çok kemiği olan 2.Kemikleri iyi gelişmiş 3.Çok zayıf,
sıska

Kene göz: Çok küçük gözlü (kimse)

Kerem sahibi: İyi huylu, cömert

Kesiksiz: Kesilmeden süren, sürekli, süreli, devamlı, mütemadi

Kesintili: 1.Ara verilerek yapılan 2.Kesintisi olan (para)

Keş: Ayyaş, esrarkeş, aptal

Ketum: Ağzı sıkı

Keyfi yerinde: Neşesi, sağlığı yerinde olan (kimse)

Kıl kuyruk: 1. Zayıf çelimsiz 2. Züğürt, kılıksız 3.Niteliksiz

Kılıbık: Karısının baskısı altında bulunan (erkek)

Kırık: Kırılmış olan, gücenmiş, üzgün

Kırık dökük: 1. Eski, sağlam olmayan, çürük, değersiz

Kırk paralık: Oldukça değersiz

Kırk yıllık: Çok eski, köklü

Kırnak: 1.Çalımlı,süslü (kimse) 2.Güzel,titiz 3.Cilveli,oynak (kadın) 4.Boylu boslu
5.Çevik

Kırtıpil: Değersiz, bayağı, yarım yamalak

Kısmetli: Kısmeti iyi olan, talihli

Kısmık: Cimri

Kıtipiyoz: Değersiz, bayağı, kötü

Kıvrır kıvrır: Büklümleri olan, kıvrımlı

Kıytırık: Değersiz, bayağı, basit

Kızgın: Kızmış olan, öfkeli, mütehevvir

Kibar: 1.Davranış,düşünce,duygu bakımından ince, nazik olan (kimse) 2.Seçkin değerli 3.Zengin,soyly,köklü (kimse,aile)

Kibritçi: Cimri

Kilolu: 1.Ağır 2.Şişman

Kirli: Leke, toz vb. ile kaplı, pis, murdar, mülevves

Kişmiri: 1.Çekici, albenili 2.Esmer

Koçak: 1.Yürekli (erkek) 2.Eli açık, cömert

Kof: 1.Kuruyarak veya çürüyerek içi boşalmış olan 2. Boş, değersiz, bilgisiz, yetkisiz (kimse) 3.Güçsüz, dermansız

Kokoz: Parası olmayan, züğürt

Konuşkan: Konuşmayı, lakırtıyı seven, çok konuşan

Kostak: 1.Zarif, kibar, çalımlı, güzel giyinmiş, yakışıklı 2.Yiğit, kabadayı, yürekli

Koyun bakışlı: Bön bakışlı, budala, şaşkın

Koyun dede: Alık, aptal

Köhne: 1.Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış 2. İçinde yaşanılan zamana göre geride kalmış, eskimiş, çağ dışı

Köklü: 1. Kökü olan 2. Kökleşmiş, iyi yerleşmiş, kalıcı olan, esaslı 3. Soyly, soyu sopp

Kötümser: Her şeyi kötü yanılla ele alan, her durumu karanlık gören, hep en kötüyü bekleyen, kötüye yorumlayan

Köylü: Kaba, anlayışsız

Kubat: 1. Kaba, biçimsiz 2. Davranışları kaba olan

Kucak dolusu: Pek çok, pek bol

Kucak kucak: 1. Bol bol 2.Kucaklanabilecek miktarda olan

Kudretsiz: Gücü olmayan, argın, takatsiz

Kûhı: Issız

Kuru kemik: Çok zayıf kimse

Kuruntulu: Kuruntusu olan (kimse), evhamlı, mütevehhim

Kurusıki atıcı: Palavracı

Kuş beyinli: Akılsız, aptal

Kutlu: Uğur getirdiğine inanılan, uğurlu, ongun, mübarek

Kutsuz: Uğursuz, kötü, menhus 2. Mutsuz, zavallı

Kuvvetli: Gücü çok olan, zorlu, şiddetli 2.Sağlam, dayanıklı olan 3. Görevini çok iyi yapan, keskin 4. Çok etkileyici 5.Saygın, nüfuzlu 6.Üstün 7.Etkili

Kuytu: Issız, sessiz ve göze çarpmayan (yer) 2. Uğrak olmayan, içerek, sapa (yer) 3.Sessiz, ıssız, تنها (yer) 4. Güneş ışığı almayan (yer)

Küçümencik: Küçük, küçücük

Küfürbaz: Kaba sövgüleri çok kullanan, ağzı bozuk

Külfetli: 1.Sıkıcı, zor, yorucu, özen isteyen 2.Büyük masraf gerektiren

Külkedisi: 1.Çok üşüyen, ateşin yanından ayrılmayan (kimse) 2. Uyuşuk, miskin (kimse) 3. Pasaklı, görgüsüz (kadın)

Külliyetli: Pek çok, bir hayli

-L-

Lacerem: Şüphesiz, besbelli

Lafazan: Geveze

Lafebesi: Çok konuşan, herkese laf yetiştiren kimse, dil ebesi, söz ebesi

Lagar: Zayıf, çelimsiz

Lakırtıcı: 1.Lakırtı bulup söyleyen, konuşkan 2.Geveze 3. Dedikoducu

Lakırtısı az: Sessiz, az konuşan, durgun (kimse)

Lalüebkem: Dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş, dilsiz

Lapacı: 1.Vücutça toplu ve iri olmasına rağmen direnci az olan 2. Yorgun, bitmiş, tükenmiş

Laubali: 1.Saygısız, çekinmesi olmayan 2. Senli benli, teklifsiz

Layemut: Ölümsüz, ölmez

Layt: Kılıbık

Lenduha: Çok iri ve kaba

Lokma göz: Dışarı fırlamış göz, patlak göz

-M-

Mağmum: 1. Gamlı 2.Sıkıcı, kapanık (hava)

Mahcup: Utangaç, sıkılğan

Mahmur: 1.Sarhoşluğun sebep olduğu sersemlik içinde olan 2.Uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan. 3.Süzgün, dalgın bakışlı (göz)

Mahzun: Üzgün

Makus: 1.Ters çevrilmiş, baş aşağı getirilmiş. 2.Uğursuz, kötü

Mal canlısı: Mala çok düşkün, malı çok seven

Mangırlı: Bol parası olan

Mankafa: Anlayışsız, aptal

Marsıvaneşegi: Gerizekâlı, çok kaba ve aptal

Martavalcı: Yalan söyleyen, palavracı

Mat: Parlak olmayan, baba

Matemli: Yaslı

Matuh: Bunamış, bunak

Mavracı: 1.Geveze 2.Palavracı

Mecalsiz: Güçsüz, kuvvetsiz, dermansız, takatsiz

Meclup: Tutkun

Meftun: Tutkun, gönül vermiş, vurulmuş

Melankolik: 1.Kara sevdaya tutulmuş, kara sevdalı 2.Hüzün veren,hüzün belirtisi olan

Melül: 1.Üzgün 2.Boynu bükük, zavallı, yoksul

Memnun: Herhangi bir olaydan veya durumdan ötürü sevinç duyan, kıvançlı, mutlu

Menekşe gözlü: Gözleri koyu lacivert renkte olan

Menhus: Uğursuz

Mesrur: Sevinmiş, sevinçli

Mesut: Mutlu, sevinçli, ongun

Meşum: Uğursuz

Meteliksiz: Parası olmayan, züğürt

Meydanda: Ortada, belli, açık, aşikâr

Meymenetli: Uğurlu

Meymenetsiz: 1.Uğursuz 2.Suratsız, kılıksız, huysuz, ters (kimse)

Meyus: 1.Üzgün 2.Umutsuz, karamsar
Mıhsıtçı: Cimri
Mıncırık: Küçük, afacan, zeki (çocuk)
Milyarlarca: Pek çok, çok sayıda
Minare kırması: Çok uzun boylu (kimse)
Mini: Çok küçük veya kısa
Minicik: Küçücük, ufacık
Minik: Küçük ve sevimli
Minimini: 1.Küçücük 2.Pek sevimli, küçük (çocuk)
Minyon: İnce, küçük, sevimli, cici, çıtı pıtı
Mizaçsız: Sağlığı iyi olmayan, rahatsız, keyifsiz
Mualllel: Sakat, eksik
Muayyen: 1.Belli, belirli 2.Belirlenmiş, kararlaştırılmış
Mufassal: Ayrıntılı
Muğber: Gücenmiş, gücenik, küskün
Muhtaç: 1.Bir şeye gereksinim duyan 2.Yoksul, fakir (kimse) 3.Bakmaya mecbur olduğu aile bireylerini veya kendisini geçindirmeye yetecek geliri, malı, kazancı bulunmayan
Mukannen: 1.Belli, belirli, kesinleşmiş, şaşmaz 2.Kanun durumuna gelmiş, kanunlaşmış.
Mukassi: Sıkıntılı, sıkıntı verici, bunaltıcı
Mutantın: Görkemli, şatafatlı
Mutlu: Mutluluğa erişmiş olan, ongun, mesut, bahtiyar
Mutsuz: Mutlu olmayan, bedbaht
Muzır: Her şeyi bozan, karıştıran (çocuk)
Muzlim: 1.Karanlık 2. Gizli, belirsiz
Mübarek: 1.Verimli, bereketli 2. Kutlu, uğurlu, kutsal 3. Çok saygı duyulan
Mühür gözlü: Koyu renkte, iri, beğenilen (gözlü)
Mükedder: Üzgün
Mülahham: Şişman
Münfail: Gücenmiş, alınmış, kırgın
Münkesir: 1.Kırılmış, kırık 2. Kırgın, gücenmiş

Müphem: Belirsiz

Müsrif: Tutumsuz

Müşekkel: İri, gösterişli

Müşkül: 1.Güç, zor, çetin 2. Engel, güçlük, zorluk

Müteaddit: Çok, birçok

Müteessir: 1.Üzülmüş, üzüntülü 2.Etkilenmiş

Mütehevvir: Öfkeli, kızgın

Mütemadi: Sürekli, aralıksız

Mütereddit: Tereddüt eden, çekingen, kararsız, ikircimli (kimse)

Mütevehhim: 1.Kuruntulu, evhamlı 2.Korkak, ödle

Müvesvis: İşkili, kuruntulu, vesveseli

-N-

Naçiz: Değersiz, önemsiz

Nadir: Seyrek, az bulunur

Nahif: Zayıf, cılız, çelimsiz

Narin: 1.İnce yapılı, yepelek, nazenin 2.İnce, nazik

Nazenin: 1.Cilveli,nazlı 2.Narin, ince yapılı 3.Şımarık, nazlı yetiştirilmiş

Nazirsiz: Benzersiz, eşsiz

Nazlı: 1.Kolayca gönül olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı
2.Üstüne titrenilen, değer verilen, sevgili 3.Özen isteyen, nazik 4.Sağlığını,
dayaklılığını çabuk bitiren.

Nekes: Cimri

Neşeli: Sevinçli, keyifli, şen

Nezaketli: İnce, nazik

Nihayetsiz: Sonsuz, sonu gelmez, bitip tükenmez

Nurlu: Aydınlık, ışıklı, parlak

Nursuz pirsiz: Sevimsiz, bakımsız

-O-

Obez: Çok şişman

Odsuz ocaksız: Çok yoksul, aç ve barınaksız

Odun: Anlayırsız ve kaba (kimse)

Odunsu: Kaba, iri, heybetli

Ongun: 1.Çok verimli, bol, eksiksiz 2.Yarar duruma gelmiş, bayındır 3.Mutlu
4.Kutlu, uğurlu

On paralık: Değeri çok az veya değersiz, hiç

Oynak: 1.Kımıldayan, yerinde sağlam durmayan, hareketli 2.Hareket, canlılık veren
3.Değişken, kararsız 4.Davranışları ağırbaşlı olmayan

-Ö-

Öfkeli: Öfkelenmiş, kızgın, hiddetli

Öfkesi burnunda: Çok öfkeli (kimse)

Öksürüklü tıksırıklı: Sağlıksız, sağlığı bozuk

Ölümsüz: 1.Hiçbir zaman ölmeyecek olan, ebedi, layemut 2.Hiç unutulmayacak,
daima anılacak olan, ebedi

Ömürlü: 1.Ömrü uzun olan 2.Uzun süreli

Ömürsüz: 1.Ömrü kısa olan 2.Kısa süren yararsız

Önemsiz: Önemi olmayan, ehemmiyetsiz

Özensiz: 1.Gelişigüzel 2.Özenmeden, isteksizce iş yapan (kimse)

Özürlü: 1.Özrü olan 2.Engelli 3.Kusuru olan, defolu

Ölümsüz: 1.Hiçbir zaman ölmeyecek olan, ebedi, layemut 2.Hiç unutulmayacak,
daima anılacak olan, ebedi

-P-

Palavracı: Uydurma söz veya haber ortaya atan, yaptığı işleri abartan, bu
davranışları huy edinmiş olan (kimse), tıraşçı, atmasyoncu, baloncu

Para canlısı: Paragöz

Paragöz: Parayı çok seven, paraya çok düşkün, para canlısı (kimse)

Paralı: 1.Parası çok olan, zengin (kimse) 2.Para karşılığında sağlanan, bedava
olmayan 3.Üzerinde yuvarlak ve irice benekleri olan

Parasız pulsuz: Yoksul, züğürt (bir biçimde)

Parça pürçük: Az, önemsiz

Parlak: 1.Parlayan, ışıldayan 2.Temiz ve ışıklı 3.Göze çarpacak kadar başarılı

Pasaklı: Giyimine veya eşyanın temizliğine, düzenine önem vermeyen (kimse), çapaçul

Patırtılı: Patırtısı olan

Patlak: Patlayarak açılmış, yırtık, yarık

Pesimist: Kötümser, karamsar, bedbin

Pestenkerani: Saçma, değersiz önemsiz, uydurma

Peyda: Belli, açık

Pıllım pıllım: Köhne ve eskimiş

Pırl pırl: 1.Çok parlak, çok ışıklı 2.Çok temiz, tertemiz 3.Çok yeni 4.Kusursuz, eksiği olmayan, tam

Pırtlak: Pırtlamış, dışarı fırlamış, patlak

Pıyırım pıyırım: Çok eskimiş, çok yıpranmış

Pimpirik: 1.Çok yaşlı ve güçsüz (kimse) 2.Gereksiz yere titizlik gösteren 3.Kuşkucu 4.Harap bozuk, virane

Pinpon: Yaşlı, çökmüş

Pinti: Aşırı derecede cimri, hasis

Piyangolu: Şanslı, talihli kimse

Pörtlek: Dışarıya doğru çıkık, patlak (göz)

Pür sıhhat: Sıhhatli, sağlıklı

Pürhiddet: Hiddetli

Pürneşe: Neşeli

-R-

Rakık: 1.İnce, narin 2.Merhametli, yufka yürekli

Rencide: İncinmiş, kalbi kırılmış

Rikkatli: Nazik, kibar, ince

-S-

Saadetli: Mutlu

Sabık: Geçen, önceki, eski

Saçlı sakallı: Yaşlanmış, akli başında olması gereken (kimse)

Saçma sapan: Abuk sabuk

Safsatacı: Boş, temelsiz, asılsız konuşan (kimse)

Sağlıklı: 1.Sağlık durumu iyi olan, sağlam, esen, sıhhatli 2. Sağlam, doğru, güvenilir, gerçek

Sağlıksız: Sağlık durumu iyi olmayan, sağlığı bozuk, sıhatsız 2.Sağlam, doğru, güvenilir olmayan

Sakin: 1.Hareket etmeyen, kıyıdayan 2.Durgun, dingin 3.Sessiz 4.Kimseyi rahatsız etmeyen, kızgınlık göstermeyen 5.Huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş 6.Bir yerde oturan

Salak: Giyinişinden, konuşma ve davranışlarından seviyesiz, dengesiz ve saf olduğu anlaşılan kimse

Salim: Esen, sağlam 2.Sakin, huzurlu

Sallapati: 1.Düşünmeden ve saygısızca davranan 2.Özensiz, dikkatsiz ve kaba saba yapılmış

Saloz: Salak

Saltanatlı: Gösterişli, görkemli

Saman alevi: Gelip geçici, basit, üstünkörü

Santimantal: Duygulu, içli, hassas

Savak: Aptal, salak

Savurgan: Tutumsuz

Sefalı: Şenlikli, eğlenceli

Selek: Cömert

Semih: Cömert

Semiz: 1.Şişman 2.Eti, yağı çok olan,tavlı

Sersefil: Çok sefil olan, yoksul

Servi boylu: 1.İnce ve uzun boylu 2. Sevgili

Sessiz: 1.Sesi olmayan, ses çıkarmayan 2.Ses, gürültü çıkarmadan yapılan 3.Az konuşan, suskun 4.Yumuşak huylu, kendi hâlinde ve sakin (kimse)

Sevdalı: 1.Sevdaya tutulmuş olan, tutkun, vurgun, âşık 2.Bir şeye gereğinden çok düşkünlük gösteren, eğilim duyan

Sevimli: Hoşa gitme özelliği olan, hoşa giden, şirin, sempatik

Sevinçli: Sevinci olan ve sevinç veren

Seyrek: 1.Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı
2.Çok bulunmayan, az rastlanan, nadir

Sıkılğan: Kendinde gereken güven ve cesareti bulamayan, utangaç, çekingen

Sıradan: Herhangi bir, bayağı, alelade

Sıska: Çok zayıf ve kuru, kaknem, çelimsiz, arık

Sihirli: Büyülü, afsunlu, füsunkâr

Sivri dilli: İğneleyici ve kırıcı söz söyleyen (kimse)

Sonsuz: 1.Sonu olmayan, hiç bitmeyen, ebedî 2.Ölçülemeyecek kadar çok veya büyük olan 3.Sonu, sınırı olmayan şey

Sökel: 1.Sakat (kimse), malul 2.Güçsüz 3.Hasta

Sözünubilmez: Bir sözü, nereye varacağını düşünmeden söyleyen, patavatsız

Suna boylu: Boylu boslu ve yakışıklı

Sünepe: Kılıksız ve uyuşuk, sümsük (kimse)

Süngüsü düşük: 1.Sağlığı, esenliği bozuk 2.Ataklığı, etkinliği, neşesi kalmamış

Sürekli: Kesintisiz olarak süren, kalıcı, devamlı, baki, daimî

Süzük: 1.Zayıf, güçsüz, süzgün 2.Süzgünleşmiş, süzölmüş

-Ş-

Şad: Sevimli, neşeli

Şahin bakışlı: Sert ve keskin bakışlı (kimse)

Şamatalı: Gürültülü, patırtılı

Şanlı şöretli: Görkemli ve etkileyici

Şanslı: Talihi olan, talihli

Şaşaalı: 1.Görkemli, gösterişli 2.Patırtılı

Şatafatlı: Görkemli

Şatır: Neşeli, keyifli, şen

Şavalak: Aptal, alık, sersem, budala

Şen şakrak: Çok neşeli, şakrak, şen şatır

Şetaretli: Şetareti olan, neşeli, şen, cıvıl cıvıl

Şıkır şıkır: Parlak, pırıl pırıl

Şikeste: 1.Kırılmış, kırık 2.Yenilmiş, yenik düşmüş 3.Gücenmiş, kırgın, kederli

Şirret: Geçimsiz, huysuz, kavga çıkarmaktan hoşlanan, edepsiz, yaygaracı (kimse)

Şişman: Deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen (kimse), şişko, mülahham

Şom: Uğursuz

-T-

Tafsilatlı: Ayrıntılı

Takatsiz: Takati kalmamış, yorgun, argın, dermansız, kudretsiz, mecalsiz

Talihli: Talihi iyi olan, bahtı açık olan, bahtlı, şanslı

Tam: 1.Eksiksiz, kesintisiz 2.Bütün, tüm 3.Gerçek, ehliyetli, yetkin, kusursuz

Tangırtılı: Tangırtısı olan, gürültülü

Tantanalı: 1.Görkemli, gösterişli, şaşaalı 2.Gürültülü, patırtılı

Tasalı: Tasası olan, kaygılı

Tatlı dilli: Güzel, kandırıcı, gönül alıcı konuşan, tatlı sözlü

Tatlı sözlü: Tatlı dilli

Tavlı: Semiz, şişman

Teferruatlı: Ayrıntılı

Tek: Eşi olmayan, biricik, yegâne

Tek tük: Az, seyrek

Tereddütlü: Tereddüdü olan, tereddüde yol açan, duraksamalı

Tıklım tıklım: Çok kalabalık, ağzına kadar dolu

Tıknaz: Şişmanca, toplu, kısa ve kalın yapılı, tıkız

Tıngır tıngır: Bomboş (yer)

Tırı vırı: 1.Değersiz, boş 2.Aptal, bön

Tırlı: Parasız, züğürt

Tiril tiril: Tertemiz

Tokgözlü: Gözü malda olmayan, gözü tok

Tombalak: Kısa boylu, şişman, tıknaz ve tombulca

Tombik: Küçük ve şişman (çocuk)

Tombul: Şişman, etine dolgun

Toparlackık: Kısa boylu ve şişman (kimse)

Toplu: Vücutça dolgun

Topluca: Vücutça biraz dolgun

Toraman: İri yapılı (genç)

Torlak: Genç, toy

Toy: Gençliği sebebiyle görgüsüz ve beceriksiz olan, çaylak

Tumbadız: Kısa ve şişman

Tumturaklı: Anlama bir şey katmayan, bir anlam bildirmeyen ancak kulağa hoş gelen, gösterişli

Turfa: Değersiz, değeri düşük

Tutkun: 1.Gönül vermiş, meftun, meclup 2.Bir şeye alışma, bağlanma, düşkün olma

Tutumlu: Aşırı harcamalardan kaçınan, idareli, muktesit

Tutumsuz: Aşırı harcamalar yapan, savurgan, müsrif

Tüvana: Kuvvetli, dinç, canlı

-U-

Uçuk kaçık: Deli dolu

Uğurlu: Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan, kutlu, tekin, kademli, meymenetli, mübarek

Uğursuz: Kendinde uğursuzluk bulunan, yomsuz, kadersiz, meymenetsiz, menhus, musibet, meşum

Uğuru açık: Talihli, şanslı (kimse)

Utangaç: Bir toplulukta güvenini yitiren, rahat konuşamayan ve rahat davranamayan, sıkılgan, mahcup

-Ü-

Üç otuzunda: Çok yaşlı (kimse)

Ünik: Tek, eşi olmayan

Üstünkörü: İnceliklerine inmeden, özen göstermeden, gelişigüzel, şöyle bir, baştan savma

Üzgün: Üzülmüş, üzüntü duymuş, mahzun, melul, mükedder

-V-

Varyemez: Cimri

Vazih: Açık, aydın, belli

Vesveseli: Kuruntulu

Vıcık vıcık: Ciddi olmayan, özden yoksun olan, değersiz

Viran: Yıkık, harap

Vukuflu: Bilgisi olan

Vuzuhsuz: Açık olmama durumu, belirsiz

Vücutlu: Vücudu iri ve şişman olan

-Y-

Yağ tulumu: Çok semiz, yağ küpü

Yağlı ballı: Araları çok iyi, içli dışlı

Yakışıklı: Güzel, gösterişli (erkek)

Yaman: 1.Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan 2.Kötü korkulan (kimse)

Yamru yumru: Eğri büğrü, çarpık, engebeli

Yanşak: Yersiz ve çok konuşan, geveze

Yaralı: 1.Yarası olan, yaralanmış (kimse) 2.Dertli,üzüntülü

Yaramaz: Söz dinlemeyen, uslu durmayan, yasaklanan şeyleri yapmakta ayak direyen, haşarı (çocuk)

Yarı buçuk: Çok az, baştan avma

Yarım adam: Güçsüz, sakat, zayıf adam

Yarım akıllı: Akli az, aptal

Yarım yamalak: Kusurlu, eksik

Yaslı: Yas tutan (kimse), matemli

Yaşlı: Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar (kimse)

Yaşlı başlı: Yaşlı ve görgülü, olgun

Yegane: Biricik, tek

Yek: Bir, tek

Yekpare: Bir parçadan oluşan, tek parça, bütün

Yekta: Tek, eşsiz

Yepelek: İnce yapılı, narin, zarif

Yetingen: Kanaatkâr

Yıkık: Yıkılmış olan, harap, viran

Yoksul: 1.Geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke) 2.İstenilen nitelikte ve özellikte olmayan

Yomsuz: Uğursuz

Yordamlı: 1.Yakışıklı 2.Elinden iş gelen, becerikli

Yorgun: Çalışma vb. sebeplerle beden veya zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan

Yuları eksik: Kaba, anlayışsız (kimse)

Yüreği delik: Dertli (kimse)

Yüreği yanık: Duygulu, hassas olan (kimse)

Yüz binlerce: Pek çok, çok sayıda

Yüz kızartıcı: Utandırıcı, utanılacak

Yüze gülücü: İkiyüzlü, riyakâr

Yüzsüz: Utanmaz, sıkılmaz, çekinmez, arsız

Yüzü ak: Suçu ve utanılacak bir durumu olmayan (kimse)

Yüzü asık: Somurtkan, küskün (kimse)

Yüzü kara: Utanacak bir durumu olan (kimse)

Yüzü pek: Birine söylenmesi güç olan şeyi sıkılmadan söyleyebilen veya kendisinden istenilen şeyleri rahatlıkla geri çevirebilen (kimse)

Yüzü sıcak: Sevilen, hoşlanılan

Yüzü soğuk: Ürkütücü (kimse)

Yüzü yerde: Alçak gönüllü (kimse)

Yüzü yumuşak: Kendisinden istenilenleri geri çeviremeyen (kimse)

-Z-

Zahir: Açık belli

Zahmetli: Zahmetle yapılan, yorucu, sıkıntılı, eziyetli, güç 2.Sıkıntı veren

Zayıf: Eti, yağı az olan, sıska, cılız, arık (insan veya hayvan)

Zeki: 1.Anlama, kavrama yeteneği olan, zekâsı olan zeyrek 2.Çabuk ve kolay kavrayan 3.Zekâ varlığı gösteren

Zengin: 1.Parası, malı çok olan, varlıklı 2.Yararlı veya kendisinden beklenen, istenilen nitelikleri çok olan 3

Zevalsiz: Yok olmayan, ortadan kalkmayan, bitmeyen, kalımlı

Zevzek: Geveze

Zeyrek: Anlayışlı, uyanık, zeki

Zihayat: Canlı, neşeli, dinç

Zilli: Edepsiz, eli maşalı, şirret (kadın)

Zinde: Dinç, canlı, diri, sağlam

Zor: 1.Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık 2.Yüküm, mecburiyet 3.Baskı 4.Sıkıntı veya güçlükle yapılan

Züğürt: Parasız, yoksul, meteliksiz